T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AVRUPA IRKÇILIĞI VE BEDEN POLİTİKALARI

AYSUN KÖRLÜ

2501120854

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Ertan Eğribel

İSTANBUL - 2015

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı	:	Aysun KÖRLÜ	**Numarası**	:	2501120854
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	:	Sosyoloji Anabilim Dalı	**Danışmanı**	:	Prof. Dr. Ertan EĞRİBEL
Tez Savunma Tarihi	:	23.11.2015	**Saati**	:	14.00
Tez Başlığı	:	Avrupa Irkçılığı ve Beden Politikaları			

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ'NE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof. Dr. Ertan EĞRİBEL		kabul
2-Doç. Dr. Ufuk ÖZCAN		kabul
3-Doç. Dr. Yusuf ADIGÜZEL		Kabul
4-Yrd. Doç. Dr. Güneş AYAS		kabul
5-Yrd. Doç. Dr. Rıdvan TURHAN		

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof. Dr. Hayati TÜFEKÇİOĞLU		
2-Doç. Dr. Yücel BULUT		Kabul

ÖZ

AVRUPA IRKÇILIĞI VE BEDEN POLİTİKALARI

AYSUN KÖRLÜ

Avrupa ırkçılığının söylemleri bir çok alanda ve tartışmada görülebilmektedir. Bu çalışma kamu sağlığı politikalarında söylemin etkilerine ve öjenik görüş çerçevesinde bir beden politikası olarak nasıl kurgulandığına odaklanmıştır. Kamu sağlığı pratikleri aracılığıyla ırk ıslahı kaygılı politikalar, belli süreçler sonucunda, bireyler üzerinde bir denetim sağlama olanağı bulmuş ve toplumun şekillendirilmesinde etkili olmuştur. Bu politikaların öjenik temellerine ilişkin sağlıklı bir inceleme; Batı toplumlarının modernleşme dinamiklerine, bilimsel söylemin gelişmesine, biyolojik ırkçılığın kaynaklarına ve Darwinist teorilere odaklanmayı gerektirmiştir. Bunun yanında bedene müdahalenin ve sağlık söyleminin gücünün iyi anlaşılabilmesi amacıyla; beden çözümlemelerine, biyopolitik süreçlere değinilerek teorik bir bakış açısı kullanılmıştır. Bu amaçla çalışma ırkçılık değerlendirmesinin ardından ve XIX. yüzyıl dönüşümünü takiben, kamu sağlığı pratiklerinin gelişimine odaklanarak, biyopolitik çağda kazandığı önemi ve biyolojik ırkçılıkla karşılıklı ilişkisini çözümlemeyi amaçlamıştır. Bu yolda biyopolitika kavramı ve tıbbileştirme süreçlerine ilişkin çözümlemelerin yardımıyla; bu ilişkinin somut örnekleri İngiltere ve Nasyonal Sosyalist Almanya'da aranmış ve kamu sağlığı politikalarından örnekler sunulmuştur. Bu örneklerin yanında; II. Dünya Savaşı sonrası ortaya konulan yeni kamu sağlığı anlayışı ve öjenik görünümleri üzerine bir tartışma yine örnekler üzerinden yürütülmüştür.

Anahtar Kelimeler: modernleşme, ırkçılık, öjenizm, biyopolitika, beden, kamu sağlığı, İngiltere, Nasyonal Sosyalizm, biyoteknoloji

ABSTRACT

EUROPEAN RACISM AND BODY POLITICS

AYSUN KÖRLÜ

Discourses of European racism can be seen in many field and discussion. This study has focused racist effects and eugenic discourses in public health policies and how this discourses have been build as a body politic. Eugenic politics, as a result of certain conditions, have found the oppurtunity to control individuals and shape society via public health pratics. An attemp to understand eugenic basis in this pratics; was possible with a focus on dynamics of modernism in Western societies, principles of biological racism and Darwinian theories. Beside these, with the aim of understanding intervention to body and the power of health discourse; biopolitics and body analysis have been examined. In an attempt to understanding relationship between biological racism and public health, it has been focused on the history of racism, XIX. century and public health improvement in biopolitical times. On this way; with the help of biopolitical concept and medicalization process; the examples of this relationship have been searched in England and National Socialist Germany. Beside these; the new public health politics, which have been produced after II.World War, and its eugenic dicourses have been dicussed with examples.

Key words: modernism, racism, eugenism, biopolitics, body, public health, England, National Socialism, bio-technology

ÖNSÖZ

Avrupa ırkçılığı çerçevesinde kamu sağlığındaki öjenik etkinin ortaya konmasını amaçlayan bu çalışma, mevcut etkinin bir beden politikası olarak nasıl kurgulandığını anlamayı amaçlamıştır. Böylesi bir girişim konunun birçok tarihsel, düşünsel, bilimsel, sosyal sürece ve teoriye odaklanmayı gerektirmesinden ve geniş bir inceleme alanına tekabül etmesinden ötürü; incelikli ve iyi elenmiş bir araştırmayı gerektirmekteydi. Kamu sağlığında öjenik temelli beden politikalarına ilişkin çalışmalar, özellikle günümüz toplumlarına yönelik olarak, yaygın bir değerlendirme biçimi değildir. Bu nedenle çalışma farklı birçok alana ilişkin bir okumayı ve bunların tutarlı bir şekilde bir araya getirilmesi gerekliliğini doğurmuştur. Özellikle günümüze ilişkin tartışmalarda Türkçe eserlerin azlığı göze çarpmaktadır. Bu zorluklara rağmen kamu sağlığında öjenik kaygılı beden politikalarını ortaya koymayı amaçlamış olan bu çalışma, umarım ki; konuya ilgi duyanlara bir kaynak görevi görebilir.

Bu zorlu süreçte yönlendirmeleri ve desteğiyle her zaman yanımda olan hocam Prof. Dr. Ertan Eğribel'e yardımları ve anlayışlı rehberliği için teşekkür ederim. Bunun yanında yüksek lisans süreci boyunca eğitim aldığım değerli hocalarıma, özellikle kaynaklar noktasında bana yol gösteren ve yardımını esirgemeyen Prof.Dr. Thomas Lemke'ye, kaynaklara erişmemde kolaylık sağlayan, Johann Wolfgang Goethe Üniversitesi'nin güler yüzlü kütüphane çalışanlarına, bunların yanında desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen ve sabırla yanımda olan aileme ve dostlarıma teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ……...iii

ABSTRACT……..iv

ÖNSÖZ……v

İÇİNDEKİLER……vi

GÖRSEL LİSTESİ…….viii

GİRİŞ……...1

I. BÖLÜM: SOSYAL DARWİNİZM VE TOPLUM

1. İlerleme İnancı ve Bilim Kimliği……6

2. Biyolojik Irkçılığın Doğuşu……...13

2.1. "Doğa"ya Hakimiyetten "Canlı"ya Hakimiyete……...16

2.2. Teorilerin Evrimle Buluşması: Darwin'in Katkısı……....19

2.2.1. Sosyal Darwinizm……....25

2.2.2. Öjenizm……29

3. Sağlıklı / Mükemmel Toplum ve Kamu Sağlığı……....34

II. BÖLÜM: BİREYİN DÜZENE UYUMU: BİYOPOLİTİKA VE BEDEN

1.Birey-Toplum Uyumu Açısından Biyopolitika Kavramı……...42

2.Nüfusun Kontrolü: Bedenin Keşfi…….48

2.1.Bedenin Anatomo-politiğinden Biyopolitiğine……..52

2.2.Irkçılığın Rolü……55

3. Biyopolitik Bir Kavram Olarak Sağlık Söylemi……...59

3.1. Tıbbileştirme ve Denetim…….63

3.1.1. Kamu Sağlığında Öjenik Tartışmalar……...67

3.1.2. İngiltere Örneği……72

III. BÖLÜM: HALKIN BEDENİ: DENETİM VE MÜDAHALE

1.Nasyonal Sosyalist Biyopolitika……87

1.1. Nazi Tıbbı ve Kaynakları…….91

1.2. Nazi Kamu Sağlığı Politikaları: "Volkskörper" Örneği……105

2. Günümüzde Halkın Bedeni……122

2.1. Yeni Kamu Sağlığı…….126

2.2. Sağlığın Bireyselleştirilmesi ve Bir Ödev Olarak Beden……...132

2.1. Günümüz Kamu Sağlığı Politikaları: Örnekler ve Tartışmalar……140

SONUÇ……....153

KAYNAKÇA……..161

GÖRSEL LİSTESİ

Görsel 1. Düğündeki Uzmanlar…….....71

Görsel 2. Netball Oynayan Genç Kızlar…….....76

Görsel 3. Claire Heilot……...77

Görsel 4. Egzersiz Yapan İki Kadın……..78

Görsel 5. İdeal Kadın…….80

Görsel 6. Alkol Oylaması……..84

Görsel 7. Alman Halkının Doktoru…….....101

Görsel 8. Kontrolü Ele Alıyoruz!.....103

Görsel 9. İdeal Kadın ve Erkek Yarışması……...104

Görsel 10. Tıp Dünyasından Silüetler……..110

Görsel 11. Bekleyen Kadınlar……..111

Görsel 12. Elma Suyu……..116

Görsel 13. Tütün Hakkındaki Gerçek……..119

Görsel 14. Düzenli Muayene...……121

Görsel 15. Tahıllı Ekmek…….121

Görsel 16. Riski Yok Etmenize Yardım Edelim……..145

Görsel 17. Şimdi Alınan Önlem Sonra Güçlü Bebek……..146

Görsel 18. Çocuk Obezitesi…….148

Görsel 19. Engelleri Yık!.....149

Görsel 20. Pasif İçicilik……150

Görsel 21. Alkol ve Yaşlanma…….151

GİRİŞ

Beden politikası kavramı oldukça geniş bir içeriğe sahip olup, birçok alana ilişkin örnekleme imkanı sunmaktadır. Dolayısıyla beden politikalarının farklı örneklerine ilişkin literatürde birçok çalışma bulmak mümkündür. Kamu sağlığı alanında beden politikalarına yönelik olan bu çalışmada, sağlık söylemi çerçevesinde ortaya konulan bu politikaların, ırkçı karakteri incelenmeye çalışılacaktır. Kamu sağlığı alanı sosyal bilimlerde daha marjinal bir araştırma alanı olarak görülmekle birlikte, politikaların toplumsal olanla ve ideolojilerle ilişkisi sosyoloji açısından sağlık alanını verimli bir araştırma alanı haline getirmektedir. Kamu sağlığında ırkçı beden politikalarına ilişkin bir değerlendirme, ırkçılık kavramı ve bu kavrama ilişkin teorilere, kamu sağlığı tarihi ve pratiklerine, bunların yanında bedenin nüfus düzeyinde sosyolojik bir çözümlemesine odaklanmayı gerekli kılmaktadır. Bu noktada oldukça geniş bir araştırma alanının varlığıyla birlikte, çalışmanın amacı temel tartışmaların bir değerlendirmesi üzerinden, örneklendirmelerle Avrupa'da görülen ırk sağlığına yönelik beden politikalarının temellerini ve çerçevesini ortaya koymaktır.

Bu yolda değinilmesi gereken ilk kavram ırkçılık kavramıdır. Irkçılık tarih boyunca tartışılagelen en eski kavramlardan birisidir ve her dönemde ırkçı uygulamalara rastlamak mümkündür. Batı toplumlarının modernleşmesi süreciyle birlikte kavram tıpkı birçok başka kavram gibi, klasik anlamından sıyrılarak bir dönüşüme uğramıştır. Endüstrileşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni toplum düzeni, ırkçılık kavramının özellikle, Batı dünya egemenliğinin sağlanması noktasında yeni bir tanımını ortaya koymuştur. Irk tanımlamaları, Batı dışı toplumların Batı dünyası karşısındaki konumunu belirtmek için kullanılmış ve bilimsel söylemin gelişmesiyle birlikte bilimsel bir nitelik kazanmıştır. XIX. yüzyıla gelindiğinde ise; bilimlerin ilerlemesi ve toplumsal düzenin sağlanması gerekliliğinin bir sonucu olarak, sosyal bilimlerin önem kazanması söz konusu olmuştur. Bu yüzyıl ile birlikte ırkçılıkta bilimsel teoriler ortaya konmuş Darwin'in etkisiyle birlikte topluma ilişkin değerlendirme ırk mücadelesi kavramı çerçevesinde yapılmaya başlanmıştır. Sosyal Darwinizm ve öjenizm kuramları da bu çerçevede değerlendirilebilecek, nüfusun

düzenlenmesi noktasında açıklama getiren bilimsel ırkçı politikalardır. XIX. yüzyıl ile birlikte çatışmanın kontrol altına alınması, burjuvazinin etkinliğini sabitleştirmesi, nüfusun düzenlenmesi sorununu gündeme getirmiş ve bu durum birey ile toplum arasındaki uyum sorununu doğurmuştur. Bilimsel ırk teorileri de bu çerçevede değerlendirilmeli, nüfusun özellikle, şehirlerdeki nüfus fazlalığının, kontrol edilmesi noktasındaki işlevleri anlaşılmalıdır.

Bu yolda nüfusa yönelik beden politikalarında; ırk mücadelesi kavramının yüceltilmesi ve bireyin biyolojik bir varlığa indirgenmesi söz konusu olmuştur. Bu durumun mevcut liberal toplum yapısını doğrulamakla yakın ilişkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Zaten ortaya konan teorilerin toplumsal olana ilişkin getirdikleri açıklamalar da bunu göz önüne sermektedir. Bu noktada kamu sağlığı pratiklerinin gelişmesi ile bu teorilerin gelişmesinin temel dinamiklerinin aynı olduğu söylenebilir. Nitekim nüfusun kontrolü noktasında geliştirilen beden politikaları kendisini büyük oranda kamu sağlığı çerçevesinde düzenlemiştir. Sağlık alanının en bilimsel kabul edilen alanlardan birisi olması, kamu sağlığının toplumun iyiliği için çalıştığı söylemi, bireylerin kontrolü noktasında bu pratiklerin sorgulanmasını en aza indirmektedir. Bu çerçevede ırk mücadelesinin "sağlanması" ve ırk saflığının "korunması" noktasında kamu sağlığının söylemlerinin etkin kullanımından bahsetmek mümkündür. Özellikle XX. yüzyıl ile birlikte ırk mücadelesinin ırk saflığı söylemine kaymasının akabinde, kamu sağlığının önleyici ve koruyucu karakteri öjenik düşüncelerin uygulanmasında kullanılmıştır. Bu bakımdan kamu sağlığı uygulamaları ırkçı söylemin üretilmesine ve topluma müdahalesine ilişkin verilebilecek en açık örneklerden birisidir. Bireyin toplumsal olana uyumunun sağlanması, müdahale ve denetimin artması, bilimsel söylemlerle iktidarın etkinlik kazanması, ırkçılığın bilimselleştirilmesi sonucu bireyin biyolojik bir varlığa indirgenmesi ve toplumu bireye önceleyen yaklaşımın anlaşılmasında, Foucault'nun ortaya koyduğu biyopolitika kavramı iyi bir teorik bakış açısı sunmaktadır.

Biyopolitika kavramı nüfusun denetimi sorununun gündeme gelmesinin, biyolojik ırkçılık ile iktidar arasındaki ilişkinin ve toplumun denetiminde tıbbi söylemler ile kamu sağlığı pratiklerinin kullanılmasının, iktidarın klasik iktidardan farklılaşarak aldığı yeni karakterin bir sonucu olarak değerlendirilmesi gerektiğini

savunmaktadır. Denetim ve müdahale noktasında yeni yönetim araçları kullanan biyoiktidar ya da biyopolitika, bireyin yaşamının denetimini ifade etmektedir. Foucault, bireyin biyopolitik süreçlerle birlikte biyolojik bir varlık olarak ele alındığını ve toplumu önceleyen bir tavırla yaşamının denetlendiğini ifade etmektedir. Biyopolitika, toplumsal sınıflamaların artması, sağlığın toplumun normalleştirilmesi ve denetiminde kullanımı ve biyolojik ırkçılığın devletin bir yönetim aracı haline gelmesi gibi konular çerçevesinde değerlendirilmelidir. Kısaca kavram, XIX. yüzyıl dönüşümü ile gündeme gelen toplumsal düzenin sağlanması sorununa ilişkin kaygıları, bunun yanında nüfusa ve bedene yaklaşımdaki farklılığı ifade etmektedir. Bu bağlamda biyopolitika kavramı, belli sınırlılıkları olmakla ve oldukça geniş bir inceleme alanına sahip olmakla birlikte çalışmamız açısından iyi bir teorik arka plan sunmaktadır. Bir anlamda biyopolitik çözümleme getirdiği bakış açısı ile, kamu sağlığının yönetimdeki etkinliği ve ırkçılık ile birlikteliğini çözümlememize imkan vermektedir. Bilimde ve de iktidarda yaşanan XIX. yüzyıl dönüşümünün akabinde, XX. yüzyıla gelindiğinde ise; bu temelde ırkçı beden politikalarının sağlık pratikleri üzerindeki etkilerini örnekler üzerinden görmek mümkün hale gelmektedir.

Birey üzerinde denetim ve müdahale XX. yüzyıl ile birlikte güçlenmiş ve ırk saflığı düşüncesi ırk mücadelesinin yerini almıştır. Dolayısıyla öjenik düşüncelerin etkinliğinin artması söz konusu olmuş ve bu etkinlik sağlık alanında da gözlemlenmiştir. Kamu sağlığında öjenik düşüncelere öncülük eden İngiltere, bu anlamdaki beden politikalarına iyi bir örnek oluşturmaktadır. Yaşamın kontrolü ve düzenlenmesi ırkı önceleyen kaygılarla büyük oranda kamu sağlığı söylemi çerçevesinde şekillendirilmiştir. Anne-bebek sağlığının önem kazanması, gelecek nesillerin biyolojik durumuna ilişkin duyulan kaygılar, kadınların sadece annelik göreviyle sınırlandırılması ve üreme sağlığına ilişkin ırkın korunması amaçlı önlemler alınması, evliliğin ve cinselliğin yönetilmesi gibi örnekler görmek mümkündür. Öjenik ideallerle şekillendirilen politikalar sağlıklı yaşam söyleminin temellerini atmış, cinsellik gibi en mahrem alanlara müdahaleyi meşrulaştırmış ve bedenin bu yolda şekillendirilmesinde spor gibi denetim mekanizmalarının önemini artırmıştır. Bu durum günümüze miras bırakır şekilde bedenin kontrolünde yeni

söylemler doğurmuştur ve yaşamın tıbbileştirilmeye başlanmasının bir sonucudur. Bu anlamda İngiltere örneği zamanla bireyler tarafından içselleştirilen ve bireyselleştirilen sağlıklı yaşam söyleminin temellerinin anlaşılması ve ırk ile arasında kurulan ilişkinin anlamlandırılması açısından önemlidir. İngiltere'de ırk saflığı ideali tartışmaları, nispeten marjinal ama etkili tartışmalar olsalar da, Almanya örneği teoride olanın uygulanması açısından, ırk, sağlık, beden arasında kurulan ilişkiye en açık örneklerden bir tanesidir. Nazi Almanya'sı bir yol kazası olarak görülmektedir, ancak Batı tarihinden bağımsız ele alınmamalıdır. Politikaların emperyalist, faşist bir karakterle açıkça uygulanması Nazi örneğini marjinalleştirmekle birlikte teorilerin esas doğasının görünmesi açısından ayrıcalıklı bir örnektir. Nazi yönetimi ve politikaları Foucault'nun biyopolitik çözümlemesinde yaşatmaktan çok öldürmeye odaklı olduğu için dışlansa da, Nasyonal Sosyalist yönetim anlayışının, özelikle Alman halkına yönelik sürdürdüğü kamu sağlığı politikalarında biyopolitik karakteri görülebilir. Bu anlamda bu çalışma dönemin negatif öjenik uygulamaları yerine, pozitif öjenik sağlık politikalarına odaklanmayı ve İngiltere'nin akabinde Nazi uygulamasının Batı düşüncesi ile ilişkilerini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Günümüzde ise; sağlık söyleminin bireyselleştirildiği ve denetim mekanizmalarının belirsizleştiği görülmektedir. Dolayısıyla XX. yüzyılın ilk yarısındaki örnekler gibi bir stratejik ırk kaygılı beden politikasından bahsetmek mümkün değildir. Sağlıkta öjenik tartışmalar artık genetik gibi daha marjinal alanlara kaydırılmıştır. İdeolojilerin kamu sağlığındaki etkinliği azalmış olmakla birlikte, tüketim kültürü çerçevesinde şekillenen yeni sağlıklı yaşam tarzı bireysel özgürlük, bireysel seçim hakkı ve bireysel gelişim gibi kavramlar etrafında şekillenmektedir. Bu çerçevede sağlıkta öjenik tartışmalar da bireysel seçimlere indirgenmekte, prenatal önlemlerde karar alınması gibi tartışmalarda bireylerin seçme özgürlüğünden bahsedilmektedir. Liberal öjenizm büyük oranda biyoteknolojik alanlarda ve genetik tartışmalarında, bu bireysellik söylemi üzerinden sürdürülmektedir. Günümüzde bedenin denetimi bireylerin kendi sorumluluklarına bırakılmış, beden bireysel bir ödev olarak sunulmaya başlanmıştır. Dolayısıyla denetimin ve müdahalenin bireyselleşmesi söz konusudur.

Çalışmanın ilk bölümünde Batı toplumlarının modernleşme süreçlerine değinilerek, yeni toplum düzenine ilişkin bir çözümleme yapılacaktır. Bu yolda ırkçılığın ele alınış biçimleri, bilimsel ilerleme ve XIX. yüzyıl dönüşümü ile bilimsel ırkçı kuramlar ele alınarak, toplumsal olana ilişkin Darwinist etki çözümlenmeye çalışılacaktır. Kamu sağlığının tarihine ilişkin bir değerlendirme yapılarak bu süreçlerle arasındaki ilişkinin anlaşılmasını sağlamak hedeflenmektedir.

İkinci bölümde çalışmanın teorik arka planını oluşturan biyopolitika kavramına ilişkin birey ile toplum arasındaki ilişkinin dönüşümü bakımından bir değerlendirme yapılacaktır. Nüfusun kontrolü sorunu, bedenin bu noktada kazandığı yeni anlamlar ve denetimin temelleri, ırkçılığın bu denetimde kullanımı ve kamu sağlığı ile buluştuğu noktalar değerlendirilecektir. XX. yüzyıl ile birlikte etkinlik kazanan sağlık söyleminin biyopolitik niteliğinin anlaşılması açısından tıbbileştirme süreçlerinin temellerine değinilerek, İngiltere toplumu üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır. Bu çerçevede öjenik kaygılarla şekillenen cinselliğe, anne-bebek sağlığına, kadınlara ve alkol-sigara kullanımına yönelik kampanyalar sosyal, siyasi çerçeveleriyle birlikte değerlendirilecektir.

Üçüncü bölümde ise; Nazi Almanya'sı örneğine değinilerek, Nasyonal Sosyalist yönetimin biyopolitik niteliğine ilişkin bir çözümleme yapılacaktır. Nazi düşüncesi ve tıbbının temelleri üzerinde durularak, Batı düşünce tarihi ile paralelliklerin açıklanması hedeflenmektedir. Nazi kamu sağlığı politikalarında özelikle Alman halkına yönelik ve ırkın korunması amaçlı sağlıklı yaşam söyleminin ana hatları üzerinde durulacaktır. Bölümün devamında İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan yeni düzende sağlığın aldığı yeni anlamlar, kamu sağlığının yeni nitelikleri ve bireyselleştirme ve tüketim kültürü tarafından şekillendirilen kamu sağlığı söylemine ilişkin bir değerlendirme yapılarak, öjenik tartışmaların biyoteknolojik alanlarda ve üreme sağlığında ele alınışı örneklendirilmeye çalışılacaktır. Çalışmanın sonucunda mevcut örnekler üzerinden, sağlıklı yaşam söyleminin inşasında ırkçı beden politikalarının örneklerini sunmak ve günümüz de dahil olmak üzere örnekler arasındaki paralellikleri ortaya koymak amaçlanmaktadır.

I.BÖLÜM
KURAMSAL TEMEL: SOSYAL DARWİNİZM VE TOPLUM

1.İlerleme İnancı ve Bilim Kimliği

"Modernliğin kendisine biçtiği ve aynı zamanda da modernliği oluşturan pek çok imkansız ödev arasında düzenleme ödevi öne çıkar. İmkansız ödevlerin en imkansızı, vazgeçilmez ödevlerin en vazgeçilmezi olarak; gerçekten de, bütün öteki ödevleri sadece kendisinin metaforu haline getiren bir ödev, bütün öteki ödevlerin arketipi olarak…"[1]

Günümüzde bildiğimiz anlamıyla "ırkçılık" kavramını anlamak Batı modernizminin tarihine odaklanmayı gerektirmektedir. Modernizmin kendisini inşa ettiği temelleri sosyal, ekonomik, düşünsel, tarihi yönleriyle anlamaya yönelik bir girişim çalışmanın anlaşılması açısından önemlidir. Bilimde XIX. yüzyıl dönüşümü ve bilimsel gelişmeler "ırkçılık" kavramında toplumsal süreçlere bağlı olarak bir dönüşüm yaratmıştır. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde modernizmin kökenleri, ilerleme ve gelişme kavramlarının ana hatları, XIX. yüzyıl bilim kimliği ve kökenlerine ilişkin sosyolojik çerçevede bir değerlendirme yapılacaktır.

Modern Batı düşüncesinin temellerini dünyayı sınıflandırmak, belli kategorilere ayırmak, normal-anormal ya da doğal-doğal olmayan karşıtlıklarını açıklamak çabası oluşturmaktadır. Peki bu sınıflandırma çabasının nedenleri ve kökenleri nelerdir? Buna verilebilecek ilk yanıt hiç kuşkusuz bölünmüş bir dünyanın ya da toplumun yönetilebilir olmasıdır. Aynı zamanda bu soru çok kapsamlı bir araştırmayı da hak etmektedir. Ancak belli dönüm noktalarına vurgu yapan kısa bir değerlendirmenin yardımıyla cevap niteliğinde bir özet yapılabilir. Sınıflandırma ve onunla ilgili düşünce sistemlerini anlamak için öncelikle Batı toplumlarının girdiği yeni toplumsal ve ekonomik sürecin bir değerlendirmesini yapmak gereklidir. Amerika'nın keşfiyle birlikte kurulan yeni ilişkilere uygun bir biçimde Batı'nın kendi içinde yeni bir örgütlenmeye gitmesi söz konusu olmuştur. Yeni bir sürecin başlatıcısı olan Batı toplumları, bu tarihten sonra ilişkileri kendi lehlerine ve kendi üstünlüklerini pekiştirecek şekilde kurma çabası içerisine girmiştir. Yeni teknik buluş

[1] Zgymunt Bauman**, Modernlik ve Müphemlik**, Çev. İsmail Türkmen, Haz. Çiçek Öztek, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2003, s.13

ve araçların Batı dünya egemenliğinin kurulması ve pekiştirilmesinde oynadığı rol nedeniyle Batı'da bilime üstün bir rol atfedildiği görülmektedir. Batı bilimi bu koşullar içinde gelişmiş ve belli özellikler kazanmıştır.[2] XIX. yüzyılda evrensellik ilkesiyle ortaya konacak olan Batı kaynaklı bilim ve bu bilim aracılığıyla kurulan Batı dünya egemenliğinin kökenlerini yeni kıtanın keşfi ile birlikte başlayan süreçte sanayileşme, kentleşme ve ortaya çıkan yeni toplum düzeninin çelişkilerinin çözülmesi amacı oluşturmaktadır. Bu çözümlerden bir tanesi de ırkçılığın yeni süreçte bir strateji olarak kullanılması ve sömürge ilişkilerinde yeniden anlamlandırılmasıdır. Toynbee'ye göre "daha çok Batı toplumlarına özgü bir önyargıyı barındıran ırkçılık kavramı, Batı'nın yeni toplumlarla karşılaşması sonucu şekillenmeye başlamıştır ve bu kavram bir anlamda Batı koloniciliğinin bir türevidir." [3] Bu elbette ki zaten bilinen ya da düzgün bir tarihi okumayla yapılabilecek bir yorumdur. Bu tarz bir saptamaya karşılık, ırk kavramı ve ırkçılık her zaman var olan bir olguydu, savunması da yapılabilir. Ancak burada anlaşılması önemli olan nokta, modern ırkçılığın bilimsel söylemle revize edilmiş olmasıdır. Bu şekilde ortaya konan ırkçı söylem daha önce etkili olmadığı kadar çok etkili olmuş, önyargının inşasında daha derin söylemler üretmiş ve toplumlararası ilişkilerin yönetilmesinde en aktif rollerden bir tanesini üstlenmiştir.

Batı toplumlarında girilen yeni ekonomik, siyasi ve toplumsal süreçte ayrıcalıklı bir konum edinen bilim, bilginin sınıflandırılmasından ve sistemleştirilmesinden başka bir şey değildir. Bilginin bilimsellik kazanmasının ön koşulu, işe yarar biçimde sınıflandırılmasıdır. Bu bilginin sistemleştirilmesi bir üst düzeyde gerçekleşir. Bu açıdan bilim sınıflandırmaları toplumun genel amacını anlamamıza yardımcı olur.[4] Dolayısıyla Batı tarihinde bilimin gelişmesini bağımsız bir gelişme gibi düşünmek doğru olmayacaktır. Batı bilimini, özellikle XIX. yüzyıl dönüşümünü toplumsal ve toplumlararası arka plana dikkat ederek değerlendirmek gereklidir. Yeni kıtanın keşfi ve kurulan yeni ilişkilerle birlikte Batı toplumları bir zenginlik elde etmiş, bu zenginliğin yönetimi ve uluslar arası düzeyde Batı lehine

[2] Ertan Eğribel, "Günümüz Bilim Tartışmaları ve XIX. Yüzyıl Bilimi", Haz. Ertan Eğribel, Ufuk Özcan **Sosyoloji Yıllığı Kitap 16: Bilim Sosyolojisi: Bilim ve Tarihi Yöntem**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2007, s.148-149
[3] Alaeddin Şenel**, Irk ve Irkçılık Düşüncesi**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1984, s.28
[4] Eğribel, **a.g.e.**, s.163

korunması ana sorunlardan bir tanesi haline gelmiştir. Sanayileşmenin akabinde şehirleşmenin artmasıyla birlikte de nüfusun yönetimi, şehirleşme ve üretim sorunlarının çözülmesi sorunları gündeme gelmiştir. XIX. yüzyılda bilimsel devrimin nedeni Batı toplumlarının içinde barındırdığı bu çelişkilerdir. Batı tarihinin en merkezi tartışmalarından olan ilerleme ve gelişme konusu da bu süreçte yeni hatlarıyla tanımlanmıştır. Bilimsel gelişme sadece doğanın kontrol altına alınması değil, aynı zamanda toplumsal ilerleme, gelişme, eşitlik, adaletin gerçekleştirilmesi olarak yorumlanmıştır. Bugün sorgulanmakla birlikte bilimsel ilerleme ve gelişme görüşlerinin toplumlararası farklılıkların açıklanması ve eşitsizliklerin çözümlenmesi amacıyla kullanılması bilime yüklenen görevin büyüklüğünü gözler önüne sermektedir.[5] XIX. yüzyılı hazırlayan önceki iki yüzyıl değişim ve dönüşümün ifadesinden başka bir şey değildir. Toplumların girdiği yeni süreçle birlikte geleceğin tasarısına ilişkin kaygı, ilerlemenin nasıl olacağı sorusu ve birçok yeni sorun dönemin ana tartışmaları olmuştur. XIX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Comte, Marx ve Spencer'ın yaptıkları bu ilerlemenin "nasıl"ının proje haline getirilmesidir.[6] Her birinin teorisi tarihte ilerleme ve gelişmeyi açıklarken geleceğin nasıl olacağının tasarısını da içerir. Bu toplumsal olana ilişkin her şeyin çözümlendiği ve artık kestirilebilir olduğuna olan inancın bir göstergesidir.

İlerleme fikri Batı düşünce tarihinin en eski sorunlarından birini oluşturur ve ilerlemenin nerede ve nasıl başladığı sorulagelen bir sorudur. Sanayileşme süreçleriyle birlikte ilerleme tartışmasının yeniden ele alındığı ve XVII. yüzyıl itibariyle modern olarak nitelendirebileceğimiz düşünürlerin kendilerini eski olandan farklılaştırmak adına ilerleme konusuna yeni yaklaşımlar geliştirdikleri görülmektedir. Teorilerin farklılıklarının yanında kısa bir tanımla ifade edecek olursak ilerleme fikri toplumsal ve kültürel değişme kuramları inşa edilirken farklılıkların kullanılabileceği düşüncesine dayanmaktadır. İlerleme fikrine dair hemen hemen tüm çağlarda ortak olan özellik; düşünürlerin kendi toplumlarını açıklamak için barbar toplumları kendilerine ölçüt olarak almalarıdır. Yani tanımlama her zaman karşılaştırma üzerinden gitmiş ve üstünlük söylemi ilerlemenin

[5] **a.g.e.,** s.287
[6] Atila Doğan, **Osmanlı Aydınları ve Sosyal Darwinizm**, Haz. Semih Atiş, İstanbul, Küre Yayınları, 2012, s.50

tanımlanmasında kullanılan ana unsurlardan bir tanesi olmuştur. Örneğin Fontenelle (1657-1757) "Eskiler ve Modernler Üzerine" adlı çalışmasında ilerlemenin özüne ilişkin;

> "Sözgelimi, iyi işlenmiş bir zihin geçmiş yüzyılların bütün zihinlerini içerir; aslında ortada bütün tarih boyunca kendini geliştiren ve iyileştiren bir tek zihin mevcuttur. Demek oluyor ki, dünyanın başlangıcından bu yana yaşamakta olan insan yalnızca yaşamın en ivedi gereksinimleriyle uğraşan çocukluk çağını geçirmiştir; şiir ve hitabet gibi imgesel arayışlarda oldukça başarılı olduğu ve ateşliliği kadar sağlam olmamakla birlikte, hatta muhakemesini kullanmaya başladığında gençliğini idrak etmiştir. Şimdilerde, çok daha güçlü olarak aklını kullanırken olgunluğunu yaşamaktadır ve hiçbir zaman olmadığı kadar büyük bir zekaya sahiptir."

açıklamasını yapmaktadır. Benzer bir yaklaşımla "Tarih Üzerine" isimli eserinde de; "yalnızca insanın doğasına bakmak suretiyle geçmiş, hal ve geleceğin bütün tarihini kestirmenin olanaklı olduğunu" belirtmiştir.[7] Bu tarz çözümlemeler insanın giderek daha büyük zihinsel güçlere sahip olduğu düşüncesiyle insanın organik ilerlemesi konusundaki biyolojik kuramlara öncülük etmiş ve toplumsal ilerlemenin kontrol edilebileceği düşüncesini doğurmuştur. Batı toplumlarının öncülük ettiği ilerleme meydana gelmemişse, yavaşlamışsa ya da gerileme baş göstermişse ilerlemeye köstek ya da engel oluşturan özel durumlardan ötürüdür.[8] Ancak bu raslantısal durumlar bilimin açıklama alanına girmez ve de dolayısıyla açıklanamaz. Bu bakış açısı birçok erken dönem düşünürde görülmekle birlikte bolca, bilimin ilerlemesiyle yeni temellere oturtularak ve genişletilerek kullanılmıştır. XIX. yüzyılla birlikte ilerleme düşüncesi kurulurken çözüm getirilemeyen noktalarda açıklanamazlık ya da kendiliğindenlik söylemleri sıkça kullanılmış, postmodern dönemle birlikte de yeni toplumsal ilişkilerin sonucu olarak ilerleme anlayışı yerini başka söylemlere bırakmıştır. [9]

Irkçılığın bu süreçte inşası toplumlararası farklılıkların açıklanması ve mutlaklaştırılması zemininde anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla ırkçılığın temas noktalarını ve toplumsal niteliğini ortaya koymaya çalışırken bu temellerini değerlendirmeye almak gereklidir. Bilimin ve bilimsel ırkçılığın gelişmesinde

---

[7] Teggart, **The Idea of Progress** s. 176-178'den aktaran, Tom Bottomore, Robert Nisbet, **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**, Haz. Mete Tunçay, Aydın Uğur, C.I , İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2006, s.87
[8] **A.g.e ,** s.90
[9] Eğribel, **a.g.e**, s. 293

sömürgeleştirme temel itici güç olarak karşımıza çıkmaktadır. XVIII. yüzyılda ırk kavramı yeni anlamıyla kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde inşa edilen "öteki" kavramının Aydınlanma düşüncesinde nasıl kurulduğunu ve pozitivist bilim aracılığıyla nasıl mutlaklaştırıldığını anlamak önemlidir. Sömürgeleştirme süreciyle birlikte ortaya konan ve kültür farklılıklarının mutlaklaştırılmasını öngören ırkçı örneklere David Hume'ın 1748'de yazdığı "Ulusların Karakterleri" denemesinde rastlanmaktadır. "Siyahlar ve öteki yaratıklar doğal olarak beyazlardan daha aşağıdır." ifadesini kullanmıştır. Aynı şekilde Immanuel Kant da, 1764'te "Yüce ve Güzel Olanı Hissetme Üzerine Gözlemler" başlıklı eserinde, "Afrika siyahlarının doğadan zeka almadıklarını" ileri sürmüştür. Hegel ise; "siyahların insanlığın yüzkarası olduğunu ve Afrika'nın dünya tarihinin bir parçasını oluşturamayacağını çünkü bu yönde bir gelişme sergilemediğini" "Tarih Felsefesi" başlıklı yapıtında belirtmiştir.[10] Bu düşünceler Aydınlama ile birlikte kurulan yeni Batı gücünün mutlaklaştırılmasında kullanılan ve her biri sosyal, politik ve ekonomik anlamlar barındıran düşüncelerdir. Bu şekilde Batı'nın üstünlüğü ırka bağlanmış ve bu üstünlüğün içsel olarak Avrupa toplumlarında var olduğu sonucu üretilmiştir. Bir toplumun tarihini bir diğerininkini belgelemek üzere kullanmak doğrultusunda geliştirilen bu yöntemler ve insanlıkla ilerlemenin birliğinin ortaya konması XIX. yüzyıla derinden etkide bulunacak bir miras bırakmıştır.[11] Darwin'in getirdiği de bu savunuyu ırk mücadelesi savıyla bilimsel düzeyde doğrulamak olmuştur.

Aydınlanma aklı merkeze koyan, kurma, kontrol etme aşamalarını ona bağlayarak düşünen bir süreçtir. Aklın sona erdiği noktada karşımıza çıkacak olan aklın yargıcı yine akıldır. Burada akıl hem doğruluğu temsil eder hem de onu cisimleştirir.[12] Bu akıl çağında bilimsel metot ve prensiplerin uygulanması vasıtasıyla, insan aklının doğru kullanılması sayesinde çözülemeyecek bir problem olmadığına inanılır.[13] Bu bağlamda bilim toplumsallaştırılmış, yeni toplum biçiminin dayandığı en önemli dayanak haline gelmiştir. XIX. yüzyıl itibariyle yeni bir ilişkiler

[10] Mehmet Taş**, Avrupa'da Irkçılık: Göçmenler ve Aşırı Sağ Partiler**, Haz. Suavi Aydın, İstanbul, İmge Kitabevi, 1999, s.40
[11] Bottomore, Nisbet, **a.g.e**, s.106
[12] Emre Işık, **Beden ve Toplum Kuramı: Öznenin Sosyolojisinden Bedenin Sosyolojisine,** İstanbul, Bağlam Yayınları, 1998, s.99
[13] **A.g.e,** s.101

ağı kurulup, bu örgütlü bir hale getirilince yeni bir bilim anlayışı gelişmiştir. Irkçı görüşler de bu bilimsellik çerçevesinde şekillendirilmiş ve biyolojik ırkçılık dediğimiz olgunun gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu çağı farklı kılan en önemli unsur pozitivist bilgi anlayışının doğuşudur. Pozitivizm gözlenebilir, ölçülebilir olaylarla ilgilidir ve olgusal bilgiler arasında yasa benzeri ilişkiler kurarak dış dünyaya ilişkin öngörüde bulunmaya izin veren açıklayıcı bilgi edinmeye çalışır. Algılanamayan nedenleri bulmayı amaçlayan veya olayların arkasını veya ötesini elde etmeye çalışan açıklama ve araştırmalar bir yana bırakılır. XIX. yüzyılda ortaya konan pozitivist bilim anlayışı Batı uygarlığının öz niteliklerinin bir uzantısı olmaktan ileriye gitmemektedir. Bu nedenle toplumsal statik yanında toplumsal gelişme, toplumsal değişme ve toplumsal dinamik gibi kavramlar geliştirilmiştir. Düzen içinde ilerleme sorunu ana tartışmalardan birisi haline gelmiştir.[14] Bu noktada bahsedilmesi gereken isim hiç kuşkusuz, bilime bir insanlık dini statüsü veren August Comte (1798-1857)'dur. Comte sadece sosyoloji bilimi ve onunla ilişkili alanlardaki etkisinden ötürü değil, ilerleme fikrini hiç sorgulamadan ele almış olması ve bu fikri son derece açık, derinlemesine ve sistematik bir biçimde kullanarak ilerlemenin varsayımlarını ve doğuracaklarını kendinden önceki düşünürlerin pek azının becerebildiği bir biçimde sergilemiş olması açısından da önemlidir.

Bugün birçok eleştirinin hedefi ve tartışmanın odağı olan pozitivizm kavramını August Comte'a borçluyuz. Burada Comte'un bu kavramı hangi amaçla kullandığını anlamak ve yeni sosyoloji biliminin inşasında kavramın ne tarz bir işlev üstlendiğini kavramak önemlidir. Comte eski felsefi geleneği yıkarak felsefeyi metafizikten arındırmak ve pozitif bir felsefe kurmak istemiştir. Çünkü ona göre pozitif felsefe metafizik felsefenin aksine sadece eleştirmekle kalmamakta aynı zamanda kurucu bir nitelik de taşımaktadır. Pozitif negatifin aksine yıkan değil kurandır. Bu bakış açısıyla sosyoloji tıpkı doğa bilimleri gibi toplumsal olguları bilimsel bir yöntemle inceleyebilecek ve yeni bir yasalar sistemi kurabilecek bir toplumsal doğa bilimi görevi üstlenebilecektir. Burada ki hedef sosyoloji bilimini ya da Comte'un kullandığı ilk ismiyle sosyal fiziği geçerli bir bilimsel kimliğe büründürmektir. Anlaşıldığı üzere Comte'un pozitivizmi kullanma amacı sosyolojiyi metafizik

[14] Eğribel, **a.g.e**, s.357

kalıntılardan kurtarmak ve diğer bilimlerle aynı kapsayıcı mantıksal biçimi paylaşmasını sağlamaktır.[15] Comte'un bu yolda kullandığı yol sosyolojiyi biyoloji biliminin üzerine inşa etmek olmuştur. "Pratikte ihmal edilmesine rağmen sosyal bilimin biyolojiye itaati ve tabi olması o derece açıktır ki bunu hiç kimse yalanlayamaz." ifadesi bu savını ortaya koymaktadır. [16] Comte'un kullandığı bu organizmacı yaklaşım her zaman toplumsal dayanışmayı vurgulamak için başvurulan bir yaklaşım olmuştur. XIX. yüzyılın başında daha muhafazakar kullanılan organizmacılık, liberallerle karşılıklı etkileşime girmiş ve esas kırılma noktasını Darwin'le yaşamıştır. Bunda hiç kuşkusuz Comte'un biyolojiyi sosyolojinin temeli yapan tavrının önemli bir etkisi vardır. XIX. yüzyılda "evrim kavramı hem Hegel hem Comte hem Marx ile felsefede yaygınlık kazanmış; hem de Sanayi Devrimi ve bilimsel ilerleme ile zihinlerde sürekli ilerleme ve gelişme fikri yerleşmiştir." Evrim teorisi zihinlerdeki bu ilerleme şeklinin biyolojideki karşılığını verdiği için kolaylıkla kabul edilmiştir.[17] Bir anlamda XIX. yüzyıl pozitivizmiyle Darwin'in evrim teorisi birbirine uygun düşmektedir.

Comte düzen ve ilerleme kavramına farklı bir boyut getirerek, karşılıklı bağımlılıklarına dikkat çekmiş ve bu ikisinin elele gidebilmesinin yolunun da insanlık dininden geçtiğini belirtmiştir. Comte'un burada insanlık dininden kastettiği üç gelişme evresinde son aşamaya koyduğu sosyolojidir. İlk bilimler matematik, astronomi ve fizik doğa olaylarını betimlerken, sonradan kimya ve fizikten geçerek insanın kendisine nüfuz eden bilimler haline gelmişlerdir. İnsan düşüncesinin gelişmesi teolojik, metafizik ve pozitif evreden oluşur ve son aşama olan pozitif aşama insanlığın gelebileceği nihai aşamadır. Sosyoloji de nihai bilimdir. Comte'un düşünceleri Saint Simon'a onun düşünceleri de Aydınlanma yazarlarına dayanmaktadır. Simoncu ruh bütün Avrupa'da ilerlemeci ve seküler radikal hareketlere ilham kaynağı olmuştur. Bu mirasla yola çıkan Comte'un teorisi bir reçete olarak sunulmuştur.[18] Bu bağlamda ortaya konulan sosyoloji bilim kimliği

[15] Bottomore, Nisbet, **a.g.e**, s.351
[16] Doğan, **a.g.e**, s.38
[17] Caner Taslaman**, Evrim Teorisi, Felsefe ve Tanrı**, İstanbul, İstanbul Yayınevi, 2013, s.111
[18] Doğan, **a.g.e**, s.39

yeni toplumsal düzende çatışma, düzen, ilerleme gibi sorunların bir sonucundan başka bir şey değildir.

1. Biyolojik Irkçılığın Doğuşu ve Toplum

Batı toplumlarının modern örgütlenmesinde birçok kavram eski anlamını yitirmiş; yeni endüstri ilişkileri ve toplumsal düzen içerisinde yeniden tanımlanmıştır. Irk kavramı da böyle bir kavramdır. Ancak bu tarz bir kavramın bilimsel temellerde tek taraflı ve belli ideolojilere hizmet edecek şekilde yeniden inşası konuyu tartışmaya açmaktadır. Bu bölümde biyolojik anlamda ırk kavramının klasik anlamdaki ırk kavramından farkı ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu konuya ilişkin genel bir değerlendirmeden sonra biyolojik anlamda ırkçılığın önemli temsilcileri olan Sosyal Darwinist kuram ve öjenizme değinilecektir.

Modern Batı toplumunun inşasında ırkçılığın içeriğindeki değişim ve konunun sosyal açıdan önemini anlamak için sömürgeleştirme süreçlerine odaklanmak izlenmesi gereken yolun ilk aşamasını oluşturmaktadır. Sömürgeleştirme ve bunun haklılaştırılması noktasında modern Batı biliminin kullandığı yöntem sınıflandırmaları kullanmak olmuştur. Bu sınıflama kendisini büyük oranda bedenler, biyolojik özellikler ve nitelikler üzerinden yaparak, sosyal etkilerden kendisini soyutlamıştır. Artık farklılık insan bedeninde aranmaya başlanmış ve insan bedeni ile sabitlenmiş hiyerarşik bir ilişki ortaya konmaya başlanmıştır. Aydınlanma düşüncesinin eşitlik, evrensellik idealiyle hayattaki eşitsizlikleri bağdaştırmak için beden kullanılmış, ortaya bir biyolojik kıyaslanamazlık ilkesi konulmuş ve Batı toplumları kendisini bu ilke üzerinden tanımlamıştır. Kafatası ölçümleri bu tarz bir yaklaşımın hiç kuşkusuz en açık örneğidir. İnsanları bedenleri üzerinde ötekileştirmek çok yeni bir kavram olmamakla birlikte, bilimselliğe hapsedilmesi bu dönemin ürünüdür. Bir anlamda Aydınlanma düşüncesi, ırkçılık ve sömürgeciliğin doğallaştırılmasına bilimin katkısı sınıflandırma şeklinde olmuştur.[19] Ten rengi siyah

[19] Arus Yumul, "Ötekiliği Bedenlere Kaydetmek", **Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar**, Haz. Kenan Çayır, Müge Ayhan Ceyhan, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.91

olan ırk köleleştirilmiş ve ten rengiyle kölelik arasında direk bir ilişki kurularak beyaz olmayan her deri rengi değersizleştirilmiştir.[20]

Modernleşme öncesi ırkçılık daha çok sosyal statü, kültürel farklılıklar vs. ile ilgiliydi. Bunlar ümmetçilik, soyluculuk, kabilecilik, uygarcılık gibi etnosantrizmin ırkçı olmayan görünümleridir diyebiliriz. Bazen bu etnosantrizm bugün bildiğimiz anlamda ırkçılıkla karıştırılabilmektedir. Örneğin; etnosantrizm Antik Yunan ve Roma'da uygarcılıkla eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Orta Çağ'a gelindiğinde ise; etnosantrizm dinsel bir görünüm almıştır. Bu dönemde özellikle soyluculuk kavramının geliştiği görülmektedir. Serf ve soylu arasındaki ilişki bu şekilde kurulmuştur. Ancak buradaki soyluculuk anlayışı Antik Yunan'dan farklı olarak tinsel erdemlerden çok artık fiziksel erdemlere daha çok önem veren bir soyluculuktur. Fiziksel güzelliğin ahlaki güzelliğin bir göstergesi olduğun yolundaki görüş bugün de hala etkisini sürdüren bir görüştür.[21] Gelişen dinsel ırkçılığa verilebilecek en yerinde örnek ise; Haçlı Seferleridir.

Sanayileşme süreçleriyle birlikte bilimler toplumsal sorunlara ve çelişkilere çözüm sağlamak adına gelişmişlerdir. Toplumun yönetimi ve doğal toplum örgütlenmesi yerine, işlerin bilimsel örgütlenmesinden ve yönetilmesinden söz edilmeye başlanmıştır. Endüstri toplumları bilim adamları ve uzmanlar tarafından yönetilmeye başlanmış, bu uzmanlar bir anlamda din adamlarının yerini almıştır. Bilimsel gelişmeler kimya, fizik, biyoloji, tıp gibi birçok alanda bu toplumun pratik kaygıları sonucunda gelişmiştir.[22] Batı yeni süreci yönetmek adına kendi deneyim ve birikimlerine göre elde ettiği bilgileri belli bir biçimde sınıflamıştır. İnsanoğlu, doğayla ilişkilerinde kendi kurallarını koymak ve kendi kurallarını koymak eğilimi içerisine girmiştir. "Hakimiyet kurma doğanın bilgisine hakim olmayı gerektirmiş ve bunu kolaylaştırmanın yolu da insanoğlunun çevresindekiler sınıflaması ve kategorileştirmesi olmuştur." Bauman'ın ifade ettiği gibi "düzenleme, planlama, özü itibariyle modernliğin ruhuna uygun rasyonel bir etkinliktir." Bu yolda öteki olarak

[20] Ebru Çoban, "Modern Devlet ve Irk Söylemi Çerçevesinde Ruanda Soykırımı", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 2007, s.31
[21] Michel Foucault, **Toplumu Savunmak Gerekir**, Çev. Şehsuvar Aktaş, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002, s.94
[22] Eğribel, **a.g.e**, s.372-386

tanımlananlar, bu düzeni ve sınıflandırmayı bozma veya tehdit etme eğiliminde olanlardır ve modernliğe yaraşır bir şekilde kapasitesizleştirilmişlerdir. Bauman bilginin iktidarına vurgu yaptığı modernlik tanımlamasında, "şeylerin bilgisine ulaşılarak kurulan iktidarın olayları denetim altında tutmayı ve önceden tahmin etmeyi sağlayacağını ve dolayısıyla toplum planlamasını ve toplum mühendisliğini mümkün kılacağını" belirtmektedir.[23] Özellikle XX. yüzyıla gelindiğinde toplumlara bilimsel temelli müdahale etkinlik kazanmış ve toplum mühendisliğinin hırsları kendisini göstermiştir.

XVIII. yüzyılda Carl von Linne'nin bitkileri sınıflandırma sistemi de böylesi yaklaşımın örneklerindendir. Bitkiler arasında cins ve tür ayrımına dayalı bir sınıflandırma yapılması Batı cinsiyetçiliği ve ırk temelli yaklaşımının doğaya uygulanması olarak yorumlanabilir. Bitkilerin, hayvanların ve de insanların kökenlerine ilişkin ayrım bilimsel bir şekilde meşrulaştırılmıştır. Evrim kuramı da bunun üzerine inşa edilmiştir. Jean Baptiste Lamarck'ın "Canlıların Yapısı Üzerine Araştırmalar, Zooloji Felsefesi ve 1825'den 1822'ye kadar yayını süren yedi ciltlik "Omurgasız Hayvanların Doğa Tarihi" kitaplarında Lamarckçılık olarak adlandırılan kuramını açıklamıştır. Lamarck canlıları türlerin basitten karmaşıklığa doğru ilerleyen gelişmelerine göre sınıflandıran evrim kuramının geliştirilmesinde önemli bir rol oynayacaktır. Türlerin birbirine dönüşmesiyle canlılar dünyasını en basitten gelişmişe doğru uzanan bu evrim süreci giderek toplumların ilerleme ve gelişmelerine göre tanımlanmasının önünü açmıştır.[24] XIX. yüzyılla birlikte bilimi ölçmekle özdeşleştiren anlayışın etkisiyle ırkları kafataslarına göre sınıflayan kalıtımcı teoriler üremeye başlamıştır. Daha XIII. yüzyılın ikinci yarısında Alman anatomist Petrus Camper (1772-1789) "insan yüzünün ileriye doğru "fırlaklık" derecesini ölçen, buna göre "yüz açısı" yetmiş derece olan siyahların, yüz açısı elli sekiz derece olan maymuna, seksen derece olan Avrupalıdan daha yakın oldukları sonucuna götüren çalışmalar" yapmıştır. W.L.H Duckworth da insanlığı kafataslarına göre yedi gruba bölmüştür.[25] "Anlaşılacağı üzere sosyal ve bilimsel gelişmeler canlı

[23] Çoban, **a.g.e**, s.18
[24] Eğribel, **a.g.e**, s.410-411
[25] Şenel, **a.g.e,** s.7-8

varlıkları, dolayısıyla insanı kategorileştirerek yeni anlama ve algılama yöntemleri geliştirmiştir."[26]

Anlaşılacağız üzere ırkçılık artık kendisini biyoloji ve insan bedeni üzerinden tanımlamaya başlamıştır. Böyle bir arka planda Darwin, Sosyal Darwinizm, öjenizm gibi kuramların popülerlik kazanması beklenen bir durumdur. Bu kuramlar ilerlemeye ırk temelli bir açıklama getirmekte ve de dönemin siyaseti için kullanışlı birer kuram olarak gözükmektedirler. En başta marjinal gibi görünen bu öğretiler Batı düşünsel birikiminin çok da şaşırtıcı olmayan sonuçlarıdır. Yeni toplum düzeninde insan artık eski basit anlamından sıyrılarak olumlu, olumsuz birçok anlamı ve de kavramı bünyesinde barındıran, bir anlamda iktidarın ilgisini çevirdiği yeni bir odak haline gelmiştir. Bu durum yeni toplumsal düzende özellikle XIX. yüzyıl ile birlikte çatışmanın giderilmesi ve düzenin sağlanması yolunda nüfusun düzenlenmesi ihtiyacıyla alakalı bir durumdur. Birey nüfus düzeyinde anlam kazanmaya başlamış ve birey-toplum uyumu düzenin sağlanması açısından önemli bir hale gelmiştir. Bu durumda evrimci anlayışın hakim olmasıyla birlikte, bireyin toplumu oluşturan bir biyolojik varlığa indirgenmesi ve mücadele çerçevesinde değerlendirilmesinin etkisi göz ardı edilmemelidir. Foucault'nun belirttiği şekliyle;

> …ve böylece, devrimci türde bir karşı- tarihin oluştuğu sırada, başka bir karşı-tarih oluşacaktır, ama bu söylemde var bulunan tarihsel boyutu, biyolojik tıbbi bir perspektif içerisinde ezdiği sürece karşı tarih olacaktır. Böylelikle tam da ırkçılık olacak bir şeyin belirişini görürsünüz. Artık savaş anlamında çarpışma değil, biyolojik anlamda mücadele vardır. [27]

Irklar ve toplumlararası savaşın biyolojik alana hapsedilmesi ve sosyal, ekonomik, siyasi süreçlerin dışlanması biyolojik ırkçılık dediğimiz durumun doğuşuna zemin hazırlamıştır. Biyolojik ırkçılık toplum içindeki bireylerin biyolojik varlıklarıyla değerlendirildikleri ve sınıflandırıldıkları, politikaların buna göre şekillendiği bir sınıflı toplum yapısını işaret etmektedir. Özellikle XX. yüzyıl ile birlikte uygulamalarını gördüğümüz bu anlayış modernizmin ırkçılık konusundaki

[26] Çoban, **a.g.e,** s.35
[27] Foucault, **a.g.e**, s.91

dönüşümünden başka bir şey değildir ve devlet ırkçılığının doğuşunu temsil etmektedir.

2.1. Doğaya Hakimiyetten Canlıya Hakimiyete

Biyoloji ve diğer bilimlerin yeni toplumsal süreçlere bağlı olarak gelişmesi ve nüfusun kontrol edilmesi sorunu doğaya hakimiyetten sonra birey üzerinde hakimiyet kurma sorununu gündeme getirmiştir. Hem kontrol etme ihtiyacı hem de özellikle tıp, biyoloji, antropoloji gibi bilimlerdeki gelişmeler insan bedenine ilişkin yeni kontrol mekanizmaları üretmekle birlikte, beden karşımıza daha çok çözümlenen ve daha çok anlam yüklenen bir alan olarak çıkmaya başlamıştır. Özellikle ırkçı yaklaşımların yükselişiyle beraber beden üzerindeki hakimiyet biyopolitik araçlarla bedeni dönüştürücü ve yaşam üzerinde hakimiyet kurucu bir niteliğe bürünmüştür. Bu durum karşılıklı gelişmelerin bir sonucu olarak kavranmalıdır. Sanayileşme süreçleriyle birlikte toplumsal koşullara bağlı olarak gelişen bilim bir kontrol aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla sosyal, siyasi ve ekonomik olanla karşılıklı işlevsel bir ilişki içindedir. Bunun yanı sıra toplumsal düzeni sağlamak için gelişen bilimin, bir de kendi gelişmeleri sonucunda yarattığı kontrol mekanizmaları söz konusudur. Bireye ve bireyin bedenine hakimiyet konusu böyle bir ilişki sonucunda şekillenmektedir. Sosyal teşvikin yanında bilimsel keşfin teşvikini de hesaba katmak gereklidir. Kontrol amacıyla gelişen bilim ilerledikçe ve daha çok keşifte bulundukça farklı hakimiyet ve müdahale alanlarının doğmasına katkıda bulunmaktadır. Tıbbi bilgi toplumsal sorunlar sonucunda teşvik edilmiş olmakla birlikte, bunun karşılığın bedenin tıbbi çözümlemesi de bireye bakışın değişmesinde katkıda bulunmuştur. Bedenin sırları çözüldükçe yönetilebilirliği de artmıştır. Bu durum aynı zamanda bireyin kendisiyle kurduğu ilişkinin değişmesinde ve uzmanların toplumun yönetiminde-özellikle sağlık alanında- kontrolü ele almasında etkili olmuştur. Dolayısıyla canlıya hakimiyet konusunu kompleks bir gelişmeler ağı çerçevesinde değerlendirmek gereklidir.

Toplumun ırkçı beden politikalarıyla düzenlenmesi büyük oranda XX. yüzyılda ortaya çıkmış olmakla birlikte, temellendirilmesi XVIII. yüzyıl sonu ve XIX. yüzyılda mümkün olmuştur. XIX. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan en önemli

özelliklerden bir tanesi toplum bilimlerinin de doğa bilimleri gibi değerlendirilmeye başlanması ve akabinde bireyin toplumsal düzen ve kontrol çerçevesinde değerlendirilmeye başlanmış olmasıdır. Canlı varlığın tıpkı doğa gibi incelenmesi ilk olarak biyoloji ve tıp alanlarında görülmektedir. Modern biyolojinin kurucuları; Trembley, Spallazani, Bonnet ve Lavoisier gibi isimler sindirim, üreme, yenilenme ve solunum gibi konuları deneye indirgeyerek incelemişlerdir. Aynı şekilde tıptaki gelişmelerde de koruyucu, önleyici tedavi yöntemleri teori ve deney ile genelleştirilmiştir. Mikrop kuramlarının ortaya konması gibi çalışmalarla canlı organizmanın sırlarının da cansız doğa gibi çözülebileceği görüşü yayılmış ve bu birçok beşeri bilimde kendisini aynı şekilde göstermiştir.[28] Bilimsel söylemin yaşam ve toplum düzeni üzerindeki hakimiyetinin arttığı bir dönemde mevcut iktidar yapısının da değiştiğini anlamak gereklidir. Biyopolitik devlet karakterine giden ve çalışmanın ikinci bölümünde değinilecek bu yeni iktidar tipinde artık insanın toplumdaki konumu, durumu, davranışı, dış görünümü, ırkı, bu ırka göre davranıp davranmadığı devletin radarına girmiştir. Giderek karmaşıklaşan ve kompleks bir yapı alan yeni toplum düzeninde toplumun bireylerinin durumuna ilişkin bir kaygı söz konusudur. Bu kaygı bireyi önceleyen bir kaygı olmaktan ziyade toplumun sağlığı ve geleceği için bireye odaklanan bir kaygıdır. İdeal olan yeni toplum düzenine uyması gerekenler, yaşamlarını buna göre organize etmek zorunda olan bireylerdir.

Bilimsel gelişmelerle insan bedenine ilişkin bilginin ve bakış açısının değişmesi, bunun yanında biyolojik ırkçılığın toplumlararası ilişkilerden toplumsal sınıfların belirlenmesine doğru kayması, canlıya hakimiyet noktasında ırkçı kategorizasyon ve düzenlemelerin biyopolitik iktidar tipinin özelliklerinden birisi olarak yerleşmesini sağlamıştır. Toplumlararası ilişkilerde üstünlük ve bu üstünlüğün mutlaklaştırılması için kullanılan bilimsel ırkçı söylem, zamanla daha fazla kategori doğurmuş ve toplumsal sınıfların oluşmasında etkili olmuştur. Kısaca daha çok gözlem, daha çok inceleme ve bedene hakimiyet yeni sınıflama imkanlarının doğmasını sağlamıştır. Bu şekilde ortaya konan biyolojik ırkçı yönetim sistemleri kendisini büyük oranda sağlık-tıp alanında meşrulaştırmış ve biyopolitik hükmetme

[28] Eğribel, **a.g.e,** s.368-369

noktasında bu alanlar büyük önem taşımıştır. Irkçılık ve sağlık uygulamaları arasındaki ilişkiyi iyi anlayabilmek öncelikle, ırkçı teorilerin XX. yüzyıla yaklaşırken aldığı biçimleri anlamak ve sağlık uygulamaları tarihine değinmek önemlidir. Zira her iki kavram da toplum mühendisliğinin alabileceği en ilginç birlikteliklerden bir tanesini temsil etmektedir. Bu yolda Darwin'in evrim teorisi ve toplumsal eşitsizliklerin mutlaklaştırılması, nüfus teorileri, Sosyal Darwinizm ve tıbbi müdahale ile ırkın iyileştirilmesini mümkün kılan öjenizm konuları incelenmesi gereken önemli konulardır.

2.2. Teorilerin Evrimle Buluşması: Darwin'in Katkısı

Charles Darwin'in (1809-1882) evrim teorisi kuşkusuz düşünce tarihinde en etkili olmuş teorilerden bir tanesidir. Bununla birlikte birçok tartışmanın da odağı olmuştur. Bu tartışma Darwin'in evrim teorisinin kendisinden çok, ilişkilendirildiği noktalarla alakalı olmuştur. Darwin'in teorisini şimdiye kadar ortaya koymaya çalıştığımız tarihsel, düşünsel arka plandan ve mevcut toplumsal düzenden bağımsız düşünmek olanaksızdır. Ortak tartışma olan ilerleme kavramı ve onunla alakalı teoriler, biyolojideki gelişmeler, pozitivizmin yükselişi hem Darwin'in teorisini ortaya koymasına zemin hazırlayan ortamı hazırlamış hem de teorinin kabulünde etkili olmuştur. Darwin'in teorisinin sosyal olana bağımlılığı bilinen bir gerçek olmakla birlikte kendisi de Malthus'un (1766-1834) "Nüfus İlkeleri Üzerine Bir Deneme"sinden etkilendiğini belirtmiştir. Malthus'un savunusu nüfus artarken kıt kaynakların azalması üzerinedir. Aradaki bu ters orantı önlemlerin alınmasını gerektirmektedir. XIX. yüzyılda hızlı sanayileşme, köyden kente göçle beraber Batı Avrupa'da büyük bir demografik dönüşüm yaşanmıştır. Ortalama yaşam süresi yükselmiş bebek ölümleri azalmış dolayısıyla nüfus sayısı artmıştır. Bu dönemde Malthus, fazla nüfusu tehlike olarak görmüştür. Malthus' un 1798 yılında yayınlanan kitabı, nüfus alanındaki ilk sistematik çalışma olarak bilinmektedir. Malthus bu çalışmasında nüfus geometrik bir şekilde artarken besin maddelerinin aritmetik bir şekilde arttığını ileri sürmüştür. Malthus'a göre bu farklı oranlardaki artışlar nüfus ve besin maddeleri sayısı arasındaki dengenin bozulmasına neden olmaktadır. İnsanların beslenmesi için gerekli besin maddesine sahip olmaması kriz yaratacaktır. Bu krizi

engellemek için nüfus artışını kontrol altına almak gerekmektedir. Malthus, nüfus artışını etkileyen iki etken olduğunu düşünmüştür. Bunlardan ilki ahlaki sınırlamalardır ve insanlar tarafından kontrol edilebilirler. Bunlar evliliğin geç yaşlarda yapılması ve üreme amaçlı olmayan cinsel ilişkidir. Diğer etken ise; savaşlar, salgın hastalıklar, sefalet gibi negatif sınırlamalardır. [29] Malthus'un geliştirdiği çözümler arasında kürtaj, cinsel korunma gibi önlemler büyük oranda toplumun alt tabakalarını hedef almıştır. Çünkü ona göre özellikle alt tabakadan olan insanlar kaynakların tüketiminin en büyük nedenlerinden birisiydi. Malthus bu bakış açısından bekleneceği üzere hastalık, savaş ve kıtlık durumlarını nüfusun dengelenmesi adına faydalı olarak değerlendirmiştir. Ortaya koyduğu bu düşünceler sonucunda fakirliğin mahiyeti, fakir insanlara yardım edilip edilmemesi gerektiği, kaynakları artırmaya yönelik bir çabanın nüfusu da artırmaya neden olacağı gibi tartışmaları gündeme getirmiştir. Bunların sonucu ise; İngiltere'de 1834'de çıkartılan Yoksulluk Yasası olmuştur. XIX. yüzyılın başlarından başlayarak devam eden bu düşünceler sonucunda 1859'a gelindiğinde fakirlere, güçsüzlere ve yoksullara yapılan yardımlar aleyhinde, sosyal rekabet ve en uygunun hayatta kalması gibi fikirler çok genel bir model haline getirilmiştir.[30] Dolayısıyla Darwin'in teorisini de bu toplumsal arka planda anlamak ve getirdiği açıklamanın toplumsal çelişkilere çözüm noktasında getirdiği işlevselliği kavramak önemlidir. Darwin'in teorisi bu çerçevede mevcut toplumsal düzene üç noktada bağlanmaktadır;

1. İlerleme fikrine katkısı bağlamında**;** Darwin'in evrim düşüncesinin öneminin nedeni, siyasi ve toplumsal ilerlemenin gerçekleştiğine inanılan bir dönemde insanın biyolojik ilerlemesine getirdiği yanıttır. Zihinlerin ilerleme ve bu ilerlemenin nasıl olacağı konusunda meşgul olduğu bir dönemde Darwin uzun gözlem ve araştırmaları sonucunda geliştirdiğini iddia ettiği bilimsel biyolojik evrim teorisini ortaya atarak, doğal dünyada bitki ve hayvanların nasıl evrimleştiğini, yani ilerlediğini bilimsel olarak bulduğunu iddia etmiştir. Diğer teoriler de o günün geçerli silahı olarak

[29] Başak Bozkurt, "Kürtaj Yasalarının Nüfus Politikalarıyla İlişkisi: 1960'lardan Günümüze Türkiye", Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslar Arası İlişkiler Anabilim Dalı Lisans Bitirme Tezi, İstanbul, 2013, s.10
[30] Doğan, **a.g.e,** s.37

bilimi kullanmış ancak konuları yanlış seçmişlerdi. Darwin ise; herkesin üzerinde ittifak ettiği ve itiraz edemeyeceği biyolojik evrim teorisini seçmiştir.[31] Biyolojinin başatlığının olduğu bir dönemde bu tartışmasız bir avantajdır. Darwin doğa ve canlının gelişimine getirdiği açıklama ile ilerleme düşüncesindeki önemli bir boşluğu doldurmuş ve bunu toplumsal düzen ve koşullarla uyumlu bir şekilde yapmıştır.

2. Siyasetle olan ilişkisi bağlamında; Darwin'in teorisi mevcut liberal düşünce ile direkt paralelliğinin yanında birçok siyasi teoriyle uyum içinde olmuştur. Bunlardan en önemlisi "bırakınız yapsınlar" anlayışını doğrulamasıdır.

   Silvan Schweber'e göre, Darwin türlerin karakterlerinin farklılaşmasıyla ilgili açıklamaları yaparken doğrudan veya dolaylı olarak siyasal ekonomiden etkilenmiş, teorisini formüle ederken çok sayıda siyasal ekonomistin çalışmalarını okumuş ve "Türlerin Menşei" adlı eserinde defalarca "doğanın ekonomisine" atıfta bulunmuştur. Alman tarihçi Oswald Spengler, Türlerin Menşei'ni ekonominin biyolojiye uygulaması olarak tanımlamakta ve onun İngiliz fabrikalarının kötü kokularını yaydığını ileri sürmüştür.[32]

3. Teolojiyi yıkması bağlamında; Darwin'in teorisi dini öğretilerin yerine yeni açıklamaların konulmaya çalışıldığı bir dönemde doğa ve canlı dünyasını teolojiden bağımsızlaştırmasıyla materyalistler tarafından büyük kabul görmüştür. Bugün evrim teorisinin ateizm, teizmin kullandığı argümanlardan en önemlisi olması da bu etkiyi ortaya koymaktadır.

Kısaca Darwin'in açıklaması siyaset, kültür, bilim ve ekonomide olan değişimlerin canlılar dünyasında da kendisine açıklama bulmasıdır. Ancak burada evrim teorisinin kabulüne etki eden en önemli noktalardan bir tanesini atlamamak gerekmektedir. Darwin'in teorisi basittir; dolayısıyla anlaşılması ve de toplumsala indirgenmesi kolay olmuştur. Günümüzde de etkisini hala sürdürmesinde bu unsur

[31] **A.g.e,** s.51
[32] **A.g.e,** s 55

oldukça önemlidir. Darwin'in teorisini ortaya koyduğu dönemde Linnaeus'un canlılar sınıflaması etkisini sürdürmekteydi. Bu sınıflama, canlıların hiyerarşik olarak sıralanmasını içeriyordu. Darwin, "grupları birbirinin altına sıralayan hiyerarşinin, ortak atadan evrimleşmenin kabul edilmesi suretiyle açıklamasının yapılabileceğini" söylemiştir.[33] Darwin'in, bu açıklaması, "bu ortak noktadan dallanıp budaklanan bir *soy ağacını*" ortaya çıkarmıştır. Bu yaklaşımın ortaya çıkardığı soru, insanın bu soy ağacının neresinde olduğudur. Carl Linnaeus'un (1707-1778) canlılar sınıflamasında insan maymuna yakın değerlendirilmiştir. Dış görünüş özelliklerine göre yapılan bu sınıflamada, memeli olmaları ve diğer özellikleri temelinde maymun ve insanın birbirlerine yakın bir yere konması beklenen bir durumdur. Yapısal benzerlikleri, ortak atadan türemenin delili sayan evrim teorisinin doğal sonucu da, "maymun ve insanı yakın akraba" ilan etmek olmuştur.[34] Böylesi bir tespit insanla hayvan arasındaki farkı azaltmış, bu da birçok tartışmaya neden olmuştur. Bu durumu insanın aşağılanması olarak yorumlayanlar olmuştur. Ama bu tartışmalara rağmen kullanışlı olması teorinin popüleritesine gölge düşürmemiştir. Darwin, Türlerin Kökeni'nde insanın evrimine dair bir şey söylememiş ama insanın köklerinin ve tarihinin aydınlatılması gerektiğini belirtmiştir. On iki yıl sonra yayınladığı "İnsan Soyu ve Cinselliğe Bağlı Ayıklanma"da (1871) "insanın maymunumsu atadan evrildiğini öne sürmüş ve insanın zihinsel özellikleri ve ahlaki yapısının bile doğal seleksiyona bağlı bir süreçle geliştiğini" söylemiştir.[35] Evrim teorisine ilişkin en büyük tartışma bu doğal seleksiyon kavramı ve teorinin dini yönü üzerine olmuştur. Doğal seleksiyon üzerine tartışma hiç kuşkusuz böylesi bir yaklaşımın sosyal yaşamı da kapsar şekilde yorumlanmasının getirdiği sakıncalara dikkat çekmiştir.

Evrim teorisi insanlık için son derece sakıncalı iki önemli sonuç doğurmuştur; bunlardan birincisi, Batı toplumunda ahlakın temel dayanağı olan Hristiyanlık dininin temelinin sarsılması; ikincisi ise; toplumsal yaşamın esası olan ahlak anlayışını yıkmakla kalmayıp onun yerine "yaşamak yerine mücadele" ye dayanan

[33] Taslaman, **a.g.e,** s.135
[34] **A.g.e**., s.136
[35] **A.g.e**, s.138

doğal ayıklanmayı ikame etmesi ve bunu ilerlemenin temeli olarak ileri sürmesidir.[36] Darwin'in doğal ayıklanmaya getirdiği açıklama Malthus'un da belirttiği gibi kaynakların kıt olması nedeniyle türlerin her zaman birbiriyle mücadele etmesi üzerine kuruludur. Bu mücadele türün kendi bireyleri arasında şiddetli olmakla birlikte, diğer türlerle de söz konusudur. Mücadelede galip gelen bireyler hayatta kalırken mağlup olanlar yaşama haklarını kaybetmektedirler. Hayatta kalan bireyler, türün en güçlüleri olduğu gibi mücadele esnasında rakibine üstün gelmek için yeni özellikler geliştirmekte, bu özellikle verasetle yavrulara aktarılmaktadır. Bunların uzun bir zaman diliminde birikimi sonucunda yeni türler meydana gelmektedir. Bugün doğada mevcut olan bütün türler bir yaratma sonucunda değil, en basit canlının bu şekilde evrimleşmesi sonucu meydana gelmiştir. Evrimleşmenin bir diğer unsuru da canlıların olumsuz çevre şartlarına karşı vermek zorunda oldukları mücadele ve çevreye adaptasyondur. Görüldüğü gibi ortaya atılan bu düşüncenin ana kavramları mücadele, hayatta kalma, değişim, veraset, adaptasyon ve çevredir. Teorinin yardımcı unsuru ise, cinsel ayıklanmadır. Cinsel ayıklanmaya göre, çiftleşmede güçlü erkekler en iyi eşleri seçmekte, böylece zayıf ve hastalıklı bireylerin çiftleşmeleri önlenmektedir.[37] Böylelikle canlının ve en sakıncalı şekliyle insanın tüm varoluş amacı bu mücadeleye indirgenmekte, bu tarz bir bakış açısı devamında toplumsal ahlak sorununu da gündeme getirmektedir. Darwin'e göre bu ahlak dinden bağımsız olarak bir içgüdü olarak canlılarda yer almaktadır. Hayvandan farklı olarak niceliksel özellikleri daha gelişmiş olan insan hayat mücadelesinde daha başarılı olmaktadır. Ancak bu durumun yarattığı bir sorun da vardır. Yaşamak için mücadele bencil ve rekabetçi olmayı gerektirmektedir.

Darwin'in evrim teorisinin sosyal boyutuna ilişkin suçlanıp suçlanamayacağı tartışılagelen bir konudur. Toplumsal olana ilişkin görüşleri ile ilgili bir tartışmanın ve de belirsizliğin olduğunu söyleyebiliriz. Ancak şu söylenebilir ki evrimde insana açıklama getiren ve hayvan ile aynı statüye indiren, hatta ahlakı bir içgüdü olarak yorumlayan bir teori sahibinin, toplumsal olana ilişkin bir düşünce geliştirmemiş

[36] **A.g.e**, s. 43
[37] Doğan, **a.g.e**, s.42

olması ya da teorinin toplumsala uygulanmasının sorumlusu olmadığını söylemek pek gerçekçi bir yorum olmayacaktır.

Darwin'in teorisi birçok farklı toplumsal teori için kullanılmıştır. Zaten teori üzerine tartışma da biyoloji alanından çok sosyal bilimler alanında olmuştur. Kapitalizm, emperyalizm, aristokrasi, ırkçılık, erkek egemenliği, demokrasi ve hatta sosyalizm bu teoride kullanacak bir şey bulmuştur. Darwin'in teorisine hangi çerçeveden yaklaşılırsa yaklaşılsın ortak kanı; artık insanın takip etmesi gerek tek şeyin rekabet ve bunun sonucunda en iyinin hayatta kalması gibi bir doğa kanunundan başka bir şey değildir. Bu durumdan endişe duyan Goldwin Smith 1879'da kaleme aldığı bir makalesinde; son tahlilde bilime dayalı bir ahlakın kurulup içselleştirileceğini kabul etmekle birlikte mevcut durumla ilgili endişelerini dinin her zaman Batılı ahlaki kod için temel oluşturduğunu ve pozitivist ve agnostikler için din yıkılırken onun ahlaki değerlerinin devam edeceğini düşünmenin hayalden öteye geçemeyeceğini söylemiş ve evrimin gücü ifade ettiğini ama insanların kardeşliği ve insanlık fikrine ne olacağını sorgulamıştır. "En iyinin hayatta kalması doktrini altında zayıf ırkları güçlü ırklardan ve güçlü devletlerde halkı tirandan kim koruyacaktır, nerede on dokuzuncu yüzyılın insan severliği?" sorusunu yöneltmiştir. Smith'e göre ahlakı tehdit eden bu krizler siyasal ve toplumsal düzendeki krizleri beraberinde getirecektir.[38] XX. yüzyıl bir anlamda onu haklı çıkaran yüzyıl olacaktır.

Darwin'in evrim teorisi XIX. yüzyılın ortalarının bilimsel tasavvurunun en tipik ve provokatif ürünlerinin toplamıdır. Bu teori, doğa bilimlerinin yanı sıra siyasal ekonomide giderek olgunlaşan kavramların sistematik olarak bir araya getirilmesinden başka bir şey değildir. Evrim fikri XIX. yüzyıl başlarında bütün felsefi ve siyasal düşüncenin başlangıç noktasını oluşturmuştur. Lamarck bu düşünceyi türlerin başkalaşmasında kullanırken Comte, Marx ve Spencer, Darwin'den önce evrimin romantik ve idealist şekillerini yüzyılın başında gelişip büyüyen şekillere dönüştürmüşlerdir. Bu dönüştürmeye en son ve en etkili şeklini ise; Darwin vermiştir.[39]

[38] **A.g.e,** s.47
[39] Taslaman, **a.g.e**, s.59

2.2.1. Sosyal Darwinizm

Herbert Spencer'ın (1820-1903) ortaya koymuş olduğu "Sosyal Darwinizm" evrim anlayışını biyolojik alandan çıkarıp sosyal olana uygulaması bakımından hem çok eleştiri almış hem de çok destek görmüştür. Teori bugün değerlendirildiğinde hiç kuşkusuz birçok sorunu bünyesinde barındırmakla birlikte, döneminin koşullarında değerlendirilirse kabul görmesinin temel nedenleri anlaşılabilir. 1852 yılında yayınlanan "Psikolojinin İlkeleri" adlı kitabında Spencer, ilk olarak "uygun olanın hayatta kalması" deyimini sosyal anlamıyla kullanmış ve "doğal ayıklanma yasasının insan topluluklarının evrimini sağlayan bir yasa olduğunu" açıklamıştır.[40] Spencer'ın bu şekilde kullandığı terim direkt olarak sosyal olana işaret etmektedir. Daha sonra Darwin'in ortaya koyduğu evrim anlayışı ve insanla hayvan arasındaki ayrımı aza indirgemesi, Spencer'ın teorisini doğrulamış ve güçlenmesini sağlamıştır. Bu nedenle Sosyal Darwinizmi Darwin'den bağımsız düşünmek doğru olmayacaktır. Spencer ve Darwin arasındaki ilişki tartışmalı olmakla birlikte karşılıklı bir etkileşimin olduğu kesindir. Ancak Spencer'ın teorisine ilişkin kesin olarak söylenebilecek savlardan biri, O'nun Comte'un pozitivizminin etkisi altında olduğu ve büyük ölçüde Lamarck'tan etkilendiğidir. 1852 yılında Darwin daha "Türlerin Kökeni"ni yazmadan önce, Lamarck'ın evrim teorisini, embriyolojiden örneklerle birleştirmiştir. Lamarck'ı takip ederek "sonradan kazanılan özelliklerin aktarılmasının biyolojik evrimin temel mekanizmasını oluşturduğunu" söylemiştir. Bu anlamda Spencer kalıtım ile ilgili bir varsayım ortaya koyan ilk kişidir. Bu yaklaşıma göre, "türe özel, kendini yenileyen, fizyolojik parçacıklar, çevreye cevap verme ve böylece sonradan kazanılan özellikleri aktarma yeteneğine sahiptirler."[41]

Peki Spencer'ın evrim teorisi bize tam olarak ne söylemektedir ve onu anlamak için nasıl bir açıdan bakmak gereklidir? Her şeyden önce Spencer'ın teorisi biyoloji ve pozitivizmin başatlığındaki bir dönemde bu bilimselliği ve liberalist toplum düzenini doğrulaması açısından önemlidir. Evet, Spencer'ın teorisi her şeyden önce liberaldir ve liberalizmin "bilimsel" doğrulamasını yapmıştır. Halliday'e göre ayrıntılardaki farklılıklar dikkate alınmazsa, Sosyal Darwinizm serbest piyasa

[40] Şenel, **a.g.e,** s.30
[41] Taslaman, **a.g.e**. s.144

ekonomisini savunan ve müdahaleci devlete karşı olan bir ideoloji olarak tanımlanabilir. Bu şekilde tanımlanan bir Sosyal Darwinizm "bırakınız yapsınlar" ile eş anlamlıyken, devlet sosyalizmi veya kolektivizmiyle terstir.[42] Halliday'e bu yorumunda katılmamızın sebebi Spencer'ın teorisine ilişkin kısa bir değerlendirmeyle anlaşılabilir; Spencer tıpkı Durkheim gibi toplumu canlı bir organizma gibi düşünmüştür. Canlı organizmalar gibi sosyal organizmalar da büyür ve gelişir. Bu durumun organizmanın (toplumun) kompleksliğini artırır. Canlılar nasıl daha karmaşık yapılara evriliyorlarsa bu toplumlar için de geçerlidir. Spencer'a göre toplum ve canlı organizma arasındaki benzerlikle şu şekilde sıralanabilir;

1- İkisinin de büyüklüğü artar ve ikisi de, karmaşık farklılaşmış yapılara doğru evrimleşir.
2- İkisi de farklılaşıp, giderek uzmanlaşır. Tıpkı beynin kontrol ve karar almayla ilgili biyolojik bir mekanizme olarak evrimleşmesi gibi, yönetim de aynı görevi üstlenen temel toplumsal kurum olarak ortaya çıkmıştır.
3- İkisi de evrimleşir ve çevreye uyum ve adaptasyonu öğrenir.[43]

Benzerliklerin yanında Spencer iki tane de farklılık ortaya koymaktadır; organizmada parçalar bütünün yararı için varken, toplumda ise bütün, sadece bireylerin yararı için vardır. Bunun yanı sıra organizmanın bilinci bütünün bir küçük parçasında toplamışken toplumda ise; bilinç bireysel üyelere dağılır. Burada Spencer'ın bireyi önceleyen tavrından anlaşılacağı üzere, organik toplum yapısı modelini liberalizmin bireysel vurgusunu savunmak için kullandığı anlaşılabilir. Spencer'ın teorisinde hedef doğanın bir kanunu olan evrimi mümkün kılmak ve toplumsal evrimin karşısındaki engelleri ortadan kaldırmaktır. Bu nedenle toplumun ilerlemesine yardımcı kanunlar önemlidir. "Bu yardımcı kanunlar rekabet kanunları olup hastalıklı ve sakat olanların sosyal yaşamda tasfiyesinin doğallığı üzerine işlemektedir ve bu anlamıyla, devletin zayıf olanı korumaya yönelik politikaları sosyal ve siyasi ortamın doğal işleyişini bozacak ve devam eden ilerlemeyi, ilerleme olasılıklarını engelleyecektir." Bu bakış açısıyla toplumun alt kesimlerinden olanların

[42] Doğan, **a.g.e,** s.64
[43] Esra Burcu, (çevrimiçi), http://www.nuveforum.net/712-sosyoloji-bolumu/57525-evrimci-teorinin-sosyolojik-dusunce-uzerindeki-etkileri-sosyobiyoloji/ , 15 Mayıs 2015

konumu mutlaklaştırılarak, orada olmayı "hak ettikleri" vurgusu yapılmış ve bu kesimler beyaz ırkın liderliğine muhtaç olarak lanse edilmiştir [44] Spencer "Psikolojinin İlkeleri" adlı çalışmasında, "savaşın toplumların ilkel dönemlerinde *aşağı ırkların yok edilmesiyle* öjenik etki yaratıp, üstünden yana işleyen bir denge kurduğunu; ama endüstri toplumuna doğru geliştikçe, zayıfların ayıklanmasının askeri savaşla değil, endüstri savaşı yoluyla olacağını söylemektedir."[45]

Spencer bu yolda yoksulluğu toplumsal bir sorun olarak görmekten ziyade bireylerin tembelliğinin ve yetersizliğinin bir sonucu olarak görür. Spencer'ın bu değerlendirmeleri liberalizmin özgürlük söylemiyle birlikte yapması ilginçtir. Yoksul olan topluma ayak uyduramaması nedeniyle yoksuldur, bu onun kişisel seçimidir. Dolayısıyla bu bireysel bir hatadır ve bu hatayı yapan da elenmek zorundadır. Liberal toplumda her birey istediğini yapmakta özgürdür ve herkes kaderini kendisi belirler. Spencer'ın bu şekilde toplumda bazı bireylerin daha iyi adapte olmuş ve daha iyi özelliklere sahip olduğuna ilişkin öngörüsü, Nietzche'nin "übermensch"i (üstün insan) gibi birçok düşünceye kaynaklık eden bakış açısıdır. Hayatta kalma mücadelesi sürecinde bazı bireylerin hayatta kalmasını sağlayacak üstün özellik ve kabiliyetler elde etmeleri söz konusu olacaktır. Bu özellik ve kabiliyetlere sahip olanlar diğerlerine üstün gelecek ve onları eleyeceklerdir. Doğal ayıklanma sürecinin mutlak olarak işleyebilmesi için devletin böyle bir ortamı garanti altına alması gerekmektedir. Ancak böylelikle toplumda daha üstün bireyler meydana gelecek ve toplumsal ilerleme sağlanacaktır. Bunu gerçekleştirmek için devletin takip etmesi gereken siyasal doktrin basittir; biyolojik olarak uygunsuz bireylerin doğum oranlarını sınırlandırmak; refah ve sağlık harcamalarını ortadan kaldırmak ve iş gücünün piyasada serbest dolaşması için koruyucu yasaları söküp atmaktır. Bunun isimlendirilmesi "Spencercı bireycilik" ya da "Sosyal Darwinizm"dir.[46] Burada güçlü olan ile haklı olan arasında doğrusal bir ilişki kurulmakta ve bu da zayıf olanın elenmesine dair XX. yüzyılda uygulamaya geçecek olan devlet ırkçılığının daha cesur olarak kendisini ortaya koymasının gerekçelerinden bir tanesidir. Artık önemli

[44] Çoban, **a.g.e,** s.39
[45] Şenel**, a.g.e**, s.31
[46] Doğan, **a.g.e**, s.65

olan eğitim-öğretim ya da toplumsal koşulların iyileştirilmesinden ziyade biyolojik bünyedir. İşte tam da bu noktada insanın hayvandan pek de bir farkı kalmamaktadır.

Böylece Darwinizmin toplumsal alana girmesinin devamında, doğal seleksiyonun toplumsal düzeyde şartlarının korunmasına ilişkin tartışmalar başlamış ve bu koşulların sağlanmasına karşı her hamlenin insan ırkının dejenerasyonuna neden olacağı düşüncesi hakim olmuştur. İngiliz filozofu Samuel Butler (1835-1902) "Erewhon" (1872) adlı yapıtında, "makinelerin yaşamın sertliğini azaltarak, fizikçe aşağı birçok kimsenin elenmekten kurtulup kendi aşağılıklarını yeni kuşaklara geçirmelerine olanak verdiği" yolunda bir düşünce geliştirmiştir. Düşünceleriyle Nazileri etkileyen Oswald Spengler'in (1880-1936) "tıptaki gelişmelerin ayıklanmayı engellediği, ırk gücünün barbarlıkla bir gittiği tarihin ırk yararı söz konusu olduğu zaman adaleti harcadığı yolundaki düşüncelerini" de bu tartışmalara örnek gösterebiliriz. Alman tarihçisi Heinrich von Treitschke (1834-1896) ise; "ulusların ancak Darwin'in yaşam kavgasına benzer biçimde şiddetli bir rekabetle gelişip güçlerini artırabileceklerini" ve "bunun da sürekli ve kaçınılmaz savaş demek olacağını eklemiştir." Treitschke bu inançla; "sarı ulusların sanat yeteneğinden ve siyasal özgürlük anlayışından yoksun" olduklarını, "siyah ırkların yazgısının beyazlara hizmet etmek ve sonsuza dek beyazların tiksintilerine hedef olmak olduğunu" belirtmiştir. Bu anlayışla Treitschke, dayanışmanın sınıflı bir toplumsal yapı gerektirdiğini söyledikten sonra, "yamaklar olmaksızın hiç bir kültür var olamaz, kitleler sonsuza dek kitleler olarak kalacaklardır." diyerek görüşlerini ortaya koymuştur. [47]

Kısaca Sosyal Darwinizm biyoloji, siyaset, sosyal bilimler ve felsefenin iç içe geçmiş ilişkiler yumağı olarak tanımlanabilir. Olağan dışı bir teori olarak değerlendirilmekten ziyade, beklenen bir teori olarak değerlendirilmelidir. Öyle ki Sosyal Darwinizm bir teori olarak ortaya konmamış olsa bile bu düşünce ve çözüm önerilerinin birçoğu sosyal bilimler şemsiyesi altında dile getirilebilirdi. Bu bağlamda Hofstadter'e göre; Sosyal Darwinizmin iki tarz kullanımı söz konusu olmuştur; bunlardan ilki bahsettiğimiz "bırakınız yapsınlar" anlayışını doğanın bir

[47] Şenel, **a.g.e**, s.31

kanunu gibi öne sürmesi, ikincisi ise; ırkçı ve emperyalist düşünceleri desteklemesi açısından kullanılmasıdır. Teorinin birinci tarzda kullanımı İngiltere ve Amerika'da, ikinci tarz kullanımı ise; kıta Avrupa'sında söz konusu olmuştur.[48]

2.2.2 Öjenizm

Francis Galton'ın 1869'da "Kalıtsal Deha" adlı çalışmasında ortaya koyduğu öjenik fikirler, bu konuda hiçbir bilgisi olmayan bir insan tarafından bütün tarihsel süreçlerden bağımsız bir teori olarak okunsa kuvvetle muhtemel, o insana çok gerçek-üstü ve uygulanabilirliği olmayan bir savunu olarak görünürdü. Ancak öjenizm şimdiye kadar ortaya koymaya çalıştığımız tarihsel çerçeve içerisinde beklenen, normal ve uygulanabilir bir proje olarak görünmektedir. Nitekim uygulanmıştır da. Hatta günümüzde bile öjenizm tartışmaları belli alanlarda devam etmektedir.

Tarihe bakıldığı zaman öjenizm dendiğinde akla hemen Alman örneği gelmektedir. Öjenik teorinin kendisine uygulama alanı bulduğu en açık ve negatif örnek Nazi örneği olsa da, öjenik düşünceler Almanya'dan da önce İngiltere'de üretilmiş ve birçok ülkeye ihraç edilmiştir. Nazi dönemin negatif öjenik uygulamalarıyla gündeme gelmiş olsa bile, özellikle sağlık uygulamaları noktasında pozitif öjenik örnekler birçok Avrupa ülkesinde görüşmüştür. Öjenizmi Nazi ideolojisine hapsetmek politikaların sadece bir döneme özgü bir uygulama olduğu ve tarihten bir sapma olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Aslında burada şimdiye kadar ortaya konulan temele istinaden; öjenizm ve onunla ilişkili düşünceler bir istisna değil, modern düşüncenin direkt bir sonucudur. Aydınlanmayla birlikte gelişen modern düşüncenin mirası ırkçılık, öjeni, birey, faşizm gibi kavramları devletle ilişkilendiren bir düşünce sisteminin doğmasıdır. Öjenizm gibi bir teoriyi direkt olarak modernizme bağlamak aceleci ve de kolay bir bağlama olarak düşünülebilir. Ancak öjenik mantığı mümkün kılan dünyaya, topluma ve bireye bakışın değişmesidir. Kontrol etmek, değiştirmek, iyileştirmek; kısaca düzenlemek ve sınıflandırmak. Düzenin karşısında yer alan her türlü bilinmezliği, toplumun ilerlemesine engel olan her türlü engeli aşmak. Kısaca Bauman'ın terimiyle "bahçeci

[48] Doğan, **a.g.e,** s.62

devlet anlayışı"nın varlığı bu tarz bir teoriyi var eden devlet yapısıdır ve bu devlet yapısı modernizmin üretisidir. Hiç kuşkusuz, bahçecilik – ıslah – ameliyat tutkuları Almanlara has bir şey değildir. Hatta geriye bakıldığında görülür ki büyük toplum mühendisliği özlemlerinin en uğursuzu öjenik, yani "insan kalıtımı bilimi ve insan ıslahı sanatı" Almanya'nın dışında doğmuştur. Toplumun üretilmesini bilimsel bir temele oturtmayı ve şimdiye dek yönetilmeden (dolayısıyla da gelişigüzel) işleyen kalıtım ve seleksiyon güçlerini ortadan kaldırmayı hedefleyen büyük Alman planı, modern zihniyetin özünde yer alan evrensel özlemlerin radikal bir ifadesinden başka bir şey değildir. Bu plan, gerçekten de, çok daha büyük bir bütünün görece küçük bir parçasıdır. Bu plan, korkunç ününü, eşsizliğinden değil amacına ulaşmasından alır; Bu plan, "merkezi bir devletin karşı konulamayan gücü tarafından modern bir toplumun elindeki teknolojik ve örgütsel kaynakların bütün unsurlarıyla seferber edilmesiyle uygulamaya konmuştur."[49] Bauman'ın değindiği üzere modern bilimin olanakları daha da geliştikçe mümkün görünmeyen projeleri gerçekleştirmek daha kolay bir hal almış, aynı zamanda bu teknoloji yeni "sorun"lar yaratarak yeni projelerin de önünü açmıştır.

Galton'ın teorisine ilişkin ilk söylenmesi gerekenlerden bir tanesi, onun değerlendirmesinin ırk kavramında yarattığı değişikliktir. Kendisi siyah beyaz ırk gibi uluslararası ırk kıyaslamalarını kullanmakla birlikte, bir de ırkın ikinci anlamını kullanmaktadır. Bu sınıf öjenizmi olarak adlandırabileceğimiz bir toplumun vatandaşları arasındaki kıyaslama, yani toplumun biyolojik anlamıyla kendi içerisinde bölünmesidir. Onun bahsettiği artık fiziksel özelliklerin yanında yetenek ve karaktere de dayalı bir değerlendirmedir. Galton'ın bu yaklaşımı ilk başta uluslar arası alanda kurgulanan ötekinin, toplum içinde kurgulanmaya başladığını gösterir. Bu şekilde ortaya konan öteki, toplumun mükemmelliğini bozan, fiziksel ya da zihinsel olarak uygun olmayan bireylerin durumuna işaret etmektedir. Aslında burada tüm kaygı yine toplumun ilerlemesi üzerine yoğunlaşmaktadır. Her şeyden önce Galton bir ilerlemecidir. Aldığı mirasa uyar bir şekilde bilimin ilerlemeyi sağlayacak yegane araç olduğuna inanmıştır. Aynı şekilde bu ilerlemenin karşısında duran engellerin ortadan kaldırılmasını da yine bilim sağlayacaktır. Genetik biliminin

[49] Bauman, **a.g.e**, s.48 49

daha ortada olmadığı ama insanın doğaya hakimiyetinin kesinleştiği ve bitki-hayvanlara yönelik çalışmaların ilerlediği bir dönemde esas soruyu Galton sormuştur; insanlık kendi evrimini kontrol edebilir mi?[50]

Galton bu soruyu sormadan önce XIX. yüzyılın sonlarında bu teoriyi işaret edecek düşünce biçimleri zaten ortaya çıkmıştır. Bunların yanında kentleşmenin de ortaya çıkmasıyla birlikte orta sınıf ve fakir sınıfın karşı karşıya gelmesinin bir sonucu olarak, alt sınıfın doğum oranları, hastalıkları gibi konular toplumun güvenliği ve sağlığı açısından gündeme gelmiştir.[51] Galton'ın teorisi bir anlamda bu problemlere bir çözüm alternatifi sunmuştur. Kendisinden önce ortaya konan düşünce sistemlerinden Sosyal Darwinizm ve de Darwin insanı sadece biyolojik bir varlığa indirgeyen görüşleriyle bu tarz bir teoriye zemin hazırlamışlardır. Ancak burada Sosyal darwinizm ve öjenizm arasındaki bir farka değinmekte fayda vardır; Sosyal Darwinizm toplumun ilerlemesinin karşısındaki engellerin, yani uyum sağlayamayan bireylerin rekabet sayesinde toplumdan, kendiliklerinden eleneceklerini söylerken; öjenizm çok daha teknokratik ve otoriter bir tavır sergilemektedir. Öjenizm polisiye bir karakterle, uygun olmayana direk müdahaleyi savunmaktadır. Galton'a göre evrimde yavaş bir şekilde gerçekleşen ilerlemeyi, bilimsel müdahale ile hızlandırmak mümkündür. Teorinin ortaya konmasının takibinde toplumdaki doğum oranları, işçi sınıfının sağlık durumu, kadın doğurganlığı, kadınların aile ve topluma karşı görevleri gibi konular gündeme gelmiş ve tartışmalara neden olmuştur. H.G.Wells'in "Nasıl ki eski dünya düzeninde dejenere ırkların doğurganlığına muhalif olunmamışsa, yeni dünya düzeninde yeni etik değerlerin hayatı daha ayrıcalıklı ve sorumluluk sahibi yapacağını, düzgün, verimli ve güzelce yaşamanın arzulanacağını ve zayıf, aptal ve anlamsız şeylerin merhametlice ortadan kaldırılacağını" belirtmesi teoriye duyulan inancın en açık göstergelerinden bir tanesidir.[52]

[50] Daniel J.Kevles**, In the Name of Eugenics**, Massachusetts, London, England, 2.bs., 5.bsk., Oxford University Press, 1995, s.3
[51] Donald J.Childs, **Modernism and Eugenics**, Cambridge, United Kingdom, Cambridge University Press, 2001, s.1
[52] **A.g.e**, s.9

Peki öjenizm bu yolda tam olarak ne söylemektedir? Galton'a göre insan nitelikleri ırsidir. (Burada çevresel faktörleri ve eğitimi tamamen dışlayan bir tavrı vardır.) "Toplumun seviyesini yükseltmek için, hayvan yetiştiricileri gibi, seçici üretimle, "iyi" fertlerin artmasını teşvik etmek, "kötü" fertlerin çoğalmasını yavaşlatmak (hatta durdurmak) gerekmektedir." Proje, bilimsel olmaktan çok toplumsal ve siyasidir.[53] Galton'ın teorisi mevcut sosyal problemlere biyolojik düzeyde bir açıklama getirmektedir. Zaten Avrupa'da ve Amerika'da bu kadar kabul görmesinin nedenlerinden birisi de bu işlevidir. Galton 1863 tarihli "Meteogrophica" adlı eserinde öjenizmi "sağlıklı ve sağlıksız bireylerin karışık halde olduğu bir canlı soyunu iyileştirme bilimi" olarak tanımlamıştır. "İnsan söz konusu olduğunda öjenizm, en iyi ırklara, daha az iyi olanlar üzerinde hakim olma şansı veren bütün tesirlerle meşgul olur."[54] Bu yolda evliliklerin kontrol altına alınmasını, kilise mensuplarının evlenmemesinin yanlış olduğunu, çünkü öylesi bilgili insanların evlenmesinin toplumun yararına olduğunu belirtmiştir. Galton'ın teorisinin ardından gelen bilimciler bir soyağacı düşkünlüğüne sürüklenmiş, herkes atalarını aramaya başlamıştır. Akademinin de öjenizme ilgisi artmış ve devletin akademi ile ortaklık yaparak "nüfusun kalitesini artırmak" adına "özel alana müdahalesi" fikri yaygınlaşmıştır.[55] Devlet bu müdahalesini daha sonraki bölümlerde ayrıntılandırılmaya çalışılacak tıp ve kamu sağlığı politikalarında görebiliriz.

Galton'ın teorisinin sonucu Avrupa ve Amerika'da birçok öjenik derneğin kurulması olmuştur. Özellikle İngiltere'de Boer savaşı sırasında, ordunun fiziksel ve zihinsel kalitesinin düşük olduğunun keşfiyle ortaya çıkan panikle birlikte öjenizm inanılmaz bir güç kazanmıştır. İngiliz öjenizm savunucuları mühendislik özleminden yoksun değillerdi ve eğitilmiş halka gerçekten de nefes kesici bir manzara sunmuşlardır; Mendelci genetikçilerin hasta buğdayları yok ettikleri gibi, bazı ciddi kalıtımsal hastalıkların soyunu tüketmek ve belki insanlarda genellikle arzulanır olduğu düşünülen zihinsel ve fiziksel yetileri geliştirmenin mümkün olup olmadığı

[53] Ömer Said Gönüllü,"Öjenizm",(çevrimiçi),http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/ojenizm.html, 5 Nisan 2014
[54] **A.g.e**
[55] Arda Akçiçek**,** "Faşizmin Kültür Kodları ve Irkçılıkta Bir Uç Nokta: Öjenizm", (çevrimiçi), http://www.birikimdergisi.com/guncel/fasizmin-kultur-kodlari-ve-irkcilikta-bir-uc-nokta-ojeni , 5 Nisan 2014

sorgulanmış ve matematik için mühendislik ne ise, genetik için de öjeniğin o olacağı inancı doğmuştur. Hali hazırda özürlü insanların bilimsel yollarla ıslahı olasılığı, en aydın ve seçkin çevrelerde tartışılmıştır. Bu tartışmanın ön saflarında tabi ki, biyologlar ve tıpçılar yer almıştır.[56] "Güçsüz soy", "dejenere soy", "değersiz türler" ve "biyolojik olarak uygunsuzlar" gibi terimler tartışılan ve de sık sık tekrarlanan terimler olmuştur.

Öjenik düşüncenin bazı yönlerden yararlı olduğu savunulabilir; pozitif öjeni olarak değerlendirilebilecek bu yön, genetik araştırmalarla kalıtımsal hastalıkların önlenebileceği yönündedir. Ama pozitif öjeni de kalıtım kaygılı olması itibariyle ırkçıdır. Pozitif öjenizm ile negatif öjenizm arasında ince bir çizgi olduğu unutulmamalıdır. Daha çok keşif, daha çok tespit aynı zamanda daha çok sınıflama ve savaşılması gereken anormallik demektir. Negatif öjenizm ırkın iyileştirilmesi yolunda aktif ve ortadan kaldırıcı yöntemler izlemekle birlikte, kürtaj, kısırlaştırmak, ötenazi, kasıtlı olarak öldürme gibi durumlar buna örnek gösterilebilir. Pozitif öjenizm ise; aslında teorinin ilginç yönünü temsil etmektedir. Pozitif öjenizm çoğunlukla, sonraki bölümlerde örneklendirmelerde de değinileceği üzere, kamu sağlığı söyleminde bolca kullanılmış ve faydalı olarak değerlendirilmiştir. Ancak ortadan kaldırma eğiliminde olmasa bile öjenik düşüncenin sağlığı teşvik edici politikalarda kullanılması ırkçı bir bakış açısına sahip olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Bir anlamda pozitif öjenizm ve de günümüzün genetik araştırmalarını tanımlamak için kullanılan liberal öjenizm, bir normalleştirme düşü beslemektedir. Irkın mükemmelleştirilmesi rüyası bugün belki bir devlet politikası olarak direkt uygulanmamaktadır, ama bireysel birer proje olarak kendisini devam ettirmektedir. Öjenizm ve benzeri teorilerin sonucu, "insanın yalnızca biyolojik bir varlık olarak görülmesi"dir. Arendt'in belirttiği gibi;

> "onu hukuki, ahlaki ve bireysel varlığından sıyırmaktır. Dolayısıyla bugün delileri içeri kapatmak, engellilere diğer insanlar gibi toplumda var olma şansı tanımamak, eşcinselleri anormal kabul edip dışlamak ve nüfus politikaları, kamu sağlığı uygulamaları gibi uygulamaların insanı ne ölçüde biyolojik bir varlığa indirgediği tartışılması gereken hassas bir konudur."[57]

[56] Bauman, **a.g.e**.,s.49-50
[57] Akçiçek, **a.g.e**

3.Sağlıklı / Mükemmel Toplum ve Kamu Sağlığı

Kamu sağlığının ve sağlıklı yaşam söyleminin hangi siyasi, sosyal etkiler sonucunda şekillendiğini ve bireye müdahale noktasında hangi araçlar ve ideolojileri geliştirdiğini anlamak önemlidir. Kamu sağlığı alanı, ondan da önce tıp konusu, en bilimsel ve doğru alanlardan kabul edildikleri için genellikle toplumun düzenlenmesi noktasında üstlendikleri roller gözden kaçırılmaktadır. Sağlık ve tıp alanı genellikle, özellikle sosyal bilimcilerce, marjinal araştırma alanları olarak değerlendirilmekle birlikte söz konusu alanların bedenin kontrolü ve toplumun yönetilmesi noktasındaki önemi göz ardı edilmektedir. Özellikle ırkçı uygulamalar noktasında kamu sağlığından bahsetmenin bu anlamda zorlukları olmakla birlikte, bilimselliği itibariyle en az sorgulanan disiplinlerden birisi olması, ırkçı müdahalenin en az sorgulamayla sağlık söylemi çerçevesinde inşasını sağlamıştır. Çalışmada şimdiye kadar ırkçılığın bilimselleştirilmesine ilişkin bir arka plan oluşturulmuştur. Tıbbın ve ona bağlı olarak sağlık uygulamalarının tarihi gelişimi de ırkçı teoriler ve birçok diğer bilim gibi aynı toplumsal-siyasi arka planı paylaşmaktadır. Irkçı sağlık uygulamaları örneklerine gelmeden önce tıp ve kamu sağlığının tarihine ilişkin bir değerlendirme yapmak çalışma açısından faydalı olacaktır.

Kamu sağlığı politikalarının gelişimini tek bir çizgide takip etmek ve keskin neden sonuç ilişkilerine bağlamak mümkün ve de konuya düzgün bir yaklaşım olmayacaktır. Kamu sağlığı denilen olgunun ve akabinde sistematikleşen politikaların anlaşılması birçok eksene odaklanmayı gerektirir. Bu eksende tıbbi bilginin ilerlemesi, ekonomik ilerleme ve bilimsel-felsefi ilerleme yer almaktadır. Özellikle XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artan tıbbi bilgi ve ilerleme, sanayileşme süreçleri ve bilimsel gelişmeler XIX. yüzyılın sonunda anlamını bulacak olan kamu sağlığı kavramının ortaya konmasında önemli rol oynamıştır. Kamu sağlığı pratiklerinin XIX. yüzyıl sonunda büyük önem kazanması, toplumsal çatışmanın giderilip, burjuvazinin iktidarını sağlamlaştırmasının ardından, toplumun düzenlenmesi arzusuyla alakalı bir durumdur. Sanayileşme ve kentleşmenin getirdiği sorunların sonucu, bu sorunların çözümü noktasında bireyin toplumla uyum sağlaması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan yeni politik düzen ve

toplumsal yapıyla birlikte yönetimin nüfusu kontrol ve düzenleme kaygısı başlamış ve bunu da büyük oranda sağlık olgusu etrafında meşrulaştırmıştır. Sağlık ve onunla ilişkili kavramlar bilimselliğin ön planda olduğu yeni dönemde yine bilimsel olmaları sebebiyle tartışılmaz kabul edilerek, sağlık bilimcilerin toplum üzerindeki otoriteleri artırmıştır. Bu biyopolitik çağ olarak adlandırılan yaşamın ve yaşamsal pratiklerin düzenlendiği toplum ve bedenin denetiminin büyük oranda sağlık çerçevesinde organize edildiği dönemin başlangıcıdır.

Kamu sağlığı stratejileri Aydınlanma sonrası insanlığın kaderinin kontrolüne ilişkin ideali barındırmaktadır.[58] Bir başka deyişle toplumsal düzene ve ilerlemeye ilişkin olan kaygı kendisini bu sefer de bu stratejiler etrafında organize etmeye başlamıştır. Ancak bunu yaparken bireye, daha doğrusu nüfus düzeyinde bireye, yaklaşım farklılaşmıştır. Peki bu farklılaşmayı mümkün kılan ne olmuştur? Böyle bir soruya verilebilecek ilk yanıt tabi ki, toplumsal süreçlerin değişmesi, istikrar noktasında bireyin toplumsal düzene uyumu sorunu yanında, tıbbi bilginin gelişmesi ve bunun sayesinde her geçen gün daha da çözümlenen ve "düzeltilmesi gereken" bireyin ortaya çıkmasıdır. Birey artık toplum nazarında değerlendirilmeye başlanmış ve toplumu bireyden üstün gören anlayışın sonucu da kamu sağlığı politikaları olmuştur. Dolayısıyla tıbbi bilginin ilerlemesi ve akabindeki kamu sağlığı politikalarına yönelecek bir ilgi bireyin toplumdaki konumu ve bedenine yaklaşımın farklılaşmasını anlamak açısından önemlidir. Bireyin ve toplumdaki konumunun farklılaşmasında hiç kuşkusuz ırk temelli, bireyi mücadeleci ve biyolojik bir varlığa indirgeyen teorilerin etkisi de büyüktür. Kamu sağlığı stratejilerinin toplumu hasta, sağlıklı, normal, anormal gibi kategorilere bölmesi ve toplumda risk teşkil edenin kimler olduğunu belirlemesi biyolojik temelli sınıflama, ırkçılık ve dışlamanın toplumda var olmasına olanak sağlayan en önemli toplumsal kurumlardan bir tanesi olmasını sağlamıştır.

Bedenin ve hastalığın okunmasında tıp temel kılavuz haline geldiyse, bunun nedeni tıp biliminin toplumun içinde, onun sorularına yanıt bulmak amacıyla

[58] Deborah Lupton, **The Imperative of Health**, London, Sage Publications, 1995, s.14

gelişmesidir, yoksa bütünüyle yüce bir bilimsel evrende bulunması değil.[59] Dolayısıyla bugün tıbbın tarihinden bahsetmek bir anlamda modernleşmenin, rasyonelleşmenin, sanayileşmenin tarihinden bahsetmektir. Bu tarihi süreçle birlikte nüfus sorunu gündeme gelmiş, nüfusu fazla olan şehirlerin kontrol edilmesi amacıyla, tıbbi alanda bilimsel araştırma artmış ve teşvik edilmiş, hastaneler hastaların ölümü bekledikleri alanlar olmaktan çıkarak inceleme ve eğitim kurumlarına dönüşmüştür. Avrupa ülkelerinde bu dönemde doktor ve sağlıkçının yetiştirilmesinin teşvik edilmesi söz konusu olmuştur. Kısacası tıpta gözleme seçkin bir yer kazandırmak ve bedenin keşfedilip, ardından durmaksızın daha inceden inceye, daha derinlemesine çözümlendiği bir hareketin önünü açmak adına bilimsel akım ile kurumsal düzenleme bir araya gelmiştir.[60] Böylelikle gelişmeye başlayan klinik tıbbın sonucunda hasta-doktor ilişkisi değişmeye başlamış, hekimlerin rolü toplumsal alana kaymaya başlamış ve hasta bedenine yaklaşım farklılaşmıştır. Kadavraların incelenmesi, steteskop, röntgen, x ray gibi yöntemlerin gelişmesi ile birlikte klinik tıp gelişimine fizyoloji alanında devam etmiş ve laboratuarlara yönelim başlamıştır. Özellikle mikrobun keşfinden sonra araştırmaların çoğu laboratuarlarda yapılmaya başlanmış, doktorların teşhisleri bu teknikler sayesinde hastaya bağımlı olmadan hatta onu dinlemeye gerek duymadan koyabilmeye başlamaları, tıpta önemli dönüşümlere neden olmuştur. Her ne kadar açık getirileri yadsınmasa da, deneysel fizyolojinin olağanüstü gelişiminin, genellikle bundan böyle bütünlüğü ve yaşam deneyimi içinde hastayla değil de daha çok süreçlerle, kimya yasalarıyla ilgilenen hekimin insanlıktan uzaklaşmasına katkıda bulunduğu düşünülür. Bunun da ötesinde, insan organizmasının "bir organik öğeler bütününden oluşan canlı bir makine" olarak tanımlanması, "hastaların aslında yalnızca fizyolojik fenomenler olduğunun" söylenmesi bu suçlamalara çanak tutmuştur. Aslında deneysel tıp gelişim sürecinde 1840'lardan itibaren gittikçe daha çok başarı kazanan pozitivist felsefe akımıyla bağlantılarından da yararlanmıştır. Bilimci ideolojilerin tersine, pozitivizm bilimsel keşiflerin felsefedeki sonucu değildir, daha çok o keşifleri kolaylaştıran ortama işaret etmektedir. 1848'de kurulan büyük oranda

[59] Alain Corbin, Jean Jacoques Courtine, Georges Vigarello, **Bedenin Tarihi 2:**, **Fransız Devrimi'nden Büyük Savaş'a**, Çev.Orçun Türkay, Haz.Korkut E.Erdur, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2011, s.16

[60] **A.g.e**, s.19

Auguste Comte'un izlerini taşıyan "Biyoloji Derneği" deneysel yöntemin ilerleyişinde ve yorumlarının yaygınlaşmasında çok önemli bir kurumdur.[61] Tüm bu gelişmelerin sonucunda felsefi ve kuramsal olan birçok tartışma artık kendisine somut noktalar ve bilimsel gözlem yöntemleri edinmiştir.

Toplumsal sorunlar ve tıptaki bu ilerlemeler bizi kamu sağlığı politikalarına götürmektedir. Tüm bu süreçlerin sonunda tıp, birey-beden ve nüfus yeni anlamlar kazanmış ve tıbbi olanın toplumsal olana müdahalesi kamu sağlığı etrafında kendisini organize etmiştir. Peki kamu sağlığı ile kastedilen tam olarak nedir? Tanımını yapmak gerekirse; kamu sağlığı politikaları profesyonel dikkatini bireysel bedenlerden ziyada kümelenmiş bedenler temelinde nüfusun sağlığına odaklayan, tıbbın, sosyal tıp olarak adlandırabileceğimiz alanıdır. Kamu sağlığı politikalarının ana sorusu; hastalığın neden olduğu sonuçların nüfus düzeyinde defedilebilmesi için bireysel ve toplumsal düzeyde neler yapılabileceğidir. Dolayısıyla böyle bir amacı olan kamu sağlığının stratejileri vatandaşlarının yararlarını gözetmek, sağlıklarını ve yaşam kalitelerini yükseltmek olarak yorumlanmaktadır.[62] Anlaşılacağı üzere bu politikalar bireyin sağlığını korumayı hedefleyen ancak bunun için toplumsal standartlar belirleyen ve toplumun sağlığı noktasında bireye müdahale etme hakkını kendisinden gören politikalardır. Bu hakkını da dönemin bilimsel arzularının ışığında en bilimsel ve tartışılmayacak olan tıbbi bilginin ışığında gerçekleştirir. Kamu sağlığı uygulamaları faydalı olmakla birlikte normalleştirme, düzenleme süreçleriyle birlikte ilerler ve toplumdaki standardı belirmeye hedefler. Standardın belirlendiği yerde de o standarda uymayan "anormal" olarak nitelendirilen de mevcut olacaktır.

Kamu sağlığı uygulamalarının tarihsel gelişmesine baktığımızda bilimsel ilerleme ile birlikte sorunların bir çözümü olarak geliştiğini ve giderek daha kontrolcü bir yapıya kavuştuğunu görebiliriz. Armstrong'un sınıflandırmasıyla bahsedecek olursak kamu sağlığı aşamalarını şu şekilde sınıflayabiliriz;

- XIX. yüzyıla kadar etkisini göstermiş olan karantina yöntemi: çöplerin toplanması, atıkların yok edilmesi, kişisel temizlik, salgın hastalık gibi

[61] **A.g.e**, s.28
[62] Lupton, **a.g.e**, s.2

sorunların bulunduğu eski dönemlerde ve erken modern dönemde karantina yöntemi yaygın olarak kullanılmıştır. Bu anlamda karantinanın ilk stratejik halk sağlığı politikası olduğunu söyleyebiliriz.

- Bakteri biliminin ortaya çıkması ve mikrobun keşfiyle hijyenik önlemler ve laboratuarların öncülüğü; bahsettiğimiz üzere bu dönemden itibaren araştırma laboratuvara ve hastalık süreçlerine odaklanmayla devam etmiş, bir anlamda "mikrobun bulunmasıyla artık savaşılacak düşman"[63] da bulunmuştur.
- Çevreden ziyade kişiye odaklanmayla birlikte kişilerarası hijyenin öneminin anlaşılması.
- 1970'lerden itibaren bahsedebileceğimiz yeni kamu sağlığı uygulamaları ve sağlığın bireyselleştirilmesi [64]

Kamu sağlığı politikalarının önem kazanmasıyla birlikte Foucault'nun devlet tıbbı olarak adlandırdığı bir yaklaşım Avrupa'da ve devamında dünyada etkili olmuştur. Bahsettiğimiz yeni süreçlerle birlikte nüfus devletin ilgi alanına girmeye başlamıştır. Fransa, İngiltere, Avusturya ve Almanya'da doğum ve ölüm oranlarının istatistikleri ve büyük nüfus sayımları yapılmaya başlanmıştır. [65] Avrupa ülkelerindeki kamu sağlığı politikaları sanayileşmenin getirdiği sorunlarla direkt olarak alakalıdır. Bu noktada işçi sınıfının durumu kilit bir rol üstlenmiştir. Kentleşme, şehirlerdeki kalabalık, işçi sınıfının sağlıksız yaşam koşulları ve bulaşıcı hastalıklar burjuvaziyi ve yüksek sınıfları rahatsız etmiş, hastalıklar sonucu sürekli üretimin tehlikeye girmesi de işçi sınıfının sağlığı konusunu devletin kadrajına sokmuştur. Bu anlamda kamu sağlığının hedefinde ilk yer alan gruplar; işçi sınıfı ve fakir sınıf olmuştur. Buradan kamu sağlığı politikalarının sanayileşmeyle olan direkt ilişkisi görülmektedir ancak hiçbir zaman sanayileşme suçlanmamış, aksine özellikle öjenizm savunucuları tarafından alt sınıflar pis, bakımsız, cahil vb. ithamlarla suçlanmışlardır. Sağlıksız olmak, toplumun standartlarına göre yaşamamak bireysel

[63] **A.g.e**, s.36
[64] **A.g.e**, s.16
[65] Michel Foucault, "Birth of Social Medicine", (çevrimiçi), **http://lchc.ucsd.edu/cogn_150/Readings/foucault/social_medicine/foucault_birth.pdf,** 14 Mart 2014

birer suç haline gelmiştir. En çok incelenen hastalık nedenleri kişisel yaşamla alakalı hale gelmiştir ve bu liberal bir toplumda merkezi bir konuma gelen bireysel sorumluluğa çağrıda bulunur. Sağlık bilimciler işçileri maddi yoksunluklarından ve bedensel bozukluklarından genel anlamda sorumlu tutmuşlardır. Hiçbir zaman öngörülü olmayan bazen uçarılığa kaçan, inatla tembellik eden, çıkar peşinde koşan, sık sık içmek isteyen, temizliğin gerekliliklerine bütünüyle duyarsız olan, bile bile eski ve tehlikeli alışkanlıklarına bağlı kalan işçiler içinde bulundukları durumu kendileri yaratmışlardır. Çalışma koşullarını ve toplumsal eşitsizlikleri göz ardı eden ve yoksul bireylerin denetim altında tutulmasına bahane oluşturan ilk sağlık bilgisi toplumsal açıdan benimsenmeyecek kadar damgalıdır.[66] Bu anlama işçi sınıfının kamu sağlığı çerçevesinde marjinalleştirilen ilk grup olduğunu söyleyebiliriz.

Tıbbi gelişmeyle birlikte daha çok çözümlenen ve sırları çözülmeye başlanan bedenin bir sonucu olarak çevreden ziyade bireyin kendisine odaklanma başlamış ve "bırakınız yapsınlar" anlayışı XX. yüzyıl ile birlikte yerini "müdahale"ye bırakmıştır. Bireysel bedenlerin temizliği, çocuk ve yenidoğan sağlığı okullarda çocuklara hijyen eğitimi, annelere düzenlenen eğitimler ve onların toplumsal görevlerinin hijyen ve sağlıklı olmayla ilişkilendirilmesi söz konusudur. Böylelikle halk sağlığı çevre koşullarından ya da bireyler arası ilişkilerden uzaklaşmaya başlayarak dikkatini direkt olarak vatandaşlarının bedenlerine çevirmeye başlamıştır. Modern kamu sağlığı hijyen mühendisliğinden çok patoloji zamanları ve doktorların uzmanlık alanına girmeye başlamıştır.[67] Artık bireyden ziyade toplumun sağlığı önemli hale gelmiş ve bireyler ve onların sağlıklı bedenleri toplumun yararı için eğitilmeye başlanmıştır. Bu bir anlamda toplumsal olanla kişisel seviyede uyumlu olmayı öğrenmeye başladığımız evredir ve günümüze kadar da etkisine devam ettiren, sağlık söylemi çerçevesinde bedenlerin yönetimi diyebileceğimiz durumun temelleridir.

Bu durum içerisinde öjenizm ve onun savunucularından bahsetmemek mümkün değildir. Önceki bölümlerde bahsedilen öjenik ideoloji ve Sosyal Darwinizm hiç kuşkusuz halk sağlığı tartışmalarından bağımsız düşünülemez. XX. yüzyılın başı ile birlikte İngiltere'deki kamu sağlığı anlayışı, öjenizmin de etkisiyle

[66] Corbin, Courtine, Vigarello**, a.g.e**, s.36
[67] Lupton, **a.g.e**, s.37

büyük oranda ırkın sağlığı çerçevesinde şekillenmiştir. Bunda tüberküloz, alkolizm, cinsel hastalıklar gibi durumların daha çok alt sınıflar arasında yayıldığını savunan öjenik düşüncenin etkisi büyüktür. Bu şekilde ortaya konan kamu sağlığı anlayışı büyük oranda ırk çürümesini engellemek için çevresel koşulların düzenlenmesi üzerine kurulmuştur. Dönemin düşünürleri alt sınıflarda daha çok görülen kötü barınma koşulları ve sağlığın kendilerini doğal ayıklanmaya maruz bırakmaları olarak değerlendirmiş ve yine bu sınıflarda yüksek olan yenidoğan ölümlerini de doğum oranlarını iyiden yana "dengelediği" için bu çerçevede değerlendirmişlerdir.[68] Bu çerçevede ortaya konan kamu sağlığı politikalarından anlaşılacağı üzere, XIX. yüzyıl ile XX. yüzyıl arasında toplumsal olana müdahale noktasında önemli bir ayrım vardır. XX. yüzyıl büyük oranda bireye müdahalenin arttığı ve bir anlamda teorilerin hayat bulduğu yüzyıl olmuştur. Bunda hiç kuşkusuz Batı toplumlarının değişen çelişkileri, toplumsal sorunları, uluslar arası düzeyde ilişkileri büyük oranda lehlerine çevirmiş olmaları ve gibi durumlar etkilidir.

XX. yüzyıl ile birlikte, bilimci ve pozitivist olma derdindeki bu yeni dönemde beden geniş ölçüde eğretilemeli bir şekilde betimlenmiş, kalıtımın rolüne ilişkin yeniden canlanan inancı beslemiş ve açığa çıkarmıştır. Çok eski zamanlardan beri bilinen ve çürütülemez saptamalar üzerine kurulmuş olan kalıtım yeniden ilgi odağı olmuş, bunun temel nedeni ise; hala pek anlaşılamamış olan Mendel yasalarının keşfi değil, daha ziyada gücünü yitirme takıntısı olmuştur. Bu olay yalnızca "genel halk"la ilgili değildir. Hekimler bütünüyle iyi niyetle ve eksiksiz biçimde bilimsel incelemeler gerçekleştirdiklerine inanarak, meslektaşlarının hemen hepsinin katıldığı, yazarlara çekici gelen ve en sonunda en azından kentsoylular olmak üzere, halkın bir bölümünü dehşete düşüren kalıtımsal frengi kuramını geliştirmişlerdir. Atalardan birinin frengisinin onun soyundan gelenlere geçebileceğini ileri süren kalıtımsal frengi kuramı, saptanmış başka toplumsal felaketlere bakışı da etkilemiştir, örneğin alkolizmin ayyaşın soyundan gelenler üstünde ölümcül etkileri olduğunun söylenmesi gibi. Salgın korkusuna eklenen kalıtım takıntısı kamu sağlığı düşlerini ve politikalarını haklı göstermiş ve yoğunlaştırmıştır. Bunlar arasında bilimsel ve koruyucu olma iddiasındaki soy arıtımı, art düşüncelerden ve hayalden hiç de uzak

[68] Lupton, **a.g.e**, s.14

olmamasının yanı sıra, sapmalara da oldukça elverişlidir. Bireye genel bir bakıştan doğan sağlık bilimi bireyi daha geniş bir bütüne, topluma dahil eden ve toplumu bireyden üstün gören kamu sağlığının çıkmasını sağlamıştır.[69] Dolayısıyla kamu sağlığı politikaları kalıtım takıntısını barındıran bir alandır ve bunu bedene, bireyin yaşamına, henüz doğmamış çocuğa, gündelik hayata vs. müdahale ederek korur. Bu takıntısını da büyük oranda pozitif sağlık önlemleriyle bireyin en mahrem alanlarına müdahale ederek var etmiştir. Tıp, nüfus ve beden artık yeni anlamlar barındırmaya başlamış ve sonuç olarak sağlıklı - mükemmel toplum ideali doğmuştur.

[69] Corbin, Courtine, Vigarello**, a.g.e**, s.37

II.BÖLÜM

BİREYİN DÜZENE UYUMU: BİYOPOLİTİKA VE BEDEN

1.Birey – Toplum Uyumu Açısından Biyopolitika Kavramı

Biyopolitika kavramı Michel Foucault'nun 1974 yılında ilk defa kullandığı, 1976 yılında ise kavramsallaştırdığı ve bilim ile iktidar arasındaki ilişkiye eleştirel bir yaklaşım geliştirdiği bir kavramdır. Bu kavramsallaştırmayı özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası yeni düzen çerçevesinde Batı evrenselliği, rasyonalitesi, bilimselliğine ilişkin postmodern diyebileceğimiz eleştiriler içerisinde sayabiliriz. Dolayısıyla biyopolitika kavramı modernizmin bir eleştirisi olmakla birlikte, günümüzün iktidar sistemlerini anlamak için tarihe odaklanmaktadır. Bilimde ve iktidarda XVII. yüzyıl itibariyle yaşanan dönüşüme odaklanan teori, bu süreçlerle birlikte bireyin biyolojik varlığıyla sisteme dahil olması ve yeni iktidar kanallarıyla yaşamının düzenlenmesi ve yönetilmesine odaklanmaktadır. Foucault bu değerlendirmeyi yaparken özellikle demografi, sağlık düzenlemeleri gibi nüfusa odaklanan yönetim aygıtlarına ayrıcalıklı bir yer vermektedir. Ancak biyopolitika kavramının getirdiği bakış açısına dayanan bir değerlendirmeyle sağlık-ırk ve beden politikaları arasındaki bağ doğru bir şekilde kavranabilir.

Biyopolitika kavramı; temelde nüfusun ekonomik bir kaynak olarak görülmeye başlanması, bu anlamda da verimliliğinin yeni bir dikkatin ve çalışma alanının konusu haline gelmesi" ile alakalıdır. Foucault kapitalizmin gelişmesiyle birlikte insanın da önemli bir kaynak haline geldiğini belirtmektedir. "Bedenlerin denetimli bir biçimde üretim aygıtına sokulması ve nüfus olaylarının ekonomik süreçlere göre ayarlanması" kapitalizm için vazgeçilmez öğelerdir. Bu da XVII. yüzyıldan itibaren, "yaşamı yönetmeyi" seçen yeni bir iktidar biçiminin, ortaya çıkmasını sağlamıştır. Biyopolitika iki düzlemde işlemektedir: "Bir yandan, bir makine olarak ele alınan bireysel bedenin "terbiyesi, yeteneklerinin artırılması, güçlerinin ortaya çıkarılması, yararlılığıyla itaatkârlığının koşut gelişmesi, etkili ve ekonomik denetim sistemleriyle bütünleşmesi" amaçlanır (ki bu, Foucault'ya göre bedenin anatomo-politikasıdır), öte yandan, biyopolitika insanın biyolojik niteliklerinin de

denetlenmesini amaçlar; bir canlı türü olarak insanın, bedenini siyasal stratejilerine dâhil eder ve bu çerçevede doğum ve ölüm oranları, sağlık düzeyi, yaşam süresi gibi koşulları düzenlemeyi hedefler (bu ikinci düzlem de nüfusun biyopolitikasıdır).” Nüfus sayımları, yine nüfusun içindeki grupların farklı niteliklerinin ortaya konması ve denetlenmesi bu düzlemde değerlendirilmelidir. İnsanı daha çok biyolojik nitelikleriyle ele alan bu yönetim tarzı, insan bedeninin geliştirilmesini hedeflemektedir. Hedef artık insanın biyoloji var oluşu ve yaşamıdır. Bu kavramsallaştırmada, “insan, siyasetin öznesi değil, nesnesi olarak karşımıza çıkmaktadır.”[70]

Nüfusa ve bireye bu yaklaşım Foucault’ya göre politika düzenindeki bir kırılmayı işaret etmektedir; biyopolitika “insan türünün yaşamına özgü olguların bilgi ve iktidar düzlemine, politik teknikler alanına girişi”dir. Birey kapitalist düzen ile birlikte nüfus düzeyinde değerlendirilmeye başlanmış ve insan yaşamı bu çerçevede değerlendirilmiştir. Dolayısıyla biyopolitikanın nesneleri, tekil insanların varlıkları değildir; ancak onların nüfus düzeyinde ölçülen ve gruplandırılabilen biyolojik özellikleridir. Söz konusu işlem, belli normları, yerleşik standartları ve ortalama değerleri belirlemeyi olanaklı hale getirmektedir. Sonuç olarak “yaşam”, bağımsız, nesnel, ölçülebilir bir etmen haline gelmektedir. Bu bakış açısından biyopolitika kavramı istatistik, demografi, epidemiyoloji ve biyoloji gibi yeni disiplinlere ve özel bir politik bilginin ortaya çıkışına gönderme yapar. Söz konusu disiplinler, hayata ilişkin süreçleri nüfus düzeyinde çözümlemeyi ve cezalandırma, dışlama, normalleştirme, disiplin, sağaltım ile en uygun hale getirme pratikleri vasıtasıyla toplulukları ve bireyleri yönetmeyi olanaklı hale getirmektedir.[71] Bu yaklaşım ırkçılığın da bu yönetim pratikleri aracılığıyla uygulanabilmesini, hatta yine bu pratikler sayesinde –sınıflama, istatistiğe dökme vs.- yeniden üretilmesine olanak sağlamaktadır. Foucault’nun biyopolitikayı bu şekilde tanımlaması bir anlamda, toplumsal istikrarın sağlanması noktasında bireyin yönlendirilmesinin tanımıdır.

[70] **“**Biyo-Politika Sayısı Tanıtım Yazısı”, (çevrimiçi), **Toplum ve Bilim Dergisi**, Sayı 133, http://www.toplumvebilim.com/public/sayfa.aspx?id=764, 31 Temmuz 2015

[71] Thomas Lemke**, Biyopolitika**, Çev. Utku Özmakas, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s.20

Foucault teorisinde iktidar ile bilim arasında bir ilişki kurmak ve bunu yaşam pratiklerinin üretilmesinde temele oturtmuş olmakla birlikte, iktidar ile bilim arasındaki bu ilişkiye mikro düzeyde odaklanmakta ve ilişkinin daha geniş anlamlarına ilişkin bir değerlendirme getirmemektedir. İktidarı genel olgular ve kategoriler yerine hapishane, klinik, okul, aile gibi mikro düzeyler üzerinden eleştirmektedir. Bilimin iktidar üzerindeki etkisi noktasında yeterli bir açıklamada bulunmamaktadır. İktidar ile bilim arasındaki ilişkiye tarihsel temellerden nispeten uzak bir açıklama getirdiği için teorisinin bir raslantısallık ilkesine dayandığını belirtebiliriz. İktidar ile bilim arasında kurulan ilişkinin neye karşı olduğu noktasında belirsizliğe düşerek toplumsal varoluşu da belirsizleştirmektedir. Foucault'nun bu tavrı İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ilerleme, gelişme kavramlarına ve bu kavramları açıklamaya yönelik her türlü üst anlatıya karşı çıkan eleştiri geleneğinin bir ürünüdür. Yeni dünya düzeninde evrim teorisi, ulusların zenginleşmesi gibi teoriler ideolojilerin öldüğü savıyla eleştirilmiş ve eski düzen ve geleceği tasarlama arzusunun yerini belirsizlik almıştır.[72] Foucault'nun yaklaşımının temelleri daha belirsiz olduğu için çalışmanın kuramsal temelinde yer verilen Batı biliminin ana hatları, amaçları ve itici güçleri ile toplumsal sorunlar ve bireyin önem kazanması daha somut temellerde bir değerlendirme yapabilmemizi sağlamaktadır. Bu tarz bir yaklaşım rastlantısallık yerine belli ilişki, çıkar ve hedefler çerçevesinde şekillenen bir dünya düzeni tasarısının sonuçlarını daha iyi kavramaya yardımcı olabilecek bir yaklaşımdır.

Foucault'nun teorisi belli sorunları içeriyor olsa da özellikle sağlık ve toplumun biyolojikleştirilmesi konusuna odaklandığı için ırk kaygılı sağlık uygulamalarının mahiyetinin anlaşılmasında oldukça elverişli bir bakış açısı geliştirmektedir. Foucault'ya göre iktidarın belirlediği otoriter, rasyonalist bilim kendisine karşıt olarak belirlediklerini deli, suçlu, sapkın gibi kategorilere ayırmaktadır.[73] Geliştirdiği bu yaklaşım iktidarın sınıflamadaki ve toplumsal eşitsizlikleri yaratmadaki keyfiliğini ortaya koyması açısından önemlidir. Bu keyfiliğin kaynağı klasik iktidar biçimlerinin XVII. yüzyıl itibariyle Batı

[72] Eğribel, **a.g.e**, s.288-300
[73] **A.g.e**

toplumlarının girdiği yeni süreçlerle birlikte bir dönüşüme uğramasıdır. Foucault kavramsallaştırmasını yaparken sanayileşme ve liberalleşmeye önem vermektedir. Dolayısıyla "liberalizmin üzerinde çalışmak eş zamanlı olarak biyopolitik kulvarın üzerinde yürümektir."[74]

Foucault liberalizmi ekonomik bir kuram ya da politik bir ideoloji olarak değil; insanların yönetilmesine dair özel bir sanat olarak görür. Liberalizm, hem tahakkümün ortaçağa özgü kavranışından hem de erken modern devlet aklından farklılaşarak yönetimin ussallığını uygulamaya koyar: toplumun doğası düşüncesi, yönetimsel pratiğin temelini ve sınırını oluşturur. Doğaya ilişkin böylesi bir kavrayış, modernlik öncesi bir kalıntı ya da geleneğin taşıyıcısı değildir; daha ziyade politik düşünce tarihindeki önemli bir tarihsel kopuşun işaretçisidir. Buradaki doğa anlayışı şimdiye dek bilinmeyen, yaşamanın ve üretimin radikal bir biçimde dönüşmüş ilişkilerinin tarihsel sonucudur; evrimleşen sivil toplumun ikinci doğası. Adam Smith, David Hume ve Adam Ferguson gibi yazarlar, yönetimsel pratiklere özgü bir doğa olduğunu ve hükümetlerin eylemlerinden bu doğaya uygun davranacağını varsaymışlardır. Böylelikle yönetimsel pratikler, kendisi inşa edilmiş olan doğa hukukuyla aynı çizgide olmak zorunda olacaktı. Bu nedenle yönetim ilkesi, dışsal bir mutabakattan içsel bir düzenlemeye doğru kaymıştır. Böylelikle ilk kez politik ekonomi, hakikat sorununa, yönetim sanatına ve kendini sınırlama ilkesine gitmiştir. Sonuç olarak, hükümdarın ilahi, doğal ya da ahlaki yasalara göre yönetip yönetmediğini bilmenin hiçbir önemi kalmaz; bunun yerine yönetimsel aklın hem sınırlarını hem de temellerini tanımlayan "şeylerin doğal düzeni"ni soruşturmak zorunlu hale gelir. XVIII. yüzyıl ortalarına doğru belirgin hale gelen yeni yönetim sanatı, artık devletin güçlerini en fazla hale getirmeye çalışmaz. Bunun yerine yönetimsel aklın zorunlu ve yararlı ya da lüzumsuz ve hatta zararlı olup olmadığını çözümleyen "ekonomik bir yönetim" aracılığıyla işler. Artık tahakküm altına alma, emretme ve buyurmadan ziyade "bırakınız yapsınlar", teşvik etme ve kışkırtma söz konusudur.[75]

[74] Önder Özden, "Biyopolitik Çağda Emeğin Görünümü", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012,s.112
[75] Lemke, **a.g.e**, s.68-69

Foucault'nun tarihlendirmesinde görüldüğü üzere soyut ve tarihi süreçlerden yalıtılmış bir hava vardır, başka bir tabirle bir kendiliğindenlik söz konusudur. Foucault'nun bu şekilde ortaya koyduğu yeni iktidar şekli "düzenleyici" bir niteliğe sahiptir ve kendisini büyük oranda eski iktidar tipinin üzerinde inşa etmiştir. Bu iktidar Foucault'nun "yönetimsellik" olarak adlandırdığı kavrama tekabül etmektedir.

> "VXIII. yüzyılın ikinci yarısı boyunca, sanırım bu kez disiplinci olmayan, başka bir iktidar teknolojisi olan yeni bir şeyin ortaya çıktığı görülüyor. İlkini dışlamayan, disiplinci tekniği dışlamayan, ama onu içine alan, onu kısmen değiştiren ve özellikle bir biçimde onun içine yerleşerek ve gerçekten de önceden var olan disiplinci teknik sayesinde iyice yerleşerek onun kullanacak bir iktidar teknolojisidir bu. Bu yeni teknik disiplinci tekniği ortadan kaldırmaz çünkü çok basit olarak, disiplinci teknik başka bir düzeye aittir, başka bir ölçektedir, başka bir dayanak düzeyi vardır ve çok başka araçlardan yararlanır. Disiplinci olmayan bu iktidar tekniğinin uygulandığı yer, insanların yaşamlarıdır."[76]

Bu yeni iktidar tekniği bireylerin yaşamlarının yönetilmesinden daha gizli, fark edilmeyen, daha içselleştirilmiş, hatta daha sinsi diyebileceğimiz yönetim araçları geliştirir. Bu iktidar tipi nüfusu düzenlemeyi hedefleyen ve nüfusa yönelik stratejiler geliştiren bir iktidar tipidir. Bu durumda kapitalist düzenle birlikte özellikle işçi sınıfının önem kazanması, üretimde nüfusun gücüne ihtiyaç duyulması, kentleşmenin getirdiği sorunlarla birlikte hastalıkların, çevresel temizliğin, nüfus artışı nedeniyle doğum-ölüm oranlarının önem kazanmış olması etkilidir. Dolayısıyla birey artık büyük bir sistem içerisinde bu sistemin bir çarklısı olarak başta biyolojik özellikleri olmak üzere yaşamının ve bedeninin bir çok yönüyle değerlendirilmeye başlanmıştır. Foucault salgın hastalıklara karşı açılan savaşı bu mantık çevresinde değerlendirmektedir. Hastalıklara karşı açılan savaş tıpkı işçi sınıfına ilişkin kaygıdaki gibi, toplumun gücünün azalmasına, üretimin aksamasına, ekonomik maliyetlere ilişkin endişeden kaynaklanan bir savaştır. Ve yine Foucault'nun belirttiği üzere XVIII. yüzyıl sonunda göz önüne alınmaya başlanan ve şimdi, tıbbi tedavilerin eşgüdümünü, bilginin merkezileşmesini, bilmenin normalleştirilmesini sağlayan organizmalarla, başlıca kamu sağlığı görevini üstlenecek olan ve hijyen eğitimi ve nüfusu tıbbileştirme kampanyası işleyişine de bürünen tıbbın kuruluşuna

[76] Foucault, **Toplumu Savunmak Gerekir**, s.248

götüren tam da bu görüngülerdir.[77] Bu görüngüler biyopolitik iktidarın müdahale alanını, kendisini meşrulaştırma zeminini oluşturur.

Bu noktada çalışmayı ilgilendirmesi bakımından bahsedilmesi gereken bir diğer ve en önemli tespitlerden bir tanesi, bu yeni yönetim mantığı ile birlikte nüfusu incelerken ortaya bir ortalama değerin konması, dolayısıyla normalin ya da normallik ölçütünün belirlenebilmesidir. Her şeyin artık bir standardı ve ulaşılması gereken bir normallik seviyesi mevcuttur. Bu durum biyopolitik iktidarın güvenlik mekanizmaları geliştirmesiyle alakalı bir durumdur. Günümüzde risk yönetimi olarak adlandırabileceğimiz bu durum, toplumun sınıflandırılması ve istenmeyenin belirlenmesinin ana kaynaklarındandır. Foucault güvenlik mekanizmalarını liberal özgürlüğün varoluşunun şartı ve sureti olarak görür. Güvenlik mekanizmaları, sürekli olarak tehlike altında olan nüfusun doğallığının yanı sıra nüfusun özgürlüğünün biçimlerinin ve kendini, kendiliğinden düzenlemesinin koruyup kollanmasını amaçlar. Güvenlik teknolojileri disiplinci sistemin karşısını temsil eder; disiplinci sistem yerleşik bir normu varsayarken, güvenlik teknolojileri başlangıç noktası olarak ampirik normu alır. Bu ampirik norm, düzenleyici bir norm olarak hizmet eder ve bundan başka farklılaştırmalarla varyasyonlara izin verir. Güvenlik teknolojileri gerçekliği önceden belirlenmiş "böyle olmalı" değerine uygun hale getirmek yerine bir norm olarak alır: olayların istatistiki dağılımı, hastalıkların ortalama oranı, doğum ve ölümler olarak. Bu teknolojiler "izin verilen ile yasaklanan arasında mutlak bir sınır çizmez; bunun yerine bir çeşitlilikler yelpazesindeki optimum ortayı" belirtir. Bu toplumun standartlaştırılmasıdır ve bu durum modern biyolojinin ortaya çıkışından ayrılamaz.[78]

Toplumun biyolojikleştirilmesi, sınıflanması, standartlaştırılması ve kamu sağlığı gibi alanlarla kolektif düzeyde bedene hakimiyet kurulması biyopolitik iktidar anlayışının ana hatlarını oluşturmaktadır. Bugün kavram özellikle teknolojinin gelişmesiyle birlikte hakimiyet ve düzenleme alanlarının kapsayıcılığı noktasında tahmininin gerisinde kalsa da, modernleşme ile birlikte yaşamın yönetimine ilişkin aydınlatıcı bir bakış açısı sunmuştur. Topluma biyolojik temelli, ırkı önceleyici ve

[77] **A.g.e**, s.250
[78] Lemke, **a.g.e**, s.69-70

sağlık söylemi çerçevesinde bir müdahale ancak bu tarz bir yönetim mantığı ile mümkündür. Biyopolitika her ne kadar liberalizm ile ilişkilendirilse de Nazizm gibi emperyalist biyopolitika örnekleri de verilebilir. Foucault biyopolitikanın büyük oranda yaşatmaya odaklandığını belirtmekle birlikte, Nazizmi biyopolitik bir süreç olarak değerlendirmekte çekingen davranmaktadır. Ancak İngiltere örneğinde olduğu gibi Nazi toplumunda da kamu sağlığı uygulamalarında olumlayıcı pozitif öjenik örnekler büyük bir literatür oluşturmaktadır. Örneğin Agamben biyopolitikanın Yahudi düşmanlığı üzerinden öldürücü bir görünüme kavuştuğunu savunmuş ve bu teorisiyle biyopolitikanın yaşatmayı teşvik eden bir görüş olduğu savı nedeniyle eleştirilmiştir. Ancak ötekinin yok edilmesine gelmeden, Nazi politikaları kendi halkına karşı geliştirdiği sağlık stratejileriyle zaten biyopolitik bir görünüm sunmaktadır. Her ne kadar Nazi yönetimi kendisini liberalizm eleştirisi üzerinden tanımlasa da hem düşüncesinin kaynakları hem de sağlık uygulamalarıyla diğer ülke örnekleriyle paralellik yakalamaktadır. Dolayısıyla biyopolitika kavramı günümüzün sağlık uygulamalarını da kapsar bir şekilde bizlere aslında oldukça geniş bir alanı değerlendirme imkanı vermektedir. XX. yüzyılın başında verilebilecek örnekler biyopolitik iktidara ilişkin ırkçı sağlık uygulamaları çerçevesinde verilebilecek erken örnekler olmakla birlikte, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde kavram belki de Foucault'nun öngördüğünden daha da etkili bir biçimde, tüketim çerçevesinde yaşama hakimiyetinin değerlendirilmesinde elverişli bir bakış açısı sunmaya devam etmektedir.

2. Nüfusun Kontrolü: Bedenin Keşfi

Bedenin keşfinden kastedilen nedir? Ya da daha farklı bir şekilde soracak olursak bu ne tür bir beden? En kısa ve öz şekilde yanıtlanacak olursa; nüfus düzeyinde ele alınan, toplumsal düzeyde keşfedilen, ele geçirilen, sırları çözülen, düzenlenen ve yeniden üretilen bedendir. Biyopolitik çağda beden toplumsal düzeyde ele alınan ve nüfus problemleri çerçevesinde yönetilen bir alan haline gelmiştir. Foucault bedene ilişkin bu dönüşümü bedenin anatomopolitiğiden biyopolitiğine bir dönüşüm olarak nitelendirmektedir. Bu tanımlama bedenin artık sadece varlığı itibariyle değil, toplumsal anlamları, yaşam tarzı gibi çerçevelerde ele

alındığını belirten bir ifadedir. Toplumsal bedenin keşfini, Batı toplumlarının nüfusunu kontrol altına alması gerekliliği, vatandaşlarının toplumsal üretime aktif katılması gerekliliği, kısaca liberalizmin bireye toplumsal düzeyde bir anlam kazandırması çerçevesinde bakılmalıdır. Yani bedene yeni yaklaşım aslında iktidarın toplumsallaştırılmasının bir sonucudur.

XX. yüzyıla girerken üretimin devamlılığı sorunları, yenidoğan ölümlerinin önem kazanması, iktidarın gücü noktasında nüfusun niteliklerinin önem kazanması gibi konular yaşamın bu sorunları çözmek noktasında gözetlenmesi sorununu gündeme getirmiştir. Yüzyıl başı örneklerde özellikle kürtaj ve kadın bedeni gibi konularla gündeme gelen ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında da yaşanan bebek patlaması ile birlikte yine özellikle kadın bedeni ve üçüncü dünya ülkeleri üzerinden yürütülen üreme sağlığı politikaları bedene ilişkin bu kavramsallaştırmayla ele alınabilir. Dolayısıyla öjenik etkinin yükseldiği, toplumsal bedenin kalıtım temelli değerlendirildiği XX. yüzyılın ilk yarısında sağlık politikaları ve ırkçılık temelli tartışmaların hayat bulduğu zemin bu tarzda ortaya konmuş beden anlayışına dayanmaktadır. Bu yeni beden tasavvuru tıbbi süreçlerin ve biyolojideki farklılaşmanın bir ürünü olmakla birlikte, modernizmin kuruluş dinamiklerinin, rasyonalleşmenin, sanayileşmenin, Foucault'nun biyopolitika olarak ortaya koyduğu yönetimselliğin oluşmasını sağlayan sosyo-kültürel ve siyasi süreçlerin sonucudur.

> "Bu yeni iktidar teknolojisinde ise mesele tam olarak toplum değildir (ya da, şöyle diyelim, hukukçuların tanımladıkları türden toplum bünyesi değil); beden-birey de değildir. Bu yeni bir bedendir: çok sayıdaki beden, sonsuz olmasa da en azından sayımı zorunlu olmayan sayıda bir sürü başı olan bir bedendir. Bu, "nüfus" kavramıdır. Biyopolitiğin işi nüfusladır ve siyasal sorun olarak, hem bilimsel hem siyasal sorun olarak, biyolojik sorun ve iktidar sorunu olarak nüfus, sanırım bu noktada ortaya çıkıyor."[79]

Nüfus düzeyinde değerlendirilen, nüfus düzeyinde anlam kazanan ve toplumun iyiliği, refahı ve toplumsal organizmanın sağlığını korumak adına değiştirilen, dönüştürülen ve düzenlenen beden. Eski çağlardan farklı olarak ortaya konan bu yeni beden tasavvuru bireyi sadece Foucault'nun dile getirdiği şekliyle anatomik olarak değerlendirmez ya da bedene hakim olmak eski anlamındaki gibi bireye fiziksel

[79] Foucault, **a.g.e**, s.251

olarak ceza çektirmek vs.den ibaret değildir. Yeni beden tasavvuru tüm biyolojik süreçleriyle siyasal alana dahil olmuş, bir organizma olarak toplumun genelinin iyiliği bazında değerlendirilen kısaca sadece et-beden olarak değil yaşamıyla hayata dahil olan bir beden tasavvurudur. İktidarın müdahale alanına dahil olan ve büyük oranda epidemiyolojinin söylem ve müdahaleleriyle denetim altına alınan bir bedendir bu. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda tıp ve psikoloji gibi alanlar iktidarın normatif araçları olarak işlev kazanmışlardır. Endüstrileşmenin yükselmesiyle beraber bireyin yaşamına hükmetmek, düşüncelerini şekillendirmek, kendisiyle kurduğu ilişkiyi dönüştürmek sosyal başarının önemli faktörleri haline gelmiştir.[80] Bedene yaklaşımdaki bu farklılaşmanın kaynağı ard arda gelişen olaylar dizisinden ziyade bilimsel, toplumsal, siyasi birçok gelişmenin sonucudur. Ortaya koymaya çalışılan bu beden çözümlemesi ekonomi, tıp ve yeni toplumsal düzen üçgeninde değerlendirilmektedir.

Foucault bedene ilişkin bu dönüşümde siyasal süreçlerle birlikte tıbbi bilginin ilerlemesine başat rol vermiş olsa da bu sınırlayıcı bir bakış açısıdır. Bedenin biyolojik olarak ele alınması ilk bölümde de ortaya konmaya çalışıldığı şekilde birçok teorinin, değerlendirmenin, toplumsal ilişkinin, siyasi tavırların kompleks bir sonucudur. Bedenin biyolojisine duyulan ilgi sadece tıbbi ya da siyasi çerçevede değil, toplumsal düzenin ve üstünlüğün belli kategorilerle mutlaklaştırılmasına da hizmet eden bir anlayıştır. Foucault'nun nüfus düzeyinde keşfedildiğini belirttiği beden aslında bu anlayışla bakıldığında değişkenlik gösteren bir kavramdır. Azınlıkların bedeni, kadın bedeni, engellinin bedeni gibi tanımlamalar bu çerçevede değerlendirilebilir. Dolayısıyla bedenin nüfus düzeyinde ele alınması tıbbi ilerlemenin yanında sınıflandırma geleneğinden de beslenen bir olgudur. Sağlık politikalarının hedefinde olan bu anlamda yeni sınıflandırma kategorileriyle birlikte siyasal olarak ele geçirilmiş düzenlenen, müdahale edilen, yönlendirilen bedendir. Bedene ve onun ırkçılık temelli yeniden düzenlenmesine odaklanmak biyoloji-tıp ve ekonomik-siyasi tarihe odaklanmayı gerekli kılmaktadır. Bedene ilişkin değerlendirmenin sadece tıbbi bilginin değerlendirilmesi ile mümkün olmadığı bir gerçektir. Bedene müdahale aynı zamanda kimliklenme anlayışını da etkiler ve farklı

[80] Lupton, **a.g.e**, s.8

düzeylerde, örneğin toplumsal eşitsizliği açıklamakta olduğu gibi, çeşitli toplumsal sonuçlar doğurur.[81] Bu bağlamda ortaya çıkarılması gereken kamu sağlığına ilişkin söylemlerde bazı grupları idealleştirip bazı grupları ise marjinalleştiren nedenlerdir.[82]

Biyolojik düzeyde eşitsizlik ve sınıflama modernizmin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Beden tarih boyunca ötekiyi tanımlamak için kullanılmış, aşağılanmış ya da yüceltilmiştir. Nüfus düzeyinde ideal standartların belirlendiği, bilimsellik, rasyonallik ve tıbbi bilgiden beslenen "olması gereken"lerin ortaya konduğu yeni toplum düzeninde de bedene ilişkin biyolojik yeniden değerlendirme yeni tipte bir ötekileştirme görevini üstlenmiştir. Aynılık ve ötekilik kavramları hep varolmakla birlikte bunu hep beden üzerinden yapmıştır. Ancak bu biyolojik süreçlerden nispeten bağımsız dış görünüş, ya da kültürel özelliklere değinen türde bir ötekileştirme olarak karşımıza çıkmıştır. Eskiden beri "ötekilik" bedenler üzerinden tanımlanmış, "farklılık ötekiliğe tercüme edilip, bedenler ötekiliğin kaydedildiği alanlara dönüştürülmüştür." Örneğin, M.Ö. VII. veya VIII. yüzyılda yazılmış olması muhtemel Homeros'un Truva Savaşı'nı anlattığı İlyada'da "tek gözlü, insan yiyen garip yaratıklardan" bahsedilmektedir. Çin'de ise; M.S. 300 yıllarında barbarlar hakkında "bunlar soylarından geldikleri maymunlara benzerler" gibi tanımlamalar vardır. Bu şekilde efsanevi, hayali betimlemelerle şekillenen ötekilere ilişkin söylemler, sonraki zamanlarda dini, siyasi vs. faktörlerin etkisinde şekillenmiştir. "Ancak fiziksel özellikler ile kişilik, zekâ, ahlaki ve kültürel özellikler arasında nedensel bağlantı kurup, bedenleri dolayısıyla birtakım grupların doğal üstünlüğünü savunan determinist görüşler temel olarak on sekizinci yüzyılda ortaya çıkıp yaygınlaşmıştır." Bu noktadan sonra ötekiliğin inşasında bilimsel söylem etkili olmaya başlamıştır. "Sosyal Darwinci görüşlerin bir tezahürü sakat ve hasta insanların, zekâ seviyesi düşük kişilerin zorunlu kısırlaştırma ya da izole etme yoluyla ayıklanması ve sağlıklı bireylerin çoğaltılması yoluyla bir insan ırkını 'ıslah etme'yi, genetik niteliğini iyileştirmeyi öngören öjeni akımıdır."[83] Bu bağlamda bedene kalıtım temelinde yeni yaklaşımlara ve bedenin bu sefer de bu temelde keşfine şaşırmamak gereklidir.

[81] Işık, **a.g.e**, s.156-157
[82] Lupton, **a.g.e**, s.5
[83] Yumul, **a.g.e**. s.2-3

Beden toplumsal düzeyde sınıflanmaya başlanmış ve Aydınlanmanın eskiden beri getirdiği düzenleme ve ilerleme idealiyle birleşerek bu yeni bedeni, halkının bedenini düzenleme ve değiştirme yoluna gitmiştir. Parsonscı bir yaklaşımla ifade edilecek olursa, toplumu organizma olarak gören bakış açısıyla; organizmanın sağlığı performansını etkileyecektir. Sağlıksız bir organizma ya da hasta kişi kapasitesiz olacaktır. Toplumsal eylemde bir anlamda organizmayla ilişki sağlık çerçevesinde kurulmuş olur.[84] Dolayısıyla yeni beden tasavvurları ve bu bedenin anormallikleri hiç olmadığı kadar toplumsaldır ve toplumun genel iyiliği, devletin gücü gibi kavramlarla ilişkilendirilmiştir. Eğer bütüne ters düşüyorsa bir insan kalıtımsal özellikleri yüzünden bile suçlu duruma düşebilir. Her şeyin ve herkesin tanımlandığı bu dönemde tanımlanamayana, kusurlu olana, sağlıksız olana tahammül azalır. Beden düzeltilmesi gereken bir ödev haline gelir.

2.1. Bedenin Anatomo-politiğinden Biyopolitiğine

Foucault biyopolitik iktidarın çözümlemesinde disiplin edici ve düzenleyici iktidar tipleri arasında yaptığı ayrımın benzerini bedene ilişkin çözümlemede de kullanmaktadır. Bu bedenin anatomo-politiği ile biyopolitiği kavramlarına tekabül etmektedir. Aslında Foucault'nun burada bedenin biyopolitiği olarak adlandırdığı durum, bahsedildiği üzere bedene nüfus düzeyinde yaklaşımın gelişmesi ve müdahalenin artmasıdır. Konunun bu kavramlar çerçevesinde bir değerlendirmesi, daha doğrusu bedenin biyopolitikası olarak adlandırılan olgunun tam olarak neye tekabül ettiğinin anlaşılması, bedene müdahalede sağlığın kullanılmasının ve ırkçılığın nasıl güç kazanabildiğinin anlaşılması açısından önemlidir.

Foucault bedene ilişkin çözümlemesinde XVIII. yüzyılda nüfusa odaklanma ile birlikte bedenin anlamlarının değişmesini ve yaşamın yönetilmesi söyleminin gelişmesiyle birlikte, tıbbın ilerlemesi ve bu anlamda daha çok keşfedilen beden kavramlarını ön plana çıkarmaktadır. Özellikle tıbbi süreçlere ve bedenin biyopolitik yönetiminde kamu sağlığına verdiği önem nedeniyle bu yaklaşım özellikle ırk sağlığı yönünde bedenin düzenlenmesine ilişkin sağlıklı bir bakış açısı geliştirmemizi sağlamaktadır. Toplumsal olarak önem kazanan beden artık daha üst anlamları

[84] Işık, **a.g.e**, s.129

barındırmaya başlamıştır. Kamu sağlığı örneğinde amaç sadece halkın sağlığının iyileştirilmesi olmamış, toplumun sağlığı devletin gücü, gelecek nesillerin gücü, ırkın korunması gibi gayelerin düzenli üretimi olmuştur. Batı toplumlarının sanayileşmeyle girdiği yeni dönemde düzenlenmesi gerekilen bir sorun olarak ortaya çıkan nüfus, zamanla denetimin sağlanmasıyla yaşam alanlarına daha çok müdahale edilen bir kitle haline gelmiştir.

Foucault'nun beden çözümlemesini anlamak için anatomopolitik ile biyopolitik kavramsallaştırmaları arasındaki farkı anlamak önemlidir. Thomas Lemke'nin ifade ettiği şekliyle; XVII. yüzyılda halihazırda işleyen disiplinci teknoloji bireyin bedenini denetleyen ve yöneten bir biçimdedir. Bu, insan bedenini karmaşık bir makine olarak kavrayan insan bedeninin anatomo-politikasıdır. Bu yaklaşım, bastırmak ya da gizlemekten ziyade fiziksel alışkanlıklar ve daimi kılavuzlar inşa edip yapılandırarak işleyen bir sistemi ifade etmektedir. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında bireylerin bedenine değil, nüfusun kolektif bedenine yönelen başka bir iktidar teknolojisi ortaya çıkmıştır. Foucault nüfusla hukuki ya da politik bir varlığı (örneğin bireylerin bütününü) ifade etmemiştir, aklındaki daha ziyade bağımsız bir biyolojik bedendir: ölüm ile doğum oranları, sağlık düzeyi, yaşam süresi ve refahın üretimiyle dolaşımı gibi kendi süreçleri ve fenomenleri tarafından şekillendirilen bir "toplumsal beden."[85]

Dolayısıyla ortaya konan biyopolitik beden anlayışı bedenin biyolojik özellikleriyle ele alınması nedeniyle ayrıcalıklıdır. Böylesi bir beden çözümlemesi bedenin ırkçılık temelli, toplumsal düzeyde değerlendirilmesi ve yönetilmesini anlamlı kılan bir bakış açısı sunmaktadır. Burada bahsedilen beden kavramı ilk bakışta muğlak gözükebilir. Daha açıklayıcı olmak adına konu açısından kavramın anlamını ortaya koyacak olursak; bahsedilen beden kavramı Turner'ın iç ve dış beden çözümlemesinde kendisine anlam bulan iç beden kavramıdır. İç beden tıbbi ve biyolojik süreçlerle ortaya konabilecek, sağlık ve tıp sosyolojisi alanında çözümlenebilecek türde bir beden tanımını ifade etmektedir. Foucault'nun belirttiği üzere kendisini büyük oranda sağlık olgusu etrafında yapılandırmış biyopolitikanın

[85] Lemke, **a.g.e**, s.56-57

hedefinde olan, biyolojik ve tıbbi nitelikleriyle birlikte sağlık ve nüfus politikalarının odak noktasını oluşturan iç bedendir. Bu tarz bir beden tanımlaması bedene tür-insan yönünde bir odaklanmayı ifade etmektedir. Foucault bu odaklanmanın tıbbi bilgi ile elele gittiğini ve kendisini tıp ve sağlık çevresinde var ettiğini söylemektedir. Foucault'nun tıbba yüklediği bu başat rol olmasaydı, bugün benimsediğimiz düzeyde bir bakış açısını anlamak çok daha zor olabilirdi. Turner'ın kavramsallaştırmaya çalıştığı iç-beden tanımı işte bu bakış açısıyla değerlendirebileceğimiz, Foucault'nun biyolojik olarak varolduğunu belirttiği biyopolitik çağın beden tasavvurudur.[86]

Turner'ın iç ve dış beden kavramsallaştırmaları Foucault'nun bahsettiği bedenin daha anlaşılabilir olmasını sağlayarak, kamu sağlığı pratiklerinin iç bedenine ve günümüzün tüketim temelleri sağlık anlayışında hedef alınan dış bedenine ilişkin iyi bir çözümleme sağlamaktadır.[87] Turner iç ve dış beden ayrımından kaynaklanarak nüfusların ve bireylerin bedensel ayrımını yapmak gerektiğini söyler. Bireylerin bedeni, Turner'a göre, nüfusun çıkarları doğrultusunda düzenlenir ve kontrol edilir. Buna en açık örnek olarak grup cinselliğinin kontrolünü verir; "Hiçbir toplum sosyal yeniden üretimi bireylere bırakmaz…Nüfusun bedeninin düzenlenmesi, zaman ve mekanın iki boyutunda oluşur. Bu, politik/kentsel uzamda, nesiller ve nüfusun düzenlenmesi arasında yeniden-üretimin regülasyonudur. Bu nedenle, arzu üzerine otorite kurma mücadelesiyle ilgilendiğinden, beden sosyolojisi bir siyasi sosyolojidir."[88]

Bedenin ve toplumun biyolojikleştirilmesinin bir sonucu olarak Foucault toplum üzerinde otoritesi artan demografi ve sağlık bilimlerine özellikle dikkat çekmektedir. Nüfusun kontrolü ekonomik, sosyal süreçlerle bir zorunluluk haline gelirken demografi bilimi ile işbirliği yapan kamu sağlığı da nüfusun kontrolünde en etkili alanlardan birisi haline gelmiştir. Focault'nun ortaya koyduğu bu yeni iktidar tipi bedene yaklaşımında disiplinci olmaktan ziyade yaşamın düzenlenmesine odaklanmıştır. Bir başka ifadeyle; "beden-insan"la değil, "yaşayan, canlı varlık, hatta tür-insan" ile ilgilenir. Ortaya çıkan bu yeni yaklaşım eski disiplinci iktidarın sadece

[86] Işık, **a.g.e**., s.155-160
[87] Lupton, **a.g.e**, s.2
[88] Işık, **a.g.e**, s.146

çoğunluğu yönetmek, yeri geldiğinde cezalandırmak yöntemlerinden farklı olarak, "insanlar asal olarak bedenlerden ibaret oldukları için değil, tersine, yaşama özgü ve doğum, ölüm, üretim, hastalık vesaire gibi süreçler olan toplu süreçlerden etkilenen, global bir kitle oluşturması nedeniyle insanların çokluğuyla ilgilenir." Foucault XVIII. yüzyılda temeli atılan bedenin Anatomo-politiğinden sonra, biyopolitik iktidarın doğmaya başlamasıyla insanın türünün biyopolitiği denilen şeyin doğduğunu belirtmektedir.[89]

Kısaca biyopolitik çağda sahneye çıkan beden nüfus düzeyinde anlamlı, bir tür olarak varolan, dışlanan, kabul edilen ya da müdahale edilen bedendir. Beden artık Foucault'nun belirttiği gibi tür-insan olarak, yani biyolojik bir varlık olarak siyasal olanın sahnesine girmiştir. Bu noktadan sonra nüfusun bedeni kendi olmaktan çıkıp toplumun bedeni haline gelmiştir. Irkçı ideolojilerle tahakküm altına alınmaya çalışılan ve bu yolda en mahremine bile müdahale edilen birey de bu çerçevede anlam kazanmaktadır. Özellikle XX. yüzyıl başındaki sağlık uygulamalarında özel hayatın kontrolü ve düzenlenmesi ırkçı ideolojilerle birleşerek devlet destekli politikalar olarak sürdürülmüştür. Yüzyılın ikinci yarısı itibariyle Batı toplumlarındaki yeni düzen, bu tahakkümü ortadan kaldırmakla birlikte dış bedenin tüketim çerçevesinde kontrolü ile bedenin biyopolitiğine devam edilmiştir.

2.2. Irkçılığın Rolü

Klasik anlamıyla ırkçılık biyolojik niteliklerden ziyade etnik ve kültürel olana atıfta bulunan toplumlararası farklılığın ve dışlamanın temelinde, özellikle dışarıdaki düşmanın belirlenmesinde temel rol oynamıştır. Sanayileşmenin sahneye çıkmasıyla birlikte bu sefer ırkçı söylem sömürgeleştirme sürecinde anlam kazanmış, biyolojinin etkinliği ve gelişimi ilerleme ve evrim kuramlarıyla birlikte bu sefer dışarıdaki düşmanı biyolojik nitelikleriyle görünür kılarak, onu bilimsel düzeyde ötekileştirmiştir. Bu ırkçılığın tanımlanmasında önemli bir dönüşümü ifade etmektedir. Bu dönüşümden sonra bilimsel bilginin altın çağında artan bilgi, tıbbi-biyolojik gelişmeler evrim ve Sosyal Darwinist düşüncelerle birlikte bu sefer bizi ikinci bir dönüşüme götürmektedir. Bu noktadan sonra artık dışarıdaki düşmanın

[89] Foucault, **a.g.e**, s.247-248

yerini içerideki düşman almaya başlamış, onun tanımlanması ve defedilmesi önem kazanmıştır. Bu durum Batı toplumlarının uluslar arası düzeyde üstünlüğünü sağlamış olması ve ırkçı teorinin bu sağlamanın ardından bir başka soruna odaklanmasından başka bir şey değildir. Bu sorun nüfus sorunudur ve XIX. yüzyıl sonu ile birlikte ırkçı terminoloji bu sefer daha toplumsal düzeyde sorunların çözülmesinde kullanılmıştır. Bu durum toplumun biyolojik bir bütün olarak kabul edilmesi ile alakalı bir durumdur.

Bir organizma olarak toplumu tehdit edecek unsurlar istatistiki verilerle, araştırmalarla belirlenir, yine bunlar aracılığıyla bir standart oluşturulur ve bu standardın dışında kalanların düzeltilmesi yoluna gidilir. Toplumun biyolojik bir bütün olduğu düşüncesi toplumun saflığını gözlemek, toplumu denetleyip yönetmek ve toplumun hem dahili hem de harici düşmanlarına karşı yeterince sert, merkezi bir otoritenin hükmünün gerekliliğini varsayar: bu da *Modern devlettir*. Foucault XIX. yüzyılın sonundan itibaren ırkçılığın devletin eylemlerinin ussallığı için bir rehber olduğunu; ırkçılığın biçimini devletin politik araçlarına ve devlet ırkçılığı olarak somut politikalarda bulduğunu ifade eder. Bu tam da biyolojik ırkçılık olarak ortaya konulan ırkçılığın hayat bulmasıdır. Foucault egemen iktidarın biyopolitikaya dönüşmesinin politik-askeri söylemin ırkçı-biyolojik söyleme doğru yaşanan bir kaymaya neden olduğu savıyla ilgilenir. Ona göre bu şekilde ortaya konulan ırkçılık, toplumsal bedenin hiçbir zaman tamamlanmayan ve daima süregiden temizlenmesine ilişkin biyopolitik bir düşünce tarafından kışkırtılan, toplum içindeki bir bölünmenin ifadesidir. Irkçılık artık bireysel bir eylemle tanımlanamaz. Irkçılık, daha ziyade eyleme dair toplumsal alanları yapılandırır, politik pratiklere rehberlik eder ve devletin aygıtları aracılığıyla gerçekleşir. Foucault transkripsiyonlar (Lemke'nin burada bahsettiği transkipsiyonlar; klasik ırk savaşı söylemi ile biyolojik determinizmin birleşmesi sonucu bizi biyolojik-toplumsal bir söyleme götürür.) vasıtasıyla özgürleşmeye ilişkin politik projenin biyolojik saflık kaygısıyla birlikte ırkçı bir projeye dönüştüğünü betimler; peygamberane-devrimci vaat, normla birlikte topluma ve onun sınırlarına karşı bir mücadele olmaktan çıkıp tıbbi-hijyenik bir

uydumculuğa dönüşür. Bu durumu biyolojik tehlikelere karşı "toplumu savunma" buyruğu izler.[90]

Toplumun savunulması nosyonu büyük oranda toplumu iyileştirmeye yönelik bir eylem olan kamu sağlığı çerçevesinde organize edilmiştir. Kamu sağlığının öjenizm gibi ırkçı teorilerin direkt bir sonucu olduğunu söylemek doğru olmasa da, bu alanın ırkçı ideoloji tarafından işgal edildiği yorumunu yapmak yanlış olmayacaktır. Toplumun iyileştirilmesine yönelik bir eylem olan kamu sağlığı alanı ırkın saflığının korunması noktasında devletin kullandığı en önemli kanallardan birisi olmuştur. Dolayısıyla kamu sağlığı disiplininin kullandığı söylem de giderek kalıtım takıntılı bir hal almaya başlanmış ve ırkçı söylemler disiplinin içerisinde de üretilmeye başlanmıştır. Toplumun yeni uzmanları olan doktorlarda bu yönde birçok örnek görülebilir. Bununla birlikte toplumun yararına ve yaşam koşullarının güçlendirilmesine yönelik bir disiplinin, uygulamalarını daha kolay kabul ettirmesi ve de bilimselliği nedeniyle sorgulanmaması ırkçı söylemin üretilmesini kolaylaştıran bir etken olmuştur. Kamu sağlığı politikaları büyük oranda ırkın saflığını korumak, uzun vadede kalıtımın zarar görmemesini sağlamak ve devletin sırtındaki istenmeye yüklerin ortadan kaldırılmasında en önemli araçlardan birisi haline gelmiştir. Burada artık söylemin ırk mücadelesinden ırkın saflığı söylemine doğru dönüştüğü görülmektedir. Özellikle XX. yüzyıl ile birlikte devletin sorunları, toplumun yozlaşması, ekonominin sıkıntıları gibi konular artık toplumda "istenmeyen"lerin artması ile ilişkilendirilmiş ve yozlaşmaya karşı savaş açılmıştır. Toplumu savunma söylemi büyük oranda savunulması gereken saf ırkların, topluma sadece birer yük olan aşağı ırklardan arındırılması gerekliliği çerçevesinde şekillenmiştir. Devlet artık bir ırkın diğerine karşı kullandığı bir araç değildir: devlet ırkın bütünlüğünün, üstünlüğünün ve saflığının koruyucusudur. Bütün birci, devletçi ve biyolojik içerimleriyle birlikte ırkın saflığı düşüncesi budur: ırk mücadelesi düşüncesinin yerini bu düşünce alır. Irkçılığın, ırk mücadelesi temasının yerini ırksal saflık teması aldığı zaman doğduğu söylenebilir.[91] Bu ırksal saflık teması dünya ilişkilerinde üstünlüğünü pekiştiren Batı'nın kendisini aşağı olan toplumlardan

[90] Lemke, **a.g.e**, 64-66
[91] Michel Foucault, **Toplumu Savunmak Gerekir**, Çev. Şehsuvar Aktaş, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002, s.81'den aktaran Lemke**, a.g.e**, s.64

farklılaştırdıktan sonra toplum içinde düzeni sağlamaya ve korumaya geçmesi olarak tanımlanabilir. Bu koruma çerçevesinde de bireye müdahale artmıştır.

Kamu sağlığının etkinlik kazanması ırk temalı düzenlemelerin "toplumun iyiliği için" sözü arkasına saklanma olanağının doğmasıdır. Bu da politikaların içselleştirilmesini en kolaylaştıran durumlardan bir tanesidir. Biyopolitik yönetim şekilleri bu şekilde yaşama daha çok dahil olabilen kanallarla bireyi dönüştürme ve bireyin bunu içselleştirmesini sağlama konusunda bir yeteneğe sahiptir. İyinin, normalin, sağlıklının belirlendiği bu yeni "saf" toplum idealinde, direkt olarak bir anormal ya da yanlış olan da belirlenir. Dolayısıyla toplumu iyileştirmeye yönelik her eylem artık ister istemez ırkçı bir bakış açısı edinmeye başlar. Bu çerçevede biyopolitik çağda toplum bu bir normalizasyon toplumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Normlar toplumun şekillendirilmesi, düzenlenmesi ve mevcut ideolojinin içselleştirilmesi için temel işlevi yüklenir. Biyopolitika normlarını sağlık gibi birçok kurum aracılığıyla aşılar ve kendisini bu normlar üzerinden var eder. Sağlık söylemiyle normalleştirme bireyler arasındaki farklılıkların vurgulayarak, tanımladığı "normal" çerçevesinde sağlıklı bedenlerin üretilmesini hedefler.[92] Bu anlamda ırkçılık toplumsal alanda ilkesel olarak homojen bir biyolojik bütün (örneğin bir nüfus ya da bütün insan türü) olunduğunu tahayyül etmeyi sağlayan bölmelere izin veren çatlaklar yaratır. Böylelikle iyi ile kötü, yüksek ile düşük, artan ile azalan ırklar arasında bir ayrım olanaklı hale gelir ve yaşaması gereken ile ölmesi gereken arasında ayırıcı bir çizgi kurulur. İki karşıt ırka bölünmüş ikili bir toplum düşüncesiyle mimlenmiş olan geleneksel ırk savaşı temasının aksine, XIX. yüzyılla birlikte toplum "biyolojik olarak monisttir." düşüncesi ortaya çıkmıştır. Irkların çokluğunun tek bir ırka dönüşmesi düşüncesi artık dışarıdan değil, içerden tehdit altındadır. Sonuç bir toplumun doğrudan kendisine, kendi öğretilerine karşı ve kendi ürünleri üzerine yönelen bir ırkçılıktır. Bu sürekli arınmanın içsel mantığıdır ve toplumun normalleştirilmesinin temel boyutlarından birisi olacaktır. Bu bakış açısından homojenleştirme ve hiyerarşikleştirme birbirine engel olmaz; daha ziyade birbirini tamamlayan stratejileri temsil eder.[93]

[92] Lupton, **a.g.e**, s.25
[93] Lemke, **a.g.e**, s.62

"İnsan soyunun biyolojik *continuumu* içerisinde, ırkların ortaya çıkışı, ırkların ayrışması, ırkların hiyerarşisi, bazı ırkların iyi ve başkalarının, tersine, aşağı ırk olarak nitelendirilmesi, bütün bunlar iktidarın yüklendiği bu biyolojik alanı parçalara ayırmanın yolu olacaktır; nüfus içerisinde, birbirlerine oranla toplulukları ileriye ya da geriye konumlamanın bir yolu. Kısacası, kesin biçimde biyolojik bir alan olarak kendini gösteren bir alan içerisinde biyolojik özellikli olacak bir durak koymanın yolu. Bu ise, iktidara, bir nüfus yığılımına bir ırklar karışımı olarak ya da daha doğru biçimde, sorumluluğunu ele aldığı türe açıkça ırklardan oluşacak alt gruplar biçiminde muamele etme, altbölümlere ayırma olanağını sağlayacaktır. İşte ırkçılığın ilk işlevi budur, parçalara ayırmak, biyoiktidarın ilgilendiği o biyolojik continuum içerisine duraklar koymaktır."[94]

Bunun sonucu sağlıklı ile hasta, yaşamaya değer ile yaşamaya değmez gibi ayrımların yapılabildiği, ya da bir kesimin üremesi teşvik edilirken başka bir kesimin teşvik edilmediği, hatta kısırlaştırıldığı, bireye daha doğmadan hükmedilen, bedenin devlete ait olduğu söylemiyle şekillendirilmeye çalışıldığı bir anlayışın doğmasıdır. Irkçı idealler kendisine bu biyopolitik tahakküm aracılığıyla hayat bulmuştur. Toplumun biyolojikleştirilmesi ve bölünmesi yanında biyolojik ırkçılık bir başka söylemin de üretilmesini sağlamıştır. Daha ziyade ideal ile ideal olmayan arasında kurduğu ayırıcı çizginin dışında "şu türden olumlu bir ilişkiyi" kurmaya çalışır. Ne kadar çok öldürürsen o kadar yaşarsın.[95] Foucault biyolojik ırkçılığın biyopolitik çağda devlete öldürme yetkisini verdiğini savunmakla beraber, bu daha çok Nazi döneminde görülebilecek negatif türde bir örnektir. Dolayısıyla bu çalışmada İngiltere, Almanya ve günümüz örnekleri topluma yönelik önleyici sağlık politikalarına yönelecektir. Yahudi soykırımı ya da ötenazi gibi yöntemler negatif öjeni alanına girmekle birlikte, sağlıklı olma söyleminin üretildiği kamu sağlığı alanı pozitif öjeninin etkisi altında olan bir alandır. Kısaca ortadan kaldırmadan ziyade ideal olanın üretimine teşvik eder. Kürtaj gibi uygulamalar kamu sağlığı tarafında teşvik edilmekle birlikte bireylerin çocuk sahibi olmaları noktasındaki düşüncelerini şekillendirdiği için yine kamu sağlığının ırkçı politikaları içinde değerlendirilebilir.

3.Biyopolitik Bir Kavram Olarak Sağlık

Sağlık alanına ilişkin yapılacak bir biyopolitik yorumlama bize ırkçı söylemin sağlık kurumu aracılığıyla yeniden üretimini ve bunun topluma nüfuz etme yollarını göstermektedir. Biyopolitik yönetim sağlık kurumu aracılığıyla, özellikle "ırk"ı

[94] Foucault, **a.g.e**, s.260-261
[95] Lemke, **a.g.e**, s.62-63

korumak noktasında, toplumsal olana, yaşama, bedene hatta en mahreme müdahale hakkını kendisinde görmektedir. Yeni toplumsal düzende sağlık-tıp alanı bu müdahalesini yeni otoriteler olan uzmanlar ve onların meşru söylemleri aracılığıyla gerçekleştirir. Rahiplerin yerini alan uzmanlar –doktor, bilim adamı, öğretmen, bürokrat vs.- biyopolitik yönetim mantığının temelinde yer alır. Toplumun düzenlenmesi büyük oranda tavsiye, yönlendirme, doğruyu öğretme gibi değerler çerçevede gerçekleşmektedir. Zorlama emperyalist Alman örneğinde görülebilirken, toplumun ırk idealli şekillendirilmesi büyük oranda bu zorlayıcı olmayan yönlendirmelerle sağlanmaya çalışılmıştır. Yaşam üzerinde hakimiyet kuran, disiplinden çok düzenlemeyi hedefleyen ve vatandaşları tarafından içselleştiren bu yeni düzende sağlık-tıp ve ırk arasındaki işlevsel ilişkiyi yorumlamak da zorlaşmaktadır.

Irkçı söylem tarihlendirilmesinden de anlaşılacağı üzere tıp alanında icat edilmiş bir söylem değildir. Biyopolitik çağda önem kazanan tıbbi etkinliğin en önemli özelliği ırkçı söylemi yeniden üretebilmesidir. Toplumun biyolojikleştirilmesi olarak adlandırdığımız ırkçı değerlendirmeler bu sayede toplumsallaşabilmektedir. Sağlığın ırkçı dili, aslında sosyal olarak üretilen toplumsal farklılıkların üretimi ve yönetiminde etkili araçlara sahiptir. Böylesi bir yaklaşım, ırkçılığın sağlık biliminde nasıl önemli bir yer teşkil ettiğinin ve yeni bilimsel araştırmalarla ırkların bilimsel "gerçekliklerinin" nasıl ortaya konulduğunun değerlendirmesini yapabilmek açısından önemlidir. Bilimler ortaya koydukları savları açısından pek yargılanmadıkları için, ırkçı düşüncenin restore edilmesi, araştırılması ve analizinde bilim oldukça önemli bir hal almaktadır. Sağlık alanındaki ırkçı görünümlere ilişkin tartışma büyük oranda daha az değerli görülen grupların hastalıklarının göz ardı edilmesi, ya da sağlık imkanlarından eşit derecede faydalanmamaları gibi konular etrafında dönmektedir. Bunun yanında genetik alanı da büyük oranda etik çerçevesinde bu tartışmayı barındırır.[96] Sağlıkta ırkçılığın görünümleri büyük oranda sosyal adaletsizlik, farklı ırklara imkanların eşit dağıtılmaması gibi örnekler etrafında değerlendirilse de, başka bir bakış açısıyla bakılacak olursa, ırkçı terminolojinin aynı

[96] Hamish L. Robertson, Joanna F. Travagllia, "Racial Ideology and the Production of Knowledge About Health", (çevrimiçi), http://www.darkmatter101.org/site/2012/07/02/racial-ideology-and-the-production-of-knowledge-about-health/ , 25 Temmuz 2014

zamanda rutin sağlık uygulamalarında da etnik ayrım gözetmeksizin üretildiği görülebilir. Etnik ayrımcılığa uğramayan bireyler bile ırkın iyileştirilmesi adına öjenik önlemler almaya itilmektedir. İngiliz ve Nazi toplumlarında II. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde özellikle gençliğe, kadınlara ve yenidoğan nüfusa karşı ırkın iyileştirilmesi ve gen havuzunun güçlendirilmesi adına kampanyalar düzenlenmiştir. Dolayısıyla sağlıktaki ırkçı söylem artık sadece fakir olana karşı değil, hergün biraz daha anormallikleri tespit edilen nüfusun her kesimine yöneliktir. Amaç artık sadece engellemekten ya da ortadan kaldırmaktan ziyade güçlendirmek olmuştur.

Irkçı özgeçmiş ve ırkın biyolojik varlığının birlikteliğinin sonucu-sosyal, politik vs. nedenlerle birleşerek bireylerin hayatına direkt müdahale hakkının elde edilmesi olmuştur. Hayata bu şekilde müdahale bahsedilen nedenlerden ötürü nüfusun biyolojik ve bedensel varlığı ile mercek altına alınmasının bir sonucudur. Tıp ve onunla elele giden diğer bilimler toplumun her geçen gün biraz daha çözümlenmesine, sınıflanmasına, kategorilere ayrılmasına neden olmuştur. İstatistik, kayda alma vs. taksonomilerin mirasını devralarak bir tür olarak insan topluluğunun sınıflanmasını, standardın, normalin ve sapmanın tespitini sağlamıştır. Bu durum toplumdaki "risk"in yönetimiyle alakalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Risk söylemi direkt olarak toplumdaki tehlikeyi ifade etmekte ve nelerin, kimlerin ya da hangi grupların "risk" teşkil ettiği bilimsel otoritenin yetki alanına bırakılmaktadır. Risk söylemi şans, olasılık ve tehlike nosyonlarının bir kombinasyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Söylem modern hayatın doğasında her zaman kestirelemeyecek ve geleceği tehdit eden bir tehlikenin olduğu düşüncesini içermektedir.[97] Dolayısıyla tehlikeye ilişkin her endişe kendisini büyük oranda ulusun geleceği çerçevesinde inşa etmiş ve müdahale zemini çoğunlukla kadınlar, çocuklar ve yenidoğan bebekler olmuştur. İşin içine ırkın saflığı endişesi eklenince de bu konular ırkçı sağlık uygulamalarının en çok ilgilendiği konular olmuştur.

Bu çerçevede şekillenen biyopolitik sağlık kendisini büyük oranda içselleştirme üzerinden meşrulaştırmaktadır. Bu içselleştirme bedenlerle birlikte

[97] Salih Can Açıksöz, **Navigation in the Ocean of Risk: Discourses and Experiences of Prenatal Diagnosis in Turkey**, USA, Lambert Academic Publishing, 2012, s. 49

öznenin de şekillendirilmesiyle alakalıdır. Tıp-sağlık söylemi çerçevesinde belirlenen iyilik, kötülük, hastalık halleri bireylerin kendi bedenleri ve sağlık durumlarıyla ilgili olarak kendileriyle bir ilişki kurmalarını sağlamıştır. Bu bedenin ve öznenin biyopolitiği olarak adlandırdığımız durumdur. Bu Foucault'nun metinlerinde geçen disiplinli ve uysal bedendir. Etik ve tarafsız, objektif kimliğiyle tıp son kararı verme yetkisini kullanarak gündelik yaşamın bir parçası olur ve bu kimliğiyle kendisini kabul ettirmek için çok da yaptırıma ihtiyaç duymaz. XIX. yüzyılın ortasından itibaren devlet kurumlarının da desteklediği tıbbileşme süreciyle birlikte hekimler bedenin yönetimi için herkesin başvurmak zorunda olduğu aracılara dönüşmüşlerdir. Sonuç olarak devlet halk sağlığını korumak için giderek bazı mahrem özgürlükleri askıya alan bir düzenek kurmuştur. Biz buna o kadar alışmış durumdayız ki, hangi şekilde olursa olsun bedenin köleleştirilmesini geçmişin utanç verici bir mirası olarak kökünden reddettiğimiz halde, bu noktada bedenimizin bir dayatmayla karşı karşıya olduğunu ilk anda ayırt edemiyoruz bile. İktidarların kamu sağlığı alanına müdahalesinin Foucault'nun deyimiyle yaşamın devletleştirilmesine yol açtığı doğruysa da, bu aynı zamanda kişiyi kendiyle ilgilenmeye de teşvik etmiştir. İyi vatandaştan beklenen bilimin diktası altında davranışlarını yeniden gözden geçirmesi değil midir?[98]

Bugün ırkın saflığını önceleyen politikaları baskıcı olarak değerlendiriyor olsak bile, XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başında etkili olmayan başlayan ırka yönelik sağlık politikaları, aslında bu içselleştirmenin inşa edilmesini sağlamıştır. Bu durum bireylerin sağlık noktasında direncinin az olması ve işbirliğinde görülebilir. Sağlık söylemi büyük oranda uzmanlar tarafından aktarılmış olsa da, zamanla bireylerin de bu bilgileri almak için uzmanların kapısını çaldıkları görülmektedir. Günümüzde ise; popüler olan sağlıklı yaşam söylemi, kendine iyi bakmak, hem kendimiz hem ailemiz için sağlıklı olmak, spor yapmamız gerekliliği, kötü alışkanlıkları bırakmak gibi söylemler bu sağlık pratiklerinin miraslarıdır. Irkçı çerçevede bu konular gelecek nesillerin garanti altına alınması için teşvik edilmiş olsa da günümüzün modern

[98] Alain Corbin, Jean Jacoques Courtine, Georges Vigarello, **Bedenin Tarihi 3: Bakıştaki Değişim: 20.Yüzyıl**, Çev.Saadet Özen, Haz.Korkut E.Erdur, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2011, s.19

yaşamına miras bırakmışlardır. Kısaca ideolojiler ölse bile biçimler farklı teşvik edicilerle devam etmektedir.

3.1.Tıbbileştirme ve Denetim

Toplumun tıbbileştirilmesi ya da tıbbi bilginin toplumsallaştırılması olarak adlandırılabilecek olan durum, topluma yönelik bir sosyal kontrol aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tıbbileştirme pratiklerinin arka planını önceki bölümlerde ortaya konulmaya çalışılmış olan bilimin ilerlemesi, tıbbi bilginin artması, nüfus sorunlarının gündeme gelmesi, birey-toplum uyumu, biyopolitik iktidarın doğuşu gibi konular oluşturmaktadır. Tıbbileştirme terimi büyük oranda postmodern süreçlere ilişkin olarak kullanılsa da özellikle XX. yüzyılın başı ile birlikte etkili olmaya başlayan sağlıklı yaşam söyleminin, hayatın tıbbileştirilmesinde erken örnekler olarak değerlendirilebileceklerini söylemek mümkündür. Tıbbileştirme kavramı sosyal bilimler literatürüne 1970'li yıllarla birlikte girmiştir ve günlük hayatın gün geçtikçe daha fazla tıbbi sosyal kontrole maruz kaldığı savına dayanmaktadır.[99] Gerçekten de günümüze kadar gelen çizgide tıbbi alan genişlemiş ve hayatın birçok alanı tıbbileştirilmiştir. Bu da tıbbi sosyal kontrolün zamanla daha fazla araç kullanmasını ve tıbbileştirmenin izlerinin takibini güçleştirmiştir.

Tıbbileştirme süreçlerinin bir sonucu olarak yaşam alanları daha fazla bilimsel bilgiye maruz kalarak, bireylerin kendilerini, bedenlerini, yaşamlarını ve çevrelerini değerlendirme biçimleri, kısaca kendileriyle kurdukları ilişki değişime uğramıştır. Foucault'dan hareketle; özellikle günümüzde çoğunlukla Batı toplumlarının, tıbbi sosyal kontrol altına alınmalarındaki yaygın genişlemenin; tıbbileştirmenin görünmez ve dolaylı yoldan gerçekleştirebilmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Bu kontrol, gündelik hayatın tüm alanlarına rahatlıkla sızmakta, bu alanlar ve tıp ile arasındaki bağlantıyı mümkün kılarak genişlemektedir. "Alanlar arası iç içe geçiş ise; ilaç, tıbbi teknoloji, kozmetik ve diğer farklı endüstri ve sektörleri beslemekte ve güçlendirmektedir." Gündelik yaşam tıbbileştirildiğinden ve tıbbileştirilen alanın yükü ve sorumluluğu bireye verildiğinden, sağlıklı doğru davranışları yapmaya

[99] Deniz Sezgin, **Tıbbileştirilen Yaşam Bireyselleştirilen Sağlık**, Haz. Mehmet Celep, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2011, s.59

çalışan birey, bunun bir denetim mekanizması olduğunun farkında değildir. Birey, kendi sağlığı ve bedeni için bilgiler verildiğini; bu bilgilerin de kendinde olmadığını düşünür. Bilgiyi elinde bulunduran tıp ve diğer kurumların, kendisini bilgilendirerek daha iyi yaşamasını sağlamaya çalıştığına ikna olur. Böylelikle bireye hükmetme hakkı doğar. Tıbbileştirilen alanların genişlemesi ve bireylerin tıbbi gözlem altında tutulmalarıyla; nüfusun daha büyük kesiminin potansiyel hasta olarak görülmesi, bu koşullar altında normalleşmektedir. Dolayısıyla bireyin hayatta kalma güdüsüyle de birleşerek tıbbi sosyal kontrol bireyi kontrol etmede çok da yaptırıma ihtiyaç duymaz.[100] Bu bağlamda toplum kendisine uygulanan politikaları kabul etmek noktasında pek de sorun çıkarmaz.

Ancak burada anlaşılması gereken tıbbileştirmenin hizmet edebileceği noktaları kestirebilmektir. Hayatın tıbbileştirilmesi beraberin keyfiliği de getirmektedir. İdeolojilere bağlı olarak farklılıkların anormalleştirilmesi ya da hergün genişleyen sınıflamalarla çeşitlendirilen hastalıklar ve artan gruplar tıbbın karar vermedeki keyfiliğini gözler önüne sermektedir. Örneğin; 1851 yılında Samuel Cartwight tarafından ortaya atılan "drapetomania" isimli "kölelikten kaçma" hastalığı bu keyfiliğe verilebilecek en erken ve açık örneklerdendir.[101] Burada eşitsizliğin tıbbi bir betimlemeyle mutlaklaştırılması söz konusudur. Bu mutlaklaştırma biyolojik farklılıkların ortaya konmasından ileri giderek farklılığı spesifik bir hastalık adıyla ortaya koymaktadır. Conrad, "tıbbileştirmeyi, tıbbi olmayan problemlerin, tıbbi problem gibi tanımlandığı ve bu şekilde davranıldığı, bunun da genellikle, hastalıklar, bozukluklar yönünden tanımlanan bir süreç olduğunu" ifade etmektedir. Tıbbileştirme, bazı olayların tıp alanına girdiği, bazılarının ise; girmediği varsayımına dayanır; "sosyal problemlerden kurtulmak isteyenlerin onları tıbbileştirdiğini ifade eder." Burada anlaşılması gereken nokta, tıbbileştirmenin bir süreç olduğudur. Asıl mesele, tıbbileştirmenin gerçekten bir hastalık ya da tıbbi bir sorun olması değil, bunun bir kabul olmasıdır. Bu kabul, "hekim ve sağlık profesyonelleri, ilaç endüstrisi, medya ve farklı alanların katkılarıyla oluşturulmakta ve alanı genişlemektedir." Gündelik yaşamın

[100] **A.g.e**, s.57-58
[101] Robertson, Travagllia, **a.g.e**., s.4

tıbbileştirilmesiyle; daha çok birey, tıbbın söylediklerine göre hareket etmekte, bireyler de "sağlıklı" ve "hasta" olarak tanımlanarak, bir tür tıbbileşmektedir. Kısaca tıbbileştirme, bir süreç olarak, sosyal kontrol ve bedensel denetime neden olabilir.[102]

Conrad, tıbbileştirme ile gündelik yaşamın, önce alışılagelenden sapma olduğunu, ancak daha sonra normalleştiğini, tıbbileştirmenin toplumlar aracılığıyla geniş bir alana yayıldığını söylemektedir. Alkolizm, ruhsal bozukluklar, uyuşturucu bağımlılığı, yeme bozuklukları, cinsel işlev bozukluğu, çocuk ve cinsel istismar, öğrenme bozukluğu, tıbbileştirilmiş kategoriler olarak sıralanabilir. Gün geçtikçe yeni kategoriler eklenmektedir: doğum kontrolü, kısırlık, yaşlanma, ölüm gibi hayatın doğal süreçleri tıbbileştirilirken; tıbbileştirilmiş sapkınlık olarak ifade edilen delilik, kumar bağımlılığı, transeksüellik bu bağlamda ele alınmaktadır. Buradaki sorun; nelerin hastalık nelerin olmadığı konusunda, çizginin nereye çekileceğidir. Hangi durumlara doktor ve sağlık profesyonelleri tarafından müdahale edilmesi, hangi durumlara müdahale edilmemesi gerektiğinde ortak bir anlayış bulunmamaktadır ve böyle bir anlayışın sağlanması da güç görünmektedir. [103]

Bu çerçevede toplumun normalleştirilmesinde tıbbileştirme süreçleri büyük önem taşımaktadır. Normalleştirme ya da standartlaştırma da demografiden aldığı bilgilerin ışığında toplumun normalizasyonunu, bu tıbbileştirme süreçlerinin meşru hakları çerçevesinde gerçekleştirir. Toplumun sınıflandırılması sonucu oluşturulan normal, ideal gibi hedeflerin ışığında hekimlerin tespit ve öğütleriyle normallik ölçütleri hem tespit edilmiş, hem öğrenilmiş hem de içselleştirilerek toplum tarafından yeniden üretilmeye başlanmıştır. Kısaca toplumun normalizasyonu sürecinde bireysel farklılıkları en aza indirmek, tek vücut ve güçlü bir toplum ideali karşımıza çıkmaktadır. Normalleştirme büyük oranda toplumsal bedeni saran bir uzmanlar tavsiyesi ağıyla mümkün olmaktadır. Bu uzmanlaşma bireylerin kendi normalliklerini başkalarıyla karşılaştırarak ortaya koymaya başladıkları bir yaklaşımın üretilmesini sağlamıştır. Uzmanlar nüfusu ölçerek, kayıt altına alarak bireylerin normalliklerini ölçebilecekleri kriterler üretmektedirler.[104] Uzmanlaşmanın

[102] Sezgin, **a.g.e**, s.57-60
[103] **A.g.e**, s.61
[104] Lupton**, a.g.e**, s.10

gelişmesiyle, XIX. yüzyılda, artık tedavi edilen hastalar değil, hastalıklar olmuş ve hastalıkların sınıflandırılmıştır. Aynı zamanda, anatomik düzensizlikler ve sapmalar sınıflandırılmış hastane içinde ve hastaneler arasında uzmanlaşma gelişmiştir. Hastalık, bireysel bedenden çok, sosyal (toplumsal) bedende meydana gelmiş ve sapkın türlerin tüm halk sağlığı için, kontrol edilme ihtiyacı olduğu şeklinde tanımlanmıştır. Lupton'a göre bireyler XX. yüzyılın başında, dikkatle gözlemlenmesi gereken olası kurbanlar olmuş, XX. yüzyılın yeni sosyal hastalığı tüberküloz, zührevi hastalıklar ve çocukluk problemleri, tıbbi dikkatin, yine tehlike altında olan normal bireylere çevrilmesine neden olmuştur.[105]

Bireyin risk altında olduğu ve bu nedenle tıbbi tavsiyeye uyulması gerektiği söylemi son iki yüzyıl boyunca kuvvetlendirilmiş bir söylemdir. Tıbbileştirme süreçleri özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra teknolojinin ilerlemesiyle birlikte hayatımızı büyük oranda işgal etmeye başlamıştır. Tıp eskiden gerçek anormalliklerin bilimiyken artık hayatın birçok alanı tıp terimleriyle değerlendirilmeye başlanmış, özellikle sağlıklı yaşam söylemi çerçevesinde kendimizle ve bedenimizle kurduğumuz ilişki de daha çok bilimsel terimlerle ifade edilmeye başlanmıştır. XX. yüzyılın ilk yarısında karşımıza çıkan kamu sağlığı örnekleri, bu tıbbileştirmenin ve denetimin temellerini oluşturması açısından önemlidir. Irkın saflığının korunması noktasında öjenik kaygılarla da olsa sağlıklı yaşamın teşviki, bireylerin yaşamında gittikçe daha çok alanın tıbbileştirilmesini sağlamıştır. İngiltere örneği, ırk sağlığının uygulanmasında liberal söylemin kullanılmasına verilebilecek en iyi örneklerden biriyken, suçun büyük oranda omuzlarına yüklendiği Nasyonal Sosyalist toplum örneği ise; daha emperyalist bir karakterle uygulamaların daha radikal örneklerini sunmaktadır. İdeoloji ve propaganda noktasında farklılıklara rağmen politikalar büyük oranda paralellik göstermektedir. Bu nedenle her ne kadar öjenik örnekler marjinal örnekler olarak nitelendirilseler de bu paralelliği gözden kaçırmamak önemlidir.

[105] Sezgin, **a.g.e**, s.44-45

3.1.1.Kamu Sağlığında Öjenik Tartışmalar

Öjenik temelli kamu sağlığı politikalarının erken örneklerine ilişkin ilk hususta anlaşılması gereken; mevcut politikaların ırkın saflığı ve tek toplum idealiyle, ulusun ırksal durumuna ve gelecek nesline ilişkin bir kaygıyı barındırdığını anlamaktır. Bu toplumsal gerilim ve çelişkilerin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Darwin ve devamında Galton'ın teorilerini ortaya koyduğu XIX. yüzyıl biterken, Batı-dışı toplumlarla ilişkilerini ve çelişkilerini kendi lehine halihazırda çözmüş olan Batı toplumları, bireyin düzene uyumu temelinde, ilgisini toplum içi sorunlara yöneltmiş ve bu teorilerin ışığında bilime duyulan sonsuz güvenle birlikte toplumun düzenlenmesi, gelecek nesillerin fiziki ve zihinsel durumlarının güvence altına alınması, toplumun istenmeyenlerine ilişkin düzenlemelerin gerekliliği gibi konular Batı toplumunun gündemine oturmuştur. Sosyal Darwinist düşünceler XX. yüzyıla girerken politik ve kültürel tartışmalarda oldukça rağbet görmüştür. Henüz 1892 yılında, İsviçreli psikiyatrist ve nörolojist Auguste Forel (1848-1931) doktorların, politikacıların ve ordu liderlerinin dikkatini biyolojik ve kültürel bozuklukları nedeniyle "gerizekalılar sorunu" olarak adlandırdığı duruma çekmiştir. Bu yolda Forel, toplumdaki zihinsel engellilerin tıpkı savaş zamanındaki askerler gibi ulusal kurbanlar olarak sterilizasyonunu önermiştir. Böylelikle doğası gereği toplumsal temizlenme süreci olarak adlandırdığı düşünceyi sosyobiyolojik ve askeri bakış açısı ile birleştirmiş ve düşüncesini gerizekalılar ve dejenere olanların giderek yaygınlaştığı düşüncesine dayandırmıştır. Malthus'un daha önce nüfusun yönetimiyle ilgili olarak tartıştığı üzere, fakir ve uygun olmayan sınıfların istenmeyen ırklarla birlikte yayılışının durdurulması gerektiğini savunmuştur. Doktorlar, psikiyatrlar ve sosyal reformistlerin genelini temsil eder şekilde Forel bilinçli ve mantıklı olarak gördüğü Galton'ın öjenik prensiplerini takip etmiştir. Forel gibi pek çok doktor, bilim adamı ve akademisyen sosyal Darwinist ve öjenizm temelli açıklama ve savaş isteğini desteklemişlerdir.[106]

Tıpkı Darwin gibi Malthus'un bakış açısını kendisine yol edinmiş bir şekilde XX. yüzyıla girerken ve Nazi örneğine yaklaşırken Batı toplumlarında özellikle

[106] Frank W. Stahnisch, "War", (çevrimiçi), http://eugenicsarchive.ca/discover/connections/535eeea67095aa0000000263 , 07 Mayıs 2015

İngiltere, İspanya ve kıta ötesinde Kanada ve Amerika'da dejenerasyon ve "ırk intiharı" gibi endişelerle kamu sağlığı politikalarına hız verilmiştir. Bu bir anlamda siyasi, toplumsal ve tarihi koşullar içerisinde düşünüldüğünde nüfusun iyileştirilmesi ve güçlenmesine dair bir ideali benimsemekle alakalıdır. Alman örneği her zaman için ırkçılıkta, toplumun öjenik kaygılarla şekillendirilmesine tek örnek olarak gösterilmesine rağmen, başta İngiltere ve devamında Amerika olmak üzere toplumun ırkçı emellerle şekillendirilmesi, ırkçılığın bir devlet politikası olarak kurulması, bu yolda halk sağlığın söylemlerinin propagandayla elele giderek vatandaşların önüne sunulması söz konusu olmuştur. Dolayısıyla Almanya örneğine gelene kadar Batı toplumlarında bu anlamda incelenecek oldukça verimli bir tarih vardır. İkinci Dünya Savaşı'nda Hitler'e ve onun ırkçı ideolojisine saldıran İngiltere ve Amerika, Hitler'in Aryan ırkını korumak adına geliştirdiği politikaların emsallerine çok daha önceden ev sahipliği yapmıştır.

Tıbbileştirme süreçleriyle birlikte bireysel yaşama müdahale hakkının bilimsellikle elele doğması, biyopolitik bir araç olarak sağlık söyleminin kullanılması, doktorların halkın eğitiminde aldığı ayrıcalıklı konum, Batı-dışı toplumlardan sonra şimdi de toplumun içindeki "öteki"lere karşı duyulan korku XIX. yüzyılın sonu ile birlikte XX. yüzyılın karakterini oluşturmaktadır. Bu yolda toplumun düzenlenmesine ilişkin politikalar ilk elde kendisine zihinsel engelliler, sakatlar ve de kadınlar çerçevesinde uygulama alanı bulabilmiştir. Burada ortaya koymaya çalışılacak politikaların büyük bir bölümü de kadınlar, bebekler, annelik süreçleri, bunlara bağlı olarak aile, sigara-alkol kampanyaları ve zihinsel engelliler ile alakalıdır. Bireysel sağlık ırk sağlığı ile bir görülmüş, vatandaşların kendilerine, çocuklarına iyi bakmaları ulusun geleceğiyle ilişkilendirilmiştir. Dolayısıyla sağlıklı olmak, yapılması gerekenleri izlemek bir vatandaşlık görevi olarak idealize edilmiş ve iyi vatandaşlıkla ilişkilendirilmiştir. İyi olanın hayatta kaldığı inancından hareketle vatandaşlar arasında fiziksel iyilik, mükemmellik temalı görünmez bir savaş inşa edilmiştir. Öjenizm, sosyal emperyalizm ve ulusal başarının elele gittiği bir dönemde özellikle 1914'e kadar oldukça yoğun kampanyalar yapılmış ve bu yolda özellikle medya etkin kullanılmıştır. Bir yaşam tarzı geliştirilmeye çalışılmış, bireysel olanın alanına müdahale artmış ve bu vatandaşlık söylemi ve onun

sorumlulukları çerçevesinde inşa edilmiştir. Özellikle İngiltere'deki politikaların şekillenmesinde Spencer'ın halk sağlığında fiziksel gelişime ilişkin tespitleri etkili olmuştur. [107]

İngiltere özelinde bakıldığı zaman mevcut politikalar dönemin siyasi durumuyla da yakından alakalıdır. Boer savaşı ile birlikte askeri gücün fiziksel durumuna odaklanılmış, işçi gücünün korunmasına önem verilmiş ve düşen doğum oranlarının ve artan yenidoğan ölümlerinin düzeltilmesi hedeflenmiştir. İngiliz ekonomist ve reformist Sidney Webb'in (1859-1947) belirttiği üzere; hükümetin ulusun geleceği için yerine getirmesi gereken asli görevi hastalıkların ve yenidoğan ölümlerinin engellenmesi ve ırkın zihinsel ve bedensel kalitesinin inşası olmalıydı.[108] Irkın öncelenmesi ve mükemmelleştirilmesi hedefinin olduğu yerde de öjenizm ve onun uzmanları halk sağlığı politikalarında toplumun öğretmenleri olarak kendilerine yer edinmişlerdir. XX. yüzyılın başlarında sosyal hijyen ideolojisi, Sosyal Darwinizm ve onun ırk, fitness ve ırkın gelişmesine ilişkin barındırdığı öjenik kaygı, erken sağlık uygulamalarında hastalık ve sınıf arası kurulan ilişkiyle yakından alakalıdır. Öjenik görüşün savunucuları tüberküloz, alkolizm ve cinsel hastalıkların tespitinde ve bunların özellikle genetik olarak zayıf olanlar arasında yayılmasından hareketle, alt sınıflara yönelik önleyici ve tedavi edici uygulamalara ilişkin görüş bildirmişlerdir. Onların kamu sağlığı yaklaşımına göre bu durum ırk çürümesine neden olmaktadır. Zayıf barınma koşulları uyum sağlayamayanların kendi kendilerini yok etmelerine yardımcı olduğunu ve yine bu gruplar arasındaki yüksek yenidoğan ölümlerinin de zayıf ve hasta olanın toplumdan silinmesine yardım ettiğini savunmuşlardır. Bu yolda reformistler doğum kontrol yöntemlerini, ayrımcılığı, sterilizasyonu ve doğum kontrolüne ilişkin yeni yasaları desteklemişlerdir. [109] Özellikle İngiltere'de etkin olan öjenik görüşler kamu sağlığı uygulamalarının politikalarındaki çizginin belirlenmesinde etkili olmuş ve halk tarafından da benimsenerek kendilerine uygulama alanı bulmuşlardır.

[107] Ina Zweiniger-Bargielowska, **Managing the Body: Beauty, Health and Fitness in Britain:1880-1939**, New York- USA, Oxford University Press, 2010, s.9
[108] Lupton, **a.g.e**, s.40-41
[109] **A.g.e**, s. 39-40

1907 yılında İngiltere'de kurulan Öjenik Eğitim Topluluk'u dönemin önde gelenlerinin nüfusa ilişkin endişelerinin bir sonucu olarak kurulmuş ve artan nüfus artışının ve bunun topluma olumsuz etkisiyle ilgili bir kaygıyı içerisinde barındırmıştır. Topluluğun ilk başkanı Galton'dur. Amaç; öjenik anlayışın *evde*, *okulda* ve *her yerde* yayılmasını sağlayabilmektir. Topluluk sterilizasyon ve evlilik kısıtlaması gibi konularla yakından ilgilenmiş ve uluslar arası düzeyde büyük etkiye sahip olmuştur. 1912 yılında ilk uluslar arası Öjenizm Konferansı düzenlenmiştir. Konferans'ın ana endişesi; zayıf ve genetik olarak istenmeyenlerin korunmasından ve onların endişe verici oranda çoğalmalarına izin verilmesinden kaynaklı Batı medeniyetinin çökme tehlikesiyle karşı karşıya olduğudur. Konferansta zayıf soyların sunumuyla birlikte fakir ve gerizekalı nüfusun hızlı ürediği kanıtlanmış ve bir gün eğer aklı başında adamlar genetik önlemlere dayanan bir program geliştirmezse, dünyayı ele geçirecekleri yorumu yapılmıştır.[110] Konferansın nüfusun yönetimi, kontrolü ve geliştirilmesi noktasındaki etkisi global düzeyde olmuştur. Katılımcılar arasında Winston Churchill ve Darwin'in oğlu Leonard Darwin de yer almıştır. Konferansa sekizyüz düzeyinde katılımcı katılmış ve konferans kamu tarafından anlaşılabilir ve yaygınlaştırılabilir düzeyde olduğu için ve öjenik düşüncenin gelişimine yaptığı katkıdan dolayı övülmüştür. 1926 yılında topluluk sadece Öjenik Topluluk olarak adlandırılmış ve politikacılar ve tıp çevrelerinden büyük destek görmeye devam etmiştir. Topluluk ayrıca 1909-1968 yıları arasında "Eugenic Review" isimli bir dergi çıkarmıştır. Derginin amacı öjenik düşünceyi bilimsel düzeyde kurmak olmuştur.[111]

Malthus'un nüfusun kontrolüne ilişkin görüşlerinin mirası ile öjenik kaygının birleşmesi ve kendisini kamu sağlığı söylemi çerçevesinde organize etmesi toplumun kontrolü, iyileştirilmesi ve değiştirilmesi yönünde en mahreme bile müdahale etme hakkını kendisinde görmüştür. Bu alanlardan ilki cinsel yaşam olmuştur. Cinselliğin kontrolü, istenmeyen bebeklerin doğumunun önüne geçilmesi, orta ve üst sınıfın üremesinin teşvik edilmesi, ulusa hizmet edecek anneler ve gelecekte bu hizmeti

[110] Erna Kurbegovic, Colette Leung**, "Eugenics Education Society Founded in Great Britain",** (çevrimiçi), http://eugenicsarchive.ca/discover/connections/517145a4eed5c60000000004, 7 Mayıs 2015

[111] Colette Leung, "Eugenics Review", (çevrimiçi), http://eugenicsarchive.ca/discover/timeline/543d5ab028f51f0000000003 , 15 Haziran 2015

devralacak evlatların yetiştirilmesi Batı toplumlarının yeni sorunlarını oluşturmaya başlamıştır. Fiziksel iyilik ve zihinsel, ahlaki iyilik durumlarının nesilden nesle aktarıldığı inancı, evlilik ve cinselliği dönemin en önemli konularından birisi haline getirmiştir. XIX. yüzyılın sonlarından itibaren, varlıklı, eğitimli ve saygı duyulan beyaz kadınların çocuk sahibi olması teşvik edilirken, fakir, eğitimsiz, ahlaksız, akıl veya fiziksel özrü olan ya da yanlış ırk ve etnik kökenden gelenler çocuk sahibi olmaya uygun görülmemiştir. Öjenik düşünceler tıbbi ve bilimsel düşüncelerle harmanlanarak hamilelik ve anne babalık hususlarında hemen her toplumda etkili

Görsel 1; "Düğünde Uzmanlar", Eugenic Rewiev Dergisi'nin 1912 tarihli konferansla ilgili yayınladığı bir karikatür; karikatürde bir düğüne katılan kalp, akciğer, akıl sağlığı ve karaciğer doktorları gösteriliyor. Gelin ve damada yapılan kısa bir muayenenin ardından bir sorun olmadığı kanaatine varılarak düğünün devam etmesine izin veriliyor.

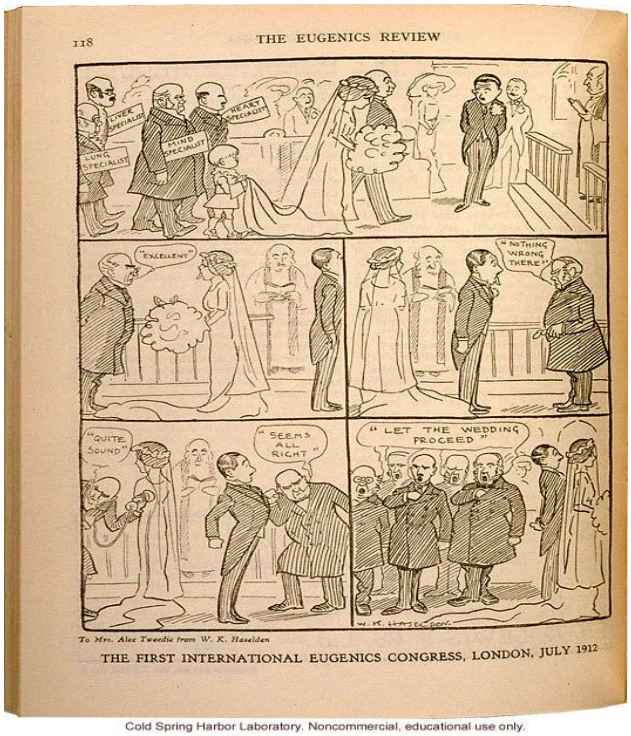

Cold Spring Harbor Laboratory. Noncommercial, educational use only.

Kaynak: (çevrimiçi) http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/journals/1186/ , 03.12.2014

olmuşlardır. Şehirleşme ve göçmenlerin kontrolünün bir sorun olarak görüldüğü dönemde özellikle anneliğe öjenik düşünce dört ana yaklaşım çerçevesinde şekillenmiştir;

- Anneliğin ulusal çerçevede idealize edilmesi,
- "Irk intiharı" ve yozlaşma korkusu

- Bilimsel söylemin kullanılması
- Sosyal problemlerin hükümet politikalarıyla çözülebileceği inancı[112]

Bu hatlarla ele alınabilecek politikaları genel olarak anne-çocuk sağlığı söylemi, alkol-sigara karşıtı söylemle şekillenen sağlıklı yaşam söylemi ve zihinsel engellilere yönelik geliştirilen söylemler oluşturmaktadır.

3.1.2. İngiltere Örneği

İngiltere öjenik düşüncenin öncüsü olması nedeniyle konu açısından önemli örnekler barındırmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki, öjenizmin İngiltere'de etkin olması ve diğer ülkeleri etkilemiş olmasıyla birlikte, verilecek Nazi örneğinde daha farklı olarak, konunun liberal söylemler çerçevesinde tartışıldığı belirtilmelidir. Dolayısıyla kamu sağlığında teşvik edici olmasına rağmen, sağlık politikaları daha çok bireysellikle özdeşleştirilmiştir. Emperyalist uygulamadan farklı olarak daha liberal çerçevede, estetikle, güzellikle ilişkilendirilen sağlıklı yaşam söylemleri de söz konusudur. Ancak ulusal düzeyde sağlığın üretilmesi ve ırkın korunması söylemi daha baskındır ve diğer birçok söylemi de kendisine bağlamaktadır. Bu çerçevedeki tartışmaları anne – bebek sağlığı, sporun teşviki ve alkol, sigara kullanımına yönelik kampanyalar olarak gruplamak incelemeyi kolaylaştıracaktır. Bu örneklerin içeriğine geçmeden önce sporun ve fit olmanın teşvik edilmesi hususuna değinmek faydalı olacaktır. Çünkü spor konusu cinsiyetler ya da sınıflar arasında farklı teşvik edilmiş olmakla birlikte toplumun tüm kesimlerine yönelik olmuştur, bu anlamda öncelikle spor konusuyla başlamak sağlıklı yaşam söyleminin nasıl kurgulandığının ve günlük hayatın rutinine nasıl yerleştiğinin anlaşılmasında faydalı olabilir.

Spor konusu ve sporun ulusal düzeyde teşviki, bir kamu sağlığı kampanyası olarak, ırk sağlığını teşvik etmek için kullanılacak en son alanlardan bir tanesi gibi görünmektedir. Özellikle günümüzde bireysel düzeyde değerlendirilen sporun, ırk sağlığıyla ilişkilendirilmesi söz konusu olmuş, hatta bu ideal sporun yaygınlaştırılmasında temel teşvik olmuştur. Dolayısıyla ırk saflığı yolunda bedenin spor aracılığıyla denetimi ve bunun içselleştirilmesi, günümüze uzanan sağlıklı

[112] Molly Ladd-Taylor, "Motherhood", (çevrimiçi), http://eugenicsarchive.ca/discover/connections/535eeced7095aa000000023e , 15 Haziran 2015

yaşam söyleminde, sporun en önemli unsurlardan birisi olmasının temellerini atmıştır. Sporun gündelik hayata dahil edilmesi ve sağlıkla, kişisel bakımla ilişkilendirilmesi söz konusu olmuştur. Sporun teşvikinde özellikle anne-bebek sağlığına yönelik kampanyalar ve bu kampanyaların büyük oranda spor ve fiziksel gelişme çerçevesinde inşa edilmesi bir anlamda diğer toplumlara karşı Batı toplumlarının kazandığı zaferin muhafazasıyla ilgilidir. Zaferden sonra sıra nesilleri fit ve sağlıklı tutmak, geleceği garanti altına almaya gelmiştir. Bu yolda fitness, günlük spor rutinleri, okullarda spor etkinlikleri halk sağlığının adeta omurgası olmuş ve de günümüze kadar uzanan sağlık-fit beden arasındaki ilişkinin kurulmasında önemli bir miras bırakmıştır. Bir anlamda spor geleceğe dair her şeye bedenin katılımını sağlamıştır.[113]

Tarihi bir değerlendirme yapacak olursak XIX. ve XX. yüzyıldan farklı olarak XVIII. yüzyılda insanlar bedenlerinin biçimli olmasını kendilerine ya da başkalarına bir ödev olarak görmemişlerdir. Bu XIX. yüzyılın ikinci yarısında spor halk arasında yaygınlaşınca değişmiştir. Bu "sağlam kafa sağlam vücut" anlayışının bir sonucudur. Zevk için yapılan bir egzersiz olmaktan çıkan spor; ahlaki, toplumsal ve ideolojik amaçlara karşılık gelmiştir. Sağlıklı birey artık sadece hastalıktan kaçan kişi değildir. Sağlık hem bedensel, hem düşünsel anlamda bir verim gerektirmeye başlamıştır. Çabaya ve hak etmeye verilen önem, tek başına rekabetin değeri, bütünüyle zihinsel olan şeylere karşı horgörü, türlerin farkına kesin olarak inanılması, bunun doğal ve adil olduğunun düşünülmesi ve beyazların tüm öteki ırklardan daha üstün olduğu düşüncesinin iyice benimsenmesi söz konusudur. Sporcunun bedeni XIX. yüzyılın sonunda etkinliğe, sınıfa ve ulusa bağlı olarak, bütün bunlardan az çok etkilenir.[114]

Bu yüzyıldan sonra insan bedeni artık azami potansiyeline ulaşması için sürekli çalışması gereken bir makine gibi görülmeye başlanmıştır. Sağlam kafa sağlam vücut baş tacı edilmiştir. Basında övülmüş, vaazlarda öğütlenmiş, muayenelerde anlatılmıştır. Hatta akıl hastalığı egzersiz yapmamaya yorulmuştur. Darwin'in düşünceleri yaygınlaştıkça, insanlarda ırkın bedensel anlamda bozulması konusunda daha büyük bir korku uyanmıştır. Birçok Batı ulusundaki önemli kişiler siyasal ve

[113] Corbin , Courtine , Vigarello, **Bedenin Tarihi 2: Fransız Devrimi'nden Büyük Savaş'a**, s.290
[114] **A.g.e**, s. 262

ekonomik egemenlik kurma amacıyla ırkların çatıştığına inanmışlardır. Bu nedenle sağlam ve idmanlı bir bedene sahip olmak, sağlam ve fit nesiller yaratmak gitgide daha çok önem kazanmış ve Spencer'ın tespitleri önem kazanmıştır. Spencer o dönemde ünlü özdeyişini ortaya atmıştır; "iyi hayvanlardan oluşan bir ulus olmak ulusal refahın ilk koşuludur". Örneğin; İngiltere zenginliğini ve imparatorluğunu korumak istiyorsa, "yaşam kavgasını" kazanabilecek, idman yapan genç kuşaklar yaratmalıdır. Spor, gençleri Afrika'da ve Asya'da ayakta kalabilecek, başkalarıyla işbirliği yapacak ve onlara emir verebilecek duruma getirir.[115]

Peki bu yeni yüzyılın sporcuları kimlerdir? Yukarıdan anlaşılacağı üzere; askerler, geleceğin potansiyel askerleri olan genç erkekler, üretimin devamlılığı ve istikrarın sağlanması için işçi sınıfı ve üreme sağlığı noktasında kadınlardır. Özellikle kadınlar arasında özendirilen spor ve fiziksel gelişim gelecek neslin fiziksel ve zihinsel durumuna ilişkin bir endişeyi barındırdığı için ırkçı yaklaşımın en iyi örneklerinden birini sergilemektedir. Zaten ilk elde kadının eğitilmesi gereken ve de toplumsal hedeflere uygun hale getirilmesi gereken bir tür olarak görülmesi bu karakteri ortaya sermektedir. İşçi sınıfı, beyaz olmayanlar ve kadınlar daha ilkel ve doğaya yakın oldukları gerekçesiyle ideal Avrupalı insandan uzak görülmüşlerdir. XVIIII. yüzyıldan itibaren kadınlar hormonları, değişen ruh halleri vs. nedeniyle erkekten daha aşağı görülmüşlerdir. Bu anlayış bugün de hala devam etmekle birlikte, fit ve sağlıklı nesiller yetiştirme yolunda düzeltilmesi gereken ilk kusur olarak kadının görülmesine neden olmuştur.[116] Sonuç olarak günümüze ulaşır şekilde fit olmak, spor yapmak ve düzgün beslenmek güzellik peşinde bir çaba olarak pazarlanmış ve bazı kadınlar tarafından bu amaçla takip edilmiş olabilir. Ancak buradaki kaygı güzellikten çok ırkın fit olması arayışından başka bir şey değildir. Çünkü sağlıklı anneler sağlıklı bebekler doğurur.[117]

Kadın, Anne ve Yenidoğan Sağlığına Yönelik Politikalar

Ulusun inşasında ve ırkın iyileştirilmesinde en büyük rol kadınlara verilmiş ve annelik yüceltilmiştir. Kadınlara yönelik politikaların azami önemde olması gelecek

[115] **A.g.e**, s. 267
[116] Lupton, **a.g.e**, s.8
[117] Zweiniger-Bargielowska, **a.g.e**, s.107

neslin sağlığı ile ilgiliyken aynı zamanda kadınlara karşı bir sınıflamayı da içermektedir. Kadınların daha çok eğitilmeleri gerektiği, daha zayıf oldukları ve ulusun iyiliği için hem bedenen hem de aklen "düzenlenmeleri" gerektiği inancı hakim olmuştur.

Sağlık politikalarında ırkçı yaklaşımların en önemli kontrol hedeflerinden birisi olan cinselliğe ilişkin söylemler de de büyük oranda kadınları hedef almıştır. Bu noktada da politikalar büyük oranda annelere yönelik olmuştur. Genç kızların ve erkeklerin kontrolü noktasında aileye ve annelere kızlarını eğitme noktasında görevler yüklenmiştir. XX. yüzyılın başlarında anneler çocuklarıyla, özellikle kızlarıyla, cinsellikle ilgili konuşmaları konusunda teşvik edilmişlerdir. Ancak reformistler arasında cinsellik konusunun anne-babalara bırakılamayacak kadar önemli olduğu ve bunun okullarda anlatılan kamusal bir konu olması gerektiği tartışılmıştır.[118] Kısaca seks kamusal bir konu haline gelmiş, mahrem olan devletin mülkiyetine girmiştir. Bu durum kadınların ırkın anneleri olarak görülmeleriyle alakalı bir durumdur. Kadınlar ırkın ilk hizmetçileri olarak görülmüş ve ailenin sorumluluğunu almaları öğütlenmiştir.[119] Bu yolda öjenik düşünce savunucuları "bilimsel anne" idealini savunmuş ve annelerin sağlıklı çocuklar yetiştirmek noktasında bilimsel bilgi sahibi olması ve uzman yardımı almaları gerektiğini savunmuşlardır. Annelerin eğer uzmanların önerdiği hijyen, alkol kullanımı ve ev bakımı ile ilgili tavsiyelerini takip ederlerse ırkın iyileştirilmesi noktasında "bir olanaklarının" olabileceği öne sürülmüştür. Kötü ev koşulları, uygunsuz davranışlar ve hamilelikte alkol tüketmek gibi davranışlar gelecek nesle zarar veren ve ırk çürümesine neden olan durumlar olarak kabul edilmiştir. Uygun olsun ya da olmasın, anneler çocuklarının ya da başka bir ifadeyle ırkın sağlığından sorumlu tutulmuşlardır.[120]

Bu dönemle birlikte uzmanlar artık sadece düzenleyici olmaktan çıkmış ve öğretmen statüsünde değerlendirilmeye başlanmıştır. Böylelikle yavaş yavaş günümüze kadar uzanan sağlıklı yaşam söylemi gelişmeye başlamıştır. Bu olgu

[118] Lupton**, a.g.e**, s.42
[119] **A.g.e**, s. 43
[120] Ladd-Taylor, **a.g.e.**

kendisini büyük oranda belirtildiği üzere spor çerçevesinde organize etmiştir. Bedenin kontrolü toplumun ve istenmeyenin yönetilmesinde bir araç olarak kullanılmıştır. Çıkan dergiler, basılan posterler ve yazılan kitaplar egzersizin zihin ve beden gelişimine ne kadar faydalı olduğuna ve bu anlamda ırkın sağlığı için gerekliliğine dair bilgilerle dolmuştur. XIX. yüzyılın sonuyla birlikte şekillenmeye başlayan yeni ve modern kadın ırkın geleceği için sağlıklı ve fit olmalı ve kadınsal "zayıflığı"nı bu şekilde ortadan kaldırmalıdır. Spencer, bu noktada kadınların spor aktivitelerinin nasıl olması gerektiğine dair değerlendirmelerde bulunmuş ve özellikle okullarda kızlara yönelik spor aktivitelerinin düzenlenmesinde etkili olmuştur. Kadınların ve genç kızların erkekler gibi ağır ve zor sporlara ihtiyaç duymadığını, sporun kadınları hanımefendiler olmaktan alıkoymaması gerektiğini, dolayısıyla kadınlara yönelik sporların sadece sağlıklarını koruyacak düzeyde hafif sporlar olması gerektiğini savunmuştur.[121]

Görsel 2; Birmingham - Bournville Koleji'nde basketbol benzeri bir oyun olan" netball oynayan genç kızlar", 1910

Kaynak: (çevrimiçi), http://www.wikiwand.com/en/History_of_netball , 01.01.2015

Bu yolda gösterilebilecek en iyi örneklerden bir tanesi İngiltere'nin meşhur Madame Bergman-Österberg okullarıdır. Görsel 2'de görüldüğü üzere, müfredata spor aktiviteleri eklenmiş ve bu bireysel olarak sağlıklı olmak ile ulusun sağlığı arasında kurulan ilişkinin günümüze kadar uzanır bir şekilde okul müfredatına yerleşmesini sağlamıştır. Bergman Österberg okullarındaki fiziksel eğitimin temel

[121] Zweiniger-Bargielowska, **a.g.e**, s.109

hedefi bireysel ve ırki olarak mükemmelleşmenin sağlanmasıydı. Bu mükemmelleşmenin anlamı organizmanın sağlıklı bir şekilde gelişmesi, güzel bir forma kavuşmakla birlikte beden güzelliğinin yakalanması ve psikolojinin daha iyi olmasıydı. Bunlar kalıtımla birlikte aktarılacak ve ırkı mükemmelleştirecek özellikler olarak tanımlanmıştır.[122]

Görsel 3; Dönemin ünlü Alman gösteri yıldızlarından "Claire Heilot", derginin 1902 tarihli kapağında, o dönem birlikte gösteri yaptığı 175 kg'lık Sascha isimli aslanı kaldırırken.

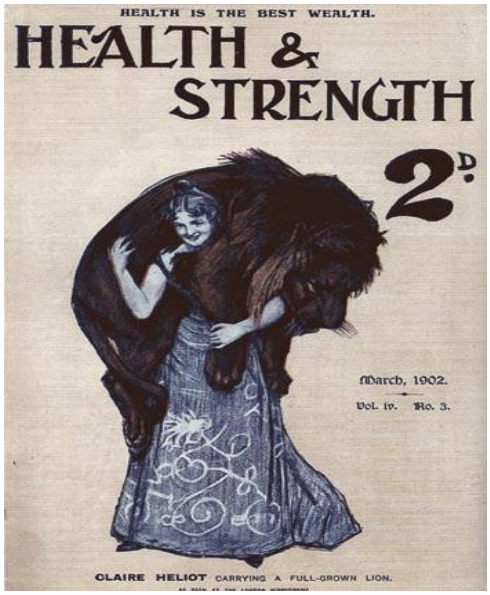

Kaynak: (çevrimiçi), https://www.pinterest.com/pin/371828512958339734/ , 05.02.2015

Sağlıklı yaşam olgusunun ve spora teşvikin bir diğer en önemli araçlarından birisi de; Görsel 3'te görüldüğü üzere, dergilerde dönemin ileri gelen sporcuları ile örnek kadın aktristleri olmuştur. 1898-1907 yılları arasında dönemin öncü sporcularından Eugen Sandow'un soyadını taşıyan "Sandow's Magazine" fiziksel aktivitenin gerekliliğinden bahsetmiş, bunun gerekçesi olarak da sağlıklı beden ve dolayısıyla sağlıklı zihne sahip olan kadınların daha iyi eşler olacağını ve sağlıklı bebekler gibi değerli bir mirası bırakacak annelere dönüşeceklerini öne sürmüştür. Yazarlardan Hapton Hadley, erkeklerin kızlarını, kız kardeşlerini ve eşlerini egzersiz yapmaları konusunda cesaretlendirmelerini ve onlara eşlerinin sağlıklı ve güçlü olmasının en az kendilerininki kadar gerekli olduğunu, ancak bu şekilde sağlıklı ve

[122] **A.g.e**, s.110

güçlü çocukları olabileceğini öğütlemiştir. Aynı şekilde Eustace Miles kadınlar için özellikle ev işleri ve annelik için uygun olmayanların geliştirilen çeşitli oyunlar aracılığıyla egzersiz yapmalarını tavsiye etmiştir. Beden sağlığını geliştirecek aktiviteleri desteklemekle birlikte bu aktivitelerin ev yönetimi ve ev sağlığı ile kombine edilmesi gerektiğini savunmuştur. Etkin isimlerden Caleb Saleeby de "uzun

Görsel 4; "Egzersiz Yapan Kadınlar", Willis T.White tarafından çekilen fotoğrafta günlük kıyafetlerinin içinde iki kadın kendilerini çok zorlamayacak ağırlıklarla egzersiz yaparlarken, 1910.

Kaynak:. (çevrimiçi) , http://www.brainpickings.org/2011/11/21/venus-with-biceps/ , 15.02.2015

ve atletik" kadınların zayıf çocuklara sahip olacağı görüşünden hareketle kadınların enerjilerinin çoğunu ırk için saklamaları gerektiğini yoksa "kadınlık"larını kaybetmek tehlikesiyle karşılaşacaklarını belirtmiştir. Bu sav; "tıbbi" görüşün kadınların güçlerinin çok zorlanmaması çünkü enerjilerinin "kısıtlı" olduğu tespitine dayanmaktadır. Kendisini spora aşırı şekilde veren kadınların annelik duygusundan uzaklaştığı inancı hakim olmuştur.[123] Bu nedenle kadını annelik için hazırlayacak

[123] **A.g.e**, s.112

aktiviteler yeterli kabul edilmiştir. Görsel 4'te önerilen hafif sporun örneği görülebilir.

Aynı şekilde "Health and Strength" dergisi de daha çok emsal teşkil edecek örnekler üzerinden giderek aynı çizgiyi devam ettirmiştir. Kadınların spora teşviki noktasında ünlü kadınlar ya da sporun hayatlarını nasıl değiştirdiğinden bahseden İngiliz kadınlar örnek olarak kullanılmıştır. "Health and Strength" dergisinin kadın bölümü örnek olarak altı sene önce spora başlayan evli bir kadının mektubunu yayınlamıştır. Kadın mektubunda depresif hayatından nasıl kurtulduğunu, nasıl daha canlı yanaklara sahip olduğunu, hem ev işlerini yapıp hem de kilometrelerce zorlanmadan nasıl yürüyebileceğini anlatmıştır.[124] Güzellik, sağlıklı olmak, güçlü olmak ve ırkın üstünlüğü ideallerinin birleşmesiyle birlikte tıpkı bu mektup örneğindeki gibi 1890'lardan 1920'lere uzanan dönemde fiziksel aktiviteye ve düzenli spora karşı ilgi ciddi oranda artmıştır. Bedenin kontrol altına alınması ve geliştirilmesi üstün insan nosyonuyla bir görülmüş ve bedenin kontrolü genel anlamda kontrolün ele geçirilmesiyle eşdeğer görülmüştür. Hem Sandow's Magazine hem de Health and Strength dergileri kadınlar için aynı zamanda güzellik yarışmaları düzenlemiş ve bu şekilde kadınları spor yapmaya teşvik etmeyi hedeflemiştir.

Eugene Sandow ve Eustace Miles gibi isimlerin kadınlara ulaşabilmiş olmalarının yanında Jorgen Peter Müller'in yayınladığı "My System for Ladies" kitabı büyük bir başarı ve etki yakalamıştır. Kitabında kadınların giyinmeye ayırdıkları zamanın yarısını vücutlarıyla ilgilenmeye ayırmış olsalardı, daha az mutsuz evlilik ve daha az "tatmin edici olmayan" bebeğin doğacağı tespitinde bulunmuştur. Kadınların ilgisi ve takibi sonucunda Müller ön kapağında dönemin ideal kadınını, Yunan ideali ile birleştirerek temsil eden Venüs De Milo'nun yer aldığı kitabını yayınlamıştır. Kitabının özellikle kadınlara yönelik yazmasının nedeni olarak; genç kızların ve kadınların erkekler kadar atletizm, spor, oyunlar ve başka açık hava egzersizlerine erişmek gibi olanakları olmadığını, ancak yine de gelecek

[124] **A.g.e**.,s.113

ırkın fiziksel iyilik durumunun babadan ziyade büyük oranda annenin sağlıklı yapısı ve fiziğine bağlı olduğunu belirtmiştir.[125]

Erkek yazarların büyük bir etkinliğinin olmasına rağmen kadınlara yönelik politikalar sayesinde kadın yazarlar da kendilerine bir yer edinmişlerdir. Öjenik feminist olarak nitelendirebileceğimiz Helena Gent aynı şekilde güzellik ile sağlık olgusunu ilişkilendirerek ırkın anneleri olarak kadınların fiziksel durumlarının iyileştirmelerinin "görev"leri olduğunu ve mükemmel fiziksel yapının güzel görünmenin sırrı olduğunu belirtmiştir.[126] Buradan da anlaşılacağı üzere, güzellik, sağlıklı olmak, gibi konular her zaman annelik olgusuyla ele alınmış ve kadınların ülkeye hizmeti büyük oranda bu olgu etrafında şekillenmiştir.

Görsel 5; "İdeal Kadın", Health and Strength dergisi, Eylül 1904 sayısı.

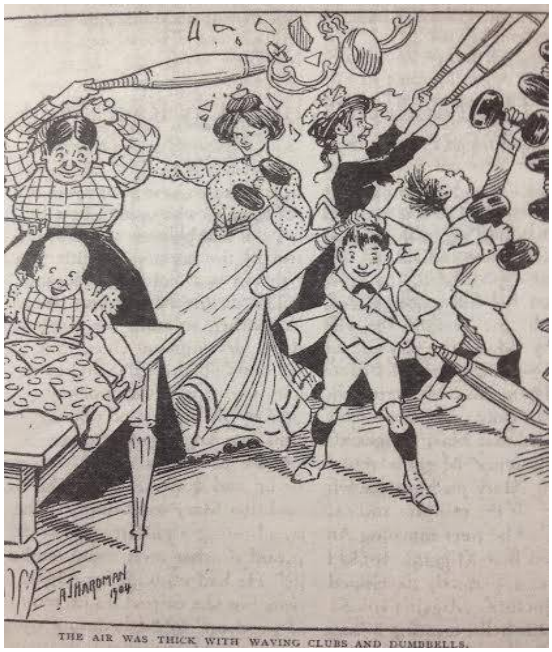

Kaynak: Zweiniger-Bargielowska, Ina: **Managing the Body: Beauty, Health and Fitness in Britain, 1880-1939,** New York- USA, Oxford University Press, 2010, s.106

Irkın anneliği görevi doğal olarak yenidoğan sağlığına odaklanmayı da gerektirmiştir. Yenidoğan ölümlerine ilişkin kampanyalar büyük oranda kadınların durumlarının, yaşam koşullarının iyileştirilmesiyle ilgili olmuştur. Feminist olarak değerlendirebileceğimiz bu bakış açısı yine öjenik kaygılarla harmanlanmış ve öjenik

[125] **A.g.e**, s.118
[126] **A.g.e**, s.120

feministler olarak adlandırabileceğimiz bir grubun doğmasına neden olmuştur. Caleb Williams Saleeby (1878 – 1940) ve Elizabeth Sloan Chesser (1878-1940) bu isimlere örnektir. Kadın haklarına ilişkin olarak anneliği merkeze alan bir tavırla kadınların durumunun iyileştirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Yüzyılın başında yenidoğan ölüm oranının artmasıyla birlikte dönemin kamu sağlığı idaresi başkanı Arthur Newsholme bu konunun ulusal düzeyde bir önem teşkil ettiğini ve nüfusun güç demek olduğunu, dolayısıyla politikanın gelecek neslin niceliği ve fiziksel durumuyla daha çok ilgilenmeye başladığını belirtmiştir. Yenidoğan ölümlerinin en büyük nedenleri olarak kadınların sorumsuzluğu, ev koşullarını iyileştirmemeleri, alkoliklik, çocuklarını ihmal gibi tespitler yapılmıştır. Bu nedenle kadınlara yönelik eğitimler düzenlenmiştir. Yenidoğan sağlığına yönelik bu ilgi sadece öjenik kaygıların bir sonucu olmamakla birlikte, konunun ulusal düzeyde değerlendirilmesi ve ulusa karşı sorumlu olmakla ilişkilendirilmesi öjenik etki sonucunda ortaya çıkmıştır.[127]

Yenidoğan sağlığı konusunda etkin olan ve görüş bildiren öjenik feministlerin ortak kanısı; siyasi ve sosyal anlamda erkeklere eşit olan ve annelik statüsü yükseltilmiş kadınlar ile mümkün olacağını savunmuşlardır. Bu konunun sadece kadın değil, erkekleri de ilgilendirdiğini belirten Saleeby, ırk çürümesini engellemek için kadınları koruyacak boşanma kanunu ve evlilikle ilgili öjenik reformu savunmuştur.[128] Aynı şekilde Chesser da annelik ve ırkın korunması için boşanma hakkının gerekliliğini savunmuş ve bunun medeniyetin en önemli sorunu olduğunu belirtmiştir. Evlilikte, anne babalıkta ve boşanmada kadın ve erkeğe eşit hakların tanınması gerektiğini belirtmiştir.[129] Dolayısıyla İngiltere'de hayata geçirilen "ırkın annesi" projesi aynı zamanda kadın özgürlüğünü de gündeme getirmiştir. Ancak bu özgürlük savunusu büyük oranda yine öjenik kaygılar çerçevesinde olmuştur.

Sigara, Alkol ve Uyuşturucuya Karşı Kampanya

Kadın ve yenidoğan sağlığına yaklaşımda olduğu gibi alkol, sigara ve uyuşturuculara karşı da yine dejenerasyon ve ırk çürümesi çerçevesinde bakılmıştır.

[127] **A.g.e**, s.127
[128] **A.g.e**, s.129
[129] **A.g.e**, s.131

XX. yüzyılla birlikte toplumda "soyu bozuk" ve gerizekalıların gözle görülür şekilde arttığına dair bir inanış hakimdir. Bu da üremeye müdahalenin negatif "tehditlerin" kalıtımsal mirasına karşı bir şeyler yapması gerektiği fikrini beslemiştir. Uygun sınıflar arasında doğumun teşviki ve ırkı iyileştirmenin yanı sıra uyuşturucu, alkol ve sigara kullanımının da yine ırkın sağlığı için kontrol altına alınması gerektiği düşüncesini doğurmuştur. Öjenik görüşü benimseyenlerin birçoğu dejenerasyon salgınının nedenlerinden birisi olarak toplumdaki alkol oranının yüksekliğini göstermişlerdir. Bu görüşü benimseyenler alkolün yasaklanması kampanyasını desteklemişlerdir. Aynı karşı çıkış uyuşturucu ve onun türevlerine karşı da söz konusu olmuş, sigaranın tüketimi noktasında da zararları üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Eroin ve esrar gibi uyuşturucular dejenerasyon ile alakalı görülmüşlerdir. Tıbbi amaç olmadan kullanılan uyuşturucu XX. yüzyılın başında yasaklanmıştır. Bu gibi uygulamaların yanında bu tarz bağımlılıkları destekleyen öjenik düşünce savunucuları da olmuştur. Bu kesim daha çok bu uyuşturucuların negatif etkilerini doğal seleksiyonu sağlamakta destek sağladığı için faydalı görmüştür. Alkol ve uyuşturucu kullanımı ancak onları kullanacak kadar "ahmak" olanların kendilerine ölüme göndermelerinden başka bir şey değildir. Bu tartışmaların yanında uyuşturucu kullanımı aynı zamanda ırkçı ötekileştirmeyle birlikte ele alınmış, uyuşturucu öjenikler tarafından Asya toplumlarının ahlak bozukluğunun bir göstergesi olarak kabul edilmiştir. Bu büyük oranda uyuşturucu maddelerin İngiltere'de Çin ve Hindistan gibi ülkelerden temin edilmesiyle alakalı bir durumdur. Aynı şekilde Amerika'da da uyuşturucu kullanımının yaygınlaşması ülkeye göç eden Asyalı nüfusun suçu olarak görülmüştür. Anlaşılacağı üzere Batı toplumlarında bu ürünlere karşı duyulan nefret "değerli" olan beyaz Batı ırkı arasında yayılması nedeniyledir.[130]

Alkol, uyuşturucu ve sigaraya karşı kampanyada tüm bunlara bağlı olarak gelecek nesillere ilişkin kaygı dikkat çekmektedir. Öjenik feminist olarak değerlendirdiğimiz Saleeby bu tarz bağımlılıkları ırksal zehir ve beyaz ırkın kusurlarının nedeni olarak görmüştür. Dolayısıyla alkol ve benzerlerine karşı kaygı büyük oranda ırk intiharı ve beyaz-Anglo Sakson ırkın zayıflaması endişesi

[130] Paula Larsson, **"Alcoholism and Drug Use"**,(çevrimiçi), http://eugenicsarchive.ca/discover/connections/535eeaa27095aa000000020f , 15 Mayıs 2015

çerçevesinde değerlendirilmiştir.[131] Burada alkolizm gibi alışkanlıkların genler yoluyla gelecek nesle aktarıldığı inancı etkilidir. Bunun yanında sağlıklı yaşam ve sporun teşvik edildiği ve fiziksel gelişimin hem ruhsal hem de zihinsel gelişimle bir tutulduğu bir dönemde doktorların alkol ve benzeri bağımlılıkların bedene verdiği zarara ilişkin yorumları da etkili olmuştur. Hücre yapısı henüz bilinmemesine rağmen bunun ırsiyet plazmasında hasara neden olduğu ve üreme aracılığıyla aktarıldığı inancı hakim olmuştur.[132] Saleeby konuyu büyük oranda aile-bebek sağlığı çerçevesinde ele almış ve ırkın iyileştirilmesi ve geleceğin düzenlenmesi noktasında kadınlar kadar erkeklere de görevler düştüğünden bahsetmiştir. Erkeklerin alkol ve sigarayı bırakmasını ailelerine karşı bir görev olarak görmüş ve bunu fedakarlıkla ilişkilendirmiştir. Alkolü toplumun harici düşmanlarının başı olarak görmüş, erkeklerin sigara ve alkole para harcayarak ailelerinin fakirleştirdiğini belirtmiş ve kadınlar arasında korkunç düzeyde artan alkol kullanım oranını eleştirmiştir. Bu nedenle kronik bağımlı ve alkoliklerin anne baba olmalarının kadın ya da erkek farkı gözetmeksizin yasaklanması gerektiğini savunmuştur.[133] Baden Powell, "How Girls Can Help Build the Empire" (Kızlar İmparatorluğun İnşasına Nasıl Yardım Edebilir) kitabında benzer bir bakış açısıyla egzersiz ve sağlıklı yaşamaya dair birçok tavsiyeyle birlikte alkol, hastalık, suç ve delilik arasındaki ilişkiye de odaklanmıştır. Kızları içki içen erkeklerden uzak durmaları konusunda uyarmış ve içki içen kadının da kaçınılmaz kötü sona mahkum olduğunu belirtmiştir.[134] Karşı çıkışların yanında uyuşturucu ve alkol konusunu olumlu gören çevreler de var olmuştur. Alkol ve kalıtım arasında bir ilişki olmadığı, sosyal çevre ve kişisel yaşam şeklinin etkisini savunan bilim adamlarının yanında durumu doğal seleksiyona yardımcı olması nedeniyle olumlu bakan kesimler de olmuştur. Bağımlılığın sonucunda istenmeyenlerin üreme havuzundan yavaş yavaş silineceği yorumu yapılmış ve uzun vadede "vasat" insanların toplumda giderek azalacağı inancı hakim olmuştur.[135]

[131] **A.g.e**
[132] **A.g.e**
[133] Zweiniger-Bargielowska, **a.g.e**, s.131-134
[134] **A.g.e**, s. 135
[135] Larsson, **a.g.e**

Özellikle alkole karşı kampanyada verilebilecek örneklerden birisi de Amerika'dır. İngiltere ve Amerika politikalar noktasında paralel olmuş ve birbirlerini etkilemişlerdir. Avrupa'dan aktarılan öjenik düşünceler Amerika'da oldukça etkili olmuş ve hatta çok daha popülerleşmiştir. Amerika da bağımlılıklara karşı savaş açmıştır, hatta; bu noktada Amerika'da alkol tüketimine ilişkin yapılan seçim en iyi örneklerden birisi olarak gösterilebilir. Wet (Islak) ve Dry (kuru) kelimeleri etrafında organize edilen seçim 1919 yılında alkole karşı savaşın kazanılmasıyla sonuçlanmıştır.

Görsel 6; Amerika'da alkol oylamasına ilişkin poster; alkol kullanmak aileye karşı sorumlulukla ilişkilendirilmiştir.

"WET" OR "DRY"
"VOTE WET FOR MY SAKE!"
"VOTE DRY FOR MINE!"
BREWER
Shall the Mothers and Children be Sacrificed to the Financial Greed of the Liquor Traffic?
IT IS UP TO YOU, VOTER, TO DECIDE
VOTE DRY

Kaynak: (çevrimiçi) http://www.gettyimages.com/detail/news-photo/political-cartoon-which-reads-wet-or-dry-shall-the-mothers-news-photo/96742236 , 14.03.2015

"Dry" savunusunu destekleyenlerin gerekçesi; alkolün uygarlığı ve Anglo-Sakson ırkı tehdit eden bir unsur olduğu savunusudur. Hem İngiltere hem de Amerika'da etkin bir isim olan Caleb Saleeby; alkolü ırksal bir zehir olarak değerlendirmiş ve beyaz ırkın kusurlarının tek nedeni olarak görmüştür. Alkole ilişkin Wet söylemini savunanlar ise iki kola ayrılmaktadır. İlk yaklaşım alkoliklik ile genetik aktarım arasında bir ilişki olmadığını, alkol tüketmenin sosyal faktörler

sonucunda gerçekleştiğini benimseyenler, ikinci yaklaşım ise; alkol tüketen alt sınıfların, buna bağlı olarak edindikleri zararlar sonucunda nüfustan silindikleri için faydalı olduğu yaklaşımıdır. Bu yaklaşım doğal seleksiyona müdahale etmemek olarak görülebilir.[136] Bunun yanında aynı düşüncelerle medikal amaçlar dışında kullanılan uyuşturuculara da karşı çıkılmış ve özellikle İngiltere'de bu ürünlerin Çin'den getirilmiş olması nedeniyle bu, kültüre yönelik bir tehdit olarak görülmüştür.

Engellilere Karşı Kampanya

Biyolojik ırkçılık ve toplumun mükemmelleştirilmesinin politikalaştırıldığı bir dönem akıl hastaları ya da bedensel bozukluğu olan insanlara karşı bir ilginin olmaması beklenemeyecek bir durumdur. Toplumla ilgili durum tespitinin yapıldığı istatistiklerin yapılıp verilerin toplanmasıyla birlikte özürlü insanların durumu da gündeme gelmiştir. XIX. yüzyıl dönüşümüyle birlikte özürlülere yaklaşım da değişmiştir. Bu insanlara yaklaşım artık büyük oranda korku, dejenerasyon korkusu ve ırkın kirlenmesi konuları çerçevesinde şekillenmeye başlamıştır. Şehirleşme ve nüfus arıtışıyla birlikte bu insanların bakımlarının ve tüketimlerinin devlete ve toplumun diğer vatandaşlarına yük olduğu savı sıkça dile getirilmiştir. Irkçı çevreler bu yolda bu insanların kaderini doğal seleksiyon kanunlarının eline bırakmayı teklif etmiş, hatta negatif öjenik kanunları Alman örneğinde olduğu gibi uygulamaya geçirilmiştir. Bu durum bahsettiğimiz süreçlerle paralel olarak toplumda farklı olana karşı korkunun artması, mükemmellik takıntısı, bedenlerin ilahlaştırılması ve standardize edilmesi sonucunda, bedensel ya da zihinsel olarak özürlü olanın bir tehdit ya da düzen bozucu olarak algılanmaya başlanması ile alakalı bir durumdur. Mevcut uygun olmayanların yanı sıra, bu tarz anormalliklerin yok edilmesi yolunda bebekler ve gelecek nesli garanti altına alacak politikalar geliştirilmiştir. Bu anlamda özürlü insanların mevcudiyetleriyle tek başına bir itici güç olduklarını söyleyebiliriz. Toplumun vatandaşlarının ideal olanı takip etmeleri yolunda bu insanların görüntüleri de sıkça sağlık propagandası dahilinde kullanılmıştır. Bu da farklı görünen ya da davranan insanlara karşı yerleşen ve içselleştirilen bir korkunun yer etmeye başlamasını sağlamıştır. Sosyal Darwinist ve öjenik düşüncenin en uygun

[136] **A.g.e**

olanın hayatta kaldığı doktrininin yaygınlaşmasıyla birlikte bu insanların yaşama haklarına ilişkin negatif yönde gelişme kaçınılmaz olmuş ve "uygunsuz" olmaları nedeniyle bu haklarının ihlali ya da hayat standartlarının iyileştirilmesi karşısına "doğadan gelen" karşı çıkılmaz bir kanun çıkmıştır. XIX. yüzyıla kadar ilgilenilmesi gerek bir konu olan özürlü insanlar konusu, bu yüzyıldan sonra ırkın, toplumun gelişmesi karşısında bir engel ve maddi olarak bir yük oldukları için kontrol edilmesi gereken bir sorun haline gelmiştir.

1904 yılında Winston Churchill tarafından kurulan Britanya Zihinsel Engellilerin Korunması ve Kontrol Edilmesi Komisyonu'nun 1908 yılında ilettiği raporlarda akıl hastalarının çoğalmasından ve uygun olmayanlar İngiliz toplumunun gelişmesi karşısında bir engel olduğundan bahsedilmiştir. Churchill öjenizmin ateşli savunucularından birisi olmuş ve kuzenine yazdığı bir metinde "İngiliz tohumunun güçlendirilmesini hayatın amacı" olarak nitelendirmiştir. Zaten komisyonun kuruluşu da XX. yüzyılın başında zihinsel engellilerin toplumda dejenerasyona neden olduğu inancının bir göstergesidir. Komisyonun yayınladığı rapor Churchill ve hükümet tarafından destek görmüş olsa da İngiliz mahkemeleri sterilizasyona onay vermemiştir. Ancak geliştirilen stratejiler zihinsel engellilerin toplumda çoğalmalarını en aza indirmeye yönelik girişimler olmuştur.[137]

Kısaca, tüm bu kampanyalar fit, güzel, sağlıklı, eğitimli, mutlu, istekli birer tüketici olmaya hazır, İngiliz kadın ve erkeğini yaratmayı amaçlayan, büyük Britanya projesinin ütopik idealleridir. Politikaların baskıcı ve zorlayıcı olmaktan ziyade, eğitici ve işbirliğini arzulayan ve bu yolda görsel medyayı sıkça kullanan bir tarzının olduğu gözlemlenebilir.[138] II. Dünya Savaşı'na doğru yaklaşılırken İngiltere'deki politikalar, Nazi yıkıcılığının gölgesinde kalmış, hatta Nazi karşıtı tutumuyla öjenik uygulamaları kötülemiştir. Ancak Nazi düşüncesini var eden arka planla İngiliz öjenik düşüncesinin arka planının çok da farklı olduğu söylenemez. İngiltere'de doğan ve Almanya dahil birçok ülkeyi etkileyen öjenik düşünce bu anlamda ne Nasyonal Sosyalizm ile doğmuştur ne de onunla ölmüştür.

---

[137] Amy Dyrbye, Colette Leung, **"British Royal Commission on the Care and Control of the Feeble-Minded Issues Report"**, (çevrimiçi), http://eugenicsarchive.ca/discover/connections/517146d9eed5c60000000007 , 10 Haziran 2015

[138] Zweiniger-Bargielowska, **a.g.e**, s.192

III.BÖLÜM

HALKIN BEDENİ: DENETİM VE MÜDAHALE

1. Nasyonal Sosyalist Biyopolitika

Nazi toplumu örneği bilimselliğin ışığında tıp ile ırkçılığın elele giderek bir devlet politikası olarak kullanılmasına ve halkın yaşayış şekline, bedenine ve alışkanlıklarına müdahale noktasına verilebilecek en iyi örneklerden bir tanesidir. Soykırım, ötenazi, kürtaj vs. gibi negatif öjenik uygulamaların yanında Alman toplumuna yönelik geliştirilen pozitif öjenik düşünceye dayalı evlilik, anne-çocuk sağlığına yönelik ve alkole-sigaraya karşı yürütülen kamu sağlığı politikaları bu anlamda eşsiz örnekler sunmaktadırlar. Bu yaşatmak ülküsüyle hareket eden, toplumun mükemmel üretimi ve bireylerin normalleştirilmesini hedefleyen biyopolitik bir devlet şeklinin yansımalarından bir tanesidir. Nasyonal Sosyalist devletin biyopolitik niteliği farklılıklar barındırmakla birlikte kendisini, ırkçı ideolojiyle harmanlanan tıp bilimi ve onun bilim adamlarıyla önemli ölçüde kamu sağlığı söylemi çerçevesinde organize etmiştir.

Nazi örneği her zaman için bir yol kazası olarak gösterilmesine rağmen, Batı tarihinin çelişkilerinden ve süreçlerinden bağımsız düşünülmemelidir. Bauman'ın da belirttiği üzere toplumun denetlenemeyen ve kendiliğinden işleyen mekanizmaları için tasarlanmış, devlet-gözetimli bir plan yaratmaya kilitlenen devletin özlemlerinin altını çizmek için tıp metaforu çok geçmeden geleneksel bahçeci devlet metaforuyla güç birliğine gitmiştir. Nazilerin tarım bakanı R.W.Darre'den 1930 tarihli bir ifadesinde;

"Bir bahçedeki bitkileri kendi haline bırakan kişi bir süre sonra şaşkınlıkla görecektir ki, bahçeyi yabani otlar kaplamış, bitkilerin temel özellikleri bile değişmiş. Eğer bu bahçede bitki yetiştirmeye devam edilecekse, başka bir deyişle eğer bahçe doğal süreçlerin acımasız hükmünden kurtulmak istiyorsa, o zaman bir bahçıvanın biçim verici idaresi gerekecektir. Bahçıvan, bitkilerin yetişmesi için uygun koşulları hazırlayarak, ya da zehirli etkileri uzaklaştırarak ya da her ikisini birden yaparak, bakılması gereken şeylere özenle bakar ve onları gıda, hava, ışık ve güneşten yoksun bırakan zararlı otları acımadan öldürür…buradan şu gerçeğe ulaşıyoruz: yetiştirme sorunu siyasal düşünce için yabana atılacak bir şey değildir, aksine bütün mülahazaların merkezinde olmalıdır…hatta şunu

diyebiliriz; bir halkın ruhsal ve ahlaki dengeye ulaşabilmesinin tek koşulu, kültürünün tam *merkezine* iyi tasarlanmış bir yetiştirme planı konmasıdır."[139]

sözleriyle aynı mantığın etkilerini ortaya sermiştir. Darre'nin bahsettiği "istenmeyen otlar" bize Aydınlanma sonrasının mirasını açık bir şekilde göstermektedir. Belirsiz olana, düzenin karşısından yer alan her şeye karşı geliştirilmiş bir tahammülsüzlük. Bu anlamda toplumun istenmeyenlerinin kategorisi bilim çerçevesinde net hatlarla belirlenirken aynı zamanda yine bilim çözüme giden yolun kendisi olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır. Darre gibi bilim adamlarına yol gösteren tek şey, bilimin rolü ve görevi konusundaki kesin ve tartışmasız anlayış ve iyi bir toplum, sağlıklı bir toplum ve düzenli bir toplum vizyonuna ulaşmaktaki sorumluluk duygusudur. Bunlar hiç de kişiye özel olmayıp, tipik biçimde modern olan şu inanç tarafından yönlendirilmişlerdir: böyle bir topluma giden yolun, özünde kaotik olan doğal güçlerin nihai olarak evcilleştirilmesinden ve bilimin tasarladığı rasyonel bir planın sistematik, gerekirse de acımasız bir biçimde uygulanmasından geçtiği inancı.[140] Dolayısıyla bahsettiğimiz İngiliz örneği ya da bahsedeceğimiz Nazi örneği modernliğin ruhu ve özgüveniyle çelişen örnekler değillerdir. Bu bakış açısının ışığında söylenebilir ki Nasyonal Sosyalist biyopolitika devraldığı mirası özellikle negatif yönden uygulamaya koyma ayrıcalığını sergilemiş olması haricinde Batı düşünce tarihinden çok da farklı seyir izlememiştir. Nazi örneğinde farklı olarak daha baskıcı bir devlet karakteri kendisini göstermekle birlikte, biyopolitik program politik ülküler ve ideallerle elele gitmiştir. Nasyonal Sosyalizm dönemi boyunca demokrasi karşıtı, organikçi devlet görüşünün muhafazakar karakteri ırkçı bir eğilim de edinmiştir. Yaygın şekilde kullanılan "halkın bedeni" (Volkskörper) metaforu o zamanlar otoriter, hiyerarşik bir biçimde yapılanmış ve ırksal açıdan homojen bir topluluğu işaret etmiştir.

Nasyonal Sosyalizmin devlet ve topluma ilişkin görüşlerinin iki özelliği vardı: birincisi, tarihin öznelerinin bireyler, gruplar ya da sınıflar değil, ortak bir genetik

[139] R.W.Darre,**"Marriage Laws and the Principles of Breeding"**, **Nazi Ideology Before 1933**, Haz. Barbara Miller Lane, Leila J.Rupp, Manchester University Press, s.115'ten aktaran, Bauman, **a.g.e**, s. 42

[140] **A.g.e**, s.44

mirası olan kendi içine kapalı toplumlar olduğu düşüncesini öne sürüyordu. Bu düşünce, halklar ile ırkların "miras aldıkları biyolojik özellik" e bağlı olarak doğal bir hiyerarşisi olduğu varsayımıyla tamamlanıyordu. Öyle ki, "miras alınan biyolojik özellik" varsayımı durumu yalnızca meşrulaştırmıyordu, aynı zamanda bireylere ve gruplara adaletsiz biçimde muamele etmek için zorunluydu. İkincisi, Nasyonal Sosyalist ideoloji toplumsal ilişkilerin ve politik sorunların son kertede biyolojik gerekçelere isnat edebileceği kanısına dayanıyordu. Nasyonal Sosyalist hareket kendi toplumsal ve politik kavrayışını formüle edip detaylandırırken pek çok farklı kaynağı kullanarak toplumsal Darwinist düşünceleri pan-Almancı ve milliyetçi ideolojilerle bütünleştirmiştir. Antrolopolojik, biyolojik, tıbbi kavramları kullanmaya devam ederken, bir yandan da bu disiplinlerde kuramsal üretimi ve ampirik çalışmaları teşvik etmiştir. Nasyonal Sosyalist metinlerde heterojen düşünceler sıklıkla yan yana yer bulduğundan tutarlı bir biyopolitika anlayışından söz etmek güçtür. Kesin bir biçimde Nasyonal Sosyalist biyopolitikaya işaret eden iki niteliğe odaklanmak gereklidir: birincisi; ırksal hijyen ve kalıtımsal biyolojideki biyopolitik programın temeli, ikincisi; bu düşüncelerin jeopolitik düşüncelerle birleşmesi.[141]

Dolayısıyla "volkskörper" (halkın bedeni) projesi "lebensraum" (yaşam alanı) idealiyle elele gitmiştir. Bu da karşımıza faşist, hedefi belli ve daha acımasız bir biyopolitikayı çıkarmaktadır. Biyopolitikanın karakteri büyük oranda yaşamın olumlanması, yaşama teşvik ve ideolojiye yaşama biçimlerinin yönetilmesiyle entegrasyonken, Nazi yönetimi aynı zamanda bize biyopolitik yönetimin kendisine ırkçılık üzerinden edindiği öldürme hakkını da soykırım örneğiyle göstermektedir. Ancak çalışma sağlıklı yaşamın olumlanması üzerinden ırkçılığın var edilmesine odaklandığı için bakış açısı daha çok Nazi biyopolitikasının pozitif, teşvik edici noktalarına çevrilecektir.

Nazi politikalarının temelindeki ana düşünceyi Hans Reiter'in 1934 yılında yaptığı bir konuşmada açıkça görebiliriz; "*bizim biyopolitikamız*" olarak adlandırdığı durumun ırksal dayanaklarını açıklamıştır. Konuşma, Nasyonal Sosyalizmin temsilcilerinin biyopolitikayı geleneksel politika kavramından bir kopuş olarak

[141] Lemke, **a.g.e**, s.27-28-29

gördüğünü örneklerle açıklamıştır. Reiter, her toplumun geçmişinin, bugününün ve geleceğinin "kalıtımsal biyolojik" olgular tarafından belirlendiğini iddia etmiştir. Ona göre bu düşünmenin yeni dünyası için bir zemin inşa ediyordu. Bu görüşün sonucu, yeni ve halkla devleti biyolojik açıdan temellendiren bir kavrayış olmuştu: "böylesi bir düşünce zincirinin biyolojik düşünme biçiminin bir sınır, istikamet ve etkili her politikanın altyapısı olarak kabul edilmesine neden olması kaçınılmazdır." Bu politikanın amacı, nüfusun nicelik bakımından artması ve Alman halkının "genetik materyal"inin nitelik açısından gelişmesi vasıtasıyla Alman halkının "yaşamındaki verimin" artırılmasından ibaretti. Reiter bunu başarmak için olumsuz ve olumlu öjenik pratikler önermiştir. Buna göre düzen "biyolojik açıdan değerli" olarak görülenleri desteklerken, alt tabakanın zürriyetinden kaçınmak gerekiyordu. Bununla birlikte Nasyonal Sosyalist biyopolitika "seçme" ve "eleme"den çok daha fazlasını kapsıyordu. Yasaların, düzenlemelerin ve ırksal tutumları düzenleyen politikaların yeniden üretim davranışlarını hizaya sokup denetlemesi tek amaçları değildi; aynı zamanda "ırksal melezlik"in sözde tehlikelerine karşı tepkileri de içeriyorlardı. Bu çerçevede, genetik materyalin gelişmesi ve devamlılığı yalnıza "yabancı kanın nüfuz etmesi"ne karşı korumayla ve Alman halkının "ırksal karakteri"nin muhafazasıyla mümkündü. Irkın saflığına dair kaygılar, dahili ve harici düşmanlara karşı mücadeleyle birleşiyordu. Bu noktada biyopolitik düşünceler jeopolitik düşüncelerle buluşuyordu. Irksal politik programla Lebensraum öğretisinin birleşmesi, Nazi Almanya'sının emperyalist genişlemesinin ideolojik temelini sağlamıştır.[142]

Lebensraum ve Volkskörper projelerinin birlikteliğinin sonucu olarak; Alman toplumunun yaşam alanının genişletilmesi hedefinin yanı sıra ırksal özelliklerin öneminin anlaşılmasıyla halkın bedeninin dejenerasyondan, hastalıklardan, şişmanlamaktan kısaca mükemmelliğe karşıt olabilecek her türlü kötülükten arındırmak bir görev olarak benimsenmiştir. Bu noktada Nazi ideolojisi, sağlık bilimi ve ırkçılığı ustaca harmanlayarak bize eşsiz örnekler sunmuştur. Nazi tarihine ilişkin araştırmalar çoğunlukla Yahudi düşmanlığı ya da "olağan dışı" Nazi tıbbi deneylerine odaklanmaktadır. Ancak daha da ilginç olanı bu aşırılıkların haricinde

[142] **A.g.e**

Nazi ideolojisinin vatandaşlarının günlük yaşamlarına, yaşayış şekillerine, beden şekillerine ya da anormalliklerine "hak sahibi" bir tavırla hükmedebilmesi ve bunu halk sağlığı gibi en masum ve an halk yararına görünen bir dalın arkasına sığınarak yapabilmiş olmasıdır. Burada açıkça klasik anlamda ırkçılığın (Yahudi ve diğer halklara karşı gösterilen şeklinde bilimsel olarak var edilmiş olmasıyla birlikte) dönüşüme uğrayarak, toplum düzeni için, vatandaşlarına yönelik biyolojik ırkçılığın kullanımını gözleme imkanı vermektedir. Örneklere geçmeden önce, Nazi tıbbının temel noktalarına, Nazi öncesi düşüncelere yer vermek çalışma açısından faydalı olacaktır.

1.1.Nazi Tıbbı ve Kaynakları

Almanya'da bilimsel gelişme ve sosyal süreçlerin sonunda ortaya konan kamu sağlığı politikaları ilk başta, büyük oranda liberalleşme ve sekülerleşme söylemleriyle elele gitmiştir. Doktor, seksolojist ve cinsel reformcu Magnus Hirschfeld'in (1868-1935) belirttiği üzere; biyoloji, teolojinin ve sağlık da ahlağın yerini almıştır.[143] Dolayısıyla yeni dönemde bilime, tıbba, biyolojiye ve evrime olan inanç diğer Batı toplumlarında olduğu gibi büyük oranda Alman düşünürler arasında da yaygınlaşmıştır. Nazizmden çok daha önce tıpta ve kamu sağlığında ırkçı görüşler görülmeye başlanmış ve Nazi dönemine bırakılacak mirasın temelleri atılmıştır.

Kamu sağlığı politikaları büyük oranda sosyal Darwinizm ve ırkçılık temellerinde gelişerek Aryan ırk idealiyle birleşmiş ve Nazizm örneğini oluşturmuştur. Bu bölümde amaç özellikle Nazi dönemi doktorlarının yapılanmasına ve görüşlerine yer vermek olsa da, erken dönem sağlık tartışmalarına değinmekte fayda vardır. Bilindiği üzere, XIX. yüzyılda bilimin yükselişi büyük oranda liberalizmle elele gitmiştir. Bireyin ve ailenin sağlığının toplumun iyiliğiyle ilişkilendirilmesi, bu yolda giderek artan yaşama ve bedene müdahale, tıbbın yaşamların düzenlenmesinde etkin rol alması ve uzmanlaşmayla artan müdahale Almanya'da da görülmeye başlanmıştır. Fit ve sağlıklı sosyal organizma konsepti

[143] Paul Wendling, **Health, Race and German Politics Between National Unification and Nazism, 1870-1945**, New York-USA, Cambridge University Press, 1989, s.346

düzen, sosyal uyum ve ulusal gücün sağlayıcısı olarak görülmeye başlanmıştır.[144] Ancak özellikle XX. yüzyıla doğru ilerlerken Almanya'da tıbbi müdahale diğer Batı ülkelerine nazaran daha emperyalist bir karakter kazanmaya başlamıştır. Bunda, XX. yüzyıl başında savaşın etkisiyle yaşanan sorunlar ve savaş sonrası faşizmin yükselişinin de büyük etkileri vardır. Almanya'da tıp zamanla bireysel uğraş olmaktan çıkarak ırkçı terminolojiyle birlikte ulusun sağlığı yönünde kullanılmaya başlanan bir bilim haline gelmiştir. Uzmanlar zamanla toplumun yararı ve gelecek nesillerin güvenliği için kontrolü eline alması gereken kişiler olarak görülmüştür. Biyoloji, ırkçı ideolojinin doğuşunda ve "sosyal organizma"nın genetik defolardan korunması noktasında önemli bir rol edinmiştir.[145] Zamanla topluma müdahale artmış, bireysel haklarda azalma görülmüş ve sonu sterilizasyon, ötenaziye kadar uzanan çizgide ırkçı tıbbi terminoloji faşizm ile elele vererek gelişmiştir. Burada elbette ki tıpta öjenizmin etkisinin artmasının büyük bir etkisi vardır. Ancak bunu salt öjenizmin bir sonucu olarak görmek doğru olmayacaktır. Öjenizmin etkisi yanında bir de onu dönüştüren Aryan ırkı ideali vardır. Dolayısıyla Nazizm ve öjenizm gibi diğer ırkçı teoriler arasında kompleks bir ilişki olduğu söylenebilir.[146] Nazi örneğinin bu kadar "ayrıcalıklı" olmasının nedeni belki de bu tarz bir ilişkidir.

Almanya'da XIX. itibariyle etkin olan isimlerden, bilimin etkinleşmesinden, sosyal Darwinizmin ve sosyal süreçlerin etkilerinden bahsetmek gereklidir. Almanya'da Darwinist düşüncelerle akabinde öjenik düşüncelerin etkin olması sanayileşmenin kriziyle alakalı bir durum olarak ortaya çıkmıştır. Hızlı nüfus artışı, beraberinde getirdiği sorunlar, yüksek ölüm oranları vs. tıpkı diğer Batı toplumlarında olduğu gibi Almanya'da da toplumun kontrolü ihtiyacı ve dejenerasyon korkusunu gündeme getirmiştir. XIX. yüzyılın genel problemlerini bunlar oluştururken özellikle 1890'lardan itibaren Almanya'da özellikle büyük şehirler sorununa odaklanılmış ve XX. yüzyıl itibariyle de yükselen öjenik etki ve Aryan ırk ideali ile aileye, yenidoğan sağlığına ve anneliğe yönelik sosyal müdahaleyi gündeme getirmiştir. Bilindiği üzere Darwinizm liberalizmin "bırakınız yapsınlar" öğretisiyle elele eski yönetim biçimlerini yıkan ve yerine toplumun

[144] **A.g.e**, s.1
[145] **A.g.e** 6-7
[146] **A.g.e**

yönetiminde bireyin durumunu göz önüne alan bir anlayış getirmiştir. XIX. yüzyılın sonu itibariyle Darwinizm organik bütünlüğü merkeze alan ideolojilere teorik çerçeve sağlamaya başlamıştır. Bu değişimden sonra özelikle XX. yüzyıl başıyla birlikte kamu sağlığı profesyonelleri gibi gruplar sosyal problemlerin çözümünde Sosyal Darwinizmin rehberliğini benimsemiş ve Darwinist düşünce Almanya özelinde bir devlet projesi olarak sosyal sorunların çözümünde yer almaya başlamıştır.

Alman Darwinizmi İngiltere ile karşılıklı etkileşim sonucunda gelişmiş olmasına rağmen, zamanla gelişen liberalizm karşıtlığı, militarizm ve emperyalizmin yükselişi ve negatif öjenizmin saldırganlığı ile İngiliz örneğinden ayrışmaktadır.[147] Darwinizm ulusal uyumun bir sağlayıcısı olarak sağlık olgusunun önemini kuvvetlendirmiş, böylelikle tıbbın alanının genişlemesi ve etkisinin pekişmesinde önemli bir ideoloji haline gelmiştir. Erken dönem Alman Darwinistler kültürel endişelerle birlikte gelişme ve organik birlik söylemlerini popülerleştirmiş, bu da Ploetz'ın ırksal hijyenine giden yolu açmıştır. Sosyal evrim teorileriyle birlikte bireysel çıkarlar daha yüksek etik ve sosyal ideallerle kolektif beden politikası noktasında birleşmiştir. Özellikle ailenin bakımı ve konumu profesyonel ellere bırakılmış ve fit ve sağlıklı aile hayatı ideali mevcut sosyal reform çerçevesinde tıbbi gelişme içinde değerlendirilmiştir.[148] Özellikle 1860'lı yıllardan itibaren Darwinci anatomist ve doktorlar antropolojik çalışmalarda önderlik etmeye başlamışlardır. Aryan ırkçı teoriler ve emperyalist planlar erken dönem liberal Darwinci antropologlar tarafından geliştirilmiştir. Antropolojinin önde gelen isimleri Wirchow ve Vogt eski Alman ve Aryan ırkına dair araştırmalar yapmışlardır.[149] Tüm bunların sonucu olarak, bilim doğal haklar ve adaletin doğrulayıcısı olarak görülmeye başlanmıştır. Darwinci biyolojinin tek bir ırkın varlığına dayanan görüşünün ışığında bireyler biyolojik varlıklarına göre değerlendirilmeye başlanmış ve "iyi üreme", "saf kan" gibi terimler önem kazanmaya başlanmıştır. Anatominin tıpta merkezi bir öneme sahip olmasından ötürü tıbbi çevreden antropolojiye büyük ilgi gösterilmeye

[147] **A.g.e**, s.27-28
[148] **A.g.e**, s.36
[149] **A.g.e**. s. 48-49

başlanmış ve ırkçı konseptler fiziksel sorunlar ve toplumların hastalıklara ilişkin bağışıklıkları noktasında tıbbi düşüncenin içerisinde yer almaya başlamıştır.[150]

Almanya'da modern bilimin otoritesinin yaygınlaşmasına ve popülerleşmesine yaptığı olağanüstü katkılardan ötürü önemli bir yere sahip görülen biyolog Ernst Haeckel (1834-1919) bu anlamda incelenmesi gereken en önemli isimlerden bir tanesidir. Haeckel, Darwinizmi gelişme ve ilerlemede önemli bir yere yerleştirmiş ve Darwinizme akademik ve kamusal bir önem atfetmiştir. Haeckel'in bakış açısı itibariyle bütün geri ırkları er ya da geç yaşam mücadelesinde İskandinav - kuzeyli ırkların üstünlüğü karşısında tamamen yok olacaklardır. Bu düşüncelere müteakip Darwin teorisi ve ırkçılık düşüncesi arasında bir köprü kurulmaya başlanmış ve bunun önderliğini devamında Alfred Ploetz (1860 – 1940) yapmıştır. [151] Almanya'daki Nasyonal Sosyalist hareketin ilki olmasa bile, ilklerinden birisi Enst Haeckel'in "Monist Toplum" hareketidir. Birçok çağdaşına göre, "eğer modern ruhu tam anlamıyla yansıtan bir oluşum varsa bu, radikal, bilimsel, pozitivist bir ruha ve programa sahip Haeckel'in Alman Monist Cemiyeti'dir. Cemiyetin başlıca şahsiyetlerinden birisi olan Dr. Wilhelm Schallmayer (1857 – 1919), Almanları, gevşek davranan ve ulusun kalıtsal kaynaklarını göz ardı eden her siyasetin, karşı konulması gereken kötü ve tehlikeli bir siyaset olduğu yönünde uyarmıştır. Mantıksal sonuçları ifade etmek de Haeckel'e düşmüştür: "ıslah edilemez suçluların tamamının ayrım gözetmeksizin imhasıyla, sadece insanoğlunun daha iyi grupları arasındaki yaşama mücadelesi kolaylaşmayacak, aynı zamanda da faydalı bir yapar seleksiyon süreci uygulamaya konmuş olacaktır; böylelikle, bu dejenere dışlanmışların sakat niteliklerini başkalarına taşıma olasılığı da ortadan kaldırılmış olacaktır." Fiziksel imha ile üremenin denetlenmesi gibi iki "bilimsel" tedbirin elbirliği sayesinde "kötü genler"in akışı zayıflayacağı için ulus da bundan hem maddi hem de güç anlamında faydalanacaktır. Yarım yüzyıl sonra ise Haeckel'in bu düşüncelerini uygulamaya koyacak bir hükümet kurulmuştur.[152] Dolayısıyla aradaki doğrusal ilişkiyi görmek ve Nazi hükümetini bir istisna olarak değerlendirmemek gereklidir.

---

[150] **A.g.e**, s. 50
[151] Hanifi Macit, **Faşizm ve Nazizm**, Ankara, Savaş Yayınevi, t.y., s.49
[152] Bauman, **a.g.e**, s.47

Burada değinilmesi gereken bir diğer nokta da her ne kadar başlarda liberalizm etkisi diğer Batı toplumlarıyla paralel olarak etkili olsa da Almanya'da sosyal Darwinizmin ele alınışı beraberinde bir liberalizm eleştirisini de barındırdığıdır. Bu eleştirinin ana hatlarını; "bırakınız yapsınlar" anlayışının dejenerasyona neden olduğu inancı ve bunun yerine devlet müdahalesinin daha fazla olması gerektiği düşüncesi oluşturmuştur. Alman sosyal Darwinistleri tarafından dejenerasyonun iki nedeninin olduğu savunulmuştur; ilki "zayıf" olanın tıbbi olarak korunmasının hayat mücadelesinin normal seyrini yıktığı, ikincisi ise; fakir ve uygun olmayanların yetenekli ve uygun olanlara göre daha hızlı çoğalması. Bu görüşler ışığında Alman öjenik hareketi ya da ırksal hijyen hareketi XIX. yüzyılın sonuyla birlikte bu korkularla birlikte yükselmeye başlamıştır.

1895 yılında Alfred Ploetz'in ırksal hijyen olarak adlandırdığı erken dönem metinlerinde ırksal dejenerasyona neden olan sosyal "karşı seleksiyon"a (counterselection) karşı uyarılarda bulunmuştur. Bu karşı seleksiyon güçlerinden kaçınılması gerektiğini savunmuş ve bunun için çeşitli yollardan bahsetmiştir. Savaş ve devrimden mümkün olduğunca kaçınılmasını ve fakirlere desteğin sadece üreme dönemleri bittikten sonra verilmesi gerektiğini savunmuştur. Bunun yanı sıra akraba evliliğinin sınırlandırılmasını, alkol, cinsel hastalık gibi "gen havuzu"na zarar verebilecek durumlardan kaçınılması gerektiğini öğütlemiştir. Ama hepsinden daha önemli olan savunusu, zayıf olanlara ilişkin tıbbi müdahale ve korumaya karşı çıkılmasının zayıfın hayatta kalmasını sağladığı için dejenerasyona neden olduğudur. "geleneksel" tıp bireylere yardımcı olmakla birlikte bu yolla ırkı da tehlikeye sokmuş olmaktaydı, buna karşılık Ploetz yeni bir hijyen (sağlık bilgisi) önerisinde bulunmuştur. "Irksal hijyen" olarak adlandırdığı bu yöntem bireyin ama ondan da önemli ırkın sağlığı için en iyi yöntemdir. Bu yolla ırkın barındırdığı negatif özellikler yok edilebilecek ve Darwinci "yaşam için mücadele" anlayışı yok alacaktır. Vahşice olan doğal seleksiyonun yerine daha nazik ve "insanca" bir seleksiyon şekli gelecektir. Bunu sağlayabilecek olan da şüphesiz "ırksal hijyen" yöntemiydi. İnsan türünün biyolojik gelişimine ilişkin en güçlü çabalar büyük oranda Ploetz tarafından teşvik edilmiştir. 1904 yılında ırkın geliştirilmesi ve korunması için en uygun prensiplerin araştırılması amacıyla "Archiv für Rassen und

Gesellschaftsbiologie" (Irksal ve Sosyal Biyoloji Arşivi)"yi kurmuştur. 1905 yılında ise hekim Enst Rüdin (1874-1952), avukat Anastasius Nordenholz ve antropolog Richard Thurnwald ile "Gesellschaft für Rassenhygiene" (Irksal Hijyen Topluluğu)'i kurmuştur. Topluluğa katılmak isteyenlerde de ırksal hijyene uygun niteliklere sahip olmaları beklenmiş, hatta eğer "uygun" değillerse evlenmeyeceklerine dair garanti vermeleri istenmiştir.[153]

Lebensreform olarak adlandırılan bu süreç Darwinci temellere dayanmakla birlikte hayatta kalma mücadelesine ilişkin endişe artık bilimsel bir "yaşam stili" projesine dönüştürülmüştür. Aryan ırk ideali ve lebensraum gibi doğan ütopik idealler ve her insanın sağlıklı olmayı hak ettiğine ilişkin doğal kanunlar inancı "doğal saflığa" dönüş için rehber oluşturmaya başlamıştır. Sanayileşme tarafından dayatılan yıkıcı "mekanik" bilim yerine, alternatif tarzda bir bilim anlayışı şekillendirilmeye çalışılmıştır. Alkol, sigara, cinsel hastalıklar, et gibi tehlikelere karşı geliştirilen bu yeni bilim anlayışı "lebensreform" adı altında yaşam tarzını değiştirmeye çalışan daha "organik" bir bilim anlayışıdır.[154] Bu süreç zamanla fitness ve sağlığın yüceltildiği propagandaya kaynaklık etmiştir. Daha sonra Nazi döneminde de görüleceği üzere bu yaklaşım bir liberalizm karşıtlığıyla gelişerek, tıbba organik yaklaşım çerçevesinde vejeteryan yaşam tarzı gibi söylemler çerçevesinde inşa edilmiştir. Ploetz'un ve diğer bilim adamlarının öncülük ettiği bu süreçle birlikte öjenizm etkin rol üstlenmeye başlamıştır. Bilim, ırkın yeniden ıslahında bir silah olarak ve ideoloji ile sosyal biyolojik reformu bir araya getirerek sosyalizm ve nasyonalizme kaynaklık etmiştir.[155]

I. Dünya Savaşı öjenizmin devletin sosyal planlanmasında etkin olmasında bir dönüm noktası olmuştur. Savaş boyunca düşen doğum oranları ve savaş zaiyatları, devlet yöneticilerini ırkın kalitesi ve iyileştirmesi noktasında öjenik kaygılara şevketmiştir. Biyoloji yenilgi sonrası sosyal yeniden yapılanmaya rehberlik etmeye başlamış ve bu noktada Alman ailesinin ve bireylerinin yönetiminde etkili olmaya başlamıştır. Dolayısıyla öjenik konseptler tıp, biyoloji, sosyoloji ve sosyal çalışma

[153] Robert N.Proctor, **Racial Hygiene: Medicine Under the Nazis**, USA, Harvard University Press, 1988, s. 15-17
[154] Wendling, **a.g.e**, s.62
[155] **A.g.e**, s.64

alanlarında etkin bir öğreti olarak kabul edilmiştir. 1929 yılında gelen ekonomik kriz öjenik kaygılara ve yöntemlere verilen desteğin artması açısından göz ardı edilmemelidir. Sterilizasyon gibi negatif öjenik örnekler daha otoriter bir şekilde destek görmüştür. Ekonomik krizin de etkili olmasıyla birlikte, ırksal olarak dejenere olmanın devlete yüklediği ekonomik yük gündeme gelmiş ve bu yolda dejenere olanlara ilişkin sınıflama da giderek genişlemeye ve daha fazla grubu kapsamaya başlamıştır; Yahudiler, Çingeneler ve Slavlar, suçlular, akıl hastaları, homoseksüeller ve daha zayıf olmaları nedeniyle kadınlar sosyal problem yaratan gruplar olarak tanımlanmışlardır.[156] Dolayısıyla XX. yüzyıl başı ile Nazizme doğru ilerleyen süreçte öjenik kaygılar sosyal süreçlerin bir sonucu olarak güç kazanmış ve Weimar hükümeti döneminde de tıpkı daha eski örneklerde olduğu gibi ırkçı uygulamaların temelleri atılmıştır. Faşizmin yükselişiyle birlikte ise; bilim adamları, sosyal bilimciler ve de özellikle doktorlar diktatörlükle işbirliği içinde toplumun yeniden üretimi noktasında ırkçı bilimin en önemli sağlayıcıları olmuşlardır. Dolayısıyla yapılanan Nasyonal sosyalist ve ırkçı toplum düzeninde öjenizm en iyi halk sağlığı, sosyal politikalar ve biyomedikal bilimlerde en açık şekilde görülebilir. Tıp profesyonellerin toplumsal güç elde etmek için kullandığı kanallar öjenik düşüncelerden geçen kanallar olmuştur.[157] İngiltere örneğinde gösterdiğimiz üzere bu durum diğer Avrupa ülkeleri ve Amerika'da da etkin olsa da bu kadar destek görülen ve etkin olunan bir tıp çevresi örneğine sahip olması açısından Alman örneği eşsizdir.

Belirtmek gerekir ki 1920'li yıllara kadar dejenerasyona ilişkin kaygı daha çok milliyetçiydi ve Yahudi düşmanlığından ziyade İskandinav ırkın azalmasına ilişkin endişeyi barındırıyordu. Düşen doğum oranları ve akıl hastalarının artan oranı nedeniyle Ploetz gibi ırksal hijyencilerin endişesi Alman ırkının kuzeyli niteliklerini kaybetmesine yönelik bir endişeydi. Ploetz ve yandaşları ırk sağlığı ile ulusal güç ve başarı arasında direkt bir ilişki kurmuşlar ve feminizmin yükselişi ve I. Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkımın Alman ailesini yıkıma uğrattığını ve bunun düzeltilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Irksal hijyen ideolojisi bu kaygılarla 1920li yılların

[156] **A.g.e**, s.9
[157] **A.g.e**, s.10

ortasına kadar aşırı ırkçı nitelikten daha çok Batı'nın "kültürlü ırk"larının dejenerasyonuna ilişkin kaygı besleyen milliyetçi bir görüş olarak yapılanmıştır.[158] Dönemin ruhunu yansıtan bu bakış açısıyla birçok bilim adamı nüfus üzerine araştırmalarda bulunmuş ve dejenerasyonun nedenlerine ilişkin değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Dr. Agnes Bluhm (1862 – 1943) 1912 yılında yayınladığı "Archiv" (Arşiv) isimli makalesinde modern tıbbi doğum yönetiminde ırksal hijyen olgusunu tartışmıştır. Modern tıbbın asla çocuk yapmaması gereken kadınların hayatta kalmasını sağladığını ve üremelerinin önüne bir engel konmamasını eleştirmiştir. Bluhm toplumda doğum yapabilme kapasitesinin (dar kalça yapısı vs. nedeniyle) giderek azaldığını (artan sezaryen sayısını baz alarak) belirtmiştir. Ve hatta dünyadaki "ilkel insanların" acı çekmeden doğum yaptıklarını belirtmiştir. Schallmayer'e atıfta bulunarak yazısını kadınların doğum konusunda tıbbi yardıma ne kadar başvururlarsa zamanla bu asistanlığa o kadar bağımlı hale geleceklerini belirtmiştir. Burada toplumu işgal eden "ilkel" halkların hızlı çoğalması ve dejenerasyona neden olması sebebiyle, Alman kadınların tıbbi yardıma bağımlı hale getirilmesine ve bunun faydadan çok zarar getirdiğine ilişkin ilginç bir bakış açısı vardır.

Aynı kaygılarla hareket eden Dr. Hermann Siemens toplumun "proleterasyonundan" duyduğu endişeyi dile getirmiş güçsüz olanın korunmasını eleştirerek, toplumda gittikçe sayıları artan alt sınıflara – fakir, zayıf, hasta ve deli vs. – dikkati çekmiştir. 1916/18 yıllarında yazdığı makalesinde "Gelecek Nesillerin Proleterasyonu – Irksal Hijyenden Yoksun Nüfus Politikasının Tehlikeleri", Siemens Galton ve Pearson'ın bir adamın "değeri"nin çocuklarının sayısıyla ölçüldüğü değerlendirmesine değinmiştir. Siemens fakirlerin zenginlerden hızlı üremesine karşı Berlin, Viyana ve Paris'ten doğum oranlarını kanıt göstererek uyarıda bulunmuş ve bunun insan ırkının zamanla alt sınıf tarafında istila edilmesiyle sonuçlanacağını savunmuştur. Alman ırksal hijyencilerin kaygısı bu şekilde uygun ve uygun olmayan arasında doğum oranlarının tehlikesinin yanında Alman halkının diğer Avrupa toplumlarından nüfus olarak geri düşmesiyle de alakalıydı. Fritz Lenz'in XX. yüzyılın ilk yirmi yılının en önde gelen ırksal hijyencisi olarak nitelendirdiği Max

[158] Proctor, **a.g.e**, s.20

von Gruber 1914 yılında 1876 ve 1911 yılları arasında Alman nüfusundaki düşüşe istatistiki verilerle dikkat çekmiştir.[159]

Bu isimler ve benzerleri I. Dünya Savaşı'na kadar ırkın geliştirilmesini sağlayacak devlet merkezli programların geliştirilmesinde etkin olmuşlardır. Almanya'da sosyal tıbbın babalarından ve Weimar Almanya'sının yenilikçi sağlık politikalarının mimarlarında kabul edilen Alfred Grotjahn (1869 – 1931) ırksal hijyeni tıbbın haklı kaygılarından birisi olduğunu belirtmiştir. Irksal hijyen yerine öjenizm terimini diğer politik – antropolojik ırkçı nosyonlarla karıştırılmamak için özellikle tercih etmiştir. Grotjahn'a göre ırksal hijyen insanlığın gen havuzu için uzun vadede önleyici tıbbın varlığını desteklemekle birlikte bu geleneksel iyileştirici tıp ile birlikte kamu sağlığının insanların fiziksel ve sosyal çevrelerine ilişkin ilginin harmanlanmasını da sağlayacaktır. Irksal hijyen – sosyal hijyen ve kişisel hijyenle birlikte – insanların sağlığının korunması gibi büyük bir projede önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Grotjahn Weimar döneminde bu görüşleriyle ırkçı çevrelerce destek görmüş ve erken dönem sterilizasyon talebinde bulunan insanlardan birisi olmuştur. Bunun gerekçesi olarak toplumda özürlü asosyallerin artışını göstermiştir. Nazi dönemine gelindiğinde ise; kendisi Nazi ırksal hijyen teorisyenleri tarafından ırksal hijyen alanında örnek isimlerden birisi olarak gösterilmiştir.[160]

Kısaca Weimar dönemiyle birlikte öjenizmin sağlık-tıp ve diğer alanlarda yükselişi görülmüş ve bu yukarıdaki örneklerde gösterildiği üzere sosyal sorunların çözümü olarak öne sürülmüştür. Öjenizm profesyonellerce kontrol edilen ve biyolojik temelli bir kamu sağlığının temellerini sağlamıştır. Bu yolda öjenik görüşü benimseyenler hayatın reformasyonunda karşı ataklarla baş etmeye ve tıbbi hizmetlerin sosyalizasyonunu sağlamaya hazırlardı. Bu "Irksal Hijyen Topluluk" unun kurulmasından da daha önce Almanya ve diğer ülkelerde kalıtımın tıp ve halk sağlığında merkezi rollerden birisine yerleşmesini sağlamıştır.[161] Alman halkının (Volk) canlılığını ve gücünü yitirdiği, eğer çocuk sayısı artmazsa da öleceği söylemi yayılmaya başlanmış "ırksal olarak sağlıklı Alman ailesi" ve "cinsel hayatın

[159] **A.g.e**, s.18-19
[160] **A.g.e**, s.22
[161] Wendling, **a.g.e**, s.5-7

rasyonalleşmesi" hedefleri etkin olmaya başlamıştır. Öjenik düşünce savunucuları "Volk ohne Raum" (Evi – Yaşam Alanı Olmayan Halk) ve "Volk ohne Jugend" (Gençliği Olmayan Halk) gibi söylemleri kendilerine slogan edinmişlerdir. Sağlıklı yaşam tarzı söylemi teşvik edilmeye başlanmış, tıp profesyonelleri, ebeler gittikçe daha fazla kariyer olanağına sahip olmaya başlamışlardır. Halkın bedeninin sağlığı, sosyal, ekonomik, öjenik ve askeri kaygılarla şekillenmiş olmasına rağmen bir bireysel hak olarak lanse edilmiştir. Weimar hükümeti bu yolda profesyonellere olanaklar sağlamış ve giderek teknokratik şekle bürünen sağlık politikaları gelişmeye başlamıştır. Aslında öjenizm tıbba karizmatik bir otorite vermiştir denilebilir. Nüfus ve kamu sağlığı uzmanları nüfusun kalitesine ilişkin elit bir öjenik bakış açısı geliştirmişlerdir. Öjenik zihniyetli doktorlar kendilerini sağlığın muhafazası ve ulusun iyiliği noktasında liderlik eden bir sosyal grup olarak görmüşlerdir. Nüfusun üçte birinin dejenere olduğunu ve bunun toplumun nitelikli gruplarının çocuk sahibi olmaya teşvik edilmeleriyle önlenmesi gerektiğini savunmuşlardır. Bu şekilde ortaya konan pozitif öjenik öneriler zamanla "ulusal öjenizm" denen olgunun gelişmesine imkan sağlamışlardır.[162] Burada karşımıza Alman biyopolitikasının ana niteliği olan pozitif öjenik karakter çıkmaktadır.

Öjenik düşünürler, kronik hastalıkları ulusun sağlığı için büyük bir tehlike olarak görmüşlerdir. Alkolizm, tüberküloz ve cinsel hastalıklar ırksal zehirler olarak nitelendirilmiştir. Bu tarz hastalıklar ve kötü alışkanlıkların toplumun "kalıtımsal stok"una zarar verdiği düşüncesi hakimdi. Kalıtımsal tıp devlet sosyalizminin gelişmesiyle talep gören ve teşvik edilen bir alan haline gelmiştir. Bu Alman devletçi tıbbi geleneğiyle birleşmiştir. "Volkskrankenheiten" (halkın hastalıkları) olarak adlandırılan durumlara karşı savaşta sosyal hareket başlamış ve kamu sağlığı uzmanları bu savaşta öncü rol edinmişlerdir. Tıp bilimi giderek sosyal ve ırksal anlamda temizlik idealine kaymaya başlamış ve öjenizmin tıp üzerindeki etkisi eskiden daha çok bakteriyoloji alanındayken artık epidemiyoloji alanında kendisini göstermeye başlamıştır. Doktorlar bu alanda etkin olabilmek ve halk sağlığı politikaları geliştirebilmek adına demografi ve istatistiği büyük önem vermişlerdir. Dönemin doktorları sağlık konusunda devletin etkin müdahalesi olması gerektiğini

[162] **A.g.e**, s.343-344

savunmuşlardır. Örneğin Hueppe devletin "gelecek nesil"lerin sağlığının korunmasında kontrolü ele alması gerektiğini savunmuştur. Gelecek nesillerin sağlığı mevzusu kamu sağlıkçıları ve öjenizm taraftarları arasında sıklıkla dile getirilen bir sorun olarak göz çarpmaktadır. Bu yolda Hueppe ve Gottstein gibi etkin isimler alkolden uzak durulmasını, sporun etkin şekilde okullarda yer almasını, doğal, organik terapi yöntemlerini vs. önererek kalıtımın korunması noktasında görüş bildirmişlerdir. Bu isimlerin kalıtım ve sosyalizm işbirliğini devlet müdahalesini savunmaları noktasında pekiştirdiklerini söyleyebiliriz. [163] Nazi etkisinin yükselmesiyle mevzu artık Ploetz'un da savunduğu üzere genel olarak halkın sağlığının korunması değil, asil kuzeyli ırkın soyunun korunması olarak adlandırılmaya başlanmıştır.

Görsel 7; "Adolf Hitler, Alman Halkının Doktoru", Die Volksgesundheitwachts Dergisinden, 1935.

Kaynak: Proctor, Robert N: **Racial Hygiene: Medicine Under the Nazis**, USA, Harvard University Press, 1988, s.50

Bu görüşlerin ışığında I. Dünya Savaşı'ndan sonra Nazi etkisi başlamıştır. Weimar hükümetinden Nazi hükümetine geçerken tıbbi gelişmenin sürece adapte edilmesinde önde gelen isimlerden bir tanesi; Ploetz'un bu görüşlerini destekleyen

[163] **A.g.e**, s.170-173

Julius Friedrich Lehmann'dır. (1864 – 1935) Lehmann savaş sonrasında "Archiv für Rassen und Gesellschaftsbiologie" (Irklar ve Toplulukların Biyolojisi Arşivi) ve 1917'de ırk ve ırksal hijyen sorusuna "hak ettiği" ilgiyi gösteren ilk Alman yayını "Deutschlands Erneureung"u (Almanya'nın Yenilenmesi) kurmuştur. Ayrıca 1926'da Günther'in "Rassenkunde des Deutschen Volkes" (Alman Halkının Irksal Temelleri) makalesiyle katkıda bulunduğu "Volk und Rasse" (Halk ve Irk) dergisinin yayınlanmasından da sorumluydu. Lehmann'ın yayınevi ırksal bilim, ırksal hijyen ve ırksal antropoloji gibi alanlarda diğer birçok yayınevinden daha fazla yazı yayınlamıştır. Bu başarısının bir sonucu olarak da 1934 yılında altın onur madalyasıyla ödüllendirilen ilk Nazi partisi üyesi olmuştur.[164]

Nazi dönemiyle birlikte toplumda öncü rol üstlenmeye başlayan doktorların etkinliği en üst seviyeye taşınmıştır. Direkt olarak devlet teşvikli olarak ırk sorununda tıbbi otorite akademide, basında, halk eğitiminde vs. teşvik edilmiştir. Tıbbi bilginin toplumun yönetiminde kazandığı etkinliğe verilebilecek en açık örneklerden bir tanesi, Görsel 7'de görüldüğü üzere, Hitler'in Alman toplumunun "büyük doktoru" olarak gösterilmesidir. Bilimsel etkinliğin arttığı bir dönemde tıbbi bir nitelemeyle ortaya konan bir lider hiç kuşkusuz toplumun kontrolü noktasında önemli avantajlar elde etmiştir. Zaten Nasyonal Sosyalizmin kaynağının biyoloji ve tıbbi bilgiye dayandığı ve Hitler'in ifade ettiği şekilde "tarihciliğin yenilmesi ve saf biyolojik değerlerin tanınması" noktasında bu bir devrim olarak görülmüştür. SS yayınları direk olarak ırksal hijyenin diliyle konuşmaya başlamış ve "karşıseleksiyon"a karşı harekete geçilmesi gerektiği inancı yayılm ıştır. Hans Schemm'in 1934 yılında Nasyonal Sosyalizmi "uygulamalı biyoloji" olarak nitelendirmesi gibi Rudolf Hess de bu yeni hareketi "uygulamalı ırk bilimi" olarak nitelemiştir. Bundan birkaç yıl önce de "Nasyonal Sosyalist Doktorlar Topluluğu" amaçlarından bir tanesi olarak ulusal ekonomi yerine ulusal biyolojinin öncülüğünü getirmek olarak tanımlamıştır.

Hitler bu nedenlerle tıbbi profesyonellere sırtını dayamakta bir sakınca görmemiştir. Toplulukta gerçekleştirdiği bir konuşmada, avukatlar, mühendisler ve

[164] Proctor**, a.g.e**, s.26-27

inşaatçılar olmadan yapabileceğini ama "siz, siz Nasyonal Sosyalist doktorlar, siz olmadan değil bir saat bir gün bile yapamazdım. Eğer siz olmasaydınız, eğer başarısız olsaydınız, o zaman her şeyi kaybederdik. Eğer insanların sağlığı tehlikede olsaydı, bu çabalarımız neye yarardı?" ifadesiyle tıbba verilen öncelikli rolü açıklamıştır. 5 Nisan 1933'te Hitler Alman tıp profesyonellerinden tüm enerjileriyle ırk sorusu noktasında en ön cephede olmalarını istemiş; ırksal hijyenin Alman doktorların en önemli görevi olduğunu belirtmiştir. Ve Hitler Nazi doktorları tarafından bu konuda hayal kırıklığına uğratılmamıştır. Nazi döneminin başlamasıyla birlikte doktorların %45'i Nazi Parti'sine üye olmuş, özellikle genç doktorlar Nazi ideolojisini desteklemişlerdir. [165] Tıbbi profesyonellerin arasında Nazi ideolojisi gelişerek karşılıklı bir etkileşime girmiş ve Führer'in prensibi ana rota olarak belirlenmiştir. Nazi doktorları "bireyin doktorluğu yerine, ulusun doktorluğu" hareketini benimsemişlerdir. Nazi tıp düşünürlerine göre halk sağlığından halk liderliğine giden yol hayatın değerli biçimleri ile "yaşamaya değer olmayan" biçimleri arasındaki ayrımın anlaşılmasına hizmet etmiştir. Bu bakış açısıyla

Görsel 8; "Kontrolü Ele Alıyoruz!", Ziel und Weg dergisinin attığı başlık, 1933.

Ziel und Weg

Zeitschrift des Nationalsozialistischen Deutschen Ärzte-Bundes, e.V.

3. Jahrgang 1933 Heft 9

Wir übernehmen die Führung

Figure 15. Ziel und Weg (Goal and path), official journal of the National Socialist Physicians' League. The headline in the spring 1933 issue reads: "We Take Command!"

Kaynak: Proctor, Robert N: **Racial Hygiene: Medicine Under the Nazis**, USA, Harvard University Press, 1988, s.73

[165] **A.g.e**, s.64-66

klasik halk sağlığı kendilerine yardımcı olamayanlara yardım etmek için tasarlanmış; yeni halk liderliği ise; sadece zayıfın değil güçlünün de yanında olmak için tasarlanmıştır. Bu şekilde şekillenen Nasyonal Sosyalist kamu sağlığı anlayışında 1933 yılına gelindiğinde Nasyonal Sosyalist Doktorlar Birliği'nin başkanı olan Gerhard Wagner ülkenin en önemli isimlerinden birisi olarak kabul ediliyordu.

Görsel 9; Volk und Rasse'nin düzenlediği "İdeal Kuzeyli Kadın ve Erkek Yarışması"; yarışma için halk fotoğraflarını yollamış ve bir erkek birinci seçilirken, üç tane kadın ikinci seçilmiştir. Kadınlardan hiçbirisi "mükemmel Alman kadını" ünvanına layık görülmemiştir.

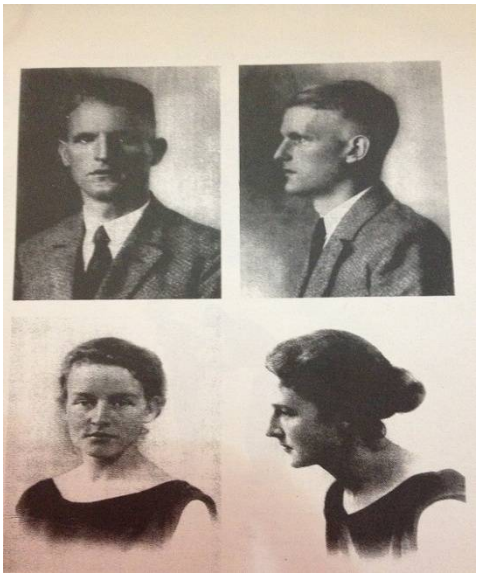

Kaynak: Proctor, Robert N: **Racial Hygiene: Medicine Under the Nazis,** USA, Harvard University Press, 1988,, s.121

Mevcut yeni sistemde yayın kuruluşlarının halkın sağlık noktasında etkin kullanımı, tıbbi eğitimin önemi ve oturtulması ve tıbbi araştırmalara öncülük verilmesi gibi konular öncelik taşımıştır. Bu noktada yayınlanan dergilere ve yeni ideolojinin bu yolla nasıl yayıldığına odaklanmak gereklidir. 1933 yılında 200 adet dergi Alman tıbbının profesyonel ve teknik ilerlemesine ilişkin yayın yapmıştır. Bu dergilerin en önemlilerinden ve öncülerinden "Ziel und Weg" (Amaç ve Yol) tıp alanında Nazi düşüncesinin yayılmasında etkili olmuştur. Bunun yanında Irk Politikası Ofisi "Neues Volk" (Yeni Halk) isimli bir dergi yayınlamıştır. Bunların yanında 1934 – 1944 yılları arasında yayınlanan "Die Volksgesundheitwacht"

(Halkın Sağlığının Takibi) diğer dergiler gibi hastanelerin ve kliniklerin bekleme odalarında barındırdığı ırkçı sorunlarla yerini almıştır.[166]

1933 yılında propaganda bakanı Joseph Goebbels bütün Alman organizasyonlarının "öjenik düşünme şekli" ile eğitilmesini istemiştir. Bavyeralı Sağlık Müfettişi Walter Schultze "hiçbir erkek ya da kızın okulu bir kan birliği olduğunun farkında olmadan bitirmemesi" gerektiğini savunmuştur. Aynı şekilde üniversitelerde de akademik anlamda ırk sağlığına ilgi artmış ve araştırmalar desteklenmiştir. 1920lerde üniversitelerde kurumsallaşmaya başlayan ırk sağlığı 1930lara gelindiğinde zorunlu ders olarak gösterilmeye başlanmıştır. 1937 yılına gelindiğinde ise ırk sağlığı konusu tıp eğitiminin ayrılmaz bir parçası olarak görülmüş ve bu ülküyle ırk biliminin temeli olarak görülen genetik alanında da çalışmalar artmıştır.

1.2.Nazi Kamu Sağlığı Politikaları: Volkskörper Örneği

> Bedenen ve ruhen sağlıklı ve uygun olmayan kimsenin,
> kendi ızdırabını çocuklarına da aktarma hakkı yoktur.[167]

Nazi dönemi kamu sağlığı politikacıları ırkçı ideallerle uygulamaya konmak istenen birçok politikayı bu dönemde uygulama fırsatına sahip olmuşlardır. Bir anlamda Nazi örneğiyle birlikte, düşüncede olan uygulamaya geçmiştir.

Belirtildiği üzere özellikle XX. yüzyılın başı itibariyle tıp ve kamu sağlığı alanına müdahale artmış ve bireyin yaşamı ulusun iyiliğiyle ilişkilendirilerek kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Bu durum İngiliz örneğinde görüldüğü üzere, sadece Alman örneğiyle sınırlı olmamakla birlikte, uygulamaların faşizm ile birleşmesi daha radikal olmalarını sağlamıştır. Irkçı idealler devlet politikası ile birleşmiş ve sağlık alanına baskıcı uygulamaların doğmasına neden olmuştur. Bu yolda geliştirilen önleyici stratejiler genişletilmiş ve sosyalleştirilmiş bir kamu sağlığı konseptine dayanmıştır. Bu durum profesyoneller, devlet, sosyal istekler ve hastalar arasında bir uzlaşının olmasını sağlamıştır. Ortaya konan kampanyalar alanları için yeni araştırma

[166] **A.g.e**, s.72-78
[167] Adolf Hitler, **Kavgam**, İstanbul, Manifesto Kitap, s.75

olanakları arayan doktorlar için de fırsatlar yaratılmasını sağlamıştır. Mevcut ideolojinin savunucuları için sağlık mevcut çelişkilerin çözülmesi ve şehirli kitlenin ihtiyaçlarının karşılanması için bir yol olarak görülmüştür. Özellikle gençlerin ve kadınların ulusal ve sosyal anlamda daha faydalı bir şekilde değerlendirilmesinin olanağı sağlık alanında görülmüştür. Kurulan klinikler ve önleyici tıp profesyonellerinin yeni güç sahipleri ve gittikçe büyüyen müdahalenin liderleri olmalarına imkan sağlamıştır.[168]

Bu yeni dönemde halkın bedeninin, yaşam stilinin yönetimi noktasında Hitler'in bedeni ve yaşam tarzı idealleştirilmiş ve takip edilmesi gerek bir ilke olarak tanımlanmıştır. Hitler'in alışkanlıkları ve tercihleri ve hatta bedeni olağanüstü bir önem verilerek yüceltilmiştir. Hitler ideal Alman'ın vücut bulmuş hali olarak lanse edilmiştir.[169] Hitler'in kendisi de söylemlerinde kendi yaşam biçimine ithaflarda bulunmuş ve sağlıklı yaşamı hayatın en önemli ülkülerinden birisi olarak tanımlanmıştır. Hitler büyük oranda organik tıbba önem veren bir isim olmuştur. Almanya'da liberalizm ve mekanik tıp anlayışının eleştirildiğini belirtmiştik. Nazi dönemine gelindiğinde ise; organik bir toplumun birleştiricisi organik tıp popüler hale gelmiş, alternatif ve "doğal" yöntemler desteklenmiştir. Bu tarz bir tıp anlayışının amacı insanların sağlığının bozulmasında modernizmin suçlanmasına ve modern uygarlığın belalarından ancak organik tıp aracılığıyla kurtulunacağına inanılmasıdır. Bunda I. Dünya Savaşı'ndan sonra görülen zarar ve liberalizmin, sanayileşmenin suçlanmasıyla yakından alakası vardır.[170]

Bu bağlamda ortaya konan sağlık uygulamalarının ana hatlarını; kuzeyli ırkın dejenerasyonunu durdurmak, nüfusun güçlendirilmesi adına yenidoğan ölümlerini önlemek ve çocuk sağlığını korumak, aynı şekilde toplumda artan hastalıklı kesimlerin kontrol altına alınmasını ve üremelerini engellemek, artan kanser oranıyla mücadele etmek, buna bağlı olarak tütüne karşı ve uzun vadede Alman genetiğini bozduğuna inanılan alkole karşı kampanyalar düzenlemek, yozlaşan ve ulusal görevini unutan kadınlara yönelik annelik temalı kampanyalar düzenlemek, sağlıklı

[168] Wendling, **a.g.e**, s.184
[169] Robert N.Proctor, **The Nazi War on Cancer,** New Jersey-USA, Princeton University Press, 1999, s.140
[170] **A.g.e**, s. 224

beslenmenin önemine ilişkin uygulamalar yapmak oluşturmuştur. Tüm bu uygulamaların ortak noktası ulus olarak, Alman halkının hem içerdeki hem de dışarıdaki düşmanlara karşı güçlendirilmesi idealidir. Sağlıklı ve güçlü bir devlet yine sağlıklı ve güçlü bedenler talep etmiştir. Tüm bunlar ırkın korunmasının yanında işçi gücü, askeri güç ve gelecek nesillerin sağlığı açısından üreme gücünün korunmasıyla da alakası vardır.[171] Bu yolda Alman halkına sağlıklı yaşam tarzı bir ulusal görev olarak sunulmuş ve "sağlıklı olmak ulusa karşı bir sorumluluk ve görev olarak yapılandırılmıştır. "Dein Körper gehört dem Führer!" (Bedenin Führer'e aittir!) sloganı dönemin popüler söylemi olarak kullanılmıştır. Sağlığın her şeyin üzerinde tutulması Nazi ideolojisinin kemiğini oluşturmuştur. [172]

Kalıtıma duyulan ilgi bireysel sağlıkla, önleyici tedavilerle ve aile sağlığıyla ilişkilendirilmiş, toplanan istatistikler bu yolda kullanılmıştır. Öjenik düşüncenin etkin olmaya başlamasıyla birlikte aile ve dolayısıyla cinsellik en önemli gündem maddelerinden bir tanesini oluşturmuştur. Tıpkı İngiltere ve diğer ülke örneklerinde olduğu gibi cinsellik alanı öjenik kaygıların en açık haliyle görüldüğü ve öjenizmin ilk elde müdahale ettiği alanlardan birisi olma özelliğine sahip olmuştur. Bu yolda sağlık sertifikaları, korunma, kürtaj gibi konular önemli tartışma alanları olmuştur. Bu anlamda örnek verilebilecek uygulamalardan iki tanesi evlilik klinikleri ve verilen evlilik sertifikalarıdır. Bu sertifikalar yüksek "kaliteli" ve sağlıklı üreme yolunda önemli görülmüşlerdir. Negatif öjenik uygulamalardan farklı olarak evlilik sertifikası uygulaması eğitim ve bilgilendirme odaklı olduğu için "uygun" olmayanların evliliğinin önlenmesinde oldukça faydalı bir önleyici olarak görülmüştür. Cinsel – zihinsel hastalığı olanlar ya da tüberküloz gibi hastalık sahiplerinin bu yolla çocuk sahibi olmalarının önüne geçilmek istenmiştir. Bu gelecek nesillere ilişkin kaygıyı barındırmakla birlikte, sterilizasyon aşamasına varmadan uygun olmayanın baştan elenmesi anlamına gelmektedir. Bu yolda "Evlenenler İçin Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar" isimli kitapçıklar basılmıştır. Bu kitapçıklarda sağlıklı bir eşle evlenmenin kutsal bir görev olduğundan ve bunun bireylerin sorumluluğu olmasının yanı sıra doktorların rehberliğinin de ne kadar

[171] **A.g.e**, s. 120
[172] **A.g.e**, s.124 - 222

önemli olduğundan bahsedilmiştir. Nişanlıların evlenmeden önce doktora gitmeleri ve evliliğe uygun olup olmadıklarına ilişkin profesyonel görüş almaları öğüdü verilmiştir. Kitapçıklar insanları hastalığın mutsuz evliliklere, dejenere çocuklara ve devlete fazladan "yük"e neden olacağı yönünde uyarmıştır. Bu kitapçıklar öjeniklerin resmi anlamda tanınmaları ve desteklenmeleriyle, doktorların evlilik üzerinde otorite sahibi olmalarının olanaklı hale getirilmesine verilebilecek en önemli örneklerdendir.[173]

Kurulan evlilik klinikleri öjenizmin psikolojik, tıbbi ve sosyal ihtiyaçlara entegre edilmesinde önem taşımıştır. Klinikler özel eğitimli çalışanlarıyla üreme sağlığı, genç çiftlerin gözlemlenmesi ve evlilik sertifikasına kalıtımsal uygunluk temelinde uygun olup olmadıkları konularında karar verecek şekilde organize edilmiştir. Bu zorlamadan ziyade eğitim yoluyla müdahale olarak karşımıza çıkmaktadır. Anne babalık için uygun görülmeyenler bu haklarından mahrum edilmiş, uygun görülenlerin ise; en az üç çocuk yapmaları teşvik edilmiştir. Ancak klinikler özellikle feminist cephe tarafından eleştirilmiş ve bu kurumlar daha çok öjenizm ile feminizm arasındaki tartışmaya sahne olmuştur. Tüm eleştirilere rağmen öjenik görüş sahipleri kliniklerin çocuk sahibi olmaya ilişkin etkin olmaya devam etmesini ve öjenizmin öğretisini yayması gerektiğini savunmuşlardır. Bu amaçla klinikler özellikle ekonomik kriz zamanında 1919-24 yılları arasında açılmaya başlanmış, cinsel hastalıklara karşı savaşta önemli görülmüşlerdir. 1923 yılına gelindiğinde ise; "aile danışmanlığı" ya da evlilik klinikleri öjenik taraftarları tarafından Münih, Halle ve Dresden'da kurulmuştur. 1925 yılında ise; üniversite destekli "kalıtımsal danışmanlık" merkezleri yaygınlaşmıştır.

1928 yılına gelindiğinde Prusya'da 224 klinik varlığını sürdürmüş, diğer bölgeler de Prusya örneğini takip etmişlerdir. Bu klinikler aracılığıyla uygulanan "önleyici bakım" bir çiftin çocuk sahibi olup olamayacağını hem kendi sağlıkları hem de kalıtım kanunlar çerçevesinde ortaya koymaya yarayan bir yöntem olarak görülmüştür. Öjenizm destekçileri kliniklerde bu konuda evleneceklerin bilinçlenmesi için kalıtıma dair dersler verilmesini savunmuşlardır. Ancak cinsel

[173] Wendling, **a.g.e**, s.361-362

reformcular, feministler tarafından bu kliniklere eleştiriler yöneltilmiş, bir cinsel reformcu olan Hodann kliniklere gelen çoğu çiftin gelmeden önce cinsel ilişkiye girdiklerini, ve kalıtımın birbirini seven ve nişanlanmış bir çiftin önüne ne kadar geçebileceğinin sorgulanması gerektiğini savunmuştur. Bu nedenle kliniklerin ana görevinin devlet tarafından geri planda bırakılan doğum kontrolü ve cinsel psikolojik danışmanlık olması gerektiğini savunmuştur. Bunun üzerine Hodann işbirliğiyle klinikler açılmış, bunlardan 368'i cinsel danışmanlık, 163'ü ise doğum kontrolüne yönelik olmuştur. Kliniklerde cinsel sorunlar çoğunlukla kadınların anksiyete bozukluğunu gündeme getirmiş, bazı doktorlar hasta, fakir ve kötü haldeki kadınlara cinsel danışmanlıkta bulunmamıştır. Ayrıca çok çocuk sahibi olan ailelerin çocuklarının da beslenme azlığı çektiği, hasta ve deforme olduğu tespiti yapılmıştır. Ayrıca kocaları alkolik olan kadınlara öjenik kürtaj hakkı tanınmıştır. Kısaca Weimar döneminde temelleri atılan bu klinikler öjenik düşüncenin nüfusa ve tıbba entegre olmasında etkili olmuş ve öjenik düşüncenin toplumsallaşmasına imkan sağlamıştır. Dolayısıyla Nazi hükümetinin geldiğinde tek yapması gereken mevcut hareketi radikalleştirmek olmuştur. 1933 yılından sonra da bu klinikler kamu sağlığının merkez hareketini var eden kurumlar haline gelmişlerdir.[174] Yeni dönemle birlikte yapılması gerekenler;

- Öjenik eğitim ve araştırmanın artırılması,
- Sterilizasyonun sadece "gönüllülük" halinde kullanılarak klinikleşmenin yerini alması,
- Negatif ve pozitif öjenik faaliyetlerin maliyetinin ölçülmesi ve sağlıkta bir sistem izlenmesi,[175]

olarak belirlenmiştir. Anlaşılacağı üzere; cinsellik, evlilik, bebek sağlığı, kalıtımın öğrenilmesi gibi konular büyük oranda kadınlara yüklenmiş ve ulusun anneleri olarak vatansever anne imajı erken dönemlerden itibaren çizilmeye başlanmıştır. Hamilelik öncesi ve sonrası süreçler gelecek nesillerin garanti altına alınması için gözlem altına alınmış, bu durum kadının cinsellik, hamilelik ve bebek bakımı noktasında bilinçlenmesi gerektiği inancını getirmiştir.

[174] Wendling, **a.g.e**, s.424-430
[175] **A.g.e**, s.456

Kadın, Anne ve Çocuk Sağlığına Yönelik Kampanyalar

Nasyonal Sosyalist hareket en temelde kadınların yozlaştığı, gerçek görevlerini unuttukları, "liberalleştikleri" inançlarının üzerinde yükselmiştir. Dönemin ünlü dergisi "Ziel und Weg"in belirttiği üzere "yüzyıllardır güç kazanmış en maskulen hareket olan Nasyonal Sosyalizm"in [176] hakim olduğu bir dönemde ilk elde ayrımcılığa uğrayan, güçlendirilmesi, eğitilmesi ve düzeltilmesi gereken kesimlerden bir tanesi de kadınlar olmuştur. Goebbels'ın kadınlara ilişkin değerlendirmesi Nazi dönemi ideal kadınını şu şekilde tasvir etmektedir;

> Kadının görevi güzel olmak ve dünyaya çocuk getirmektir. Bu kulağa geldiği kadar acımasız ve eski kafalı bir bakış açısı değildir. Dişi kuş kocası için kendisini temizler ve yumurtalarıyla ilgilenir. Bunun karşılığında ise; erkek kuş eve yemek getirir, bunun yanında da eve göz kulak olur ve düşmanlarla savaşır.[177]

Görsel 10; "Tıp Dünyasından Silüetler", Zeitschrift für Arztliche Fortbildung dergisinden, 1937; görsel kadınların yozlaşmasına eleştiride bulunarak, tıbbi kontrolün önemini vurgulamaktadır.

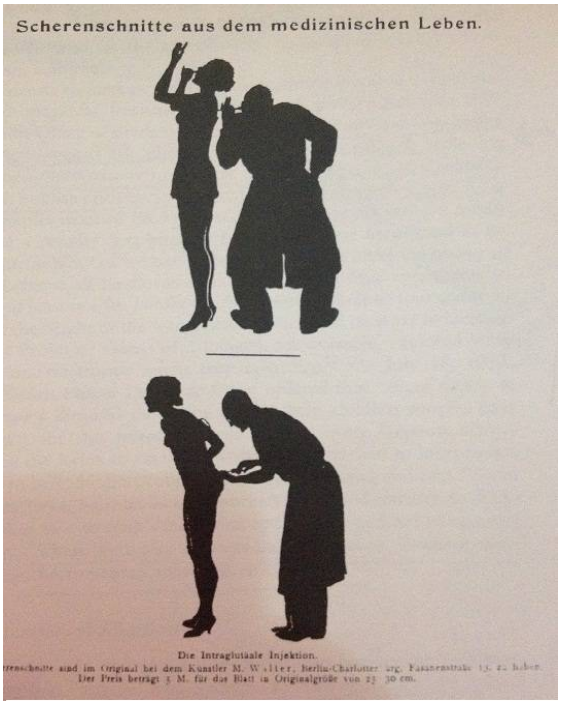

Kaynak: Proctor, Robert N: **Racial Hygiene: Medicine Under the Nazis**, USA, Harvard University Press, 1988, s.75

[176] Proctor, **Racial hygiene:Medicine Under the Nazis** , s.118
[177] **A.g.e**, s.118

Nazi döneminin ideal kadını, ulusu için eviyle, çocuklarıyla ilgilenen, yeni bir güç olarak doğacak Alman toplumunun temellerinde tüm gücüyle çalışan bir kadın olarak tasvir edilmiştir. Bu dönem kadınlara ilişkin hakların büyük oranda azaldığı, kadınların ana görevinin annelik olarak lanse edildiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Anneliğin ulusal inşası "Anneleri Koruma Derneği"nin 1905'te kurulmasıyla başlayan bir süreçtir. Devletin önde gelenleri bu kurum adı altında yüksek yenidoğan ölümlerine ilişkin Sosyal Darwinist değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Annelik ideolojik olarak ele alınmaya başlanmış, aile özel bir mesele olmaktan çıkarak kamusal bir mesele haline gelmiştir. 1911 yılına gelindiğinde yenidoğan ve çocuk sağlığı sorunu sağlık, fitness ve askeri güç bağlamında değerlendirilmeye başlanmıştır. I. Dünya Savaşı'yla birlikte yenidoğan sağlığı karakter değiştirerek emperyalist bir boyut kazanmıştır. Aile sağlığının ve birliğin temeli olarak çocuk sağlığı görülmüştür. Dernekte radikal feministler etkili olmaya

Görsel 11; "Bekleyen Kadınlar", Alman kadınları savaşa giden erkeklerini bekleyen bir figür olarak çizilmekte ve annelik ideolojik olarak inşa edilmekteydi.

Kaynak: (çevrimiçi), http://alphahistory.com/nazigermany/women-in-nazi-germany/ , 10.07.2015

başlamış, ırkın iyileştirilmesi için annelere annelik sigortası yapılması gerektiğini, özellikle çalışan annelerin durumunun iyileştirilmesi gerektiğini savunmuşlardır.[178] Grotjahn öjenik görüş çerçevesinde üç çocuğu garantileyecek anne-babalık

[178] Wendling, **a.g.e**, s.205-209

sigortasını savunmuştur. [179] Nazi yönetiminin ana hedeflerinden birisi çalışan kadınları eve geri döndürmek ve olabildiğince fazla çocuk sahibi olmalarını sağlamak olmuştur. Kadınlar için çalışma alanı değil de annelik alanı ana hedef olarak gösterilmiştir. Bunun için devlet çocuk yardımı yapmış, dört çocuklu aile ideal kabul edilmiş ve annelere yönelik "Onur Madalyası" yarışmaları düzenlenmiştir. İlk madalya 1939 yılında Anneler Günü'nde verilmiştir.[180]

XIX. yüzyılın sonunda nüfusun azalması ve Nazi döneminde bunun gelişmişliğin azalmasıyla ilişkilendirilmesi anneliğe yönelen ilginin ulusun gücüyle ilişkilendirilmesine neden olmuştur. Nüfus azalmasına karşı erken dönem uyarılarda bulunan Fritz Lenz, 1914 gibi erken bir tarihte Amerika'da kadınların üniversiteye gitmesinin iyi üremeyi yok ettiğini, bunun önüne geçilmesini ve anneliğe askeri disiplin uygulanmasını önermiştir. Ayrıca bir kadının doğurganlık çağları boyunca en az on beş çocuk doğurabileceğini belirtmiştir. Her ne kadar o dönemde bu görüşler marjinal gibi görünse de Nazi dönemiyle birlikte kadınların çalışma alanlarından çekilmesine yönelik kampanyalar gündeme gelmiş ve Hitler kadınların savaş alanının ev olduğunu söylemiştir. Berlin Charite Hastanesi kadın kliniğinin başkanlığını yapan G. A. Wagner Almanya'nın "yumurtalık" stoğunun ulusal bir kaynak olduğunu söylemiş, kadınların üreme organlarına ilişkin bir korumanın sadece bireysel bir mevzu olmadığını bunun halkın sağlığı ve geleceğiyle alakalı olduğunu savunmuştur. [181] Çocuk ve bebek sağlığına gittikçe artan ilgi, kamu sağlığı politikalarının liberal kimlikten çıkarak daha çok biyoloji temelli sosyal hijyene doğru kaydığını göstermektedir. Çocuklar ulusun gücünün ve kaynaklarının iyi olması nedeniyle önemli görülmüşlerdir. Nazilerden önce de çocuk hastanelerinin desteklenmesi, emzirmenin ve ebeliğin önem kazanması gibi konular bunu göstermektedir. Nazi döneminde William Frick'in nitelemesiyle "kadın sorununa" çözüm olarak geliştirilen nüfus politikası büyük oranda başarılı olmuştur. Nazi döneminden öncesine kıyasla evlilik ve doğum oranı artmış, 1940 yılına gelindiğinde

[179] **A.g.e**, s.256
[180] **A.g.e**
[181] Proctor**, a.g.e**, s.120-125

ise; Friedrich Burgdörfer'in hesaplamasıyla üç milyon daha fazla bebek dünyaya gelmiştir.[182]

Çocukların eğitimi noktasında da "Hitler Gençliği" adı altında yürütülen yürütülen propagandalar okullarda yaygınlaştırılmıştır. Bunun yanında kızlar ve erkekler için 10-14 yaş arası kız çocukları için "Jungmadelbund" (Alman Kızları Birliği), 14-18 yaş arası kızlar için de "Bund Deutscher Madel" (Alman Genç Kızları Birliği kurulmuştur. Kızlar askerlik idealiyle yetiştirilen erkek yaşıtlarına iyi birer eş, anne ve ev idarecisi olmaları için yetiştirilmişlerdir. Annelik olgusunun Aryan ırk için inşası daha küçük yaşlardan eğitim sistemiyle benimsetilmeye çalışılmıştır.bu yolda kız çocuklarının kuvvet, güç ve güzelliklerini temin edecek beden eğitimi aktiviteleri düzenlenmiştir. Bunun yanında saç ve makyaj yapımı, el işleri ve Alman gelenekleriyle Nazi ideolojisine ilişkin dersler de düzenlenmiştir.[183]

Alkol, Sigara ve Diğer Genetik Zehirlere Karşı Kampanya

Nazi döneminin kötü alışkanlıklara karşı geliştirdiği kampanyalar organik yaşam söylemi, bu alışkanlıkların genetik havuza ve beyaz ırka zarar verdiği inancı ve düşmanların ani-Alman öğelerle topluma içten saldırması gibi konular çerçevesinde değerlendirilmelidir. İlk bakışta alakasız gibi görünse de sağlık anlayışında doğallığın ve organikliğin savunulması Alman ırksal hijyeniyle yakından alakalıdır. Karl Kötschau'ya göre, geleneksel sağlık söyleminden farklı olarak ele aldıkları organik yaşam tarzı Almanların eski atalarına bir dönüşü ifade etmekteydi. Bu bağlamda ırksal sağlığın korunmasına ilişkin Nazi endişesi çevrenin temizliğine de önem vermiştir. Nazi hükümeti çevrede bulunan toksinlerin Alman genetik materyaline nasıl zarar verdiğinin araştırılması için ciddi ödenekler ayırmıştır. Radyasyon ya da cıva gibi diğer kimyasalların neden olabileceği hastalıklara ilişkin çalışmalar yapılmıştır. 1930'lu ve 40'lı yıllarda basılan dergilerde insanlar yapay renklendiricilere, yemek ve içeceklerdeki koruyuculara, kozmetik ürünlere karşı uyarılmıştır. Aynı şekilde ürün reklamlarında da firmalar ürünlerinin "genetik zehir" içermediğini ya da genetiğin geliştirilmesine yardımcı olduğunu belirtmişlerdir.

[182] **A.g.e**, s. 125-126
[183] (çevrimiçi), http://alphahistory.com/nazigermany/children-in-nazi-germany/

Irksal hijyen savunucuları bu tarz tehlikelere karşı uyarılarda I. Dünya Savaşı'ndan itibaren bulunmaya başlamışlardır.

Reich Sağlık Ofisi başkanı Hans Reiter 1937 yılında Nazi sağlık liderliğinin üç görevi olduğundan bahsetmiştir;

- İlk olarak; genetik materyalin değişmeden transfer edildiğinin garantilenmesi – buradaki değişim ifadesi çevresel etkiler tarafından zarar görmemiş olmasını ifade etmektedir.
- İkinci olarak; kalitesiz genetik materyalin aşırı yayılmasının devre dışı bırakıldığından emin olmak.
- Üçüncü olarak; vasat olan genetik materyalin olabildiğince geliştirilebilmesini sağlamak ve bunu yaparken en az deformasyonu vermek.

Reiter Alman genlerini çevresel zararlardan korumanın ana amaç olması gerektiğini savunmuş ve ayrıca bu çevresel zehirlerin işyerlerinden ve yemeklerden yayıldığını savunmuştur. Dolayısıyla insan sağlığındaki çevresel toksinlerin etkisinin analizi dönemin tıp araştırmacılarının en önemli görevlerindendi.[184]

Bu örnekten anlaşılacağı üzere kamu sağlığının alanının genişletildiği bir dönemde alkol ve sigaranın baş düşmanlardan ilan edilmesi söz konusudur. Devlet alkol ve tütünün insan genetiğine zararlarının araştırılmasına sponsor olmuştur. Wagner 1933 yılında 38'e kadar artan tütün kullanım oranlarına dikkat çekerek, bu durumun sadece gelecek nesilleri değil, anne sütüne geçtiği için mevcut nesli de tehlikeye soktuğunu belirtmiştir. Alkol ve sigaranın yasaklanmasını önermemekle birlikte, reklamlarla bunların tüketiminin teşvik edilmemesi gerektiğini savunmuştur. 1939 yılında Reich Sağlık İdaresi başkanı Leonardo Conti, "Alkol ve Sigaranın Zararlarına Karşı" bir büro kurmuştur. Nazi sağlık otoriteleri sigara ve alkole karşı olan savaşı Nasyonal Sosyalist yönetim altında, kamu ve özel hayatın birbirinden ayrı alanlar olduğu inancına dayanan liberal görüşün kabul edilemeyeceğini belirterek temellendiremeye çalışmışlardır. Hans Reiter 1941 tarihli "Tütün Tehditine

[184] Proctor, **a.g.e**, s.236-237

Karşı Güncel Araştırmalar" isimli dersinde bireysel sağlığın Alman ulusal menfaatinin ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtmiştir. Nazi felsefesinin "Gemeinnutz geht vor eigennutz" (bütünün iyiliği bireyin iyiliğinden önce gelir) anlayışı Nazi doktorlarının toplumun geneline zarar veren alışkanlıklara göz yumamayacakları inancını beslemiştir. Irksal hijyen hareketi uzun vadede insan genetiğini koruyan ve mevcut hastalıkların yanında oluşabilecek hastalıkları da engelleme hedefine sahip olduğu için, sigara, alkol ve benzeri ırksal zehirler toplumun baş düşmanlarından kabul edilmiştir. Dolayısıyla alkol ve sigaraya karşı savaş önleyici tıbbın gelişmesinin temel taşlarını oluşturmuşlardır.[185] Alkol ve sigaraya karşı savaş her ikisinin de genetik mutasyona neden olmasına inanılmasının yanında Alman ekonomisine saldırı olarak da görülmüşlerdir.

1933 yılındaki Sterilizasyon Kanunu ile alkoliklere yönelik kısırlaştırma politikası izlenmiş ve 1934 gibi erken bir tarihte alkolikler toplama kamplarına götürülmüştür. Her ne kadar sigara kullananlara karşı böyle radikal uygulamalar olmasa da, sigara içenler de sağlığı tehdit eden ve savaşılması gereken bir grup olarak tanımlanmışlardır.[186]

Alkole Karşı Kampanya

> …biz artık bira içen ideal Alman'ı değil, sağlıklı,
> zinde ve güçlü Alman erkekleri ile kadınlarını arıyoruz![187]

Nazi döneminde güç kazanmakla birlikte alkole karşı kampanya XVIII. yüzyıla dayanmaktadır. 1883te yayın yapan "Auf der Wacht" dergisi alkolün zararlarına dikkat çeken erken örneklerdendir. Her ne kadar erken dönem alkole karşı hareket Amerika'daki kadar güçlü olmasa da kuşkusuz Nazi dönemi çok daha etkili bir dönem olmuştur. Birçok organizasyon kurulmuş ve özellikle ulusun genç erkekleri alkolden uzak tutulmaya çalışılmıştır. Hitler bu kampanyaların sonunda, geleceğin

[185] **A.g.e** 239-241
[186] Proctor, **Nazi War on Cancer**, s. 153
[187] **A.g.e** 152

öğrencilerinin alkol içebilme kapasiteleriyle değil, ayık kalabilme kapasiteleriyle değerlendirileceği ön görüsünde bulunmuştur.

Alkole karşı kampanya birçok bakış açısıyla değerlendirilebilir. Ekonomik olarak alkolün bir yük olması ve Alman ekonomisini sarstığı inancının dışında halkın genetiğini bozduğu inancı iki tane öne çıkan savunu olmuştur. Bunların yanında alkolikliğin delilik, suç işleme gibi birçok kötü sonuca neden olduğu inancı da hakim olmuştur. Agnes Bluhm tüm kariyerini alkolün genetik mutasyona neden olduğuna ilişkin araştırmalar üzerine kurmuştur. 1933 yılından sonra da bu savununun yaygınlaşmış olması alkoliklere sterilizasyon uygulanmasını kolaylaştırmıştır. Heinrich Himmler, Erwin Liek gibi birçok Nazi lideri kansere neden olmasının yanında alkolü birçok hastalığın temelinde kabul etmiş ve kendileri de alkol kullanmamışlardır. Hitler 1926 yılında resmi Nazi gazetesi "Völkischer Beobachter"de (Halkın Gözeticisi) alkole karşı yazdığı yazıda "değerli insanların – özellikle Almanların – alkol tarafından belki de savaş alanında kaybedilenlerden

Görsel 12; Alkol ve Tütüne Karşı Anneleri Hedef Alan Poster; "Anneler; hamilelikte ve emzirirken alkol ve tütünden uzak durun...onun yerine elma suyu için!", Elma suyu biranın yerine ulusal içecek olarak adlandırılmıştır.

Kaynak: Proctor, **Nazi War on Cancer,** New Jersey-USA, Princeton University Press, 1999, s.146

daha fazla oranda, mahvedildiğini ya da etkisizleştirildiğini" savunmuştur. Mayıs 1933'de Almanya'nın önde gelen alkol karşıtı gazetesi "Auf der Wacht"ta Hitler alkole karşı yükselen kampanyayı şu şekilde kutlamıştır; "Biz Almanlar önemli bir

dönüm noktasında yer almaktayız: yeni adamlar ülkemizin kaderini tayin ediyorlar, yeni kanunlar yaratılıyor, yeni meseleler gündeme geliyor, yeni güçler uyanıyor. Mücadele temiz olmayan her şeye dokunuyor." 22-25 Ekim 1933'te Anti-alkol birliğinin on beşinci yıldönümüne önde gelen politikacılar, ırk hijyencileri – Eugen Fischer, Fritz Lenz, içişleri bakanı Wilhelm Frick ve o zaman henüz görevde olmayan Sağlık Bakanı Leonardo Conti katılmış ve Hitler'in "Spor ve Yeni Adam" konuşması hoparlörlerden dinlenmiştir[188]

Bu hırslarla yola çıkan Nazi yönetimi, tümörlerden, trafik kazalarına, Almanların alkole harcadığı paradan, alkolün iş gücünü olumsuz etkilemesine kadar birçok alana müdahale etmiş ve birçok kesimi hedef alan kampanyalar başlatmıştır. Geliştirilen kampanyaların önemli bir kolunu da çocuk sağlığının korunması oluşturmuş ve annelik figürü sıkça kullanılmıştır. Alkolün kendisinden de öte Coca-Cola gibi içecekler çocuklar için zararlı görülmüş, çocuklar için neyin içilmesinin uygun neyin uygun olmadığına dair filmler, broşürler ve reklamlar düzenlenmiştir. Alkolün yerini alabilmesi için meyve bazlı içeceklerin üretiminde ciddi bir artış olmuş ve Sağlık Bakanı başkanı Hans Reiter 1938 yılında "Elma Suyu"nu "Voklsgetraenk" (Halkın İçeceği) ilan etmiştir. [189] Alkole karşı kampanya çerçevesinde pozitif çabaların yanında alkoliklerin kısırlaştırılması gibi negatif öjenik önlemler de alınmış, alkolik evsizler öldürülmüştür. 1934-37 yılları arasında erkeklerin yüzde beşi ile altısı içme alışkanlıkları göz önünde bulundurularak kısırlaştırılmıştır.[190]

Tütüne Karşı Kampanya

Tütüne karşı kampanya da yine diğer örneklerde görüldüğü üzere ırk sağlığına ilişkin kaygılarla yakından alakalı olmuştur. Tütün akciğer kanseri, kısırlık, kalp krizlerine neden olduğu için halk sağlığını tehdit eden ırksal bir zehir olarak görülmüştür. Bu yolda Nazi hükümeti halk sağlığı eğitimleri düzenlemiş, anti-tütün kampanyaları düzenlemiş, tütün reklamlarını ve belli kamusal alanlarda sigara içilmesini yasaklamıştır. Bu kampanyalar doktorların "sağlık liderliği" altında

[188] Proctor, **a.g.e**, s. 141-145
[189] **A.g.e**, s.147
[190] **A.g.e**, s.148

"sağlıklı olma görevinin" bir parçası olarak yürütülmüştür. Kampanyanın içeriği ve hareket noktası bilim ile politik olanın ya da bu örnekte bilimin ile diktatörlüğün ortaklığına verilebilecek en iyi örneklerdendir.

Tütüne karşı kampanya XX. yüzyılın bir ayrıcalığı olmamakla birlikte sağlık mevzusu bu kadar ön planda olmasa da gençliğin yozlaşması ya da yangınların çıkması gibi nedenlerden ötürü XVII. yüzyıldan itibaren zararlı görülmüştür. 1806 gibi erken bir tarihte Goethe sigarayı Alman ruhunu zedelediği ve finansal olarak bir yük oluşturduğu gerekçesiyle eleştirmiştir. Immanual Kant da sigarayı alkol gibi alışkanlık yapan bir illet olarak değerlendirmiş ve özellikle çocuklar açısından zararlı görmüştür. Erken örnekler olmasına karşın tütüne karşı yürütülen geniş tabanlı kampanyalar, tütün mevzusunun tıbbi bir şekilde ve ırk çerçevesinde ele alınmasıyla birlikte etkinlik kazanmaya başlamıştır. Ordu hekimi E.Beck I. Dünya Savaşı'nda ön cephede savaşırken tütünün sağlığı bozan etkilerini raporlamış ve Lehmann'ın 1921'de yayınladığı "Münchener Medizinizche Wochenschrift"te "bütün Alman doktorlar"ın sigaranın vücuda verdiği zarara karşı ve Alman toplumunu finansal açıdan fakirleşmesine savaş açmaları gerektiği çağrısında bulunmuştur. Aynı şekilde Edgar Bejach 1927 yılında yazdığı tezinde trenlerde, gemilerde ve kamusal alanlarda tütünün yasaklanmasını savunmuştur. Berlin Üniversitesi uzmanlarından Louis Lewin de sigara içmenin kadınların üretken organlarına zarar verdiğini ve sağlıklı bebek dünyaya getirme olanaklarını azalttığına dikkat çekmiştir. Jinekolog Robert Hofstaetter de 1924 yılında yazdığı "Die Rauchende Frau" (Sigara İçen Kadın) adlı kitabında yine kadın hastalıklarına dikkat çekmiş ve tütün tarlalarının meyve ve sebze bahçelerine çevrilmesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca histeri de sinir sistemine zarar verdiği gerekçesiyle tütün kullanımının ve onu teşvik eden hareketli modern yaşamın bir sonucu olarak yorumlanmıştır. Bu görüşlerin çoğu Nazi ani-tütün kampanyasına entegre olmuştur. Irk hijyencileri tarafında genetiğe zarar verdiği, endüstri uzmanları tarafından işgücüne zarar verdiği, hemşire ve ebeler tarafından da üreme sistemine zarar verdiği gerekçesiyle tütüne karşı çıkılmıştır. Tütünün " tembelleşmiş ve çürüyen bir toplumda bozucu etki yaratan bir güç" olduğu ve erkekler arasında cinsel iktidarsızlık, kadınlar arasında da kısırlık nedeni olduğu savunusu yaygınlaşmıştır. Yahudi gibi toplum içindeki başka ırktan olanların

suçlanmasıyla da tütün ve de alkol anti-Alman öğeler olarak değerlendirilmiş ve kuzeyli ırklara bir saldırı olarak görülmüştür.[191] Aslında tütün mevzusu Almanya'nın korktuğu her şeyle alakalıydı diyebiliriz. Toplumun istenmeyen ırkları – jazz, swing dans bile Afrikalılarla ilişkilendirilerek sigara içme nedeni olarak gösterilmiştir – ve de obsesif düzeyde takıntı haline geitirilmiş dejenerasyon korkusuyla. Führer tütünü beyaz ırka karşı bir savaş silahı olarak görmüş ve en büyük sorunlardan birisi olarak tütünün Alman toplumunun üretkenliğini kötü yönde etkilemesi olarak görüştür. Kısaca tütün Führer ve takipçileri tarafında Alman toplumuna ilişkin iyi olan ne varsa yok etmeye ve geleceğe iyi tohumlarını ekmeye engel olarak var olan bir iç düşman olarak görülmüştür.[192]

Görsel 13; "Tütün Hakkındaki Gerçek: Tütün, Irk Projesine Bir Engeldir.", metnin devamında "İki Irk" başlıklı yazıda; tütün kullanmanın cinsel ve ırksal bozukluğa neden olduğu anlatılmış ve görselde çingene bir kadın kullanılarak, tütün içmenin çirkin görünmeye neden olduğu vurgulanmıştır.

Kaynak: Proctor, **Nazi War on Cancer**, New Jersey-USA, Princeton University Press, 1999, s.220

Bunların yanında tütüne karşı kampanyada cinsiyetçi yaklaşımlar da göze çarpmaktadır. Kampanya özellikle kadının bedenini hedefleyen söylemler de içermiştir. "Deutsche Frau raucht nicht!" (Alman kadını sigara içmez!) dönemin önemli sloganlarından birisi haline gelmiştir. Bu bakış açısı kadının öncelikli

[191] **A.g.e**, s. 174-179
[192] **A.g.e**, s. 219

görevinin çocuk doğurmak ve bakmak olduğu görüşüyle, kadın bedeninin erkek bedeni kadar güçlü olmadığı va daha iyi korunması gerektiği görüşüne dayanmaktadır. Lickint kadınların çok daha hassas olduğunu hatta tütün söz konusu olduğunda sinir sistemlerini kolaylıkla etkilediğinden "bir çocuk gibi" değerlendirilmeleri gerektiğini savunmuştur. Kadınların üremeye ilişkin bilinçlerinin sigara gibi tehditler tarafından yozlaşmasından duyduğu endişeyi dile getirmiştir. Bu görüşler ışığında Nazi döneminde tütünün kadın bedeni üzerindeki etkilerine ilişkin geniş çaplı araştırmalar yapılmıştır. Jena Üniversitesi'nde ortaya konan bir çalışma kadınların erkeklere göre daha çabuk bağımlı oldukları sonucunu ortaya koymuştur. Cinsel ayrımcılığın yanında sigara içme konusunda sınıfsal ve ırksal ayrımlar da sıkça kullanılmıştır. Yahudilerin ve diğer ırkların yanı sıra komünist kadınlarında sigara kullanmaya daha meyilli oldukları savunulmuştur. Irksal hijyen dergileri sıklıkla ağızlarından sigara sarkan, yozlaşmış ve mahvolmuş kadınları tasvir etmiştir. Sigara içen kadınların sosyal imajı yok edilmeye çalışılarak Alman ırkı için iyi olmayan evliliklerin önüne geçilmek istenmiştir. Sigara içen kadınların daha az evlenilebilir oldukları, erken yaşta yaşlandıkları ve güzelliklerini kaybetmeye daha meyilli oldukları savları öne sürülmüştür. Bedenin yıpranması yanında üreme sisteminin direkt etkilendiği ve kısırlığı tetiklediği söylemi yaygınlaştırılmıştır.[193] Kalıtım temelli bu gibi endişelerle özellikle kadınlara yönelik kampanyalar düzenlenmiştir. "Damen-Zigarette" (kadınların sigarası) terimi ve tütün satışında kadınlara yönelik figürlerin kullanılması yasaklanmıştır.[194]

Beslenme ve Sağlıklı Yaşam Kampanyaları

Sağlıklı ve güçlü bir devletin sağlıklı ve güçlü bedenlere ihtiyaç duyması çerçevesinde alkol ve tütüne karşı yürütülen kampanyanın yanı sıra, sağlıklı beslenme ve sağlıklı yaşam tarzının yerleştirilmesi bir başka önemli politikayı oluşturmuştur. Düzgün bir diyet sağlıklı bir bedene giden yol olarak görülmüş ve Alman önde gelenleri et, şeker ve yağa karşı bir savaş başlatmışlardır. Daha "doğal" ve organik yemekler teşvik edilmiş; daha fazla tahıl, taze meyve ve sebze tüketilmesi öğütlenmiştir. Bu öneriler cinsel sağlık, üreme, hastalıklardan korunma, askeri ve

[193] Proctor, **Racial Hygiene**, s.189
[194] **A.g.e**, s.204

sanayi alanda iş gücünün korunması çerçevesinde değerlendirilmelidir. Gıdaya yönelik kampanyalarda kanserin yükselmesi etkin olurken Erwin Liek kansere ilişkin 1932 tarihli kitabında bozulan Alman beslenme tarzını ve bilimsel tıbbın aşırı ilaç kullanımını eleştirmiştir. Aynı şekilde Franz Wirz de beslenmenin doğallıktan çıktığını ve son yüzyılda modernleşmeyle birlikte şeker ve yağ tüketiminin artmasını hastalık nedenlerinden görmüştür. Bunların yanında Alman ırkının gücünün korunması, düşmanlara karşı güç toplamak yine beslenme mevzusunda da merkezdeki tartışmalar olmuştur. Tıpkı alkol ve tütünde olduğu gibi doğru beslenme

Görsel 14; "40 yaş üstü her insan senede bir kere muayene olmalıdır.", kansere savaş çerçevesinde hazırlanan bu afişte, insan bedeni ile otomobil arasında bir karşılaştırma yapılarak, karmaşık bir yapı olan insan bedeninin de aynı bakıma ihtiyaç duyduğundan bahsediliyor.

Jeder Mensch über 40 Jahre
sollte sich im Jahre einmal gründlich
untersuchen lassen.
Jedes Auto wird regelmäßig durchgesehen, das findet jeder selbstverständlich.
WARUM
findet er es nicht selbstverständlich, daß die viel kompliziertere Maschine seines Körpers nachgesehen wird ?

Kaynak: Proctor, **Nazi War on Cancer**, s.123

Görsel 15; Nazi Halk Sağlığı Ofisi Alman halkının tahıllı ekmek yemesini teşvik ederek organik bir yaşam tarzı önermiştir.

Kaynak: Proctor**, Nazi War on Cancer**, s.118

konusu da kişisel bir ödevden ziyade "ulusa karşı görev" çerçevesinde değerlendirilmiştir. Beslenme konusu ve Nazi bakış açısıyla beslenmenin modernleşme sonucunda bozulmuş ve yozlaşmış olması inancı ürünlerde yabancı markalara karşı savaşı da beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede "Nahrungsfreiheit"

(Beslenme Özgürlüğü) sloganı sıklıkla kullanılmıştır.[195] Diğer kampanyalarda olduğu gibi beslenme kampanyalarında da Hitler'İn yaşam şekli örnek olarak gösterilmiştir. Hitler'in kendisi de her ne kadar sıklıkla sorgulansa da vejetaryandı ve modern beslenme şeklinin kanser dahil birçok hastalığının temelinde olduğuna dair bir inancı vardı. Bu yolda bir beslenme devrimi gerçekleştirmeyi amaçlamıştı. Führer'in önderliğinde yürütülen kampanya da kadınlar ve özellikle ev hanımları evde yemek yönetimi kendilerinde olduğu için yine en önemli hedef kitlelerden bir tanesini oluşturmaktaydı.[196]

2. Günümüzde Halkın Bedeni

Günümüzde ve günümüz koşullarını hazırlayan II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, Batı'da savaşın getirdiği yıkım geleceğe yönelik her alanda kuşkuları ortaya çıkarmış ve ahlaki değerler alt üst olmuştur. Bu dönemde bölük pörçük "toplumsal mühendislik" başlığı altında toplanan bir dizi bağımsız reçete sunulmuş ve sorunlar bu şekilde çözülmeye çalışılmıştır. Batı evrensellikle ve ilerlemeyle ilgili söylediği klasik söylemlerini yeni koşullara uyarlamak zorunda kalmıştır. Bu dönemde tarihin sonu, ideolojilerin sonu gibi kitapların yayınlanmış olması bu nedenledir. Özellikle Sovyetler Birliğinin tasfiye edilmesinden sonra Batı toplumlarının kendi içlerindeki çelişkileri çözmelerinin sonucu ilginin Batı dışı toplumlara yönelmesi olmuş ve küreselleşme söylemiyle birlikte 1970'li yıllardan itibaren, Batı ilerlemeyle ilgili söylediklerini yeni koşullara uydurmak zorunda kalmıştır. Bu dönemden sonra Batı toplumlarının topluma ilişkin yürüttükleri düzenleme araçlarına karşı bir şüphe doğmaya başlamış ve bunun sonucu da modernizmin postmodernist eleştirisinin doğması olmuştur. Kısaca Batı toplumlarının kendi aralarında sürdürdükleri siyasi, askeri ve ekonomik rekabetten öteye varmayan eski emperyalist anlayıştan farklı yeni bir dünya sistemi, dünya egemenlik ilişkileri öne çıkmıştır. Bu da büyük oranda Batı dışı toplumlarla kurulan ilişkileri önemli hale getirmiştir.

[195] Proctor**, Nazi War on Cancer**, s. 120-126
[196] **A.g.e**, s.135-139

Batı içi çelişkilerin ortadan kalkması veya ABD tek merkezli dünya egemenliğinin ortaya çıkması (küreselleşme, yeni dünya düzeni) geçmişte öne çıkan toplum sınıflarını, mevcut düzene karşı muhalefeti ve bütünsel açıklamaları marjinal bir konuma itmiştir. Endüstriyel üretimin Batı dışı toplumlara kaydırılması, yeni üretim örgütlenmesinin esnekliği, uluslar arası bankacılık ve borsa işlemlerinin kazandığı boyutların büyümesi, sermayenin zaman ve mekan sınırlarının belirsizleşmesi, bilgisayar gücünün, iletişim gücünün, yeni teknolojilerin üretilmesi, eski üretim araçlarının ve işçi sınıfının ağırlığını kaybetmesi, cinsiyete, etnik ve dini kökene, çevreye yönelik marjinal hareketlerin merkeze çekilmesi yeni ilişkilerin görüntüdeki ifadeleri olmuştur.[197] Kısaca Batı toplumlarının XX. yüzyılın ilk yarısı ve öncesindeki iki yüzyıl boyunca dayandığı değerler sorgulanmaya başlamış ve ortaya belirsizliğin ve merkezisizliğin yüceltildiği bir dönem çıkmıştır. Dolayısıyla günümüz sağlık politikalarını küresel ölçekte ve bu dinamiklerle değerlendirmek gereklidir.

Günümüzde artık halkın yönlendirilmesi ve şekillendirilmesi noktasında baskıcı olarak yürütülen devlet politikalarından bahsedememekle birlikte söylenebilir ki; halkın bedeni artık daha belirsiz ve gizil kanallarla, tüketim kültürü çerçevesinde inşa edilmektedir. Söz konusu olan tüketim olunca sağlık konusu da bireysel bir konu olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Halkın bedeni ve sağlık tercihleri artık kişisel tercihlerle şekillenmeye başlamış ve bunun sonucu da kendimizle kurduğumuz ilişkinin yaptırımdan bağımsız, "özgür tercihler" sonucunda şekillendiği inancını doğurmuştur. Bu çalışmada şimdiye kadar gösterilen halk sağlığı örneklerinde olduğu gibi devletin etkin olduğu ve bir proje olarak ırk kaygılı sağlık politikalarının uygulanması örneği günümüzde görünmemekle birlikte; söylemlerin artık tüketim çerçevesinde inşa edilmeye başlanmış olması arka plandaki anlamların değiştiği anlamına gelmemektedir. Günümüzde kaygılar artık bireyler tarafından taşınmakta, risk toplumunda "risk"ler bireysel müdahalelerle elenmektedir. Sağlık politikalarında ırk kaygılı söylemler artık var olmasa da, itici gücü bu kaygılar olan erken dönem örnekler günümüzdeki yaşam şekillerinin oluşmasında önemli miraslar bırakmıştır. Irkçı sağlık tartışmaları günümüzde artık "genetik" ve biyoteknoloji gibi daha "az

[197] Eğribel, **a.g.e**,. s.291-292

sosyal" ve daha bilimsel alanlarda etik konusu çerçevesinde tartışılmaktadır. Ancak bu alanların anlaşılması da yine tüketim kültürünün anlaşılmasıyla mümkündür. Genetik, biyoteknoloji vb. alanlar da sağlığın bireyselleşmesi noktasında yeni anlamlarına kavuşmuş ve günümüzde ırk kaygılı tartışmalar ve olduğu varsayılan müdahaleler bireysel seçimler ve kararlar çerçevesinde şekillenmeye başlamıştır. Günümüz yeni kamu sağlığı ve bireysel sağlık anlayışının şekillenmesinde II. Dünya Savaşı sonrası nüfusun aldığı yeni anlamlar ve biyopolitik müdahalenin yaşadığı dönüşüm etkili olmuştur. Ulus devletin etkisinin yok olması ve küreselleşmeyle birlikte devletin iyiliği, geleceği ve ırkın korunması gibi konular çerçevesinde dönen konuların artık tüketim kültürü çerçevesinde dönmeye başlamış, ideolojiler ölmüş olmasına rağmen sağlık ve sağlıklı yaşama söylemlerinde biçimler miras kalmıştır.

XIX. yüzyılda yaşanan hızlı sanayileşme ve buna bağlı kentleşmenin sonucu nüfusun düzenlenmesi ihtiyacı olmuş ve buna ilişkin teoriler geliştirilmiştir. Mathus bu konuda ilk akla gelen isim olmakla birlikte önündeki iki yüzyılı da etkilemiştir. XX. yüzyılla birlikte nüfusun düzenlenmesinde, bireyin düzene uyumunda, Darwinci etki ve öjenizm liderliği ele almış ve tartışmalar büyük oranda nüfusun verimli artması, bebek ölümlerinin engellenmesi, kürtajın kontrol altına alınması gibi konular etrafında olmuştur. Denetim mekanizmaları geliştirilmiştir. Yüzyıl yarısından sonra ise; dünyada bir nüfus patlaması yaşanmış ve nüfusun kontrolü noktasındaki tartışmalar da farklılaşmıştır. Özellikle 1950'li yıllarda bu nedenle nüfus politikalarına olan ilgi de artmıştır. Hızlı nüfus artışının ekonomik ve siyasal istikrarı tehlikeye düşüreceğinden endişelenen gelişmiş ülkeler Neo Malthusçu kaygılarla bu artışı kontrol etmek için harekete geçmiştir. İnsanların daha az çocuk sahibi olmaları teşvik edilmiş, biyomedikal araştırmalar desteklenmiş, doğum kontrol yöntemleri üzerinde çalışılmış ve aile planlaması için uluslar arası yardım fonları oluşturulmuştur.[198] Burada uluslar arası vurgusuna dikkat çekmek gereklidir. Savaş sonrası dönemde ilgi artık gelişmiş toplumların kendi nüfuslarından ziyade küresel anlamda nüfusa yönelmiştir. Bunda o döneme kadar nüfusu hep gelişmiş ülkelerin gerisinde olan sömürge bölgelerinde yaşanan nüfus artışına ilişkin beslenen endişe etkilidir. Tıpkı erken dönem sağlık politikalarında toplum içindeki yoksul, cahil

[198] Bozkurt, **a.g.e**,. s.13-14

vs.nin çoğalmasına duyulan endişede olduğu gibi ve hatta onun devamı olarak, üçüncü dünya ülkelerinin azgelişmişlikleri fazla nüfuslarıyla ilişkilendirilmiş ve buralarda nüfusu kontrol altına alacak çözümler önerilmeye başlanmıştır. ABD'nin öncülüğünde üçüncü dünya ülkelerinde nüfus kontrolünün sağlanması yolunda kaynak aktarımı dahil her türlü destek sağlanarak dünyada güçlü bir nüfus kontrol kültürü oluşturulmuştur. "Bu kültür Batı merkezli, kar odaklı, ırkçı ve cinsiyetçi bir bakış açısına sahiptir."[199] Bir anlamda klasik stratejiler uluslar arası düzeyde yeniden üretilmiştir.

1960'lara gelindiğinde tartışmalar nüfus fazlalığı çerçevesinde devam etmiş, nüfus kontrolü noktasında ebeveynlere sorumluluklar yüklenmeye başlanmıştır. Bu artık sorumluluğun devletlerden ziyade bireylere yüklendiği ve sağlık olgusunun bireyselleşerek gelişeceği yeni döneme işaret etmektedir. 1970'lerde tartışmalar özellikle kürtaj konusu çerçevesinde devam etmekle birlikte, nüfus konusuna ilgide bir azalma olduğu görülmektedir. Bu dönem özellikle genetik araştırmalar açısından bir dönüm noktası olmasından kaynaklı sağlığın evrilmesinde önemli etkiye sahiptir. 1980'lerde ise; yaşanan birçok ekonomik krizle birlikte maaşlar azalmış, işsizlik artmış ve devletler kaynaklarının büyük çoğunluğunu askeri ihtiyaçlara ayırmaya başlamışlardır. Sağlık sistemleri neoliberal reform sürecinden geçmiş, kamuya bağlı sağlık kuruluşları verimsiz olarak nitelendirilmiş ve çözüm piyasada aranmıştır. Küreselleşme ve neoliberalleşmeyle beraber sağlıklı olmak bireylerin kendi sorumluluğu olarak görülmeye başlanmıştır. Devletler sağlığa daha az bütçe ayırarak kendilerini denetleyici ve düzenleyici olarak konumlandırmıştır. Sağlığa devlet müdahalesi azalmış ve nüfus sorunu gündemden düşmüştür. XXI. yüzyıla girilirken de nüfus konusu artık artıştan ziyade nüfusun yaşlanması çerçevesinde gündeme gelmeye başlamıştır.[200]

Bu genel bakış çerçevesinde söyleyebiliriz ki savaş sonrası ilişkiler esnekleşmiş, dolayısıyla nüfusla kurulan ilişkinin de nitelikleri değişmiştir. Bu ilişki kendisini büyük oranda vatandaşlarının içselleştirmesi, kendilik bilincinin artması ve

[199] Ebru Özberk, "Nüfus Politikaları ve Kadın Bedeni Üzerindeki Denetim", Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2003, s.41
[200] Bozkurt, **a.g.e**, s. 19-20

tüketim kültürünün gelişmesi etrafında inşa etmiştir. Bu da bize yeni tipte bir biyopolitik yönetim anlayışının varlığını göstermektedir. Foucault'nun kavramsallaştırması geçerliliğini korumakla birlikte, yaşanan teknolojik gelişmeler ve sağlığın geldiği yeni boyut teorinin yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılmaktadır. Feher ve Heller, Nazizmden "biyopolitikayla erken bir deneyim" olarak söz etmektedirler; bu deneyim kendisini demokratik süreçlerle birleştirdiğini düşündükleri çağdaş biyopolitikadan ayrı düşünülmelidir. Yeni biyopolitika artık daha "demokratik" bir düzeyde bedenin şekillendirilmesinde özgürlük söylemi etrafında kendisini var etmektedir. [201] Biyoteknolojinin gelişmesi, tüketim kültürünün inanılmaz kuşatıcılığı gibi konular biyopolitikanın yeniden değrlendirilmesini ve temas ettiği yeni noktaları anlamayı önemli kılmaktadır. XX. yüzyıl başı örnekler – İngiltere ve Nazi örnekleri gibi – günümüz yaşam şekillerinin temellerini oluşturmakla birlikte, hastalıkla savaşma noktasında bireylerin daha fazla sorumluluk almasının temellerini atmıştır. Bu örnekler biyopolitik sağlık yönetimine ilişkin erken örnekler sunmuş, ancak günümüzde ilişkiler daha karmaşık daha indirekt ve "yönsüz" bir şekil almıştır. Artık yeni dönemde düzenleme toplumsallaşmış ve karar alma bireyselleşmiştir. Normal ile patolojik, iyileşme ve gelişme arasındaki sınırlar giderek azalmıştır.[202]

Bu bilgiler ışığında kısaca; günümüzde halkın bedeni küreselleşmenin ve tüketim kültürünün tüm yaptırımlarına maruz kalan, "özgür" ama yine genel söylemlerle şekillendirilen, kapitalizmle şekli bozulan ama yine kapitalist araçlarla düzeltilmeye çalışılan, bireysel gelişmişliğin bir göstergesi ve bir bireysel sorumluluk alanını ifade etmektedir.

2.1.Yeni Kamu Sağlığı

Yeni kamu sağlığı olarak adlandırdığımız politikalar XX. yüzyılın ikinci yarısında sonrasında girilen yeni süreçler ve özellikle 1970'li yıllardaki biyoteknolojik gelişmelerin, küreselleşme ve tüketim kültürüyle bir araya gelmesiyle şekillenmiş politikalardır. Yeni kamu sağlığının ana hatlarını bireyselleşme, devlet

[201] Lemke, **a.g.e**, s.107 -108
[202] **A.g.e**, s. 132-133

müdahalesinin azalması, sağlığın piyasaya entegre edilmesi ve biyoteknolojinin gelişmesi sonucu etik tartışmalar gibi konular oluşturmaktadır. Dolayısıyla günümüzün kamu sağlığı kavramı erken örneklerdeki benzerlerinden daha kompleks bir yapı sunmaktadır.

Yeni kamu sağlığı pratikleri, yeni sağlık üretimi neye tekabül eder? Kimlerin kontrolündedir, nelere odaklanır? Bunlar günümüz sağlık politikalarına ilişkin sorulabilecek ilk sorulardır. Kamu sağlığı politikalarının kaynağını artık tek bir yerde bulmak mümkün olmamakla birlikte, politikalar birçok etkileşimin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla günümüz kamu sağlığı politikalarının eskiye oranla daha az keskin sınırları olduğunu ve daha fazla alanla temas halinde olduğunu belirtebiliriz. XX. yüzyılın ortalarından itibaren kamu sağlığı bireysel olana daha az odaklandığı, sağlıktan çok hastalık odaklı olduğu için eleştirilmiş ve 1970'lerden tarihlerden itibaren daha geniş bir sağlık tanımlamasının temelleri atılmaya başlanmıştır.[203] "Sağlığın teşviki" (health promotion) yeni kamu sağlığının odağı haline gelmiş ve sağlık kavramı sadece hastalığa karşı olmaktan çıkarak daha geniş anlamları barındırmaya başlamıştır. Kamu sağlığı alanındaki baskıcı ve devlet müdahalesinin fazla olduğu yüzyıl başı örneklerinden sonra, Batı toplumlarında kamu sağlığının yeniden değerlendirilmesi gerektiği düşüncesi doğmuştur. Bu yolda yeni kamu sağlığı politikalarının erken dönem, XIX. yüzyılın kamu sağlığı anlayışını örnek alır şekilde, artık daha çok çevrenin düzenlenmesi ve yaşam tarzı ile ilgili olması gerektiği görüşü ortaya atılmıştır. Burada Nazi örneği gibi baskıcı sağlık politikalarının dışlanmasına yönelik bir tavır görülebilir.

Yeni yaklaşım bireylere sağlıkta sorumluluk almaları gerektiği, hayat tarzlarına ve çevrelerine sağlık amacıyla düzen vermeleri gerektiği görüşünün temellerini oluşturmaktadır. Bu konuda bahsedilebilecek ilk örneklerden bir tanesi İngiltere'de Sağlık ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından 1976 yılında "Önleme ve Sağlık: Herkesin Görevi" başılığı ile yayınlanan bir rapordur. Aynı şekilde ABD'de de 1979 yılında Sağlık Bakanlığının "Sağlıklı İnsanlar" başlıklı raporu da sağlığın korunmasında ve hastalık halinin önlenmesinde bireysel çabanın önemine vurguda

[203] Lupton, **a.g.e**, s.49-50

bulunmuş ve "kötü alışkanlıklarımız aracılığıyla kendimizi öldürüyoruz!" ibaresini kullanmıştır. Bu tarihlerle birlikte sağlıkta bireysel sorumluluğun ve bireysel gelişimin gerekli olduğu söyleminin inşası başlamıştır.[204] Sağlıkta bu dönüşümde kuşkusuz Nazi örneğinin bir sonucu olarak öjenizmin ve sağlıkta zorlayıcı politikaların kötülenmesi etkilidir. Daha çok özgürlük, vatandaşlara daha çok kontrol verilmesi, zorlayıcılık yerine teşvikin konması bu karşıtlığın belli yansımaları olarak görülebilir. Her ne kadar savaş sonrası dönem bu karşıtlık iddiasında bulunsa da, ileriki bölümlerde bahsedileceği üzere, özellikle genetik alanındaki gelişmelerle birlikte öjenik düşünceye ilişkin eleştiriler yeniden gündeme gelmiştir. Her ne kadar ırkçı kaygılarla teşvik edilen bir sağlık politikası göze çarpmasa da, bireysel sorumluluk ve sağlığın korunmasından devlet ve toplumun gönüllü işbirliği söylemi gündeme geldiği için bu tarz değerlendirmeler yapmak da zorlaşmaktadır.

Yeni kamu sağlığı anlayışında hedef artık hasta ya da halihazırda "kusurlu" olan değil, toplumun tüm kesimleridir. Sağlık hastane ve kliniklerden çıkarak- İngiltere ve Nazi örneklerinde temellerinin atıldığı- sosyal alanlara, okullara, çalışma alanlarına, alışveriş merkezlerine vs. yayılmıştır. Sağlık sadece virüsten korunma meselesi olmaktan çıkarak toplumun iyiliği noktasında bireyle işbirliğinin gerekliliğini vurgulayan bir söylem haline gelmiştir. Ancak yine de eski kamu sağlığı anlayışı, XX. yüzyıl ilk yarısı sağlık politikaları ve yeni kamu sağlığı arasında kesin kopuşların olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Halkın sağlığının korunması noktasında temelde yer alan beş bakış açısının hala devam ettiği söylenebilir; sağlığın korunma hakkı, önleyici tedavinin gerekliliği, sağlık eğitimi, toplum odaklı politika geliştirme ve uzmanların yetkilendirilmesi.[205]

Bu bakış açılarının her biri tüketim toplumunda dönüşüme uğramış olmakla birlikte temelde kamu sağlığının itici güçleri olarak ve sağlığın teşviki noktasında varlıklarını sürdürmektedirler. Özellikle 1980'lerle birlikte sağlığın geliştirilmesinin bir bilinç olarak bireylere aşılanması klasik sağlık eğitimi anlayışını değiştirmiştir. Amaç yine uzmanlar tarafından "eğitilmesi gereken" bireyin bilinçlendirilmesini sağlamak ve görmezden gelmezliğini düzeltmektir. Ama bu yeni eğitim anlayışı eski

[204] **A.g.e**, s. 50-51
[205] **A.g.e** , s.52

zorlayıcı yöntemlerin eleştirisiyle daha hümanistik bir çerçevede ele alınmaktadır. Bu tarz bir sağlık eğitimi daha dolaylı yollardan bireyin düşünce yapısını değiştirmeye yönelik, yaşam sitilini etkileyen, bireyin kendisiyle yeni bir ilişki kurmasını sağlayan bir sağlık eğitimidir. Bu eğitimde medyanın ve gelişen internet olanaklarının kullanımı da herkesin bu yönlendirmelere kolaylıkla maruz kalabilmesini sağlamıştır. Sağlığın geliştirilmesi ve hastalıkların önlenmesi noktasında bireyle zorlayıcılıktan ziyade işbirliği yapmak gerektiğini öngören yeni kamu sağlığı, bu yolda bireylerin kendi sağlıkları, bedenleri, gelecekleri ve yaşam şekilleriyle ilgili karar alma özgürlüğünün olması gerektiğine dikkat çekmiştir. Dolayısıyla sağlığın korunması ve sağlıklı olmanın teşvik edilmesi büyük oranda kişisel sorumluluk, kişisel özgürlük, bilinçli olmak gibi söylemlerle birlikte değerlendirilmeye başlanmıştır. Bireylerin sağlıkları hakkında "bilgilendirilmeleri" hakkı ve yine tedavi noktasında "özgür irade"lerinin olduğu söylemleri zorlayıcılığın yerini almıştır.

Yeni sağlık anlayışıyla birlikte "önleyici" tedavinin de anlamı değişmiş ve daha elastik bir hale gelmiştir. Önleyici stratejiler artık daha geniş alanların yönetimini gerekli kılmaktadır; genetik anomalilerin önlenmesi, kazaların önlenmesi, başka hastalıklara neden olduğu için obezitenin önlenmesi gibi alanlara müdahale etmektedir. Belirtiler ciddi bir boyut almadan önce önlemin alınması gerektiği inancı yeni kamu sağlığının ana söylemlerindendir.[206] Bu noktada bireyselleşmenin teşvik edildiği yeni dönemde, *toplum geneline* yönelik sağlık politikalarının nerede aranabileceği sorulabilir? Buna ilişkin verilebilecek yanıt bu bireysel kararların ve teşviklerin halihazırda toplumun genelini etkileyen kararlar olduğu ve artık toplumun sağlığının düzenli üretiminin teşvik ve zorlayıcı olmayan politikalar aracılığıyla gerçekleştirildiğidir. Küreselleşmenin, tüketim kültürünün yaygınlaşması ve teknolojik gelişmelerle birlikte bireyi önceleyen sağlık söylemi toplumun iyileştirilmesi noktasında bireye ödevler vermek yerine onunla bir işbirliğine gitmiştir. Dolayısıyla toplumun sağlığının artması ve şekillendirilmesi gönüllülük ve seçim özgürlüğü kavramlarıyla vatandaşlarla bir ortaklık çerçevesinde mümkün olmaktadır. Bu da topluma müdahalenin görünmez olmasının en büyük

[206] **A.g.e**, s.53

nedenlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Propagandanın yerini yönlendirme almıştır.

Günümüz toplumları toplumu tehdit edebilecek risklerin gün geçtikçe daha çok farkına varan ve "risk" toplumu dediğimiz olguyu var eden toplumlardır. Risk noktasında dikkat özellikle "zararlı alışkanlıklar" ve teknolojinin getirdiği zararlara çevrilmektedir. Sağlığı tehdit eden unsurlar hayatın her alanında, her köşesinde bizi kuşatmıştır. İnsanlar ne yediklerine ne içtiklerine, soludukları havaya, satın aldıkları ürünün kanserojen olup olmadığına vs. dikkat eder hale gelmiştir. Bir anlamda sağlıklı olmak geniş bir anlama kavuşmuş olmakla birlikte, gittikçe daha çok takıntı haline gelmiştir. Sağlığı tehdit eden unsurlar doktorlar, gazeteciler, siyasetçiler, pazarlamacılar gibi gittikçe genişleyen bir uzmanlar ağı tarafından sürekli dile getirilmektedir. Risk söylemi günümüz kamu sağlığının vatandaşlarını önlem almak noktasında en çok kullandığı faktörlerden birisidir. Öyle ki, sağlığımız riske eden unsurların kapsama alanı her geçen gün artmaktadır. Uyuma bozukluğu bile sağlığı tehdit edebileceği için risk unsuru olarak kabul edilebilir.[207] Bu durumun tabiî ki de tüketim kültüründe insanları sağlıkları için daha çok önlem almaya iten söylemlerin üretilmesiyle yakından alakası vardır. Kısaca küreselleşmiş, tek tipleşmiş, sunileşmiş yaşam tarzımız bizi hasta ederken bir yandan bizi tedavi etmeye de çalışır. Risk söylemi gündelik yaşamın şekillendirilmesinde en önemli etkilerden birisine sahip olmakla birlikte özellikle genetik alanında bireyler tarafından alınan kararlarda da itici güce sahip olmaktadır. Bu nedenle çalışmamız açısından ayrı bir öneme sahiptir. Risk söyleminin insanların geleceği için özellikle bebekleri noktasında "önleyici" kararlar almalarını sağlamaktadır. Bu da biyolojik ırkçılığın izinin sürülebileceği bir alanı mümkün kılmaktadır.

Günümüzde öjenizme, biyolojik indirgemeciliğe ve biyolojik ayrımcılığa ilişkin tartışmalar büyük oranda genetik alan çerçevesinde şekillenmektedir. Genetik konusu yeni kamu sağlığının dönüştüren en önemli konulardan birisi olmakla birlikte, tıpkı diğer sağlık politikaları gibi tüketim kültürüne ve bireyselleşmeye entegre olduğu için özellikle öjenizm noktasında değerlendirilebilecek bir alan

[207] Lupton, **a.g.e**, s. 77

değilmiş gibi görünmektedir. Ancak biyolojik indirgemecilik ve öjenik düşünceler bugün uzmanların liberal-öjenizm dedikleri şekilde, kişisel kararlar ve tercihlerin itici gücü olmayı sürdürmektedir.

1970li yıllarla birlikte ortaya konmaya başlanan yeni genetik anlayışı bedenimizi, kendimizi, toplumu anlayışımızı da değiştirmiştir. Dolayısıyla yeni kamu sağlığı tüketim kültürü ve bireyselleştirmeyle şekillenmiş olmakla birlikte, biyoteknolojik gelişmelerle de bugünki halini almış ve bu alanı da tüketim çerçevesinde dönüştürmüştür. Dolayısıyla örneklendirmeye çalışacağımız ırk kaygılı liberal öjenizmin izleri bu alanda gözlemlenebilir, ancak tüketim ve bireyselleşme çerçevesinde anlaşılabilir. Bu söylemlerle iç içe geçtiği için bu alana ilişkin öjenik görünümleri saptamak da zorlaşmaktadır. Önceki bölümde bahsettiğimiz biyopolitikanın dönüşümü de büyük oranda biyoteknolojik gelişmelerle alakalıdır. II. Dünya Savaşı sonrası "öjenizm" kelimesi özellikle İngiltere ve ABD gibi kelimenin ırkçı terminolojide kullanılmış olduğu ülkelerde kirli ve kullanılmaması gereken bir kelime olarak değerlendirilmiştir. Bu geçmişten kendini arındırmanın sonucu da öjenik çalışmaların genetik çalışmalara evrilmiş olmasıdır. Örneğin; savaş sonrası utançla birlikte Galton'ın üniversitedeki öjenik araştırmalar bölümü 1954 yılında genetik ismiyle değiştirilmiştir.[208]

Genetik gelişmeler bedenle ve bedenler arası ilişkilerin niteliğinde, anormalliğin yeniden tanımlanmasında önemlidir. Biyoteknoloji ve biyotıp bedenin bölümlere ayrılmasına ve yeniden birleştirilmesine Foucault'nun tahmin edemeyeceği kadar çok izin verir. Bu yüzden bir çok yazar biyopolitika kavramının sınırlı olmasını eleştirir. Moleküler politikanın artık bireylere ilişkin anatomik bir bakış sunmaktan ziyade gen havuzunda konumlandıran genetik bir bakış ortaya koyduğunu savlar. Biyoloji artık hayat süreçlerini belgeleyip kayıt altına alan bir keşif bilimi olarak görülemez; daha ziyade hayat yaratan ve etkin şekilde canlı organizmaları değiştiren bir dönüşüm bilimidir. Rabinow Foucault'nun tanımladığı iki kutbun (beden ve nüfus) İnsan Genom Projesi'nden ve ona bağlı olarak biyoteknolojik yeniliklerden çıkan yeni bir dillendirilişinden yola çıkar. Artık

[208] Kevles, **a.g.e**, s.252

toplumsal biyolojikleştirmeden ya da toplumsal projelerin biyolojik terminolojiye çevrilmesinden söz etmenin doğru olmadığını düşünür; bunun yerine biyolojik kategoriler aracılığıyla toplumsal ilişkilere dair yeni bir kavrayışa ulaşmamız gerektiğini savlar. Yeni genetik kimlik politikasının sonucunda insanlar kendilerini bu kavramsallaştırmalarla ifade etmeye başlamışlardır.[209] Bu anlamda genetik alanı genel söylemlerin oluşturulmasında çok etkili bir alan olmasına rağmen marjinal ve bilimsel bir alan olarak değerlendirildiği için sosyal etkileri üzerindeki çalışmalar kısıtlıdır. Özellikle bugün liberal öjenizmden bahsedilirken gündeme gelen alan çoğunlukla etik tartışmalara odaklanmakta ve söylemleri ve gerekliliği büyük oranda bireyler tarafından içselleştirilmektedir.

2.2.Sağlığın Bireyselleştirilmesi ve Bir Ödev Olarak Beden

Tüketim toplumunda sağlıklı olmak büyük oranda bedenin dış görünüşüyle ilişkilendirilen bir durumdur. Featherstone'un belirttiği gibi, bu dışavurumsal ve şekilci hayat tarzının inşa edilmesi nedeniyle, yaşam tarzı önerileri de buna bağlı olarak sürekli artmaktadır. "Yaşayacak tek bir hayatı" ve "kaybedilmemesi gereken değerli sağlığı" olan bireyin, bu durumda kendisine sunulan önerileri gerçekleştirmeye çalışması; kendine bu anlamda bir kimlik oluşturması çabası kaçınılmaz hale gelmektedir. Dolayısıyla bireyler, kendilerine sunulan yaşam önerileriyle, sorumlulukları altındaki sağlıklarını koruyabileceklerine ve sürekli hatırlatmalarla, arzuladıklarını zannettikleri görünüme ulaşabileceklerine ikna olmuştur. Bu ikna oluş, kendilerine sunulan "ideal beden" bilgilerinden geçmektedir ki o da; genç, formda ve sağlıklıdır. "İdeal beden" konusunda ikna olmuş bireyler için, ideal olmayan – kadın ya da erkek – her bedenin "kötü" "kontrolsüz" ve "utanç" duyulması gereken beden olarak kabul edildiği söylenebilir. Bu tarz bir çözümleme Foucault'nun bireyin yaşamını düzenleyen ve bedenine hükmeden biyopolitik anlayışının bir sonucudur. Birey tüketim toplumunda hep idealin peşinde yaşayan ve bu ideale ulaşmak için tüketen, kapitalizmi besleyen bir varlıktır.[210]

[209] Lemke, **a.g.e**, s.125-128
[210] Sezgin, **a.g.e**., s.50

Günümüzde insan yaşamına ve bedenine bu tarz bir yaklaşım birçok alanla temas etmektedir ve bu konuda birçok örnek vermeye müsaittir. Medyada sağlık üretimi, kozmetik, cerrahi operasyonlar, yaşlanmama arzusu, kadın bedeninin metalaşması, gittikçe sayıları artan televizyon programları ve ünlü doktorlar vs. bu konuda verilebilecek örneklerdir. Ancak çalışmanın odak noktası biyolojik determinizm ve ırkçılık olduğu için, bu çerçevede günümüzde bu konuların tartışıldığı alanlara odaklanılacaktır. Tartışmalar büyük oranda genetik konusu etrafında dönmekle birlikte, günlük hayatımızda rutin olarak yerleşen öjenik diyebileceğimiz rutinlerin varlığı da söz konusudur. Prenetal önlemler, genetik hastalıklar konusunda geliştirdiğimiz korkular, mükemmel olmasını istediğimiz bebeklerimiz vs. içselleştirilmiş öjenik korkuların tezahürleridir. Ancak bu konuların anlaşılabilmesi günümüzde sağlığın bireysel bir ödev olarak sunulmasının hatlarının iyi anlaşılabilmesine bağlıdır. Çünkü bu bireysellik ve sağlığın kişisel bir sorumluluk olarak lanse edilmesi öjenizm gibi konuların tartışılmasını marjinalleştirmektedir. Bu noktada sorulabilecek sorulardan bir tanesi öjenik temelli sağlık politikalarının büyük oranda devlet müdahalesiyle ve propagandasıyla gerçekleştirilmiş olmasından ötürü, günümüzde devlet merkezli bir politikadan bahsedip bahsedemeyeceğimizdir.

Bu soruya ilk elde verilebilecek cevap olumsuz olmakla birlikte devletin rolünün yadsınmaması gerektiğinin altı çizilmelidir. Günümüzde aktif bir politika olarak nüfusa yönelik bir ırk kaygılı sağlık stratejisi geliştirilmemiş olsa da devletin eli daha görünmez yaptırımlarla müdahalede bulunmaktadır. Ülkemizde ve pek çok ülkede örneklerini görebileceğimiz şekilde toplumun geleceğine ilişkin politikacıların söylemleri, sağlıklı yaşamın teşvikinde ulusal güç gibi konuların kullanılması ve özellikle hamilelik süreçlerinde devletin öngördüğü zorunlu test, aşı ve tedavilerin bulunması bu müdahalelerin varlığına işaret olarak gösterilebilir. Devlet liberal yönetim tarzını koruyarak tehlikelere karşı vatandaşlarını uyarır, bu konuda uzmanlara görevler verir ve bağımsız klinikler ve kurumlar aracılığıyla da olsa sağlık üzerindeki kontrolüne devam eder.[211] Büyük oranda sorumluluğu bireye vermekle birlikte sağlık konusundaki bilgimizi ve bilincimizi yöneten yine üst yapı ve söylemlerdir.

[211] Lupton, **a.g.e**, s.48-49

Sağlıksızlık durumu artık bireyin seçimine indirgenerek sosyal bağlardan kendisini soyutlamıştır. Sağlıkta bireye verilen sorumluluk bedenin dönüşümüne de neden olmuş; beden artık sağlıklı beslenme, spor, sigara içmemek gibi aktivitelere yönelerek, bireyin sorumluluk noktasında kendisini kanıtladığı bir alan haline gelmiştir. Kötü sağlık artık kabul edilemez bir hal haline gelmiştir.[212] Bu noktadan sonra sağlığın üretilmesinde birey aktif rol üstlenerek kendi bedeni üzerinde kontrol almaya başlamıştır. Bu sorumluluğa eşlik eden en önemli olgular; sağlıksızlık durumunda ya da istenmeyen bir hastalığın gelişmesinde birey kendisini suçlaması ve bunu kişisel bir başarısızlık olarak değerlendirilmesidir. Dolayısıyla sağlık konusunda sorumluluk almak karakterimizle de özdeşleştirilen bir durum haline gelmiştir. Sağlığın yitirilmesi durumunda eğer kişi sağlığına dikkat eden birisiyse "bunu hak etmediğini", sağlığına dikkat etmeyen biriyse "kendisini suçlu hissettiğini" belirtebilir. Hastalıkların nedeninin genetik olması da kabul edilebilir bir durum değildir ve kişiyi kendisini şanssız ve haksızlığa uğramış hissettirmektedir. Johnson'ın bu konuda ABD'de yaptığı bir araştırmada kalp hastalığı olduğunu öğrenen bir kişinin; "Kalp krizi geçirmemem gerektiğini düşündüm. Ancak şimdi bunun ailemden gelen kalıtımsal bir durum olduğunu biliyorum. Ama sigara içmiyorum…diyetimi takip ediyorum ve çok fazla alkol tüketmiyorum…..oldukça aktif bir insanım….*kalp krizi geçirmemeliydim.* Çok gencim, sigara içmiyorum ve oldukça sağlıklıyım!"[213] Hastalık kabul edilmesi zor ve kendimizi sorguladığımız bir alan haline gelmiştir. Kadercilik kontrolün karşısından yıkılmaya başlamış ve sağlık kontrol edilmesi gereken ve başarısızlık kabul edilmeyen bir alan haline gelmiştir. Peki bu tespit çalışmayı neden ilgilendirmektedir? Çünkü böylesi bir yaklaşım bireyleri daha çok gelecekleri üzerinde kontrol sahibi olmaya, bedenlerindeki her türlü kusuru tespit etmeye ve kusurlar konusunda bir tahammülsüzlük geliştirmelerine neden olmuştur. Kısaca artık "anormalliklerimizin" denetleyicisi bizleriz. İşte bu noktada genetik araştırmalar da ayrı bir önem kazanmaktadır.

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde öjenizmin adı genetik bilimi olarak değişmiştir. Öjenizmin suçlanması nedeniyle bu isim değişikliği bir anlamda öjenik

[212] **A.g.e**, s.70
[213] **A.g.e**, s.139

düşünceyi göz önünden çekmiştir. Bireyselleşmenin ve devlet müdahalesinin azalmasıyla da tartışma bir nevi görünür olmaktan çıkmıştır. Öjenizmin kötülenmesine rağmen Batı toplumlarından özellikle İngiltere ve ABD'de otuzlarda başlatılan program devam ettirilmiş ve bu da öjenizmin reforme edilmesi olarak adlandırılmıştır. Tıbbi alanlarda genetiğin kullanımının teşvik edilmesini ve insan topluluklarının biyolojik kalitesinin artırılmasını savunan reformcu öjenikler genetik tavsiye kliniklerinin açılmasını savunmuşlardır. İlk genetik tavsiye kliniği 1946 yılında İngiltere'de kurulmuş ve "genetik danışmanlık" terimi kullanılmıştır. 1950'lerle birlikte insanlar genetik tavsiyelere önem vermeye başlamış, ailelerin genetik bilgilerinin depolanması ve hastalıklı çocuk sahibi olma riskinin ortaya dökülmesine başlanmıştır. Erken dönem genetik araştırmacıları 1958 yılında konuyla ilgili bir konferansta William Schull'un "genetik danışmanlık en iyi olanlarımızın elinde bile henüz tamamlanmamış bir alandır." sözünü paylaşmıştır. 40'lı ve 50'li yıllarda henüz gelişme de tam olmadığı için genetik danışmanlığa talep pek fazla olmamıştır. [214] Ancak bu gelişmelerin kamu sağlığı anlayışında ve bedenin dönüşümündeki etkisi yadsınmamalıdır. Genetik araştırmalar bedenin en derin yerlerine çöreklenmiş hastalıkları görülebilir hale getirmiş, fakat onlarla trajik bir şekilde yüzleşmek yerine, bedene müdahale için harekete geçmeye teşvik etmiştir.[215] Böylelikle beden daha çok parçalara ayrılan, daha çok incelenen ve aslında daha çok müdahale edilen bir alan haline gelmiştir.

Genetik araştırmaların erken dönemlerinde pek fazla klinik olmamasıyla birlikte Down Sendromunun kromozom bozukluğu nedeniyle olduğunun ortaya çıkarılması alana ilgiyi artırmıştır. Bu aynı zamanda aile içinde genetik hastalıkların var olabileceği ve bunun için aile üyelerinin kontrol edilmesi gerektiği söylemini de doğurmuştur. 1970'lere gelindiğinde özellikle ABD'de üniversitelerin yarısı bu araştırmalara ayrılmış ve doktorlar özellikle doğum sonrası bozuklukların teşhisinde genetik araştırmaların önemini kavramışlardır. Henüz 1970lerin başında elli genetik hastalık taşıyıcılığı tespit edilmiştir. Bu hastalıkların tespiti ve belli gruplar arasında daha yaygın olmasının tespitinden sonra konu yasalaşmış ve halkın eğitilmesi

[214] Kevles, **a.g.e**, s. 252-254
[215] Corbin, Courtine, Vigarello, **Bedenin tarihi 3: Bakıştaki Değişim: 20.Yüzyıl**, s. 64

gerektiği görüşü yayılmıştır. 1975 yılına gelindiğinde ABD'de yarım milyon insan görüntülenmiş ve hastalıklar için kan testlerine tabi tutulmuştur. Yine bu tarihten itibaren genetik hastalıkların anne rahminde tespiti başlamış ve kürtaj tartışmaları gündeme gelmiştir. Bu gelişmelerden sonra genetik tavsiye kliniklerinin sayısında patlama olmuştur. Bu erken dönem keşifleri ve tartışmaları büyük oranda öjenik düşmanlığıyla da birlikte, genetik tavsiyede bulunanların ailelere çocuk sahibi olmamaları gerektiğini söylemelerinin söz konusu olamayacağı kabul etmiş ve bu konuda anne-babanın tercihi yüceltilmiştir. Yani toplum yararından birey-aile yararına kayan bir anlayış vardır. Ancak yine de bireysel alınan kararlar bile uzun vadede toplumun geneline etki etmektedir. Lional Penrose 1969 yılında yaptığı bir tespitte; başarılı genetik danışmanlığın, yıllar sonunda, belli belirsiz ama istikrarlı bir biçimde toplumdaki birtakım kalıtımsal hastalıkların oranını azalttığını belirtmiştir. [216] Dolayısıyla öjenizm-genetik arasındaki ilişki toplumsal olana müdahale noktasında farklı oldukları gerekçesiyle eleştirilse de; bireysel kararlar vasıtasıyla toplumsal düzeyde sağlık üretilmeye devam edilmektedir. Bu kararların itici gücü de öjenik kaygılar olmanın yanı sıra toplumda engellilerin, hastalıklı ya da farklı olarak nitelenenlerin konumunda pek de bir değişiklik olmamasıdır. Dolayısıyla dışlayıcılığın devam etmesi insanları normal olanı elde etmelerini sağlayacak kararlara itmektedir. Bu kararlar "bilinçli", "alınması gereken" kararlar olarak nitelendirilir ve yüceltilir. Zorlayıcı politikalar ortadan kalkmış olsa bile, zorlayıcı etkinin kendisinin aranmasından ziyade, "zorlayıcı"nın tam olarak ne olduğunun tartışılması gerekmektedir. Farklı çevreler günümüzde zorlama ve "seçim özgürlüğü"ne dair fikirlerde ayrışsalar da, genetik araştırmacılar seçme özgürlüğünün ne olduğuna dair ortak bir kanı olduğu kabulünden hareketle bu özgürlüğün sağlayıcısı olarak da bireyin bilgilendirilmesini görürler. Kısaca öjenizmin aksine yeni genetik danışmanlığı bireylere kendi kararlarını almaları için seçenekler sunmaktadır. Bu yönlendirici olmayan genetik tavsiyenin ana niteliklerinden bir tanesi olarak kabul edilmektedir.[217]

[216] Kevles, **a.g.e**, s. 252-258
[217] "Alan Petersen, Robin Bunton, **The New Genetics and the Public's Health**, New York-USA, Routledge, 2002, s. 40-41

Kısaca genetik çalışmalar bireyselleşme ve tüketimle birlikte bedenimizi ve toplumun nasıl olması gerektiğine ilişkin bilgiler sunarak bu noktadan itibaren düzenleme görevini vatandaşlara devretmektedir. Genetik dünya insanlara onları ve geleceklerini "güçlendirecekleri" vaadiyle seçenekler sunmakta ve hayatlarını kontrol etme noktasında bir seçim hakkı vermektedir. Bu "seçim hakkı yeni genetik araştırmaları öjenizmden ayırırken kullanılan en önemli argüman olmakla birlikte, genetik bilimi aynı zamanda öjenizmle paralel bir şekilde, hatta ondan daha çeşitli olmak üzere toplumda yeni sınıflamalar oluşturmaktadır. Üstelik genetik bilimi öjenizmden daha bilimsel kabul edildiği için, bu sınıflamalar daha değiştirilemez nitelikte sınıflamalardır. Finkler, genetik biliminin yeni kategoriler üretmesinden ve yeni müdahale alanları oluşturmasından bahsederek sağlıklı ve sağlıksız insanlar arasındaki sınırın azalmasından, herkesin potansiyel hasta kabul edilmesinden ya da sorunlu bir gen taşıyor olabileceğimizden bahsetmiştir. Bunun yanı sıra ailenin yeni bir şekilde değerlendirilmeye başlanmasına, bireyin yanında tüm ailenin de hasta kabul edilmesine değinmiştir. Herkesin potansiyel olarak "risk" taşıdığı inancından hareketle erken teşhis ve erken müdahale önemli hale gelmiştir. Dolayısıyla genetik bilimciler için genetik çeşitlilik saptanması ve yönetilmesi gereken yeni bir risk faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır.[218]

Geleceğe ilişkin umut vaat edici çalışmaların olmasına rağmen insanlar arasındaki farklılıkların DNA bazlı ortaya konması, fiziksel olarak bir belirti olmasa bile insanlar arasında "normal" ve "anormal" ayrımlarının yapılabilmesine olanak vermektedir. Hastalığa neden olabilecek genlerin tespiti ve kontrol altına alınması gerekliliği epidemiyolojinin alanının genişlemesine neden olmuş ve bireylerin eğer obeziteden, kanser türlerine, kalp rahatsızlıklarından, alkolikliğe kadar birçok hastalığa genetik yatkınlıkları varsa bu konuda önlem almaları "gerektiği" söylemi önem kazanmıştır.[219] Kısaca çevresel koşullar, düzgün beslenme, spor yapma gibi önlemlerin yanında genlerimizden sorumlu olmak ve bu konuyla ilgilenmek bile kişisel bir ödev olarak sunulmaya başlanmıştır. Ne kadar çok anormallik tespit edilirse müdahale ve sorumluluk alanları da o kadar genişlemiştir. Bireyler de sağlık

[218] **A.g.e**, s. 37
[219] Lupton, **a.g.e**, s.100

konusunda daha takıntılı bir tavır takındıkları için gelecekleri hakkında bilgi sahibi olmak ve geleceklerini, bedenlerini ve sağlıklarını yönetebilmek arzusuna sahiptir. Birey artık eskisi gibi pasif değil, daha aktiftir. Bireyin sağlığıyla ilgili bilgi sahibi olması ve karar vermesi bir bireysel hak olarak görülmektedir. Bireyin kendi sağlığıyla ilgili sorumluluk alması ve uzmanların "zorlayıcı olmayan" tavsiyelerde bulunmaları günümüz sağlık anlayışının temel taşlarıdır. Catherene Baker'ın yayınladığı "Senin Genlerin, Senin Seçimlerin" (Your Genes, Your Choices) kitabı, insanların sağlıkları ile ilgili bilgilendirilmelerinin öneminden, böylelikle "demokratik işbirliğinin" mümkün olabileceğinden bahsetmektedir. Benzer yayınlar, halk sağlığı ve sağlığın teşviki alanlarında genetik araştırmaların ve genetik farkındalığın risk, önlem noktasında yeni bir kişisel farkındalığı geliştireceği noktasında hem fikirdir. Baker kitabında; insanların genetik konusunda kazandıkları farkındalık ve karar alma neticesinde toplumdaki genetik gelişmeye katkıda bulunabileceklerinin altını çizmektedir. Bireylerin genetik durumlarıyla ilgili bilgilendirilmeleri aynı zamanda toplumda kendilerine ayrılmış yeri anlamaları ve kimsenin eşit olmadığını anlamalarının da nedenidir. Birey kendisi, ailesi ve gelecek evlatları üzerinde düşünmeye itilmekte ve aile hastalıkları gibi kavramlar ortaya çıkmaktadır. Aile yine bir müdahale alanı olarak karşımıza çıkmakta ve dolayısıyla tıpkı eski öjenik kaygılı politikalarda olduğu gibi kaygı yine "gelecek nesiller" üzerine yoğunlaşmaktadır. Uzmanların tavsiyeleri çerçevesinde birey ailesi, kendisi ve gelecek evlatları için karar vermekle görevlendirilmekte ve bunu yapmayı reddeden bireyler – özürlü çocuğunun doğurmak isteyen anne gibi- mantıksız davranmakla itham edilmektedirler. Özellikle üreme gibi alanlarda bu tarz kararlar uzmanlarca duygusal kararlar olarak nitelendirilmektedir.[220]

Kısaca belirtmek gerekirse genetik biliminin ve onunla ilişkin süreçlerin yeni ya da liberal öjenizm olarak değerlendirilmesi yaygın bir yaklaşımdır. Jeremy Rifkin bu tarz bir yaklaşımla yeni genetik mühendisliğinin öjenik araçlar kullandığını savunmaktadır. Bir hayvanın, bitkinin ya da insanın geliştirilmesine yönelik her girişimin öjenik kararlar içerdiğini, genetik değiştirmenin yapıldığı her defada bilim adamı, kurum ya da devlet açık bir şekilde olmasa da üstü kapalı bir şekilde genlerin

[220] Petersen, Bunton, **a.g.e**, s. 7-9

pozitif ya da negatif özellikleri hakkında karar vermektedirler. Bu yeni tarz "kullanıcı dostu" öjenizm sosyal ve ekonomik bir gelişme unsuru olarak sunulmaktadır. Irksal saflık söyleminin yerine, yeni öjenizm artan ekonomik başarı, daha iyi performans ve hayatın kalitesinin artırılması gibi pragmatik söylemler kullanmaktadır. Eski öjenizm politik ideolojilerle desteklenmiş, nefret ve korkuyla güçlenmişken, yeni öjenizm piyasa güçleri ve müşterinin arzularıyla desteklenmektedir. Bu da genetik teknolojinin arka kapısındaki öjenizmi vareder. Rifkin'in bu görüşlerini destekleyen Duster da, öjenizmin ırksal mükemmellik ve saflık temeline dayanan zorlayıcı devlet politikaları yerine daha dolaylı ve göze çarpmayan bir yol kullanarak; genetik inceleme rutinleri, tedavileri ve terapileriyle yeniden var olacağını savunmaktadır. Öjenizmin varlığının sürdüğünü kabul eden yazarlar bunun bir başka göstergesi olarak "germ line" (genetiksel olarak nesilden nesile aktarılan hücre çekirdekleri) araştırmalarını bir başka kanıt olarak göstermektedirler. Bu araştırmaların genetik odağın bireylerden uzaklaşarak zamanla nüfusun gen havuzuna yeniden odaklanabileceği savunulmaktadır. Rifkin bu araştırmaların gelecek nesillerin iyileştirilmesi ve uzun vadede tasarruf konularıyla birlikte düşünülmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu noktada özellikle prenetal önlemlerin teşviki önem kazanmaktadır. Dolayısıyla bu çerçevedeki tartışmalar hastalık önlenmesinden ziyade genetik iyileşmeyle ilgili olmaya başlamıştır. İleride devlet yerine anne-baba otoritesinin bugüne oranla daha da artması yazarlarca beklenmektedir.[221]

King, bu tartışmalardan yola çıkarak öjenik önlemlerin özellikle üreme noktasında yeniden üretildiğinden bahsederek geleceğe ilişkin; "O ya da bu şekilde, hepimiz özünde öjenik olacak olan bir gen yönetimine dayalı bir rejimin içine çekileceğiz. Ve tüm kararlar toplumun sağlığı yerine bireyin sağlığı adına olacak ve yöneticiler devlet yerine bizler ve doktorlar olacağız. Genetik değişim bireysel seçimin görünmez eli tarafından yönetilecek ama sonuç yine aynı olacak; gelecek neslin genlerini iyileştirmeye yönelik koordineli bir girişim."demiştir. Bu değerlendirmenin ışığında söylenebilir ki; prenetal genetik testler ve genetik danışmanlığı öjenik normalizm denen olgunun doğuşuna uygun zemini

[221] **A.g.e**,s. 45-47

barındırmaktadır. Kısaca öjenizm XX. yüzyılın ilk yarısından farklı olarak, normalin tanımını açıkça yapmayı sadece gelişmeden ve düzeltmeden bahsettiği için, daha çok arzulanan bir şey haline gelmiştir. Endişenin kaynağı Nazi stili ırkçı bir politika olmasa da, bizim normalliğin ne olduğunu belirleyecek "doğru ellere" duyduğumuz sonsuz güvendir. [222]

3.Günümüz Kamu Sağlığı Politikaları: Örnekler ve Tartışmalar

Günümüzde genetik temelli ırkçılık ya da ırkçı politika ihtimalleri büyük oranda insanların cinsellik, evlilik ve üreme gibi en özel alanlarına ilişkin örnekler üzerinden tartışılmaktadır. Genetik sınıflamanın getirebileceği ayrımcılığa dikkat çekerken tartışmacılar, çoğunlukla bireylerin özellikle çocuk sahibi olmaları noktasında "taşıyıcı" olmaları durumunda bile hasta olarak değerlendirilmelerine dikkat çekmektedirler. Yoxen, konuyla ilgili olarak orak hücre anemisi taşıyıcılarının sadece yüzde yirmi beş ihtimalle hastalığı çocuklarına geçirme riskleri olmasına rağmen, "genetik olarak hastalıklı" olarak sınıflandırıldıklarını belirtmiştir. [223] Genetik hastalıkların keşfedildiği ve sınıflanmaya başlandığı 1970li yıllarda; genetik hastalık ve belli gruplar arasında ilişkiler kurularak yeni sınıflamaların temelleri atılmıştır. Orak hücre anemisi hastalığından devam edecek olursak bu yıllarda özellikle ABD'de, Afrika kökenli Amerikalı vatandaşlar arasında bu hastalığın yaygın olması sebebiyle araştırmalar yapılması desteklenmiştir. Dr.Robert Scott evlenecek çağa gelmiş her Afrika kökenli Amerikalının bu testlerden geçirilmesi gerektiğini ve eğer çiftin her ikisinde de bu hastalık varsa tercihlerini bu yönde düzenleyebileceklerini belirtmiştir. Afrika kökenli Amerikalılar haricinde başka etnik gruplarla da genetik hastalıklar arasında ilişkiler kurulmuştur. Örneğin; Akdeniz anemisi hastalığı ile Akdeniz kökenli Amerikalılar, Tay Sachs hastalığı ile de Doğru Avrupa'dan göç etmiş olan Yahudi vatandaşlar arasında ilişki ortaya konmuştur.1975 yılına gelindiğinde ise; yarım milyon insan orak hücre anemisi, binlerce insan da Tay Sachs hastalığı için testlere tabi tutulmuştur.[224] Bu örnekler üzerinden yapılabilecek yorum; artık fiziksel olarak bir belirtisi olmasa bile insanların iç hastalıkları

[222] **A.g.e**, s. 64
[223] Lupton, **a.g.e**, s. 101
[224] Kevles, **a.g.e**, s. 255-256

nedeniyle sınıflanabildiği yeni bir dönemin doğduğudur. Kamu sağlığı uzmanları ve genetik araştırmacıları nüfusun genetik yapısına ve risk gruplarına ilişkin kayıtlar tutmaya başlamış ve genetik hastalıkların önlenmesinde erken teşhis önem kazanmaya başlamıştır. Özellikle günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte bu bilgilerin toplanması çok daha kolay olmaktadır.

Bu gelişmelerle topluma ve bireye genetik risk temelinde bir bakış açısı gelişmiş ve kamu sağlığının gözlem ve önleme biçimleri dönüşüme uğramıştır. Genetik yapı ve kişisel yaşam, sorumluluk arasında direkt bağlantılar kurularak, bireylerin kendileriyle ilgili yeni bir anlayış geliştirmeleri ve genetik risklerinin farkında olarak bunu kontrol altına almaları önerilmektedir. "Genetik Beslenme" gibi kitaplarla bu sınıflama gündelikleşmekte ve yaşam stillerinin şekillenmesinde direkt etki etmektedir. Herkesin genetik olarak "eşsiz" olduğu ancak bununla birlikte genetik hastalığa sahip olmanın aynı zamanda bir gruba ait olmak demek olduğu ve bununla nasıl yaşanması gerektiği anlatılmaktadır; "Size bir birey, bir ailenin parçası ve bir klanın üyesi olarak genetik yönünüzü nasıl keşfedeceğinizi göstereceğiz." söylemi böyle bir bakış açısını yansıtmaktadır.[225]

Yeni tıbbi anlayışta bireyin genetik olarak hangi hastalığa yatkın olduğu keşfedildiğinde bu yatkınlığa göre önlemler alınabilmektedir. Örneğin; kalp-damar hastalığına yatkınlık varsa beslenme düzeni değiştirilebilir, akciğer hastalığına yatkınlık teşhis edildiyse sigara bıraktırılabilir, ceninde büyük ihtimalle önemli bir hastalık olduğuna kanaat getirilirse kürtaja karar verilebilir. Hatta araştırmalar sonucunda kişinin bedeninin kaslanmaya müsait olması ya da müzik kulağının olması gibi özellliklerin baştan bilinebileceği, bunun da her bireyi "yeteneklerini geliştirmeye" teşvik etmekte kullanılabileceği düşünülebilir. Dolayısıyla genetik araştırmalarının tek hedefi iyileşme değil, aynı zamanda kuvvetlendirmedir. Genetik sadece hastalanmayan bir beden değil, daha güçlü, daha güzel, daha akıllı bir beden üretebilir. Böyle şekillenen beden, varlığını kesin olarak bildiği bir hastalığa karşı mücadele eden bir bireyin bedeni olmaktan çıkmıştır. Bu artık değerlendirmelere bağlı normlarla, istatistiki istikrarla çerçevesi çizilen kolektif bir bedendir. Aslında

[225] Artemis P. Simopoulos v.d., **Genetic Nutrition: Designing a Diet Based on Your Family Medical History**, y.y., 1993. xii'ten aktaran Kevles, **a.g.e**, s.26-29

bu moleküler genetikle 1930'lu yıllarda neo - darwinist bir çizgide, moleküler modelle hiç bağ kurmadan doğmuş olan nüfus genetiğinin çakıştığı noktadır. Nüfus üzerinde yapılan çalışmalarla insani formların tamamını, bilgisayarların işleyiş mantığındaki gibi az sayıda genetik yapıya indirgemek mümkündür. Fakat bu anlayışta genetik mutasyonların normatif değerlere göre birer hata olarak görülmesi gibi bir tehlike de mevcuttur, bu da ilk başta keşfedilmiş olan çeşitlilik ilkesine ters düşer. Nüfusun bedeni değişkendir. Bilimin işi, matematiksel ölçülerle bunu az sayıda değişkenle özetlemektir; bu bağlamda bedenlerin biyolojik çeşitliliği meselesinde toplumsal kontrol de göz önüne alınmalıdır.

Huxley'in "The Best of All Worlds" (Tüm Dünyaların En İyisi) senaryosunu genom ortamına taşıyan "Gattaca" filmi de bu toplum anlayışını sergilemektedir. Filmin kahramanı genetik yapısından dolayı toplumsal iş yapısında arka sıralara mahkum edilmiştir. Fakat dış görünüşü sayesinde genetik testleri geçerek "üstün insanlar" bölümüne girmeyi başarır. Toplumsal kontrol en zayıf bireyleri dışladıkça birey ister istemez kendini sürekli kontrol altında tutar, kahraman böylece hedeflerine ulaşır. Karanlık öjenik toplum tahayyülü, bireyin oynayacağı rolün verdiği iyimserlikle telafi edilmiş olur. Kurgusal eserlere sık sık konu olan bu tema Batılı toplumların gelişiminde karşımıza çıkan "risk yönetimi" ile alakalıdır. Ortaya koymaya çalışıldığı üzere risk yönetimi, hekim-hasta ilişkisi çerçevesinde hastalıklara doğrudan müdahale etme anlayışının yerine esnek, uyumlu bireyler üretmek üzere toplulukların yönetimi ve öznelerin kontrolüne bir bütün olarak yaklaşmıştır. [226] Bu bağlamda özellikle üreme sağlığı ve gelecek nesillerin iyileştirilmesi noktasında kararın artık anne-baba tarafından alındığını belirtebiliriz. Kısaca toplumdaki risk teşkil eden her şeyin kontrolünü artık biz vatandaşlar ele almış bulunmaktayız. Riskin, kabul edilmeyecek olanın defedilmesi çabası bebek sahibi olma, sağlıklı bedene sahip olma gibi bir çok alanda kendisini göstermektedir.

Bu bölümde özellikle ırkçılık tartışmaları noktasında üreme sağlığına ilişkin değerlendirmeler yapacak olmakla birlikte, sağlıklı yaşam söylemi çerçevesinde yapılan spor, diyet ve alkol-sigaraya karşı kampanyalara da değinilecektir. Bu

[226] Corbin, Courtine, Vigarello, **a.g.e**, s. 67-68

kampanyaların teşvik edicisi artık ırk saflığı olmasa da, söylem büyük oranda başkalarının sağlığını da korumak, çocukların iyiliği ve gelecek vurgusu üzerinden gitmektedir. Dolayısıyla ideolojik yaklaşım ortadan kalkmış olsa bile, kampanyaların yürütülme biçimlerinin paralel gittiği söylenebilir.

Kadın, Anne ve Bebek Sağlığına Yönelik Kampanyalar

Günümüzde sağlıklı yaşam önerileriyle beden kontrol altına alınırken; özellikle kadın bedeni bu kontrolde önemini korumaya devam etmiştir. Kadın, toplumsal rolü nedeniyle sadece kendi bedenini değil; ailesinin bedenini de denetim altında tutmaya çalışmaktadır. Bu nedenle hem kadının güzel, formda, çekici olma düşünceleri hem de çocukları ve ailesinin sağlığını koruma içgüdüsü ideolojik olarak harekete geçirilmiş olmaktadır. Dolayısıyla medyadaki sağlıklı yaşam önerilerinin daha çok kadınlara yöneltildiği söylenebilir. Kadın bedenine ait görüntüler, hem sağlığa ilişkin bilgilerde hem de kozmetik ve estetik girişimlerle bağlantılı olarak verilmektedir. Bu durumda kadın bedeninin sağlık için de bir meta olarak sunulup, pazarlandığı görülebilir.[227] Kadınlara ilişkin ilk elde ayrımcılık da günümüzde halen devam etmektedir. Lupton, "yüzyıllar boyu kadınların tıbbi söylemde geleneksel olarak diğer, "hasta" ya da "erkeklerin tamamlanmamış çeşidi" diye adlandırıldığını; daha zayıf, dengesiz, hastalık kaynağı, kirli ya da cinsel hastalık taşıyıcısı olarak adlandırıldığını belirtmektedir." Özellikle üreme sağlıkları, özel dönemleri ve hamilelik süreçlerinin tıbbileştirilmesiyle birlikte kadınlar, tıp mesleğinin denetleme ve bakımına daha çok maruz kalmaktadır. "Hamileliğin kendisi kadar hamile kalmayı düşünen kadınların yaşamı da tıbbileştirilmekte; bu kadınların sorumluluk sahibi olması gerektiği, sigara ve alkolden uzak durması, kilo vermesi ve düzenli spor yapması gerektiği tavsiyeleri verilmektedir." Sorumluluk anneye yüklenerek; "tıbbileştirilen alan ve süre genişletilmektedir."[228] Bunun yanı sıra kadına ve kadının toplum içindeki rolüne ilişkin yaklaşım genellikle tüketim kültürü içinde şekillense de, anne ve toplumun temel taşlarından birisi olarak kadın ideolojik anlamını hala korumaktadır. Bu nedenle hamilelik süreçleri, çocuk bakımı, çocukların sağlığının

[227] Sezgin, **a.g.e**, s. 53
[228] **A.g.e**, s. 70-71

korunması, prenatal önlemlerin alınması, cinsel hastalıklardan kaçınma gibi konularda kampanyaların hedefi hala büyük oranda kadınlar ve gelecek kaygısıdır.

Annelik ve çocuk sağlığına ilişkin kampanyaların yanında anne-babaları bebek sahibi olmadan önce yapılması gerekli görülen genetik testleri yapmaya itmek de günümüz kamu sağlığı kampanyalarının bir başka ilgi alanını temsil etmektedir. Karar vericiler olarak anne ve baba kampanyaların odak noktasını oluşturmakla birlikte yine anne olarak kadın görsellerde daha çok yerini almakta ve bu süreçte ona daha fazla sorumluluk yüklenmektedir. 1970'li yıllarda fetusun anne rahminde gelişiminin izlenmeye başlanması ve 1990'lı yıllarla birlikte doğum öncesi tarama testlerinin gelişmesi ve yayılmasıyla birlikte, kürtaj ihtimali sakat bebeklerden kurtulma yöntemi olarak öne sürülmeye başlanmıştır.

"Dünyada 56 ülkede isteğe bağlı kürtaja genellikle gebeliğin ilk 12 haftasına kadar izin verilmekle birlikte, bu süre anne sağlığı ve fetüsteki sakatlık-hastalık gerekçesiyle gebeliğin ikinci yarısına kadar uzamaktadır. Kürtajın en rahat uygulandığı ülkelerden biri İngiltere'dir; 1967'de çıkarılan yasaya göre 24 haftaya kadar olan gebeliklerin sonlandırılmasında herhangi bir gerekçe aranmamaktadır. 24 haftadan sonra kürtaja ağır fiziksel veya zihinsel sakatlık olması durumunda izin verilmekte ve fetüsün kalbi iğne ile durdurularak annenin suni sancıyla ölü doğum yapması sağlanmaktadır. 2003'te sakatlık gerekçeli kürtajların istatistiklerini yayınlamama kararı alan İngiltere, kürtaj karşıtı grupların açtığı kürtaj bilgilerine erişim davasının kabul edilmesiyle birlikte 2011'den itibaren kürtaj istatistiklerini yayınlamaktadır. Bu istatistiklere göre 2002-2010 arasında sakatlık nedeniyle yapılan yaklaşık 18 bin kürtajın 1189'u 24 haftadan sonra, 2011'de sakatlık nedeniyle yapılan 2307 kürtajın 144'ü 24 hafta, 19'u 32 haftadan sonra gerçekleştirilmiştir. İngiltere'de "ağır engellilik" kavramının net olmaması uygulamada suistimallere yol açmaktadır Örneğin, 2001'de ayrık dudak ve damak problemi olan 28 haftalık bir fetüsün kürtaj edilmesi öjeni düşüncesinin vardığı noktayı göstermektedir. Yaşayabilecek olsa da her tür "çürük" ve "defolu" bebek belirlenerek topluma karışmasının önü kesilmektedir."[229]

Bu durum ve önlem alma isteği içselleştirilmektedir. İnsanlar hamilelere prenatal tarama testlerini yaptırıp yaptırmadığını sormaktadır. Bu durum toplumun bilinçaltına işleyen öjenik kaygıları göstermektedir. Günümüzde öjenik yaklaşımı savunanların bir kısmı, klasik fayda-maliyet analizini kullanarak sakat bebeklerin dünyaya getirilmesinin "zaten kıt olan aile, ülke ve dünya kaynaklarının verimsiz kullanımı anlamına geldiğini savunmaktadırlar." Biyoetikçi Allen Buchanan ise; "son yıllarda gelişen biyoteknolojinin daha üstün ve gelişmiş bir insan ırkı ortaya

[229] Havva Çaha, "Elemeci Kürtaj: Öjenizmin Yeni Yüzü", (Çevrimiçi), İş Ahlakı Dergisi, http://isahlakidergisi.com/wp-content/uploads/2015/03/TJBE_November_2014_53_90.pdf , 2015, 15 Mart 2015

çıkartacağını ve gelişmiş insan ırkı ile normal insan ırkı arasında çeşitli sorunlar olacağını belirterek sakat fetüslerin dünyaya gelmesine karşı çıkmaktadır."[230] Bu yaklaşım klasik tartışmalarda fakir ve alt gruplara karşı geliştirilen yaklaşım ve II. Dünya Savaşı sonrası üçüncü dünya ülkelerine yoksulluğun engellenmesi yolunda nüfus kontrolü stratejisi olarak pazarlanan öjenik yaklaşımların bir tezahürüdür. Aslında sorun nüfus fazlalığından ziyade kalkınma sorunudur. [231]

Görsel 16; "Riski yok etmenizde yardımcı olmak istiyoruz." Günümüzde genetik anormalliklerin düzeltilmesinde danışmanlık büyük oranda özel kuruluşlar tarafından yapılmaktadır.

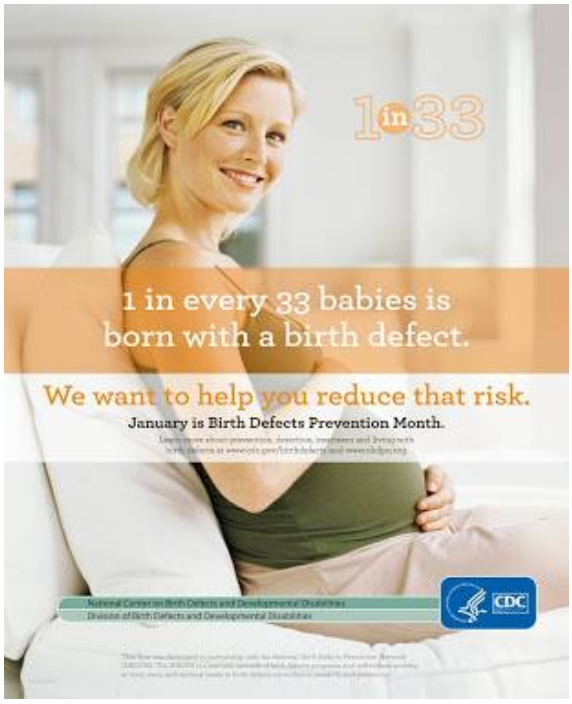
1 in 33
1 in every 33 babies is born with a birth defect.
We want to help you reduce that risk.
January is Birth Defects Prevention Month.
CDC

Kaynak: (çevrimiçi), http://www.nbdpn.org/bdpm2014.php , 05.07.2015

Günümüzde anne babalar tarafından verilen kararlar karşımıza müstakbel ebeveynlerin sağlıklı çocuklar dünyaya getirebilme dileği olarak çıkmaktadır. Bu da prenatal genetik kararların kişisel kararlar olarak değerlendirilmesini sağlamaktadır. "Güncel gen teknolojik yöntemler bizleri, eski öjeni taraftarlarının düşünü bile kuramayacağı bir hedef kesinliğiyle çocuklarımızın doğal yeteneklerini yönlendirebileceğimiz bir konuma getirmiştir." Bu yöntemlerin ahlaki olarak sorgulanmasında ölçüt, bir hedefin tayin ediliyor olmasıdır. İlk hedef tabiî ki de

[230] **A.g.e**
[231] Özberk, **a.g.e**, s.37-40

genetik hastalıkların ya da özürlü olma durumunun engellenmesidir. Anne babalar prenatal genetik testlere, ağır derecede engelli bir çocuk sahibi olmak istemedikleri için izin verirler. "İngilizce konuşulan bölgelerde, genetik iyileştirme ya da uygunlaştırma anlamına gelen "genetik geliştirme (enhancement)'den söz edilmektedir; buradaki geeliştirme, ilke olarak bir insandaki her şeyi, bedeni, zihni, ruhu ya da kişilik özelliklerini içerir."Bu noktada geliştirme adı altındaki uygulamaların içeriğinin genişlemesini ve bu konudaki hırsı engellenemek zordur: "Daha fazla güç ve dayanıklılık, daha uzun ömür, daha iyi bağışıklık sistemi, daha iyi bellek, daha iyi yoğunlaşabilme yetisi, daha fazla duyarlık ve daha az şiddet eğilimi"[232]

Görsel 17; "Şimdi Alınan Prenatal Önlem Sonrası İçin Daha Güçlü Bebek Demektir."

Kaynak: (çevrimiçi), http://www.jsonline.com/news/health/city-shows-its-newest-strong-baby-poster-h13pfb3-137263878.html , 15.07.2015

Bu bağlamda öjenizm ihtimallerine ilişkin tartışmalar büyük oranda mükemmellik söylemi içinde ileride nüfusa odaklanan öjenik stratejilerin doğabileceği etrafında dönmektedir.[233]

[232] Bernhard Rütsche, "Öjeni ve Anayasa: Özgür Hukuk Devletinde Ebeveynlerin Öjenik Taleplerinin Düzenlenmesi", Çev. Melike Belkıs Aydın, (çevrimiçi) , http://kutuphane.dogus.edu.tr/makale/13030876/2013/cilt13/os1/M0015196.pdf , s. 236-237
[233] Alan Petersen, **The Politics of Bioethics**, New York-USA, Routledge, 2011, s.92

Gen teknolojisi alanında çalışan bilim adamlarından bazıları öjenik elemeyi bir avantaj olarak görmektedir. Suni döllenmeyi ilk gerçekleştirenlerden Robert Edwards, tıp ve genetikteki ilerlemeye ve çocukların kalitesinin önceden belirleneceği bir dünya hayalinin mümkün olmasına rağmen, sakat çocuk dünyaya getirmenin ailelerin "en büyük günahı olacağını" iddia etmiştir. Biyoetikçiler ise; "ebeveynin çocukları için en iyisini isteme hakkına sahip olduğunu öne sürerek, gelişmiş ülkelerde ortalama hayat süresi 70 yaşın üzerinde iken, 40 yaşından önce öleceği belli olan kistik fibrozis teşhisli bir fetüsü dünyaya getirmenin zalimce ve bencilce bir davranış olduğunu öne sürmüştür."[234] Anne babaların bu kararlardaki otoritesi artık negatif ve pozitif öjenizm sınırlarının yıkıldığı ve aynı potada erdiği bir liberal öjenizmin temelleridir. Artık ebeveynler, çocuklarının nitelikleri üzerinde daha fazla etkili olmaya başlayan anne-babalar genetik biliminin getirdiği imkanlar sayesinde bebeklerinin niteliklerini yeni müdahale kanallarıyla belirleyebilmektedirler. Bugün yeni ve bizler için farklı gelen bu müdahaleler ileride rutin müdahaleler haline gelebilir ve bu de gelecekte yürütülebilecek öjenik programların ihtimalini var etmektedir.[235]

Sağlıklı Yaşam Kampanyaları

Günümüzde sağlık kavramının içeriğinin genişlediği ve artık yaşamın daha fazla alanının bu çerçevede değerlendirildiği dile getirilmişti. Sağlıklı yaşam söylemi günümüzde büyük oranda diyet, spor gibi aktivitelerle teşvik edilmektedir. Beslenme ve spor alanında konumuz açısından bizi ilgilendiren noktalar XX. yüzyıl başıyla paralel bir şekilde spor yapmanın güzellikle ilişkilendirilmesi ve bunun yanında kampanyalarda gelecek vurgusuna ve çocukların kullanılmasına devam edilmesidir. Günümüzde spor yapmak ve sağlıklı beslenmek bireysel başarıyla ilişkilendirilmekte ve bunun yanında, üreme gücünü artırması, daha sağlıklı bebeklerin dünyaya getirilmesi gibi alanlarda kullanılan söylemlerdir. Özellikle yeme bozuklukları, anoreksiya ve obezite bugün dünyada birçok ülkede ulusal çapta savaş açılmış bir sağlık sorunu olarak görülmektedir. Uzmanların tavsiyelerinin dikkate alındığı belki

[234] Çaha, **a.g.e**
[235] Hector Palma, Eduardo Wolovelsky, **"**About the Risks of a New Eugenics", (çevrimiçi), https://www.academia.edu/8529692/About_the_risks_of_a_new_eugenics , 15 Temmuz 2015

de en geniş alan beslenme alanıdır. Uzmanlar gittikçe artan iletişim araçlarıyla obezitenin sonuçlarına dikkat çekmekte, doğru beslenme reçeteleri sunmakta, bireyleri yeme bozuklukları konusunda cesaretlendirme, alkol ve sigara ile obezite arasında "bağımlılık" olarak bir farklılık olmadığını anlatmakta ve bireyleri yeme bağımlılığını aşma konusunda cesaretlendirmeye çalışmaktadırlar. Bu söylemler

Görsel 18; "Uyarı; Yağlanmayı Önlemek Evde ve Büfe Sıralarında Başlar. Çocuk Obezitesini Durdur!

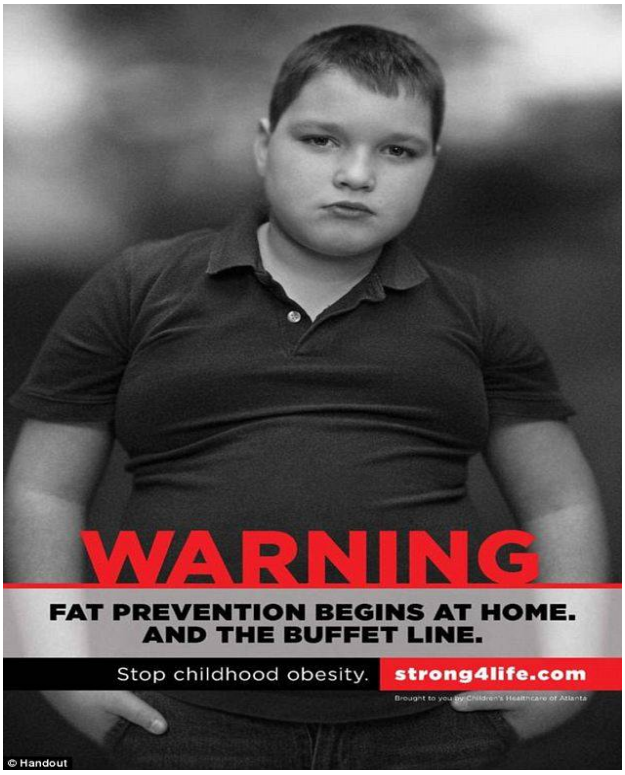

Kaynak: (çevrimiçi), http://www.businessinsider.com/this-shocking-anti-childhood-obesity-campaign-is-stirring-national-controversy-2012-1 , 15.07.2015

çoğunlukla "kişisel gelişim" ile ilişkili ele alınmakta ve beden üzerinde kurulan kontrol gelişmenin en önemli anahtarı olarak gösterilmektedir. Uzmanlar yeme bozukluğu olan grupları yeteneklerini daha çok kullanmaya ve "hayatları üzerinde kontrol" sahibi olmaya cesaretlendirmektedirler.[236]

Beslenme ve sağlıklı yaşam noktasında sürdürülen kampanyalarda devletin ileri gelenlerinin söylemleri dikkat çekmektedir. Özellikle çocuklar üzerinde giden söylemlerde fast foodun çocukların bedensel gelişimlerinin yanında, zihinsel ve

[236] Lupton**, a.g.e**, s.59-60

sosyal gelişimlerini de olumsuz etkilediği genel olarak kullanılan söylemlerdir. Güzel görünmeyen bedenin sağlıklı da olmadığı inancının yayılmasıyla birlikte özellikle sosyalleşme süreçlerinde daha küçüklükten bedene iyi bakım ve güzelliğinin korunması alışkanlıklarının içselleştirilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Aslında bu durum XX. yüzyılla birlikte İngiltere ve Nazi örneklerinde benzerlerini gördüğümüz askeri ve eğitim sisteminde bedenin geliştirilmesine yönelik aktivitelerden çok da farklı değildir. XIX. yüzyılla birlikte gittikçe yüceltilen bedenin geliştirilmesi ve spor, XX. yüzyılda özellikle ideolojilerin devam ettirilmesi noktasında okullarda bir sisteme oturtulmuştur. Aslında bedenin geliştirilmesi ve bedene yapılan mekanik muamele bugün de ideolojik anlamlarından sıyrılsa da çocuklara bireysel başarı söylemi adı altında aşılanmaya devam etmektedir. Özellikle XX. yüzyılda bir görevle ilişkilendirilen spor, günümüzde artık bedenin iyi olması bağlamında birçok sosyal anlama sahip olduğu için, özellikle okullardaki aktiviteler çocukların şekilci olan toplum yapısına dahil olmalarını kolaylaştırmak amacı da taşımaktadırlar.[237] Burada değinilmesi gereken bir diğer nokta da; fiziksel uygunluk ya da güzellik gibi konularda tavsiyelere maruz kalıyor olmakla birlikte, artık yönlendirici olmayan uzmanlığın bir sonucu olarak, bedenimizin uygunluğu ya da güzelliği ile ilgili kararları bizlerin almaya başlamış olmasıdır. Artık ideal olanın görsel olarak fazlaca sergilendiği ve sürekli maruz bırakıldığımız bir dünyada, uzmanlar yerine bir ayna kendimizle ilgili karar vermemizde yeterli hale gelmiştir.

Görsel 19; "Engelleri Yık!" Bir spor giyim markasının afişinde kadınların spor yapması toplumdaki güçleriyle ilişkilendiriliyor. Ayrıca aynı marka kadınların kadınların "özgüven" kazanmaları için netball gibi sporlara yönlendirilmeleri gerektiğini belirtiyor.

Kaynak: (çevrimiçi), https://www.behance.net/gallery/3367465/Break-through-barriers , 10 Ağustos 2015

[237] **A.g.e**, s.146-147

Spor çerçevesinde kadınların durumuna baktığımız zaman da günümüzde halen kadınların fazla kaslı olmasının makbul olmadığı, güzel görünmek için yapılan sporun yeterli olduğu görüşü hakimdir. Vücudu fazla geliştirmek maskulenliğe neden olduğu gerekçesiyle halen eleştirilen bir durumdur. Ancak kadınlar arasında spor yapmak ve vücudunu geliştirmek maskulen olana meydan okuma olarak da yorumlanmaktadır. Bu durum özellikle spor reklamlarında gösterilen kadın imajıyla doğrulanmaktadır. Kısaca kadına yapılan ayrımcılık halen devam etmekle birlikte, direniş tüketim kültürü çerçevesinde şekillenmektedir.[238]

Sigara ve alkole karşı sürdürülen kampanyalar da yine aynı söylemler etrafında dönmektedir. Sağlığı teşvik eden söylemler hem sigara hem de alkole ilişkin geliştirdikleri dilde her ikisini de birer problem ve riskli aktivite olarak tanımlamakta ve kamunun sağlığının korunması açısından kampanyalar düzenlenmesini savunmaktadırlar. Birçok alanda sigara içilmesinin yasaklanması, özellikle anne ve

Görsel 20; "Pasif içicilik nedeniyle İngiltere'de her sene 17.000 çocuk hastaneye yatmaktadır."Cinsellik gibi olguların yanında çocuklar da sigara kampanyalarında sıklıkla kullanılmaktadır.

Kaynak: (çevrimiçi) , http://webneel.com/30-brilliant-anti-smoking-advertisements-your-inspiration-best-print-ads-and-posters ,01.09.2015

babaların bu konularda bilinçlendirilmeleri, pasif içiciliğin tehlikelerine karşı uyarıların yapılması bu çerçevede değerlendirilebilinir. Sigara ve alkolün zararlarını

[238] **A.g.e**, s.144-145

bilmelerine rağmen kullanan kişilerin kendileri üzerinde kontrolü yitirdikleri ve mantıksız hareket ettikleri söylemi etkin olarak kullanılmaktadır. Burada bireylerin kullandığı bu maddelerden ziyada kullanıcılara karşı geliştirilen bir savaş vardır diyebiliriz.[239]

Görsel 21; "Alkol Tüketimi ve Yaşlanma"; Alkol tüketmenin yaşlanmaya neden olduğuna dair bir poster. Günümüzde dış bedenin önem kazanması ve yaşlanmama arzusunu gösterir nitelikte.

Kaynak: (çevrimiçi), http://www.businessinsider.com/drinking-mirror-app-shows-alcohols-effect-2013-7 , 01.09.2015

Sonuç olarak; günümüz kamu sağlığı kampanyalarına baktığımız zaman, sağlık alanının gittikçe daha çok bireysel sorumlulukla ilişkilendirildiğini ve topluma uyum noktasında bireyin kendi kendisini düzenlediğini görebiliriz. Birey üzerindeki biyopolitik araçlar artık daha belirsizdir ve denetimin alanı gittikçe genişlemektedir. Bedenler üzerindeki günümüz denetim biçimleri bir içselleştirmeyle gitmekte ve dolayısıyla "sağlıklı olmak" düzene uyum sağlamak ve ideal olana erişmek noktasında kişisel bir tercih olarak ele alınmaktadır. Kampanyalarda kullanılan söylem ulusal söylemlerden farklılaşarak bireysel söylemlere dönüşmüş ve direkt bireyin hedef alan cümle kalıpları kullanılmaya başlanmıştır. Mesaj hep bireyin kendi sağlığı, aile sağlığı ya da çevre sağlığı için harekete geçmesi yönünde teşvik

[239] **A.g.e**, s.149

edicidir. Bireyselleştirme ve bireysel sorumluluk gündemde olsa da, bireyin topluma uyum amacıyla hareket ettiği gerçeği değişmemektedir. Dolayısıyla baskıcı bir yönetim biçimi ile karşı karşıya olmasak da, internet, medya gibi teknolojik araçlar, ideal olanın ne olduğunu bize göstermekte ve onu yakalamak noktasında bizi teşvik etmektedir. Dolayısıyla bireysel olan da yönetim aygıtları tarafından yönlendirilmektedir. Sağlık söylemi artık büyük oranda bedenin dış görünümüyle ilişkilendirilmektedir.

Bu çerçevede öjenik tartışmalara baktığımız zaman ise; ortaya koymaya çalışıldığı üzere ırk saflığı ya da biyolojik mükemmellik tartışmalarının artık daha da bilimsel ve biyoteknolojik alanlara kaydığı görülmektedir. Genellikle etik konusu etrafında dönen bu tartışmalarda da bireysel seçimlerin yüceltildiği ve dolayısıyla tartışmanın klasik öjenik karakterden farklılaştırıldığı görülmektedir. Ancak müdahalenin geldiği yön yönetimden, bireysel tercihe kaymış olsa da, bu durum alınan kararların öjenik karakterde olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Liberal öjenizm olarak adlandırılan bu durum, sahip olunacak çocuklara ilişkin gelecek kaygısının, toplumda istenmeyen nüfusun artmasına ilişkin kaygının ve dejenerasyon korkusunun bireyler tarafından içselleştirilerek devam ettirildiğini göstermektedir. Özellikle üreme sağlığı noktasındaki kampanyalar bireyler tarafından bebeklerinin iyiliği için olduğundan, sorgulanmadan kabul edilmektedir. Günümüzün genetik bilimi klasik öjenizmden daha bilimsel temellere dayandığı için de, söylemler daha çabuk kabul edilmekte ve bilimin ideolojik olandan ayrıldığı inancıyla da bir art niyet göze çarpmamaktadır. Ancak yaşanan gelişmelerle bilimin temellerinin sağlamlaşması ve daha kesin verilere dayanması, özellikle neo-öjenizm gibi konuların tartışılmasını zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, özellikle sağlık alanında bilimsel gelişmelerin ve uzman görüşlerinin "toplumun iyiliği" için olduğu savının daha da güçlendiğini görmekteyiz. Bu da bireyselleştirme ve söylemlerin içselleştirilmesini kolaylaştıran bir unsurdur.

SONUÇ

Bu çalışmada kamu sağlığı uygulamalarında ırkçı ideallerle, öjenik temelli pratiklere ve bu pratiklerin bir beden politikası olarak nasıl kurgulandığına odaklanılmıştır. Bu yolda Batı toplumlarının tarihi, bilimsel, düşünsel, ekonomik ve sosyal temelleri üzerinden bir değerlendirme yapılarak, İngiltere, Nazi Almanya'sı ve günümüz toplumlarındaki örneklerle, bu politikaların mahiyeti ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kamu sağlığı alanındaki ırkçı pratikler Batı toplumlarının, özellikle XVII. yüzyıl itibariyle yaşadığı dönüşüm ve yeni toplum düzeninin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Girilen bu yeni süreçle topluma, bilime, bireye bakış değişmiş ve birçok kavram yeniden düzenlenmiştir. Bilimsel etkinlik ve söylem Batı toplumlarının üstünlüğünü pekiştirmek için kullanılmış, ırkçılık kavramı da bu şekilde bir dönüşüme uğramıştır. Batı toplumlarının sömürgeleştirme sürecinde yeni toplumlarla karşılaşması, bu toplumların tanımlanması ihtiyacı, klasik ırkçı teorileri değiştirmiş ve Batı'nın ilerlemesini bir kıyaslanamazlık ilkesi üzerinden tanımlanmıştır. Modernleşme sürecinde düşünürler, Batı toplumlarının ilerlemesini hep karşılaştırmalar üzerinden mutlaklaştırmış ve Batı-dışı toplumların geri kalması, fiziksel ve zihinsel özelliklerinin farklılığına yorulmuştur. Bu süreçle beraber klasik anlamda ırkçılık kavramının yerine bedenlerin dış görünüşü üzerinden kendisini tanımlayan ve ilerlemenin açıklanmasında etkin bir rol oynayan bir ırkçılık kavramı ortaya konmuştur. Üstünlük ırka bağlanmaya başlanmış, bilimsel ilerleme ile birlikte ırksal üstünlük bilim çerçevesinde değerlendirilmiş ve XIX. yüzyıla gelindiğinde bu durum evrim teorisi ve onun türevleriyle doğrulanmıştır.

Batı toplumlarının XIX. yüzyılla girdiği yeni süreçle birlikte; bilimsel düzenleme toplum mühendisliğinin temellerini atmış, beden sınıflandırmaya dahil edilmiş, insan da tıpkı doğa gibi kategorileştirilmiş ve klasik anlamından farklılaşan ırkçılık kavramı, evrim teorisiyle birlikte bireyin biyolojik varlığı üzerinden söylemine devam etmiştir. Biyolojik ırkçılığın doğuşu olarak adlandırılan bu durum, klasik etnik ırkçılıktan farklı olarak, bireyler arasında biyolojik farklılıklar üzerinden kendisini kurmuş ve Sosyal Darwinizm, öjenizm gibi teorilerle toplumsal olan

üzerinde etkili olmaya başlamıştır. Darwin'in evrim teorisi ve devamında geliştirilen teorilerle birlikte bireye bakış açısı değişmiş, her şey ırk mücadelesine indirgenmiş, birey sadece biyolojik nitelikleriyle ele alınmaya başlanmıştır. Bunun yanında Darwin'in etkin olması büyük oranda sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan liberal toplumun "bırakınız yapsınlar" anlayışının doğrulanmasından başka bir şey değildir. Özellikle şehirleşmeyle birlikte nüfus sorununun doğması ve bu sorunun çözümü yolunda Malthus'un bakış açısının da etkisiyle, toplumsal sınıflar arasında hiyerarşik bir değerlendirme yapılması söz konusudur. Darwin'in yaptığı bunun haklılaştırılması olmuş, Spencer da Sosyal Darwinizm kuramıyla aynı doğrulamanın yanında toplumu bir organizmaya, bireyi de biyolojik varlığına indirgemiş, Galton ise; insanın evriminin kontrolü sorununu gündeme getirmiştir. Tüm bunların sonucu toplum mühendisliği yolunda müdahalenin artması, bireye ve bedene bakış açısının değişmesi olmuştur. Irkçılığın bu tarz bir değişime uğraması yanında, toplumsal sorunlara bağlı olarak bilimin gelişmesi söz konusu olmuş, özellikle tıbbi bilginin ilerlemesi insan bedenine bakışı değiştiren bir diğer unsur olmuştur. Bahsedilen teorilerle birlikte değerlendirildiğinde bu durum bireyin biyolojik bir varlığa indirgenmesi, gün geçtikçe daha fazla çözümlenmesi ve üzerindeki hakimiyetin artması demektir

Bunlarla birlikte şehirleşme sorunlarının bir sonucu olarak kamu sağlığı pratiklerinin gelişmesi, alt sınıfların bu yolda toplumsal sorunlarda sorun teşkil eden gruplar olarak tanımlanması söz konusu olmuş ve bu sınıflar ilk marjinalleştirilen sınıflar olmuşlardır. Mücadelenin yüceltildiği yeni toplum düzeninde toplumsal eşitsizlikler kişisel seçimlerle sınırlandırılmış ve toplum düzeni hiçbir zaman suçlanmamıştır. Bu yaklaşımla birlikte ırk mücadelesi fikrinin etkinlik kazanması da, bu mücadele anlayışını farklı bir boyuta taşımış ve düzene uyum sağlayamayan birey bu sefer de biyolojik-zihinsel özelliklerine hapsedilmeye başlanmıştır. Sorun teşkil eden ve topluma uyum sağlayamayan bireylerin yönetilmesi noktasında da kamu sağlığı tartışmaları ve uzmanların söylemleri önem kazanmış, kamu sağlığı devletin topluma müdahalesinde kullandığı en önemli araçlardan bir tanesi haline gelmiştir.

Biyolojik ırkçılığın doğması, şehirleşme ile birlikte nüfusun düzenlenmesi sorununun ortaya çıkması, kamu sağlığı pratiklerinin toplumun düzenlenmesinde

etkinlik kazanması gibi gelişmeler klasik iktidar tipinin giderek biyopolitika dediğimiz iktidar tipine evrilmesinin işaretleridir. Biyopolitika kavramı organizmacı bir anlayışla bireyi biyolojik özellikleriyle ele alıp, üzerinde denetim kurması açısından, kamu sağlığında öjenik uygulamaların bireye bakışının ve müdahalesinin anlaşılmasında verimli bir bakış açısı sunmaktadır. Foucault XVII. yüzyıldan itibaren gelişmeye başladığını öne sürdüğü biyopolitik iktidarın ana özellikleri olarak; disiplinden ziyade düzenleyici olması, bireye biyolojik özellikleriyle bakması, beden ile yaşam üzerinde hakimiyet kurması, biyolojik ırkçılığı toplum yönetiminde kullanması, nüfusun düzenlenmesi noktasında demografik bilgiden yararlanması ve toplumun yönetiminde tıbbi bilgi ile kamu sağlığı pratiklerini kullanması özelliklerini ortaya koymuştur. Bu bağlamda biyopolitika kavramı bahsedilen süreçlerin bir sonucu olarak doğmuş ve birey üzerindeki kontrolünü geliştirdiği biyopolitik araçlarla sağlamaya başlamıştır.

Biyopolitik iktidar nüfusun ekonomik bir kaynak olarak görülmeye başlanması, nüfusun bu anlamda düzenlenmesi ihtiyacı, şehirleşme sorunlarının çözümü gibi sorunlarla alakalıdır. Bu yolda da nüfusa ilişkin demografik araştırmalar yapıp, değerler ortaya dökerek bir "olması gerekeni" belirler ve toplumun buna göre düzenlenmesini öngörür. Bu yolda kamu sağlığı söylemi düzenleyici bir pratik olarak sıklıkla kullanılır ve birey üzerinde etkin olur. Bu durum Batı toplumlarının XIX. yüzyıl ile birlikte çelişkilerini çözmeye başlaması, toplumlararası üstünlüğünü sağlamış olması ve bu üstünlüğü koruma ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle sınıflama artık toplum içine kaymış, birey - toplum uyumunun sağlanması amacıyla bedenlerin ve yaşamların kontrolü başlamış ve bu sefer toplum içerisindeki "öteki"lerle savaşılması gerekliliği doğmuştur. Kısaca XIX. yüzyıla kadar ve o yüzyıldaki gelişmelerle birlikte birey-toplum ilişkisi değişmiş, biyolojik ırkçılık bireye bakışı değiştirmiş, tıbbi bilginin ilerlemesi ve kamu sağlığının etkinlik kazanması birey üzerinde yeni bir müdahale alanı yaratmıştır. Birey artık nüfus düzeyinde önem kazanmış, çatışmanın giderilmesi ile birlikte düzen sorununda bu bireyin düzenlenmesi sorunu gündeme gelmiştir. Bunun sonucu da belli kategorileştirmelerle dışlanan grupların doğması olmuş, toplum içinde savaşılması gereken anormallikler sorunu çıkmıştır.

Kamu sağlığı pratikleriyle bu anormallikler tespit edilirken, bir yandan da tıbbi bilgi ve uzmanların başatlığında yeni anormallikler ortaya konmuştur. Sonuç her gün toplumun güvenliğinin sağlanması için savaşılacak daha fazla kategorinin ortaya konması olmuştur. Biyolojik tehditlere karşı toplumun korunması söylemi ve tıbbi hijyenik bir uydumculuk etkinlik kazanmıştır. Özellikle XIX. yüzyıl sonu ile birlikte öjenik etkinin artmasının bir sonucu olarak ırk mücadelesi kavramı ırk saflığı idealine dönüşmüş, ulusal gücün azalması ile toplumdaki "istenmeyen" kesimler suçlanmış ve ırk ıslahında devlet yönetimi ele almıştır. Irkın saflığının korunması ve gelecek nesillerde devam ettirilmesi büyük oranda tıbbi müdahaleler aracılığıyla sağlanmış ve kamu sağlığı bu idealin toplumsal düzeyde üretilmesi ve içselleştirilmesinde kullanılmıştır. Bu durum XX. yüzyılın ilk yarısıyla birlikte en üst seviyeye ulaşmış, tıp gün geçtikçe toplum ve birey üzerinde daha etkili olmaya başlamıştır. Tıbbileştirme olarak adlandırdığımız bu süreçlerle birlikte, büyük oranda uzmanların tavsiyesi aracılığıyla, bireyin bedeninin ve yaşamının ırkın iyiliği ve ulusun gücü için yönetilmesi, toplumdaki riskin elenmesi yolunda önlemlerin alınması gerektiği gibi söylemler üretilmiştir. Bireylere müdahalede sağlık söyleminin kullanılması ve toplumun iyiliği için olduğu iddiası, bu denetim mekanizmalarının içselleştirilmesini sağlamış, her geçen gün hayatın daha fazla alanı tıbbileştirilmiş, neyin hastalık olup, neyin hastalık olmadığı arasındaki çizgi bulanıklaşmış, bireyin kendisiyle ve bedeniyle kurduğu ilişki değişmiş, uzmanlaşma gittikçe daha fazla etkinlik kazanmış ve toplumun normalizasyonunda bireyle işbirliğinin gerekliliği artmıştır. XX. yüzyıl başında tüm bunların öjenik ideallerle birleştirilmesi topluma müdahalenin en ilginç örneklerinden birisini ortaya çıkarmıştır. Bu ideal ile şekillenen sağlık politikaları sağlıklı yaşam söylemi denilen olgunun gelişmesinde temel teşkil ederken, bugün marjinal uygulamalar olarak kabul edilseler de, günümüze kadar yaşam biçimlerinde etkiler bırakmışlardır.

Bu tartışmalara verilebilecek ilk örnek İngiltere örneğidir. Öjenizm denilince akla hemen Nazi örneği gelse de, İngiltere Nazi idealini de etkiler bir biçimde öjenik söylemde etkili olmuştur. Nazi Almanya'sı teoride olanı en acımasız şekliyle uyguladığı için ayrı bir yer edinmiş olmakla birlikte, bu durum aynı zamanda ırkçılığın sadece Nazi toplumuna has ve bir yol kazası olduğu düşüncesini

doğurmuştur. Halbuki biyolojik kıyaslanamazlığa dayalı ırkçılık, bahsedilen Batı tarihi süreçlerinin bir sonucudur ve bir istisna değildir. Nazi Almanya'sı öjenik idealin emperyalist uygulamasını bizlere sunarken, İngiltere örneği liberal yaşam tarzı temelinde bir örneğini sunmaktadır.

XX. yüzyıl ile birlikte İngiltere'de toplumdaki "gerizekalılar" sorunu, Boer savaşı sonrası ordunun kötü durumu nedeniyle gündeme gelmiş ve bu konuda önlem alınması gerektiği vurgulanmıştır. Öjenik konferanslar düzenlenmiş, öjenik idealler bilimsel verilerle desteklenmiş, öjenizm ideali toplumsallaştırılmaya çalışılmış ve ırkın dejenerasyonunu engellemek noktasında kamu sağlığı ve uzmanlar aracılığıyla halkın eğitilmesi gerekliliği doğmuştur. Bu yolda cinsellik kontrol altına alınmış, üreme sağlığı ırk temelli teşvik edilmiş, kadının toplumdaki rolü ulusal düzeyde inşa edilmiş ve annelik "ırkın anneliği" olarak idealleştirilmiş, alkol ve sigaraya savaş açılmış, okul müfredatına daha sağlıklı bedenlerin daha sağlıklı ırk ve üreme demek olması nedeniyle, spor aktiviteleri eklenmiştir. Kamu sağlığı söylemi çoğunlukla ırkın dejenerasyonu, ırk intiharı, beyaz ırkın tehlikede olduğu, toplumdaki engellilerin birer yük oldukları gibi söylemler çerçevesinde değerlendirilmiştir. İdeal olanın teşviki ve ideal bedenlerin kitlesel üretiminde, medya etkin kullanılmış, özellikle dergiler bireylerin kendi bedenleriyle kurdukları ilişkiyi değiştirmiş, sağlıklı olmak güzellikle ilişkilendirilmeye başlanmış, bu noktada özellikle kadınlar hedef alınmıştır. Dergiler ve gazeteler öjenik söylemlerin içselleştirilmesini sağlamış, bireyle işbirliği ve bireyin gönüllülüğünün temellerini atmıştır.

Nazi Almanya'sı örneğinde ise; aynı görünümler daha faşist nitelikte görünmekle beraber Alman halkına yönelik geliştirilen pozitif öjenik teşviklerin yanında, negatif öjenik uygulamaya da rastlanmaktadır. Irkçılık dendiğinde tartışma hep Yahudi soykırımı, engellilerin öldürülmesi, ötenazi gibi konular üzerinde olmuştur. Ancak Alman halkına yönelik geliştirilen sağlık propagandası da ırkçı beden politikasına verilebilecek örneklerdendir. Nazi düşüncesi büyük oranda Batı mirasını devralmış, bu mirası lebensraum (yaşam alanı) idealiyle birleştirmiş ve uygulamaya geçmiştir. Aslında burada da diğer Batılı toplumlarla aynı kaygıların taşındığı görülmektedir. Bu yolda İngiliz örneğinden etkilenen Alman düşüncesi, Nasyonal Sosyalist yönetimden önce de özellikle doktorlar arasında öjenik teoriler

üretmiş ve sağlık alanında bu söylem yaygınlaşmıştır. Nazi dönemiyle birlikte bu uygulamalar olanak bulmuş ve doktorlar toplumun yeni liderleri olarak etkinlik kazanmışlardır. Bunun sonucunda anneliğin ulusal inşası, bebek ve çocuk sağlığı, alkol-sigara gibi ırkın saflığına bozan alışkanlıklarla savaşılması, sağlıklı organik yaşam söylemi geliştirilmesi söz konusu olmuştur. Bunların hepsi ırkın iyiliği ve saflığı söylemleriyle ilişkilendirilmiş, Aryan ırkı idealiyle birleşerek benzersiz bir örnek sunmuştur. Tıbbileştirme hayatın her alanına dahil olmuş, doktorların otoritesi mutlaklaşmış, ideal toplum büyük oranda kamu sağlığı söylemiyle inşa edilmeye çalışılmıştır. Yine İngiltere örneğinde olduğu gibi medya aktif kullanılmış, dergilerde öjenik söylemler üretilmiştir. Alman toplumunda da İngiltere örneği gibi bir içselleştirme söz konusudur ve bireyler sağlıklı olmak çerçevesinde üretilen bu söylemlere aktif katılmışlardır.

Her iki örnekte de toplumsal sınıflar her geçen gün tıbbi betimlemelerle artmış, her gün savaşılması gereken bir tehdit ya da bir anormallik üretilmiştir. İstatistik her iki toplumda da önemli olmuş, doktorlar ve klinikler toplumla kurulan ilişki de önem kazanmış, sağlık kampanyalarında ideolojik söylem sıkça kullanılmıştır. İngiltere ve Nazi Almanya'sının yaşamlar üzerinde kurdukları denetim, bedenin kontrolü ve ideal bedenlerin üretimi idealleri, gelecek nesiller üzerine geliştirdikleri kaygı, cinselliği yönetmeleri, biyolojik ırkçılığı bir teşvik olarak kullanmaları her iki örneğin de biyopolitik karakterini ortaya koymaktadır. Nazi örneği yaşatmaktan çok öldürmeye odaklandığı için Foucault tarafından biyopolitik değerlendirmeden dışlansa da, pozitif öjenik teşvikler, liberalizm karşıtlığıyla kendisini inşa etmiş olmakla birlikte, biyopolitik bir karakter sergilemektedir. Bunun yanında ırksal kaygılarla şekillenen sağlık söylemine her iki toplumda da bireylerin aktif katılması ve içselleştirme, biyopolitik çağda öznenin de kendisiyle kurduğu ilişkinin nasıl bir dönüşüme uğradığını göstermesi açısından önemlidir.

XX. yüzyılın ilk yarısında ortaya konan bu örnekler, sağlıklı yaşam söyleminin toplumsallaştırılmasını, günlük rutinleri ve bireylerin kendilerini ve bedenlerini görüş biçimlerini değiştirmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası öjenizmin lanetlenmesiyle birlikte, öjenizm genetik bilimi ismiyle devam etmiş, nüfusun düzenlenmesi sorunu savaş sonrası gerilerken, üçüncü dünya ülkelerinin kontrolü sorunu doğmuş, kısaca

mevcut düzen değişmiştir. Bu çerçevede sağlığın bireyselleştiği, tüketim kültürünün ve küreselleşmenin yaygınlaşmasıyla ve postmodern dönemin modernizm eleştirisiyle birlikte, toplum mühendisliği parçalanmış, sağlıklı olmak ile bireysel sorumluluk arasında bir bağ kurulmuştur. Özellikle 1960'lı yıllarla birlikte biyoteknolojinin gelişmesi, bedenlere ilişkin ve hastalık kavramına ilişkin yeni düşünce biçimleri doğurmuştur. Bunun sonucu yeni kategorileştirmeler, bedenin daha çok çözümlenmesi, daha çok hastalığın bulunması, genetik hastalıkların yeni sınıflar doğurmasıdır.

Bireyselleştirmenin yüceltilmesi, genetik ilerlemeler, sağlıkta bireyin sorumluluğunun artması gibi konular liberal öjenizm dediğimiz olgunun tartışılmasına neden olmaktadır. Özellikle prenatal önlemlerde anne babaya karar hakkı verilmesi, riskin yönetilmesi söylemi, anormalliklerin engellenmesi için kürtajın önerilmesi gibi konular bu çerçevede tartışılmaktadır. Artık uzmanların etkinliği de bu noktada farklıdır ve tavsiye boyutunda bireylerin bilgilendirilmesi üzerinden gitmektedir. Dolayısıyla bireyselleştirmenin ve bireylerin mükemmeli arzulamalarının bir sonucu olarak öjenizm tartışmaları bile bireysel tercihler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Riskin elenmesi bireyin teşviki ile mümkün olmaktadır. Prenatal önlemler kamu sağlığı kampanyalarında teşvik edilmekte, devlet özel klinikler ve kuruluşlar aracılığıyla denetimini sağlamaktadır. Artık gelecek nesillerin ırk saflığı ideali ya da ırkın anneliği gibi söylemler olmasa da, genetik anormalliklerin engellenmesi takıntısı uzun vadede toplumun genelini etkiler şekilde, anormalliklerin elenmesine imkan vermektedir. Dolayısıyla toplumsal olan bireysel düzeyde ama özgürlük söylemi adı altında üretilmeye devam etmektedir. Genetik anormalliğe karşı alınan her karar, bireysel de olsa özü itibariyle öjeniktir ve içselleştirilmiş öjenik kaygılar tarafından yönetilmektedir.

Bu tartışmalar yanında sağlıklı yaşam söylemine baktığımız zaman, bedenin dış görünümü daha çok önem kazanmış, bireyin ulustan ziyade kendisi için harekete geçmesi gerektiği söylemi yaygınlaşmıştır. Sağlığına dikkat etmemek artık tüketim kültürü çerçevesinde kötülenmekte, medya aracılığıyla ideal olmadığını anlayan birey bu uğurda, sağlıklı olmak adına daha fazla tüketmektedir. Spor yapmak, alkol ve sigara içmemek, sağlıklı beslenmek hep kişinin kendi iyiliği için kurgulanmakta

ve birey bunlara uymadığı takdirde karakteriyle yargılanmaktadır. Böyle bir ortamda yapılan kamu sağlığı kampanyaları hep bireye yöneliktir ve ulusal çağrışımlar artık daha az kullanılmaktadır. Ancak, söylemler ve ideolojiler ölmüş olsa bile, biçimler halen devam etmektedir. Örneğin; kadınların spor yapması hala sadece güzellikle ilişkilendirilmekte, maskulenlik hoş karşılanmamaktadır. Bunun yanında kampanyalarda çocuklar sıklıkla kullanılmakta ve gelecek nesiller vurgusu devam etmektedir. Okullardaki spor aktiviteleri bedenlerin düzenlenmesini sağlayarak, dış görünüşün önem kazandığı topluma çocukların dahil olmasında işlev kazanmaktadır. Spor teşviki, alkol-sigara karşıtlığı ve obeziteyle mücadele bireysel söylemler çerçevesinde şekillenmekle birlikte, bugün birçok ülkede hala ulusal söylemlerle dile getirilmektedir.

Sonuç olarak; bugün kamu sağlığı pratiklerinde öjenik tartışmalar daha çok genetik alanı gibi marjinal alanlarda tartışılsa da; XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl ilk yarısında temelleri atılmış olan sağlıklı yaşam söylemi günümüze kadar olan süreçte etkinliğini korumuştur. Sağlıklı yaşam bugün ırk sağlığı ile direkt olarak ilişkilendirilmese de, bu yaşam tarzının kökenlerinin yüzyılın ilk yarısında atıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle aradaki paralellikler gözden kaçırılmamalı ve tartışma marjinal alanlarda sürse de, bireyselleştirme aracılığıyla ideal olanın üretiminin devam ettiği anlaşılmalıdır. Bugün kamu sağlığı pratikleri bireyin iyiliği için söylemlerini üretse de, yine bireyin bu pratiklere uyarak topluma dahil olmaya çalışması ve normallik kriterinin içerisinde kalmaya özen göstermesi söz konusudur. Dolayısıyla yaptırım ve teşvik azalsa bile, ideal olan ya da normal olan farklı kanallarla, tüketim kültürü içerisinde üretilmeye devam etmektedir. Bu nedenle ideolojiler ölmüş olsa bile, biçimler devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Açıksöz, Salih Can: **Navigation in the Ocean of Risk: Discourses and Experiences of Prenatal Diagnosis in Turkey,** USA, Lambert Academic Publishing, 2012

Akçiçek, Arda: **"**Faşizmin Kültür Kodları ve Irkçılıkta Bir Uç Nokta: Öjenizm"**,**(çevrimiçi), http://www.birikimdergisi.com/guncel/fasizmin-kultur-kodlari-ve-irkcilikta-bir-uc-nokta-ojeni **,** 5 Nisan 2014

Ataöv, Türkkaya: **2. Dünya Savaşı**, İstanbul, İleri Yayıncılık, 2008

Bauman, Zygmunt: **Modernlik ve Müphemlik**, Çev. İsmail Türkmen, Haz. Çiçek Öztek, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2003

Bermann, Marshall: **Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor: Modernite Deneyimi**, Çev. Ümit Altuğ-Bülent Peker, 13 bsk. , İstanbul, İletişim Yayınları, 2010

Bottomore, Tom, Nisbet, Robert: **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi-I,** Haz. Mete Tunçay, Aydın Uğur, C.I , İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2006

Bottomore, Tom, Nisbet, Robert: **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi-II,** Haz. Mete Tunçay, Aydın Uğur, C.I , İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2006

Bozkurt, Başak: "Kürtaj Yasalarının Nüfus Politikalarıyla İlişkisi: 1960'lardan Günümüze Türkiye"**,** Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslar Arası İlişkiler Anabilim Dalı Lisans Bitirme Tezi, İstanbul, 2013

Bozok, Nihan: "Modernitenin Beden Projesinin Günümüze Yansıması: Yaşlanmayan Beden Fikrine Eleştirel Bir bakış", **VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı: Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar**, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Ekim 2009, s.1190-1202

Burcu, Esra: "Evrimci Teorinin Sosyolojik Düşünce Üzerindeki Etkileri ve Sosyobiyoloji", (çevrimiçi), http://www.nuveforum.net/712-sosyoloji-bolumu/57525-evrimci-teorinin-sosyolojik-dusunce-uzerindeki-etkileri-sosyobiyoloji/ , 15 Mayıs 2015

Childs, Donald J.: **Modernism and Eugenics,** Cambridge, United Kingdom, Cambridge University Press, 2001

Cohen, Ed: **A Body Worth Defending: Immunity, Biopolitics, and the Apothesis of the Modern Bod**y, London UK, Duke University Press, 2009

Corbin, Alain, Courtine, Jean Jacoques, Vigarello, Georges: **Bedenin Tarihi 2: Fransız Devrimi'nden Büyük Savaş'a,** Çev.Orçun Türkay, Haz.Korkut E.Erdur, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2011

Çaha, Havva: "Elemeci Kürtaj: Öjenizmin Yeni Yüzü",(çevrimiçi), http://isahlakidergisi.com/wpcontent/uploads/2015/03/TJBENovember20145390.pdf ,15 Mart 2015

Çoban, Ebru: "Modern Devlet ve Irk Söylemi Çerçevesinde Ruanda Soykırımı"**,** Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 2007

Doğan, Atila: **Osmanlı Aydınları ve Sosyal Darwinizm,** Haz. Semih Atiş, İstanbul, Küre Yayınları, 2012

Dyrbye, Amy, Leung, Colette: "British Royal Commission on the Care and Control of the Feeble-Minded Issues Report", (çevrimiçi), http://eugenicsarchive.ca/discover/connections/517146d9eed5c60000000007, 10 Haziran 2015

Eğribel, Ertan: "Günümüz Bilim Tartışmaları ve XIX. Yüzyıl Bilimi"**,** Haz. Ertan Eğribel, Ufuk Özcan **Sosyoloji Yıllığı Kitap 16: Bilim Sosyolojisi: Bilim ve Tarihi Yöntem,** İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2007, s.279-493

Foucault, Michel:	**The Birth of Biopolitics**, Haz. Michel Senellart, Çev. Graham Burchell, New York USA, Palgrave Macmillan, 2004
Foucault, Michel:	**Toplumu Savunmak Gerekir,** Çev. Şehsuvar Aktaş, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002
Foucault, Michel:	"Birth of Social Medicine", (çevrimiçi), http://lchc.ucsd.edu/cogn_150/Readings/foucault/social_medicine/foucault_birth.pdf, 14 Mart 2014
Gönüllü, Ömer Said:	"Öjenizm",(çevrimiçi), http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/ojenizm.html, 5 Nisan 2014
Hitler, Adolf:	**Kavgam,** İstanbul, Manifesto Kitap, 2005
Hutton, Christopher:	**Race and the Third Reich**, UK, Polity Press, 2005
Işık, Emre:	**Beden ve Toplum Kuramı: Öznenin Sosyolojisinden Bedenin Sosyolojisine,** İstanbul, Bağlam Yayınları, 1998
Jones, Colin, Roy, Porter v.d.:	**Reassessing Foucault: Power, Medicine and the Body**, London, Routledge, 1999
Kevles, Daniel J:	**In the Name of Eugenics,** Massachusetts, London, England, 2.bs., 5.bsk., Oxford University Press, 1995
Kurbegovic, Erna , Leung, Colette:	"Eugenics Education Society Founded in GreatBritain",(çevrimiçi), http://eugenicsarchive.ca/discover/connections/517145a4eed5c60000000004,7 Mayıs 2015
Ladd-Taylor, Molly:	"Motherhood",(çevrimiçi), http://eugenicsarchive.ca/discover/connections/535eeced7095aa000000023e , 15 Haziran 2015
Larsson, Paula:	"Alcoholism and Drug Use",(çevrimiçi), http://eugenicsarchive.ca/discover/connections/535eeaa27095aa000000020f , 15 Mayıs 2015

Lemke, Thomas: **Biyopolitika,** Çev. Utku Özmakas, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013

Leung, Colette: "Eugenics Review", (çevrimiçi), http://eugenicsarchive.ca/discover/timeline/543d5ab028f51f0000000003 , 15 Haziran 2015

Lupton, Deborah: **The Imperative of Health,** London, Sage Publications, 1995

Macit, Hanifi: **Faşizm ve Nazizm,** Ankara, Savaş Yayınevi, t.y.

Özden, Önder: "Biyopolitik Çağda Emeğin Görünümü"**,** Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012

Özberk, Ebru: "Nüfus Politikaları ve Kadın Bedeni Üzerindeki Denetim", Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2003

Palma, Hector, Wolovelsky, Eduardo: "About the Risks of a New Eugenics", (çevrimiçi), https://www.academia.edu/8529692/About_the_risks_of_a_new_eugenics , 15 Temmuz 2015

Petersen, Alan, Bunton, Robin: **The New Genetics and the Public's Health,** New York-USA, Routledge, 2002

Petersen, Alan: **The Politics of Bioethics,** New York-USA, Routledge, 2011

Proctor, Robert N: **Racial Hygiene: Medicine Under the Nazis,** USA, Harvard University Press, 1988

Proctor, Robert N: **The Nazi War on Cancer,** New Jersey-USA, Princeton University Press, 1999

Robertson, Hamish L. Travagllia, Joanna F. : "Racial Ideology and the Production of Knowledge About Health", (çevrimiçi), http://www.darkmatter101.org/site/2012/07/02/racial-ideology-and-the-production-of-knowledge-about-health/ , 25 Temmuz 2014

Rütsche, Bernhard : "Öjeni ve Anayasa: Özgür Hukuk Devletinde Ebeveynlerin Öjenik Taleplerinin Düzenlenmesi", Çev. Melike Belkıs Aydın, (çevrimiçi) , http://kutuphane.dogus.edu.tr/makale/13030876/2013/cilt13/os1/M0015196.pdf , 15 Mayıs 2015

Sezgin, Deniz: **Tıbbileştirilen Yaşam Bireyselleştirilen Sağlık,** Haz. Mehmet Celep, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2011

Stahnisch, Frank W. : "War", (çevrimiçi), http://eugenicsarchive.ca/discover/connections/535eeea67095aa0000000263 , 07 Mayıs 2015

Şenel, Alaeddin: **Irk ve Irkçılık Düşüncesi,** Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1984

Taslaman, Caner: **Evrim Teorisi, Felsefe ve Tanrı,** İstanbul, İstanbul Yayınevi, 2013

Taş, Mehmet: **Avrupa'da Irkçılık: Göçmenler ve Aşırı Sağ Partiler,** Haz. Suavi Aydın, İstanbul, İmge Kitabevi, 1999

Wendling, Paul: **Health, Race and German Politics Between National Unification and Nazism, 1870-1945,** New York-USA, Cambridge University Press, 1989

Yumul, Arus: "Ötekiliği Bedenlere Kaydetmek", **Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar,** Haz. Kenan Çayır, Müge Ayhan Ceyhan, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012

Zweiniger-Bargielowska, Ina: **Managing the Body: Beauty, Health and Fitness in Britain, 1880-1939,** New York- USA, Oxford University Press, 2010

"Children in Nazi Germany", (çevrimiçi), http://alphahistory.com/nazigermany/children-in-nazi-germany/, 10 Ağustos 2015